

بسم الله الرحمن الرحيم

بَابُ دَمِّ الدُّنْيَا وَ الزُّهْدِ فِيهَا

باب نکوهش دنیا و زهد در دنیا

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْهَيْثَمِ بْنِ وَاقِدٍ الْحَرِيرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ زَهَدَ فِي الدُّنْيَا أَتَتْهُ اللَّهُ الْحِكْمَةُ فِي قَلْبِهِ وَ أَنْطَقَ بِهَا لِسَانَهُ وَ بَصَّرَهُ عَيْبُوبَ الدُّنْيَا دَاءَهَا وَ دَوَاءَهَا وَ أَخْرَجَهُ مِنَ الدُّنْيَا سَالِمًا إِلَى دَارِ السَّلَامِ. امام صادق عليه السلام فرمود: کسی که بدنی زاهد و بی‌رغبت باشد، خدا حکمت را در قلبش بر جا دارد و زبانش را بآن گویا سازد، و او را به عیبهای دنیا و درد و دوايش بيناگرداند، و او را از دنیا سالم بیرون کند و ببهشت دار السلام در آورد.

۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَاسِمِيِّ جَمِيعًا عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ جُعِلَ الْحَيْرُ كُلُّهُ فِي بَيْتٍ وَ جُعِلَ مِفْتَاحُهُ الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لَا يَجِدُ الرَّجُلُ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ فِي قَلْبِهِ حَتَّى لَا يُبَالِيَ مَنْ أَكَلَ الدُّنْيَا ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع حَرَامٌ عَلَيَّ قُلُوبُكُمْ أَنْ تَعْرِفَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى تَزْهَدَ فِي الدُّنْيَا. امام صادق عليه السلام فرمود: همه خیر در خانه‌ئی نهاده شده و کلیدش را زهد و بی‌رغبتی بدنی قرار داده‌اند. سپس فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مرد شیرینی ایمان را در قلبش نمیابد، تا آنکه باکش نباشد که چه کسی دنیا را خورد. آنگاه امام صادق علیه السلام فرمود: شناختن شیرینی ایمان بر دلهای شما حرامست، تا بدنی بی‌رغبت شود.

۳- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع إِنَّ مِنْ أَعْوَنِ الْأَخْلَاقِ عَلَى الدِّينِ الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا. امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: اخلاقی که بیشتر انسان را کمک بدین میکند، زهد نسبت بدنیاست.

۴- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ هَاشِمِ بْنِ الْبَرِيدِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ ع عَنِ الزُّهْدِ فَقَالَ عَشْرَةُ أَشْيَاءَ فَأَعْلَى دَرَجَةِ الزُّهْدِ أَدْنَى دَرَجَةِ الْوَرَعِ وَ أَعْلَى دَرَجَةِ الْوَرَعِ أَدْنَى دَرَجَةِ الْيَقِينِ وَ أَعْلَى دَرَجَةِ الْيَقِينِ أَدْنَى دَرَجَةِ الرِّضَا أَلَا وَ إِنَّ الزُّهْدَ فِي آيَةِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - لِكَيْلَا تَأْسُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَ لَا

۱ (۱) لظهور أن الاشتغال بالدينا و صرف الفكر في طرق تحصيلها و وجه ضبطها و رفع موانعها مانع عظيم من تفرغ القلب للامور الدينية و تفكره فيها و طلب أمر الآخرة (ح).

تَفَرَّحُوا بِمَا آتَاكُمْ^۱. مردی از علی بن الحسین علیهما السلام در باره زهد پرسید، فرمود زهد ده چیز است، (و درجاتی دارد) بالاترین درجه زهد پست ترین درجه ورع و بالاترین درجه ورع پست ترین درجه یقین و بالاترین درجه یقین پست ترین درجه رضاست، همانا تمام زهد در يك آیه از کتاب خدای عز و جل است:

«تا بر آنچه از دست شما رفته افسوس نخورید و بآنچه بشما رسیده شادی نکنید، ۲۳ سوره ۵۷».

۵- وَ يَهْدِي الْإِنْسَانَ عَنِ الْمَغْرِبِ عَنِ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع وَ هُوَ يَقُولُ كُلُّ قَلْبٍ فِيهِ شَكٌّ أَوْ شِرْكٌ فَهُوَ سَاقِطٌ وَ إِنَّمَا أَرَادُوا بِالزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا لِتَفَرَّغَ قُلُوبُهُمْ لِلْآخِرَةِ. امام صادق علیه السلام میفرمود: هر دلی که شکی یا شرکی داشته باشد، ساقط و بی ارزش است و آنها (پیغمبر و اولیاء خدا) زهد نسبت بدنیا را خواستند تا دلشان برای آخرت فارغ باشد (زیرا محبت دنیا و آخرت در يك دل جمع نشود).

۶- عَلِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع إِنَّ عَلَامَةَ الرَّاعِبِ فِي ثَوَابِ الْآخِرَةِ زُهْدُهُ فِي عَاجِلِ زَهْرَةِ الدُّنْيَا أَمَا إِنَّ زُهْدَ الرَّاهِدِ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَا يَنْقُصُهُ مِمَّا قَسَمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ فِيهَا وَ إِنَّ زُهْدًا - وَ إِنَّ حِرْصَ الْحَرِيصِ عَلَى عَاجِلِ زَهْرَةِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لَا يَزِيدُهُ فِيهَا وَ إِنَّ حِرْصَ فَالْمَغْبُوبُ مِنْ حُرْمِ حَظِّهِ مِنَ الْآخِرَةِ. امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: علامت مشتاق ثواب آخرت بی رغبتی نسبت بشکوفه (حرم و بی ثبات) دنیای نقد است، همانا بی رغبتی زاهد نسبت بدنیا، از آنچه خدای عز و جل برایش از دنیا قسمت کرده کاهش ندهد، اگر چه زهد کند، و حرص شخص حریص بر شکوفه دنیای نقد، برایش افزونی نیاورد، اگر چه حرص زند، پس مغبون کسی است که از بهره آخرت خود محروم ماند.

۷- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْخُنَعَمِيِّ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَا أَحَبَّ رَسُولَ اللَّهِ ص شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِيهَا جَائِعًا خَائِفًا. امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله را جز گرسنگی و خوف، چیزی از دنیا مسرور نمیساخت و خوشش نمی آورد.

۸- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ص وَ هُوَ مَخْرُوفٌ فَأَتَاهُ مَلَكٌ وَ مَعَهُ مَفَاتِيحُ خَزَائِنِ الْأَرْضِ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ هَذِهِ مَفَاتِيحُ خَزَائِنِ الْأَرْضِ يَقُولُ لَكَ رَبُّكَ افْتَحْ وَ خُذْ مِنْهَا مَا شِئْتَ مِنْ غَيْرِ أَنْ تُنْقِصَ شَيْئًا عِنْدِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص الدُّنْيَا دَائِرٌ مَنْ لَا دَارَ لَهُ^۲ وَ لَهَا يَجْمَعُ مَنْ لَا عَقْلَ لَهُ فَقَالَ الْمَلِكُ وَ الَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ نَبِيًّا لَقَدْ سَمِعْتُ هَذَا الْكَلَامَ مِنْ مَلِكٍ يَقُولُهُ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ حِينَ أُعْطِيَتْ الْمَفَاتِيحُ. و فرمود: روزی پیغمبر صلی الله علیه و آله اندوهگین بیرون رفت، فرشته ای که کلیدهای خزانه های زمین دستش بود، نزد او آمد و

^۱ (۲) الحدید: ۲۳.

^۲ (۱) لعل المراد أن الدنيا دار من لا دار له غيرها و ليس له في الآخرة نصيب.

گفت: ای محمد: اینها کلیدهای خزانهای زمین است. پروردگارت بتو میگوید: باز کن و هر چه خواهی از زمین بگیری، بدون آنکه چیزی از مقامت نزد من کاسته شود. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دنیا خانه کسی است که خانه ندارد. و آنکه عقل ندارد برای دنیا جمع میکند، فرشته گفت: سوگند بآن که ترا بحق مبعوث ساخته، من این سخن را از فرشته‌ئی در آسمان چهارم شنیدم، زمانی که، کلیدها را بمن دادند.

۹- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ص بِجَدِّي أَسْكَ^۱ مُلْمَى عَلَى مَرْبَلَةٍ مَيْتًا فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ كَمْ يُسَاوِي هَذَا فَقَالُوا لَعَلَّهُ لَوْ كَانَ حَيًّا لَمْ يُسَاوِ دِرْهَمًا فَقَالَ النَّبِيُّ ص وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَلدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ هَذَا الْجَدِّي عَلَى أَهْلِهِ^۲. امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله به بزغاله گوش بریده‌ای که مرده، و در بزغاله‌دان افتاده بود گذر کرد، باصحاب فرمود: این چند می‌ارزد؟ گفتند: اگر زنده میبود شاید يك درهم ارزش نداشت، پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: سوگند بآن که جانم در دست اوست که دنیا نزد خدا از این بزغاله نزد اهلش پست‌تر است.

۱۰- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَاسِمِيِّ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا زَهَّدَهُ فِي الدُّنْيَا وَ فَقَهَهُ فِي الدِّينِ وَ بَصَّرَهُ عُيُوبَهَا^۳ وَ مَنْ أُوْتِيَهُنَّ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ قَالَ لَمْ يَطْلُبْ أَحَدٌ الْحَقَّ بِبَابٍ أَفْضَلَ مِنَ الزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا وَ هُوَ ضِدٌّ لِمَا طَلَبَ أَعْدَاءُ الْحَقِّ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مِمَّا ذَا قَالَ مِنَ الرَّغْبَةِ فِيهَا وَ قَالَ أَلَا مِنْ صَبَّارٍ كَرِيمٍ فَإِنَّمَا هِيَ أَيَّامٌ قَلِيلٌ أَلَا إِنَّهُ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ أَنْ تَجِدُوا طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى تَزْهَدُوا فِي الدُّنْيَا.

- قَالَ وَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ إِذَا تَخَلَّى الْمُؤْمِنُ مِنَ الدُّنْيَا سَمًا^۴ وَ وَجَدَ حَلَاوَةَ حُبِّ اللَّهِ وَ كَانَ عِنْدَ أَهْلِ الدُّنْيَا كَأَنَّهُ قَدْ خَوْلَطَ^۵ وَ إِنَّمَا خَالَطَ الْقَوْمَ حَلَاوَةَ حُبِّ اللَّهِ فَلَمْ يَشْتَعِلُوا بِعَيْرِهِ.

- قَالَ وَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ الْقَلْبَ إِذَا صَفَا صَافَتْ بِهِ الْأَرْضُ حَتَّى يَسْمُو. امام صادق علیه السلام فرمود: چون خدا خیر بنده‌ئی را خواهد، او را نسبت بدنیای بی‌ربغت و نسبت بدین دانشمند کند. و بعیوب دنیا بینایش سازد، و بمر که این خصلتها داده شود، خیر دنیا و آخرت داده شده، و فرمود: هیچ کس حق را در راهی بهتر از زهد دنیا نجسته است و آن ضد مطلوب دشمنان حق است.

^۱ (۲) الجدی: ولد المعز في السنة الأولى. و أسك أي مضطلم الأذنين مقطوعهما.

^۲ (۳) الغرض من هذا السؤال تقريرهم على أنه حيث لا قيمة له، فهم أقرؤا بذلك فقالوا: - لو كان حيا لم يساو درهما فهو على هذه الحالة الكريهة غير مرغوب لاحد فلا قيمة له؛ فالغرض من هذا التقرير تقريرهم عن الدنيا بتشبيها به و تفضيلها عليه في الهون و الخيب (لح).

^۳ (۱) أي عيوب الدنيا. «و من اوتيهن» أي تلك الخصال الثلاث. و فيه اشعار بأنها لا تتيسر إلا بتوفيق الله تعالى (آت).

^۴ (۲) أي مما ذا طلب أعداء الحق مطلوبهم. و قوله: «الا من صبار كريم» استثناء من الرغبة يعنى إلا أن يكون الرغبة فيها من صبار كريم فانما لا تضرة لانه يزوى نفسه عنها و يزويها عن نفسه و يحتمل أن يكون الهمزة استفهامية و لا نافية و من مزيدة و المعنى ألا يوجد صبار كريم النفس يصبر عن الدنيا و يزهد فيها. «و انما هي أيام قلائل» هو ترغيب في الزهد و تسهيل لتحصيله (في)

^۵ (۳) من السمو: العلو و الارتفاع.

^۶ (۴) خولط أي أفسد عقله بما خالطه من المفسدة (في)

راوی گوید: عرض کردم: قربانت، آنها از چه راه میجویند؟ فرمود: از رغبت بدنیا. و فرمود آیا شخص پر صبر کریمی نیست؟ همانا دنیا چند روزاند کست، همانا حرامست بر شما که مزه ایمان چشید جز آنکه نسبت بدنیا بی رغبت شوید.

و شنیدم امام صادق علیه السلام میفرمود: چون مؤمن از دنیا کنار کشد، رفعت پیدا کند و شیرینی محبت خدا را دریابد، و نزد اهل دنیا دیوانه نماید، در صورتی که شیرینی محبت خدا با آنها آمیخته شده که بچیز دیگر مشغول نشوند.

و شنیدم میفرمود: زمانی که دل صفا پیدا کند، زمین برایش تنگ شود. تا آنجا که پرواز کند.

۱۱- عَلِيٌّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَاسِمِيِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ بْنِ هَمَّامٍ عَنْ مَعْمَرِ بْنِ رَاشِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمِ بْنِ شَهَابٍ قَالَ: سَأَلَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَ أَيِّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ مَا مِنْ عَمَلٍ بَعْدَ مَعْرِفَةِ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ وَ مَعْرِفَةِ رَسُولِهِ ص أَفْضَلَ مِنْ بَعْضِ الدُّنْيَا وَإِنَّ لِدُنْيَاكَ لَشُعْبًا كَثِيرَةً^۱ وَ لِمَعَاصِي شُعْبًا فَأَوَّلُ مَا غَضِيَ اللَّهُ بِهِ الْكِبْرُ وَ هِيَ مَعْصِيَةٌ إِلَّا لَيْسَ حِينَ أَبِي وَ اسْتَكْبَارٌ وَ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ وَ الْحِرْصُ وَ هِيَ مَعْصِيَةُ آدَمَ وَ حَوَاءَ^۲ حِينَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ هُمَا- فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَ لَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ^۳ فَأَخَذَا مَا لَا حَاجَةَ بِهَا إِلَيْهِ فَدَخَلَ ذَلِكَ عَلَى ذُرِّيَّتِهِمَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ ذَلِكَ أَنَّ أَكْثَرَ مَا يَطْلُبُ ابْنُ آدَمَ مَا لَا حَاجَةَ بِهِ إِلَيْهِ ثُمَّ الْحَسَدُ وَ هِيَ مَعْصِيَةُ ابْنِ آدَمَ حَيْثُ حَسَدَ أَخَاهُ فَقَتَلَهُ فَتَشَعَّبَ مِنْ ذَلِكَ حُبُّ النَّسَاءِ وَ حُبُّ الدُّنْيَا وَ حُبُّ الرَّئَاسَةِ وَ حُبُّ الرَّاحَةِ وَ حُبُّ الْكَلَامِ وَ حُبُّ الْعُلُوِّ وَ الثَّرْوَةِ فَصِرْنَ سَبْعَ خِصَالٍ فَاجْتَمَعْنَ كُلُّهُنَّ فِي حُبِّ الدُّنْيَا فَقَالَ الْأَنْبِيَاءُ وَ الْعُلَمَاءُ بَعْدَ مَعْرِفَةِ ذَلِكَ حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ وَ الدُّنْيَا دُنْيَا إِنْ دُنْيَا بَلَغَتْ^۴ وَ دُنْيَا مَلْعُونَةٌ. از علی بن الحسین علیهما السلام پرسیدند، کدام عمل نزد خدای عز و جل بهتر است؟ فرمود:

هیچ عملی بعد از معرفت خدای جل و عز و رسولش بهتر از بغض دنیا نیست، و برای آن شعبه‌های بسیار است و برای گناهان (نافرمانی‌های خدا) شعبه‌های بسیار است:

نخستین نافرمانی که خدا را نمودند تکبر بود و آن نافرمانی شیطان بود، زمانی که سر پیچی و گردنفرازی کرد و از کافران گشت.

و دیگر حرص است که نافرمانی آدم و حوا بود، زمانی که خدای عز و جل با آنها فرمود: «از هر چه خواهید بخورید ولی باین درخت نزدیک مشوید که از ستمکاران باشید، ۲۵- سوره ۲» پس آدم و حوا چیزی را گرفتند که بدان احتیاج نداشتند، و این خصلت تا روز قیامت در ذریه آنها رخنه کرد، از این رو و بیشتر آنچه را آدمیزاد میطلبد بدان احتیاج ندارد.

^۱ (۵) «إن لذلك» أي بغض الدنيا «لشعبا» أي من الصفات الحسنة و الاعمال الصالحة و هي ضد شعب المعاصي. (آت)

^۲ (۱) «هي معصية آدم» عند الإمامية مجاز و النهي عندهم نهي تنزيه. (آت)

^۳ (۲) البقرة: ۳۵.

^۴ (۳) أي الحرص. أو أخذ ما لا حاجة به. (آت).

^۵ (۴) أي بقدر الضرورة. أو بقدر ما يبلغ به إلى الآخرة و يحصل به مرضات الرب.

و دیگر حسد است که نافرمانی پسر آدم (قابیل) بود، زمانی که به برادرش (هابیل) حسد برد و او را کشت، و از این نافرمانیها دوستی زنان و دوستی دنیا و دوستی ریاست و دوستی استراحت و دوستی سخن گفتن و دوستی سروری و ثروت منشعب گشت، و اینها هفت خصلت است که همگی در دوستی دنیا گرد آمده‌اند، از این رو پیغمبران و دانشمندان بعد از شناختن این مطلب گفتند: دوستی دنیا سر هر خطا و گناهست و دنیا دو گونه است: دنیای رساننده و دنیای ملعون (یعنی دنیائی که انسان را بطاعت و قرب خدا میرساند بقدر کفاف است که آن ممدوح و پسندیده است و دنیائی که بیش از مقدار کفاف و زیادت از احتیاج است که آن مایه لعنت و دوری از رحمت خداست).

۱۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ فِي طَلَبِ الدُّنْيَا إِضْرَارًا بِالْآخِرَةِ وَ فِي طَلَبِ الْآخِرَةِ إِضْرَارًا بِالدُّنْيَا فَأَضْرُوا بِالدُّنْيَا فَإِنَّهَا أَوْلَى بِالْإِضْرَارِ. ^۱ رسول خدا صلی الله علیه فرمود، در دنیا جوئی زیان زدن بآخرتست و در آخرت جوئی زیان زدن بدنیا، شما بدنیا زیان زدید که آن زیان رسانیدن سزاوارتر است.

۱۳- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخُرَّازِيِّ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَدَّاءِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع حَدَّثَنِي بِمَا أَنْتَفَعُ بِهِ فَقَالَ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ أَكْثَرَ دِكْرِ الْمَوْتِ فَإِنَّهُ لَمْ يَكْثِرْ إِنْسَانٌ دَكَرَ الْمَوْتِ إِلَّا زَهَدًا فِي الدُّنْيَا. ابو عبیده حذاء گوید: بامام باقر علیه السلام عرض کردم: حدیثی بمن بفرما که از آن سود برم فرمود: ای ابا عبیده، بسیار یاد مرگ کن، زیرا شخصی از مرگ بسیار یاد نکند، جز آنکه بدنیا بی رغبت شود.

۱۴- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَبِيهِ عَنْ دَاوُدَ الْأَنْبَرِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع مَلَكَ يُنَادِي كُلَّ يَوْمٍ ابْنَ آدَمَ لِدِ الْمَوْتِ وَ أَجْمَعَ لِلْفَنَاءِ وَ ابْنَ لِلْخِرَابِ ^۲. امام باقر علیه السلام فرمود: فرشته‌ئی هر روز فریاد میکشد: آدمیزاد برای مردن برای و برای نابودی گرد آورد و برای خراب شدن بساز.

۱۵- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ عُمَرَ بْنِ أَبَانَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ص إِنَّ الدُّنْيَا قَدْ ارْتَحَلَتْ مُدْبِرَةً وَ إِنَّ الْآخِرَةَ قَدْ ارْتَحَلَتْ مُقْبِلَةً ^۳ وَ لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بَنُونَ فَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الْآخِرَةِ- وَ لَا تَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الدُّنْيَا أَلَا وَ كُونُوا مِنَ الرَّاهِدِينَ فِي الدُّنْيَا الرَّاهِدِينَ فِي الْآخِرَةِ أَلَا إِنَّ الرَّاهِدِينَ فِي الدُّنْيَا اتَّخَذُوا الْأَرْضَ بَسَاطًا وَ الثَّرَابَ فِرَاشًا وَ الْمَاءَ طِبْيًا وَ قَرَضُوا مِنَ الدُّنْيَا تَقْرِيبًا أَلَا وَ مَنْ اشْتَقَّ إِلَى الْجَنَّةِ سَلَا عَنِ الشَّهَوَاتِ وَ مَنْ أَشْفَقَ مِنَ النَّارِ رَجَعَ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ ^۴ وَ مَنْ زَهَدًا فِي الدُّنْيَا هَانَتْ عَلَيْهِ

^۱ (۵) یومی إلى أن المذموم من الدنيا ما يضر بأمر الآخرة، فاما ما لا يضر به فكدر الحاجة في البقاء و التعيش فليس بمذموم (آت) و في بعض النسخ [أحق بالاضرار].

^۲ (۶) في النهج كذا «لذوا للموت و اجمعوا للفناء و ابنوا للخراب».

^۳ (۷) كذا.

^۴ (۱) القرض: القطع أي قطعوا أنفسهم من الدنيا تقطعا باقلاع قلوبهم عنها (فی).

الْمَصَائِبُ إِلَّا إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا كَمَنْ رَأَى أَهْلَ الْجَنَّةِ فِي الْجَنَّةِ مُخْلِدينَ وَ كَمَنْ رَأَى أَهْلَ النَّارِ فِي النَّارِ مُعَذِّبينَ شُرُورُهُمْ مَأْمُونَةٌ وَ قُلُوبُهُمْ حَزُونَةٌ- أَنْفُسُهُمْ غَفِيفَةٌ وَ حَوَائِجُهُمْ خَفِيفَةٌ صَبَرُوا أَيَّامًا قَلِيلَةً فَصَارُوا بِعُصْبِي رَاحَةً طَوِيلَةً أَمَّا اللَّيْلُ فَصَافُونَ أَقْدَامَهُمْ بَحْرِي دُمُوعُهُمْ عَلَى خُدُودِهِمْ وَ هُمْ يَجْأَرُونَ^١ إِلَى رَبِّهِمْ يَسْعُونَ فِي فَكَاكِ رِقَائِهِمْ وَ أَمَّا النَّهَارُ فَخُلَمَاءُ عُلَمَاءُ بَرَّةٌ أَتَقِيَاءُ كَانَتْهُمْ الْقِدَاخُ قَدْ بَرَاهُمْ^٢ الْحَوْفُ مِنَ الْعِبَادَةِ يَنْظُرُ إِلَيْهِمُ النَّاطِرُ فَيَقُولُ مَرَضَى وَ مَا بِالْقَوْمِ مِنْ مَرَضٍ أَمْ خُولِطُوا^٣ فَقَدْ خَالَطَ الْقَوْمَ أَمْرٌ عَظِيمٌ مِنْ ذِكْرِ النَّارِ وَ مَا فِيهَا. على بن الحسين صلوات الله عليهما فرمود دنیا پشت کرده کوچ میکند و آخرت روی آورده می آید و برای هر يك از این دو فرزندان است، شما از فرزندان آخرت باشید و از فرزندان دنیا نباشید و از زاهدین در دنیا و راغبین در آخرت باشید.

همانا زاهدین در دنیا زمین را بستر خود گرفتند و خاک را فرش و آب را بوی خوش خود و خویشتن را از دنیا قیچی کردند.

همانا هر که مشتاق بهشت شود، از شهوتها فراموش کند و هر که از دوزخ بترسد از محرمات رو گرداند و هر که در دنیا زهد ورزد، مصیبتها بر او آسان شود.

همانا خدا را بندگانی است که گویا اهل بهشت را جاودان در بهشت دیده و اهل دوزخ را در دوزخ گرفتار عذاب دیده اند، مردم از شر آنها در امانند، دلشان غمگین است، عفت نفس دارند، حاجاتشان سبک است، چند روزی صبر کردند و بااستراحت طولانی قیامت رسیدند.

اما شب گامهایشان برای عبادت صف کشیده، اشکشان بر چهره جاریست و بیوردگار خویش پناه برند و برای آزادی خود (از آتش دوزخ) کوشش کنند.

و اما روز خویشتن دارایی باشند، دانشمند، نیکوکار و پرهیزگار، در لاغری مانند چوبه تیری که ترس از عبادت آنها را تراشیده، هر که بانها نگیرد، گوید بیمارند- در صورتی که بیماری ندارند- یا گویند دیوانه اند، در صورتی که بامر بزرگی که یاد آتش دوزخ و وضع آنست گرفتارند.

١٦- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْمُؤْمِنِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ ع فَقَالَ يَا جَابِرُ وَاللَّهِ إِنِّي لَمَحْزُونٌ وَ إِنِّي لَمَشْعُورٌ الْقَلْبِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ مَا شَعَلَكَ وَ مَا حَزَنَ قَلْبَكَ فَقَالَ يَا جَابِرُ إِنَّهُ مَنْ دَخَلَ قَلْبَهُ صَاحِبِي خَالِصِ دِينِ

^١ (٢) في بعض النسخ [عن الحرمات]. جمع الحرمات كالغرفات جمع الغرفة.

^٢ (٣) أي يتضرعون. جار إلى الله أي تضرع.

^٣ (٤) القداح بالكسر: السهم بلا ريش و لا نصل، شبههم في نحافة ابدانهم بالاسهم، ثم ذكر ما يستعمل في السهم أعنى البرى و هو النحت من العبادة أي من كثرتها إن تعلق بقوله: «كأنهم القداح» أو من قلتها إن تعلق بالخوف (٥).

^٤ (٥) قوله: «أم خولطوا» أي أو يقول: خولطوا و يحتمل أن يكون قوله: «مرضى» على الاستفهام و قوله: «أم خولطوا» معادلا له من كلام الناظر فاعترض جوابه عليه السلام بين أجزاء كلامه و الحاصل أنهم لما كانوا لشدة اشتغالهم بحب الله و عبادته و اعتزالهم عن عامة الخلق و مباينة أطوارهم لاطوارهم و أقوالهم لاقوالهم و يسمعون منهم ما هو فوق إدراكهم و عقولهم فتارة ينسبونهم إلى المرض الروحاني و هو الجنون و اختلاط العقل بما يفسده و تارة إلى المرض الجسماني فأجاب عن الأول بالنفي المطلق و عن الثاني بأن المخالطة متحقة لكن لا بما يفسد العقل بل بما يكمله من خوف النار و حب الملك الغفار (آت).

اللَّهِ شُغِلَ قَلْبُهُ عَمَّا سِوَاهُ يَا جَابِرُ مَا الدُّنْيَا وَ مَا عَسَى أَنْ تَكُونَ الدُّنْيَا هَلْ هِيَ إِلَّا طَعَامٌ أَكَلْتَهُ أَوْ ثَوْبٌ لَبِسْتَهُ أَوْ امْرَأَةٌ أَصَبْتَهَا يَا جَابِرُ إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ لَمْ يَطْمَئِنُّوا إِلَى الدُّنْيَا بِنِقَائِهِمْ فِيهَا وَ لَمْ يَأْمُوا قُدُومَهُمْ الْآخِرَةَ يَا جَابِرُ الْآخِرَةُ دَارُ قَرَارٍ وَ الدُّنْيَا دَارُ فَنَاءٍ وَ زَوَالٍ وَ لَكِنَّ أَهْلَ الدُّنْيَا أَهْلُ غَفْلَةٍ وَ كَأَنَّ الْمُؤْمِنِينَ هُمُ الْفُقَهَاءُ أَهْلُ فِكْرَةٍ وَ عِبْرَةٍ لَمْ يُصِمَّهُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ جَلَّ اسْمُهُ مَا سَبَّحُوا بِأَدَانِهِمْ وَ لَمْ يُعْمِهِمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ مَا رَأَوْا مِنَ الزَّيْنَةِ بِأَعْيُنِهِمْ فَفَازُوا بِثَوَابِ الْآخِرَةِ كَمَا فَازُوا بِذَلِكَ الْعِلْمِ وَ اعْلَمْ يَا جَابِرُ أَنَّ أَهْلَ التَّقْوَى أَيْسَرُ أَهْلَ الدُّنْيَا مَثْوَنَةٌ وَ أَكْثَرُهُمْ لَكَ مَعُونَةٌ تَذُكُرُ فِعْيُونَتَكَ وَ إِنْ نَسِيتَ ذِكْرَكَ قَوْلُونَ بِأَمْرِ اللَّهِ قَوَامُونَ عَلَى أَمْرِ اللَّهِ فَطَعُوا مَحَبَّتَهُمْ بِمَحَبَّةِ رَبِّهِمْ وَ وَحَشُوا الدُّنْيَا لِبَطَاةِ مَلِكِهِمْ وَ نَظَرُوا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِلَى مَحَبَّتِهِ بِقُلُوبِهِمْ وَ عَلِمُوا أَنَّ ذَلِكَ هُوَ الْمَنْظُورُ إِلَيْهِ لِعَظِيمِ شَأْنِهِ فَأَنْزَلَ الدُّنْيَا كَمَنْزِلِ نَزَلَتْهُ ثُمَّ انْزَحَلَتْ عَنْهُ أَوْ كَمَا لِي وَجَدْتُهُ فِي مَنَامِكَ فَاسْتَيْقَظْتُ وَ لَيْسَ مَعَكَ مِنْهُ شَيْءٌ إِيَّيَّ [إِنَّمَا] ضَرَبْتُ لَكَ هَذَا مَثَلًا لِأَنَّهَا عِنْدَ أَهْلِ اللَّبِّ وَ الْعِلْمِ بِاللَّهِ كَفِيءُ الظَّلَالِ يَا جَابِرُ فَاحْفَظْ مَا اسْتَرْعَاكَ اللَّهُ^١ جَلَّ وَ عَزَّ مِنْ دِينِهِ وَ حِكْمَتِهِ وَ لَا تَسْأَلَنَّ عَمَّا لَكَ عِنْدَهُ إِلَّا مَا لَهُ عِنْدَ نَفْسِكَ فَإِنْ تَكُنِ الدُّنْيَا عَلَى غَيْرِ مَا وَصَفْتُ لَكَ فَتَحَوَّلْ إِلَى دَارِ الْمُسْتَعْتَبِ^٢ فَلَعَمْرِي لَرُبِّ حَرِيصٍ عَلَى أَمْرِ قَدْ شَقِيَ بِهِ حِينٌ أَنَاهُ وَ لَرُبِّ كَارِهِ لِأَمْرِ قَدْ سَعِدَ بِهِ حِينٌ أَنَاهُ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لِيُصِحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَ يَمْحَقَ الْكَافِرِينَ^٣. جابر گوید: خدمت امام باقر علیه السلام، رسیدم، حضرت فرمود: ای جابر بخدا که من غمگین و دلگرفته‌ام، عرض کردم: قربانت، گرفتاری و غم دل شما چیست؟ فرمود: ای جابر! همانا خالص و صافی دین خدا بدل هر که در آید، دلش از غیر او بگردد، ای جابر! دنیا چیست و امید داری چه باشد؟ مگر دنیا غیر از خوراکی است که خوردی یا جامه‌ئی که پوشیدی یا زنی که باو رسیدی؟.

ای جابر! همانا مؤمنین بماندن در دنیا اطمینان نکردند، و از رسیدن بآخرت ایمن نگشتند.

ای جابر! آخرت خانه ثباتست و دنیا خانه نابودی و زوال، ولی اهل دنیا غافلند و گویا مؤمنانند که فقیه و اهل تفکر و عبرتند: آنچه با گوشه‌های خود شنوند، ایشان را از یاد خدای- جل اسمه- کر نکند و هر زینتی که چشمشان بیند از یاد خدا کورشان ندارد، پس ثواب آخرت رسیدند، چنان که باین دانش رسیدند.

و بدان ای جابر که اهل تقوی کم هزینه‌ترین اهل دنیایند و ترا از همه بیشتر یاری کنند، تا تذکر دهی یاریت کنند و اگر فراموش کنی یادت آورند. امر خدای را گویند و بر امر خدا ایستادگی دارند، برای دوستی پروردگارشان دل از همه چیز کنده و بخاطر اطاعت مالک خویش از دنیا در هراسند و از صمیم دل بسوی خدای عز و جل و محبت او متوجه گشته و دانستند که هدف اصلی همین است، بخاطر عظمت شأنی که دارد پس دنیا را چون بار اندازی دان که در آن بار انداخته و سپس کوچ خواهی کرد.

^١ (١) أي إن كنت ذاكرة لله و طاعته فهم يعينونك و إن كنت ناسيا لهما ذكروك (خ).

^٢ (٢) الاسترعاء طلب الرعاية و لعل المراد بقوله: «لا تسألن عما لك عنده» انك لا تحتاج إلى أحد تسأله عن ثوابك عند الله إذ ليس ذلك إلا بقدر ما له عند نفسك أعنى بقدر رعايتك دينه و حكمته فاجعله المسئول و تعرف ذلك منه أو المراد لا تسأل عن ذلك بل سل عن هذا فأنتك انما تفوز بذلك بقدر رعايتك هذا أي ان تكن الدنيا عندك على غير ما وصفت لك فتكون تظلمن إليها فعليك أن تتحول فيها إلى دار ترضى فيها ربك يعنى أن تكون في الدنيا ببدنك و في الآخرة بروحك، تسعى في فكاك رقبتهك و تحصيل رضا ربك عنك حتى يأتيك الموت. و هذا الحديث مما ذكره الحسن بن علي بن شعبة في تحف العقول و لم يذكر فيه لفظة «غير» و على هذا فلا حاجة إلى التكلف في معناه (ب).

^٣ (٣) في الحديث «لا يكون بعد الموت من مستعتب» أي ليس بعد الموت من استرضاء.

^٤ (١) آل عمران: ١٤١ و التمهيص: الابتلاء و الامتحان. و المحق: الخو و البطلان.

یا مانند ترقی و کمالی که در خواب بآن رسیده و چون بیدار شده‌ئی چیزی از آن نداری. من این را بعنوان مثل برایت گفتم، زیرادینا در نظر خردمندان و خداشناسان مانند سایه بعد از ظهر است.

ای جابر! آنچه را خدای جل و عز از دین و حکمتش بتو سپرده حفظ کن و از آنچه برایت نزد خداست مپرس، جز آنچه برای او نزد تو است (یعنی ثواب و پاداش او باندازه دین نگهداری خودت باشد) و اگر دنیا در نظرت غیر از آنچه گفتم باشد، باید بخانه عذر خواهی روی (و از عقیده سوء خود استغفار کنی).

بجان خودم که بسا شخصی که بچیزی حریص است و چون بدستش آید، بسبب آن بدبخت شود، و بسا شخصی که چیزی را ناخوش دارد و چون بآن رسد مایه سعادتش گردد، اینست که خدای عز و جل فرماید «تا خدا مؤمنان را تصفیه کند و کافران را کاهش دهد، ۱۴۱ سوره ۳».

۱۷- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرِ عَنْ أَبِي إِسْرَاهِيمَ ع قَالَ قَالَ أَبُو ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ جَزَى اللَّهُ الدُّنْيَا عَنِّي مَدَمَّةً بَعْدَ رَغِيْفَيْنِ مِنَ الشَّعِيرِ أَتَعَدَى بِأَحَدِهِمَا وَ أَتَعَشَى بِالْآخَرَ وَ بَعْدَ شَمَلِي الصُّوفِ أَتَرُّ بِأَحَدَاهُمَا وَ أَتَرْدَى بِالْآخَرَى. ابو ذر- رحمه الله- گفت: خدا بدنیا از طرف من جزای نکوهش دهد، پس از دو قرص نان جو که یکی را صبحانه و دیگری را شام خود سازم و پس از دو پارچه پشمین که یکی را لنگ و دیگری را ردا قرار دهم.

۱۸- وَ عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: كَانَ أَبُو ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ يَا مُبْتَغِي الْعِلْمِ كَأَنَّ شَيْئاً مِنَ الدُّنْيَا لَمْ يَكُنْ شَيْئاً إِلَّا مَا يَنْفَعُ خَيْرُهُ وَ يَضُرُّ شَرُّهُ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ يَا مُبْتَغِي الْعِلْمِ لَا يَشْعَلُكَ أَهْلٌ وَ لَا مَالٌ عَنْ نَفْسِكَ أَنْتَ يَوْمَ تُفَارِقُهُمْ كَضَيْفٍ بَتَّ فِيهِمْ ثُمَّ عَدَوْتَ عَنْهُمْ إِلَى غَيْرِهِمْ وَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةُ كَمَنْزِلٍ تَحَوَّلَتْ مِنْهُ إِلَى غَيْرِهِ وَ مَا بَيْنَ الْمَوْتِ وَ الْبَعْثِ إِلَّا كَنَوْمَةٍ مِمَّتْهَا ثُمَّ اسْتَيْقَظَتْ مِنْهَا يَا مُبْتَغِي الْعِلْمِ قَدِمَ لِمَقَامِكَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنَّكَ مُثَابٌّ بِعَمَلِكَ كَمَا تَدِينُ تُدَانُ يَا مُبْتَغِي الْعِلْمِ. امام صادق علیه السلام فرمود: ابو ذر- رضی الله عنه- در سخنرانی خود میگفت: ای دانش جو! گویا هیچ چیز دنیا چیزی نبوده، جز آنچه خویش ب مردم سود بخشد و شرش زیان، مگر آنکه را خدا ترحم کند (و او را بیمارزد) ای دانشجو! مبادا اهل بیت و مال دنیا ترا از خودت باز دارند، که تو روزی که از آنها جدا شوی مانند مهمانی باشی که شب را با آنها خوابیده و صبح نزد دیگران رفته‌ئی و دنیا و آخرت مانند منزلی است که از یکی بدیگری منتقل شوی و میان مردن و از گور برخاستن جز مانند خوابیدن و بیدار شدن نیست. ای دانشجو! برای ایستادن در برابر خدای عز و جل طاعتی پیش فرست، زیرا بعملت پاداش بینی و چنان که کنی، جزا یابی، ای دانشجو!

^۱ (۲) «إلا» فی قوله: «إلا ما ينفع» كلمة استثناء و ما موصولة فالمعنى أن ما يتصور في هذه الدنيا إما شيء ينفع خيره أو شيء يضر شره، إلا من رحم الله أو كل شيء في الدنيا له جهة نفع و جهة ضرر لكل الناس إلا من رحم الله فيوقفه للاحتراز عن جهة شره.

۱۹- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَا لِي وَ لِلدُّنْيَا إِنَّمَا مَثَلِي وَ مَثَلُهَا كَمَثَلِ الرَّكْبِ رُفِعَتْ لَهُ شَجَرَةٌ فِي يَوْمٍ صَائِفٍ فَقَالَ تَحْتَهَا^۱ ثُمَّ رَاحَ وَ تَرَكَهَا. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مرا با دنیا چکار؟ حکایت من و دنیا حکایت سواربست که در روز گرمی درختی برایش بپا شده و او در زیر آن درخت خواب قیلوله (کوتاهی) نموده، سپس کوچ کرده و درخت را وا گذاشته است.

۲۰- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ يَحْيَى بْنِ عُبَبَةَ الْأَزْدِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع مَثَلُ الْحَرِيصِ عَلَى الدُّنْيَا كَمَثَلِ دُودَةٍ الْقَرْكُلَمَا ازْدَادَتْ عَلَى نَفْسِهَا لَفَأَ كَانَ أَبْعَدَ لَهَا مِنَ الْحُرُوجِ حَتَّى تَمُوتَ غَمًّا قَالَ وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع كَانَ فِيمَا وَعَظَ بِهِ لِقَمَانُ ابْنَهُ يَا بُنَيَّ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا قَبْلَكَ لِأَوْلَادِهِمْ فَلَمْ يَبْقَ مَا جَمَعُوا وَ لَمْ يَبْقَ مِنْ جَمْعُوا لَهُ وَ إِنَّمَا أَنْتَ عَبْدٌ مُسْتَأْجَرٌ قَدْ أُمِرْتَ بِعَمَلٍ وَ وُعِدْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا فَأَوْفِ عَمَلَكَ وَ اسْتَوْفِ أَجْرَكَ وَ لَا تَكُنْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا بِمَنْزِلَةِ شَاةٍ وَقَعَتْ فِي زَرْعٍ أَخْضَرَ فَأَكَلَتْ حَتَّى سَمِنَتْ فَكَانَ حَتْفُهَا^۲ عِنْدَ سِمِيهَا وَ لَكِنْ اجْعَلِ الدُّنْيَا بِمَنْزِلَةِ فَنَطْرَةٍ عَلَى نَهْرٍ جُرَتْ عَلَيْهَا وَ تَرَكْتَهَا وَ لَمْ تَرْجِعْ إِلَيْهَا آخِرَ الدَّهْرِ أَخْرِبَهَا وَ لَا تَعْمُرْهَا فَإِنَّكَ لَمْ تُؤْمَرْ بِعِمَارَتِهَا وَ اعْلَمْ أَنَّكَ سَتَسْأَلُ غَدًا إِذَا وَقَفْتَ بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْ أَرْبَعِ شَبَابِكَ فِيمَا أَبْلَيْتَهُ^۳ وَ عُمْرِكَ فِيمَا أَفْنَيْتَهُ وَ مَالِكَ مِمَّا اكْتَسَبْتَهُ وَ فِيمَا أَنْفَعْتَهُ فَتَأَهَّبْ لِدَلِّكَ وَ أَعِدْ لَهُ جَوَابًا وَ لَا تَأَسَّ عَلَى مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا فَإِنَّ قَلِيلَ الدُّنْيَا لَا يَدُومُ بِقَاؤُهُ وَ كَثِيرُهَا لَا يُؤْمَرُ بِلَاؤُهُ فَخُذْ حِذْرَكَ وَ جِدَّ فِي أَمْرِكَ وَ اكْشِفِ الْغِطَاءَ عَنْ وَجْهِكَ وَ تَعَرَّضْ لِمَعْرُوفِ رَبِّكَ وَ جَدِّ التَّوْبَةِ فِي قَلْبِكَ وَ اكْمُشْ^۴ فِي فَرَاغِكَ قَبْلَ أَنْ يُفْصَدَ قَصْدُكَ^۵ وَ يُفْضَى قِصَاؤُكَ وَ يُجَالَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ مَا تُرِيدُ. امام باقر علیه السلام فرمود: حکایت شخص حریص دنیا، حکایت کرم ابریشم است که هر چه بیشتر بر خود تند، راه بیرون آمدنش دورتر شود تا آنکه از غصه بمیرد.

و امام صادق علیه السلام فرمود: در آنچه لقمان پسرش را موعظه کرد این بود که: پسر جان! مردم پیش از تو برای فرزندان خود اموالی گرد آوردند: ولی نه آن اموال گرد آمده باقی ماند و نه اولادی که برای آنها گرد آوردند. و همانا تو بنده مزدوری باشی که بکاری دستورات داده‌اند و اجرتی برایش وعده داده‌اند پس کارت را تمام کن و اجرتت را تمام بگیر. و در این دنیا مانند گوسفندی مباش که در میان زراعت سبزی افتاده و بخورد تا فربه شود و مرگش هنگام فرمایش باشد، بلکه دنیا را مانند پل روی نهری دان که بر آن میگذری و آن را وامیگذاری و تا پایان روزگار بسویش برمیگردی، خرابش کن و آبادش مساز که مأمور بساختنش نیستی.

^۱ (۳) في بعض النسخ [ما أنا و الدنيا].

^۲ (۴) يوم صائف: يوم حار و قوله: « فقال تحتها » من القيلولة أي الاستراحة.

^۳ (۱) « حفتها » أي هلاكها. و سمن يسمن سمنًا: كثر شحمه.

^۴ (۲) « أخرجها » أي دعها خرابا بترك ما لا يحتاج إليه.

^۵ (۳) البالي هو الذي استعمل حتى أشرف على الاندناس.

^۶ (۴) الكمش: السعي. أي أسرع و عجل.

^۷ (۵) « قصدك » أي نحوك، كناية عن توجه ملك الموت إليه لقبض روحه أو توجه الأمراض و البلايا من الله إليه.

و بدان که چون فردای قیامت در برابر خدای عز و جل بایستی، از چهار چیز پرسش شوی: ۱- جوانیت را در چه راه پیر کردی؟ ۲- عمرت را در چه راه بسر بردی؟ ۳- مالت را از چه راه بدست آوردی؟

و در چه راه خرج کردی؟ پس آماده این مقام باش و پاسخش را تهیه کن، و بر آنچه از دنیا از دست رفت افسوس مخور، زیرا اندک دنیا را دوام و بقائی نیست و بسیاری از بلا ایمن نباشد، پس آماده و برحذر باش و در کار خود کوشش کن و پرده (غفلت) از چهره (دل) بردار، و متوجه احسان پروردگارت (بسبب اعمال صالح) باش، و در دلت توبه را تازه دار، و در زمان فراغت بشتاب، پیش از آنکه آهنگ تو شود و مرگت فرا رسد و میان تو و خواسته‌هایت پرده افتد.

۲۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ حُبُوبٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي يَعْقُوبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ فِيمَا نَاجَى اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ مُوسَى ع يَا مُوسَى لَا تَرْتَكِنَ إِلَى الدُّنْيَا رُكُونَ الظَّالِمِينَ وَ رُكُونَ مِنَ اتَّخَذَهَا أَبًا وَ أُمًّا يَا مُوسَى لَوْ وَكَلْتُكَ إِلَى نَفْسِكَ لَتَنْتَظِرَ لَهَا إِذَا لَعَلَبَ عَلَيْكَ حُبُّ الدُّنْيَا وَ زَهْرَتُهَا يَا مُوسَى نَافِسٌ^۱ فِي الْخَيْرِ أَهْلُهُ وَ اسْتَبَقَهُمْ إِلَيْهِ فَإِنَّ الْخَيْرَ كَاسِمِهِ وَ انْتُرِكَ مِنَ الدُّنْيَا مَا بِكَ الْغِنَى عَنْهُ وَ لَا تَنْتَظِرْ عَيْنُكَ إِلَى كُلِّ مَفْتُونٍ بِهَا وَ مُوَكَّلٍ إِلَى نَفْسِهِ وَ اعْلَمْ أَنَّ كُلَّ فِتْنَةٍ بَدُوها حُبُّ الدُّنْيَا وَ لَا تَعْطِ أَحَدًا بِكَثْرَةِ الْمَالِ فَإِنَّ مَعَ كَثْرَةِ الْمَالِ تَكْثُرُ الدُّنُوبُ لِوَاجِبِ الْحُقُوقِ وَ لَا تَعْطِ أَحَدًا بِرِضَى النَّاسِ عَنْهُ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ رَاضٍ عَنْهُ وَ لَا تَعْطِ مَنْ خَلُوقًا بِطَاعَةِ النَّاسِ لَهُ فَإِنَّ طَاعَةَ النَّاسِ لَهُ وَ اتِّبَاعَهُمْ إِيَّاهُ عَلَى غَيْرِ الْحَقِّ هَلَاكٌ لَهُ وَ لِمَنْ اتَّبَعَهُ. امام صادق علیه السلام میفرمود: از مناجاتهای خدای عز و جل با موسی علیه السلام این بود که ای موسی دنیا تکیه مکن، مانند تکیه کردن ستمگران و تکیه کردن کسی که آن را پدر و مادر خود دانسته، ای موسی: اگر ترا بخودت واگذارم که بآن بنگری، محبت و رونق دنیا بر تو چیره شود، ای موسی در کار خیر با اهلش مسابقه گذار و بر آنها پیشی گیر، زیرا کار خیر مانند اسمش (نیکو و پسندیده) است، و آنچه از دنیا را که بدن احتیاج نداری رها کن. و بفریب خوردندگان دنیا و بخود واگذاشتگان منگر، و بدان که آغاز هر فتنه‌ئی محبت دنیاست، و بمال زیاد هیچ کس غبطه مبر، زیرا مال بسیار مایه گناه بسیار است، نظر بحقوق واجب، و بحال کسی که مردم از او خوشنودند غبطه مبر، تا بدانی خدا هم از او خوشنود است و نیز بحال مخلوقی که مردم از او اطاعت کنند غبطه مبر، زیرا اطاعت و پیروی ناحق مردم از او باعث هلاکت او و پیروانش باشد.

۲۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ فِي كِتَابِ عَلِيِّ صِ إِمَّا مَثَلُ الدُّنْيَا كَمَثَلِ الْحَيَّةِ مَا أَلَيْنَ مَسَّهَا وَ فِي جَوْفِهَا السَّمُّ النَّاقِعُ يَخَذُهَا الرَّجُلُ الْعَاقِلُ وَ يَهْوِي إِلَيْهَا الصَّيِّ الْجَاهِلُ. امام صادق علیه السلام فرمود در کتاب علی صلوات الله علیه است که: حکایت دنیا حکایت مار است، که چه اندازه سودنش نرم است و زهر کشنده در درون دارد، مرد عاقل از آن پرهیزد، و کودک نادان بسویش گراید.

^۱ (۶) أي: فيغدو و يروح إليها متحننا.

^۲ (۷) من المنافسة و هي الرغبة في الشيء و الانفراد به.

۲۳- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع كَتَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع إِلَى بَعْضِ أَصْحَابِهِ يَعْظُمُهُ أَوْصِيكَ وَ نَفْسِي بِتَقْوَى مَنْ لَا نُحِلُّكَ مَعْصِيَتَهُ وَ لَا يُرْحَى غَيْرُهُ وَ لَا الْعِنَى إِلَّا بِهِ فَإِنَّ مِنْ اتَّمَى اللَّهَ حَلَّ وَ عَزَّ وَ قَوِيَ وَ شَبِعَ وَ رَوِيَ وَ رَفَعَ عَقْلُهُ عَنْ أَهْلِ الدُّنْيَا فَبَدَنَهُ مَعَ أَهْلِ الدُّنْيَا وَ قَلْبُهُ وَ عَقْلُهُ مُعَايِنُ الْأَحْرَةِ فَأَطْفَأَ بَصُوءَ قَلْبِهِ مَا أَبْصَرَتْ عَيْنَاهُ مِنْ حُبِّ الدُّنْيَا فَقَدِرَ حَرَامَهَا وَ جَانَبَ شُبُهَاتِهَا وَ أَضَرَّ وَ اللَّهُ بِالْحَلَالِ الصَّابِي إِلَّا مَا لَا بُدَّ لَهُ مِنْ كِسْرَةٍ^۱ مِنْهُ يَشُدُّ بِهَا صُلْبَهُ وَ تُوْبُ يُوَارِي يُوَارِي بِهِ عَوْرَتَهُ مِنْ أَعْلَى مَا يَجِدُ وَ أَحْسَنِهِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ فِيهَا مَا لَا بُدَّ لَهُ مِنْهُ ثِقَةً وَ لَا رَحَاءً فَوَقَعَتْ ثِقَتُهُ وَ رَجَاؤُهُ عَلَى خَالِقِ الْأَشْيَاءِ فَحَدَّ وَ اجْتَهَدَ وَ اتَّعَبَ بَدَنَهُ حَتَّى بَدَتِ الْأَضْلَاحُ وَ غَارَتِ الْعَيْنَانِ فَأَبْدَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ ذَلِكَ قُوَّةً فِي بَدَنِهِ وَ شِدَّةً فِي عَقْلِهِ وَ مَا دُخِرَ لَهُ فِي الْأَحْرَةِ أَكْثَرَ فَارْفُضِ الدُّنْيَا فَإِنَّ حُبَّ الدُّنْيَا يُعْمِي وَ يُصِمُّ وَ يُبْكِمُ وَ يُذِلُّ الرَّقَابَ فَتَدَارِكُ مَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِكَ وَ لَا تَقُلْ عَدَاً أَوْ بَعْدَ عَدٍ فِيمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكَ بِإِقَامَتِهِمْ عَلَى الْأَمَانِيِّ وَ التَّسْوِيفِ حَتَّى أَتَاهُمْ أَمْرُ اللَّهِ بَعْتَهُ وَ هُمْ غَافِلُونَ فَتَنَقَّلُوا عَلَى أَعْوَادِهِمْ إِلَى قُبُورِهِمُ الْمُظْلِمَةِ الضَّيِّقَةِ وَ قَدْ أَسْلَمَهُمُ الْأَوْلَادُ وَ الْأَهْلُونَ فَانْقَطِعْ إِلَى اللَّهِ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ مِنْ رَفْضِ الدُّنْيَا وَ عَزْمٍ^۲ لَيْسَ فِيهِ انْكِسَارٌ وَ لَا انْخِزَالٌ^۳ أَعَانَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكَ عَلَى طَاعَتِهِ وَ وَقَعْنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكَ لِمَرْضَاتِهِ. امام صادق عليه السلام فرمود: امير المؤمنين عليه السلام بيکی از اصحابش بعنوان موعظه نوشت:

ترا و خودم را به تقوای کسی سفارش میکنم که نافرمانیش روا نیست و امید و بی‌نیازی جز با او و از او نباشد زیرا هر که از خدا پروا کرد، عزیز و قوی شد و سیر و سیر آب گشت و عقلش از اهل دنیا بالا گرفت، تنها پیکرش همراه اهل دنیا است، ولی دل و خردش نگران آخرت است، آنچه را از محبت دنیا چشمش دیده پرتو دلش خاموش نموده، حرامش را پلید دانسته و از شبهاتش دوری گزیده، بخدا که بحلال خالص دنیا هم توجه نموده جز بمقداری که ناچار از آنست، مانند پاره نانی که به پیکرش نیرو دهد و جامه‌ای که عورتش را بپوشاند، آن هم از درشت‌ترین خوراک و ناهموارترین لباسی که بدستش آید، و نسبت بانچه ناچار هم میباید اطمینان و امیدی ندارد، و اطمینان و امیدش بآفریننده همه چیز است.

تلاش و کوشش کند و تنش را بزحمت اندازد تا استخوانهایش نمودار شود و دیدگانش بگودی رود، و خدا در عوض نیروی بدنی و توانائی عقلیش دهد، و آنچه در آخرت برایش اندوخته بیشتر است، دنیا را رها کن که محبت دنیا کور و کر و لال و زبون کند، پس در آنچه از عمرت باقیمانده جبران گذشته نما و فردا و پس فردا مگو، زیرا پیشینیان که هلاک شدند، بخاطر پایداری بر آرزوها و امروز و فردا کردن بود تا آنکه ناگهان فرمان خدا بسویشان آمد (مرگشان رسید) و آنها غافل بودند، سپس بر روی تابوت بسوی گورهای تنگ و تاریک خود رهسپار گشته و فرزندان و اهل بیتش او را رها کردند، پس با دلی متوجه و از همه بریده و ترک دنیا نموده، با تصمیمی که شکست و بریدگی ندارد بسوی خدا رو. خدا من و ترا بر اطاعتش یاری کند و بموجبات رضایتش موفق دارد.

^۱ (۱) الكسر- بالكسر-: القطعة من الشيء المكسور و الجمع كسر مثل قطعة و قطع و المراد كسرة من الخبر.

^۲ (۲) عطف على قلب.

^۳ (۳) الانخزال: الانقطاع.

۲۴- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغْبِرَةِ وَغَيْرِهِ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَثَلُ الدُّنْيَا كَمَثَلِ مَاءِ الْبَحْرِ كُلَّمَا شَرِبَ مِنْهُ الْعَطْشَانُ أَزْدَادَ عَطْشًا حَتَّى يَقْتُلَهُ.^۱ امام صادق عليه السلام فرمود: دنیا مانند آب دریاست که هر چه شخص تشنه از آن بیشتر آشامد، تشنگیش بیشتر شود تا او را بکشد.

۲۵- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَاءِ قَالَ سَمِعْتُ الرَّضَا ع يَقُولُ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْزَمٍ ص- لِلْحَوَارِيِّينَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَأْسَوْا عَلَيَّ مَا فَاتَكُمْ مِنَ الدُّنْيَا كَمَا لَا يَأْسَى^۲ أَهْلُ الدُّنْيَا عَلَيَّ مَا فَاتَهُمْ مِنْ دِينِهِمْ إِذَا أَصَابُوا دُنْيَاهُمْ. و شاء گوید: شنیدم امام رضا علیه السلام میفرمود: عیسی بن مریم صلوات الله علیه بحواریین گفت: ای بنی اسرائیل! بر آنچه از دنیا از دست شما رفت افسوس نخورید، چنان که اهل دنیا چون بدنای خود رسند، بر دین از دست داده خود افسوس نخورند

بَابُ^۳

۱- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَاءِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ وَ عَزِّي وَ جَلَالِي وَ عَظَمِي وَ عَلْوِي وَ ارْتِفَاعِ مَكَانِي لَا يُؤْتِرُ عَبْدٌ هَوَايَ عَلَيَّ هَوَى نَفْسِهِ إِلَّا كَفَفْتُ عَلَيْهِ ضَيْعَتَهُ وَ ضَمَنْتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ^۴ رِزْقَهُ وَ كُنْتُ لَهُ مِنْ وَرَاءِ تِجَارَةِ كُلِّ تَاجِرٍ^۵. امام باقر علیه السلام فرمود: همانا خدای عز و جل میفرماید: بعزت و جلال و عظمت و علو و بلندی مقامم سوگند که، هیچ بنده‌ئی خواست مرا بر خواست خود اختیار نکند، جز آنکه زندگیش را روبراه کنم [از تباهی نگهش دارم] و آسمانها و زمین را ضامن روزیش سازم و خودم پشت سر تجارت هرتاجری برای او باشم (یعنی دل تجار را متوجه او کنم تا با او داد و ستد کنند و سود برد یا آنکه خودم بجای تجارت هر تاجری باو سود رسانم).

۲- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي حَمْرَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَ عَزِّي وَ جَلَالِي وَ عَظَمِي وَ بَهَائِي وَ عَلُوُّ ارْتِفَاعِي لَا يُؤْتِرُ عَبْدٌ هَوَايَ عَلَيَّ هَوَاؤُهُ فِي شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا إِلَّا جَعَلْتُ غِنَاهُ فِي نَفْسِهِ وَ هِمَّتَهُ فِي آخِرَتِهِ وَ ضَمَنْتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ رِزْقَهُ وَ كُنْتُ لَهُ مِنْ وَرَاءِ تِجَارَةِ كُلِّ تَاجِرٍ. امام باقر علیه السلام فرمود: خدای عز و جل فرماید: بعزت و جلال و شرف و بلندی مقامم سوگند که: هیچ بنده مؤمنی خواست مرا بر خواست

^۱ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية) - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.

^۲ (۱) الاسی: الحزن علی فوت الفاتت (آت).

^۳ (۲) إِنَّمَا لم يعنون هذا الباب لانه قريب من الباب الأول فكأنه داخل في عنوانه لانه فيه المنع عن إثارة هوى النفس و شهواتها على رضا الله تعالى و ليس هذا الاشارة إلا لحب الدنيا و شهواتها و لكن لما لم يذكر في الخبرين ذكر الدنيا صريحا أفرد لهما بابا و ألحقه بالباب السابق. (آت)

^۴ (۳) «ضمنت» على صيغة المتكلم من باب التفعيل أي جعلت السماوات و الأرض ضامنتين لرققه، كناية عن تسبب الأسباب السماوية و الارضية (آت).

^۵ (۴) أي كنت له عوضا من تجارة كل تاجر، فان كل تاجر ينجر لمنفعة دنيوية أو اخروية و لما عرض عن جميع ذلك كنت انا ربح تجارته أو كنت له بعد حصول تجارة كل تاجر.

خود، در یکی از امور دنیا برنگزیند، جز آنکه بی‌نیازیش را در وجود خودش قرار دهد و همتش را متوجه آخرت سازم و آسمانها و زمین را عهده دار روزیش گردانم، و خودم برایش پس تجارت هر تاجری باشم.

بَابُ الْقَنَاعَةِ

باب قناعت

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ زَيْدِ الشَّحَّامِ عَنْ عَمْرِو بْنِ هَلَالٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع إِيَّاكَ أَنْ تُطْمَحَ بِصَرْكَ^۱ إِلَى مَنْ فَوْقَكَ فَكَفَى بِمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ- لِنَبِيِّهِ ص فَلَا تُعْجِبَكَ أَمْوَالُهُمْ وَ لَا أَوْلَادُهُمْ^۲ وَ قَالَ- وَ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا^۳ فَإِنْ دَخَلَكَ مِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ فَادْكُرْ عَيْشَ رَسُولِ اللَّهِ ص فَإِنَّمَا كَانَ قُوتُهُ الشَّعِيرَ وَ حَلْوَاهُ التَّمْرَ وَ وَقُودُهُ السَّعْفُ^۴ إِذَا وَجَدَهُ. عمرو بن هلال گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: مبادا بی‌بالا دست خود چشم بدوزی که در این باره آنچه خدای عز و جل به پیغمبرش صلی الله علیه و آله فرمود بس است: «از مالها و فرزندانشان خوشت نیاید و در شکفت نشوی، ۵۶- سوره ۹» و فرمود: «دیدگان خویش را بآنچیزها که رونق زندگی دنیاست و بگروهی از ایشان بهره داده‌ایم نگران مساز، ۱۳۱ سوره ۲۰» و اگر در باره این موضوع شك و ترددی یافتی، زندگی رسول خدا صلی الله علیه و آله را بیاد آور که خوراکش جو و حلواش خرما و آتش‌گیره‌اش شاخ درخت خرما بود اگر پیدا می‌کرد.

۲- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي حَمَّادٍ جَمِيعاً عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَائِدٍ عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ سَالِمِ بْنِ مُكْرَمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ سَأَلَنَا أَعْطَيْنَاهُ وَ مَنْ اسْتَعَى أَعْنَاهُ اللَّهُ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر که از ما سؤال کند باو عطا کنیم و هر که بی‌نیازی جویدو سؤال نکند خدا او را بی‌نیاز سازد.

۳- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ رَضِيَ مِنَ اللَّهِ بِالْيُسْرِ مِنَ الْمَعَاشِ رَضِيَ اللَّهُ مِنْهُ بِالْيُسْرِ مِنَ الْعَمَلِ. -

امام صادق علیه السلام فرمود، هر که بمعاش اندک خدا راضی گردد، خدا هم بعمل اندک او راضی شود.

^۱ (۵) «تطمح» الظاهر أنه على بناء الافعال و نصب البصر و يحتمل أن يكون على بناء المجرى و رفع البصر أي لا ترفع بصرك بأن تنظر إلى من هو فوقك في الدنيا فتتمنى حاله و لا ترضى بما أعطاك الله.

^۲ (۱) التوبة: ۵۶. و الآية هكذا «i» فلا تُعْجِبَكَ... الخ.

^۳ (۲) البقرة: ۱۳۱. و قوله: «i» لا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ* أي لا تمدن نظر عينيك إلى ما متعنا به استحسانا للمنظور إليه و تمنا أن يكون لك مثله و قوله: «i» أَزْوَاجًا مِنْهُمْ* أي أصنافا من الكفار. و قوله:

«i» زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* E\ منصوب بمعنى متعنا لان معناه جعلنا لهم الحياة الدنيا زهرة أي بهجة و نضارة\ «i» لِنُقْتِنَهُمْ فِيهِ* E\ أي لنختبرهم.

^۴ (۳) الوقود: الحطب و ما يوقد به. و السعف: أغصان النخل ما دامت في الخوص.

٤- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَةِ ابْنُ آدَمَ كُنْ كَيْفَ شِئْتَ كَمَا تَدِينُ تُدَانُ مَنْ رَضِيَ مِنَ اللَّهِ بِالْقَلِيلِ مِنَ الرِّزْقِ قَبْلَ اللَّهِ مِنْهُ الْيَسِيرَ مِنَ الْعَمَلِ وَ مَنْ رَضِيَ بِالْيَسِيرِ مِنَ الْحَلَالِ خَفَّتْ مُؤْنَتُهُ وَ زَكَتْ مَكْسَبَتُهُ وَ خَرَجَ مِنْ حَدِّ الْفُجُورِ. و فرمود: در تورات نوشته است: آدمیزاد! هر گونه خواهی بوده باش که چنان که باشی جزا بینی، هر که بروزی اندک خدا راضی شود، خدا عمل اندک او را بپذیرد، و هر که بحلال اندک خشنود باشد هزینه اش سبک شود و کسبش پاکیزه گردد و از مرز بدکاری بیرون رود.

٥- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَرْفَةَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع قَالَ: مَنْ لَمْ يُقْبِعْهُ مِنَ الرِّزْقِ إِلَّا الْكَثِيرُ لَمْ يَكْفِهِ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا الْكَثِيرُ وَ مَنْ كَفَاهُ مِنَ الرِّزْقِ الْقَلِيلُ فَإِنَّهُ يَكْفِيهِ مِنَ الْعَمَلِ الْقَلِيلُ. امام رضا علیه السلام فرمود: کسی که جز بروزی زیاد قناعت نکند، جز عمل بسیار بسش نباشد و هر که روزی اندک کفایتش کند، عمل اندک هم کافیش باشد.

٦- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ص يَقُولُ ابْنُ آدَمَ إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ مِنَ الدُّنْيَا مَا يَكْفِيكَ فَإِنَّ أَيْسَرَ مَا فِيهَا يَكْفِيكَ وَ إِنْ كُنْتَ إِنَّمَا تُرِيدُ مَا لَا يَكْفِيكَ فَإِنَّ كُلَّ مَا فِيهَا لَا يَكْفِيكَ. امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین صلوات الله علیه میفرمود آدمیزاد! اگر از دنیا بقدر کفایت خواهی اندک و سبکتر چیز دنیا کفایتت کند، (چنان که پیغمبر صلی الله علیه و آله زندگی میکرد)، و اگر بقدر کفایت نخواهی (و راضی نباشی) هر چه در دنیاست کفایت نباشد. (زیرا، هر که بامش بیش برفش بیشتر، و هر که مالش بیش حرصش بیشتر).

٧- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَسَدِيِّ عَنْ سَالِمِ بْنِ مُكْرَمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: اسْتَدَّتْ حَالُ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ص فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ لَوْ أَتَيْتِ رَسُولَ اللَّهِ ص فَسَأَلْتَهُ^١ فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ص فَلَمَّا رَأَهُ النَّبِيُّ ص قَالَ مَنْ سَأَلْنَا أَعْطَيْنَاهُ وَ مَنْ اسْتَعْنَى أَعْنَاهُ اللَّهُ فَقَالَ الرَّجُلُ مَا يَعْني غَيْرِي فَرَجَعَ إِلَى امْرَأَتِهِ فَأَعْلَمَهَا فَقَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص بَشَّرَ فَأَعْلَمَهُ^٢ فَأَتَاهُ فَلَمَّا رَأَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص قَالَ مَنْ سَأَلْنَا أَعْطَيْنَاهُ وَ مَنْ اسْتَعْنَى أَعْنَاهُ اللَّهُ حَتَّى فَعَلَ الرَّجُلُ ذَلِكَ ثَلَاثًا ثُمَّ ذَهَبَ الرَّجُلُ فَاسْتَعَارَ مِعْوَلًا^٣ ثُمَّ أَتَى الْجَبَلَ فَصَعِدَهُ فَفَطَعَ حَطْبًا ثُمَّ جَاءَ بِهِ فَبَاعَهُ بِنِصْفِ مِدٍّ مِنْ دَقِيقٍ فَرَجَعَ بِهِ فَأَكَلَهُ ثُمَّ ذَهَبَ مِنَ الْعَدِ فَجَاءَ بِأَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَبَاعَهُ فَلَمْ يَزَلْ يَعْمَلُ وَ يَجْمَعُ حَتَّى اشْتَرَى مِعْوَلًا ثُمَّ جَمَعَ حَتَّى اشْتَرَى بَكْرَيْنِ^٤ وَ عَلَامًا ثُمَّ أَنْزَى^٥ حَتَّى أَيْسَرَ فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ص فَأَعْلَمَهُ كَيْفَ جَاءَ يَسْأَلُهُ وَ كَيْفَ سَمِعَ النَّبِيُّ ص فَقَالَ النَّبِيُّ ص قُلْتُ لَكَ مَنْ سَأَلْنَا أَعْطَيْنَاهُ وَ مَنْ اسْتَعْنَى أَعْنَاهُ اللَّهُ. امام صادق علیه السلام فرمود: مردی از اصحاب پیغمبر صلی الله علیه و آله حال زندگیش سخت شد همسرش گفت: کاش خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله میرفتی و از او چیزی میخواستی، مرد خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و چون حضرت او را دید فرمود: هر که از ما

^١ (١) «لو» للتمنى.

^٢ (٢) أي انه صلى الله عليه و آله بشر، لا يعلم الغيب.

^٣ (٣) البكر بالفتح من الإبل بمنزلة الغلام من الناس و الأثني: بكرة.

^٤ (٤) من الثروة أي كثر ماله.

سؤال کند باو عطا کنیم و هر که بی نیازی جوید خدایش بی نیاز کند، مرد با خود گفت: مقصودش جز من نیست، پس بسوی همسرش آمد و باو خبر داد.

زن گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله هم بشر است (و از حال تو خیر ندارد) او را آگاه ساز، مرد خدمتش آمد و چون حضرت او را دید فرمود: هر که از ما سؤال کند باو عطا کنیم و هر که بی نیازی جوید خدایش بی نیاز کند، و تا سه بار آن مرد چنین کرد.

سپس برفت و کلنگی عاریه کرد و بجانب کوهستان شده بالای کوه رفت و قدری هیزم برید و بیاورد و به نیم چارک آرد فروخت و آن را بخانه برد و بخورد، فردا هم رفت و هیزم بیشتری آورد و فروخت و همواره کار میکرد و اندوخته مینمود تا خودش کلنگی خرید، باز هم اندوخته کرد تا دو شتر و غلامی خرید و ثروتمند و بی نیاز گشت.

آنگاه خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و گزارش داد که چگونه برای سؤال آمد و چه از پیغمبر صلی الله علیه و آله شنید: پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود، من که بتو گفتم: هر که از ما سؤال کند باو عطا کنیم و هر که بی نیازی جوید خدایش بی نیاز کند.

۸- **عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْفَرَاتِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ أَعْنَى النَّاسِ فَلْيَكُنْ بِمَا فِي يَدِ اللَّهِ أَوْتَقَ مِنْهُ بِمَا فِي يَدِ غَيْرِهِ.** رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر که خواهد بی نیازترین مردم باشد، باید بآنچه در دست خداست اعتمادش بیشتر از آنچه در دست دیگرانست بوده باشد.

۹- **عَنْهُ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ أَوْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ قَنَعَ بِمَا رَزَقَهُ اللَّهُ فَهُوَ مِنْ أَعْنَى النَّاسِ.** امام باقر یا امام صادق علیهما السلام فرمود: هر که بآنچه خدا روزیش کند قانع باشد، بی نیازترین مردم است.

۱۰- **عَنْهُ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ حَمَزَةَ بْنِ حُمْرَانَ قَالَ شَكَا رَجُلًا إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ يَطْلُبُ فَيْصِيبَ وَ لَا يَقْنَعُ وَ تُنَارِعُهُ نَفْسُهُ إِلَى مَا هُوَ أَكْثَرُ مِنْهُ وَ قَالَ عَلَّمَنِي شَيْئًا أَنْتَفِعَ بِهِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنْ كَانَ مَا يَكْفِيكَ يُغْنِيكَ فَأَدْنِي مَا فِيهَا يُغْنِيكَ وَ إِنْ كَانَ مَا يَكْفِيكَ لَا يُغْنِيكَ فَكُلْ مَا فِيهَا لَا يُغْنِيكَ.** مردی بامام صادق علیه السلام شکایت کرد که طلب روزی میکند و بدست می آورد ولی قانع نمیشود و نفسش با او برای بیشتر نزاع میکند. و عرض کرد: بمن چیزی بیاموز که از آن منتفع شوم، امام فرمود: اگر اندازه کفایت بی نیازت کند، کمتر چیز دنیا (خوراک سیرکننده و جامه ساتر) بی نیازت کند، و اگر اندازه کفایت بی نیازت نکند، هر چه در دنیا هست بی نیازت نکند (چنان که تشبیه دنیا به کرم ابریشم و آب دریا و در سابق بیان شد).

۱۱- **عَنْهُ عَنِ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع مَنْ رَضِيَ مِنَ الدُّنْيَا بِمَا يُجْزِيهِ كَانَ أَيْسَرُ مَا فِيهَا يَكْفِيهِ وَ مَنْ لَمْ يَرْضَ مِنَ الدُّنْيَا بِمَا يُجْزِيهِ لَمْ يَكُنْ فِيهَا شَيْءٌ يَكْفِيهِ.** امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هر که از دنیا بمقداری که

بسش باشد، راضی شود، کمترین چیز دنیا کفایتش کند و هر که باندازه‌ای که بسش باشد راضی نشود، چیزی از دنیا کفایتش نکند.

بَابُ الْكِفَافِ

باب کفاف

۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَدَّاءِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ أَوْلِيَائِي عِنْدِي رَجُلًا خَفِيفَ الْحَالِ^۱ ذَا حَظٍّ مِنْ صَلَاةٍ أَحْسَنَ عِبَادَةٍ رَبِّهِ بِالْعَيْبِ وَكَانَ غَامِضًا فِي النَّاسِ^۲ جُعِلَ رِزْقُهُ كِفَافًا فَصَبَرَ عَلَيْهِ عَجِلَتْ مَنِيئُهُ^۳ فَقَلَّ ثَرَاؤُهُ وَ قَلَّتْ بَوَاكِيهِ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدای عز و جل فرماید: رشک آورترین دوستانم نزد من مرد سبک حال است که (قیود و تشریفات ندارد) بهره‌ئی از نماز دارد، عبادت پروردگارش را نماند و باطن نیکو انجام میدهد، در میان مردم گمنام بوده، روزیش را بقدر کفاف قرار داده و بر آن صبر نموده مرگش زود برسد، میراثش اندک و گریه کنندگانش اندک باشند.

۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص طُوبَى لِمَنْ أَسْلَمَ وَ كَانَ عَيْشُهُ كِفَافًا. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود خوشا حال آنکه مسلمان باشد و زندگیش بقدر کفاف.

۳- النَّوْفَلِيُّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص اللَّهُمَّ ارْزُقْ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ وَ مَنْ أَحَبَّ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ الْعَفَافَ وَ الْكِفَافَ وَ ارْزُقْ مَنْ أَبْغَضَ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ الْمَالَ وَ الْوَلَدَ^۴. و فرمود: بار خدایا به محمد و آل محمد و دوستان آنها پاکدامنی و بمقدار کفاف روزی کن و بدشمنان محمد و آل محمد، مال و فرزند روزی کن.

۴- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِيِّ رَفَعَهُ إِلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ص قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ص بِرَاعِيٍ إِبِلٍ فَبَعَثَ يَسْتَسْقِيهِ فَقَالَ أَمَّا مَا فِي ضُرُوعِهَا فَصَبُوحُ الْحَيِّ^۵

^۱ (۱) «خفيف الحال» أي قليل المال والحظ من الدنيا، و في بعض النسخ بالمهملة بمعنى سوء العيش و قلة المال و لعل الصحيح «خفيف الحاذ» و في النهاية: «و فيه أعبط الناس المؤمن الخفيف الحاذ، الحاذ و الحال واحد و أصل الحاذ طريقة المتن و هو ما يقع عليه اللبد من ظهر الفرس أي خفيف الظهر من العيال و منه: ليأتين على الناس زمان يغبط فيه الرجل بخفة الحاذ».

^۲ (۲) في النهاية أي مغمورا غير مشهور.

^۳ (۳) كان المراد بعجلة المنية زهده في مشتبهات الدنيا و عدم افتقاره الى شيء منها كآته ميت و في الحديث «موتوا قبل أن تموتوا» (ث).

^۴ (۴) ذلك لان المال و الولد فتنة لمن افتتن بها و ربما يكون الولد عدوا كما قال الله تعالى:

إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَ أَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ». E\.

^۵ (۵) الصبوح: ما يشرب بالغداة و الغبوق ما يشرب بالعشي.

وَ أَمَّا مَا فِي آيَاتِنَا فَعَبَّوْهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص - اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَهُ وَ وُلْدَهُ ثُمَّ مَرَّ بِرَاعِي غَنَمٍ فَبَعَثَ إِلَيْهِ يَسْتَسْقِيهِ فَحَلَبَ لَهُ مَا فِي ضُرُوعِهَا وَ أَكْفَأَ^١ مَا فِي إِيَّاهِ فِي إِيَّاهِ - رَسُولُ اللَّهِ ص وَ بَعَثَ إِلَيْهِ بِشَاةٍ وَ قَالَ هَذَا مَا عِنْدَنَا وَ إِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ نَزِيدَكَ زِدْنَاكَ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص - اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ الْكَفَافَ فَقَالَ لَهُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعَوْتَ لِلَّذِي رَدَّكَ بِدُعَائٍ عَامَّتْنَا نُحِبُّهُ وَ دَعَوْتَ لِلَّذِي أَسْعَفَكَ بِحَاجَتِكَ^٢ بِدُعَائٍ كُنَّا نَكْرَهُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ مَا قَلَّ وَ كَفَى خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ وَ أَلْهِ^٣ اللَّهُمَّ ارْزُقْ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ الْكَفَافَ. رسول خدا صلی الله علیه و آله به شترچرانی گذر کرد و کسی را فرستاد تا از او شیر بخواهد شتریان گفت: آنچه در پستان شترانست صبحانه قبیله است و آنچه در ظرفهاست شام ایشانست، رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدایا مال و فرزندانش را زیاد کن.

سپس به گوسفندچرانی گذر کرد و کس فرستاد تا از او شیر بگیرد، چوپان گوسفندها را دوشید و هر چه در ظرف داشت، در ظرف پیغمبر صلی الله علیه و آله ریخت و گوسفندی هم برای حضرت فرستاد و عرضکرد همین اندازه نزد ما بود، اگر بیشتر هم بخواهید بشما میدهم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدایا او را بقدر کفاف روزی ده، یکی از اصحاب عرضکرد:

یا رسول الله! برای کسی که ردت کرد، دعائی فرمودی که همه ما آن را دوست داریم و برای کسی که حاجتت را روا کرد دعائی فرمودی که همه ما ناخوش داریم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آنچه کم باشد و کفایت کند، بهتر است از زیادی که دل را مشغول دارد بار خدایا بمحمد و آل محمد بقدر کفاف روزی کن.

٥- عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْبَحْرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ يَحْزَنُ عَبْدِي الْمُؤْمِنُ إِنْ فَتَرْتُ عَلَيْهِ وَ ذَلِكَ أَقْرَبُ لَهُ مِنِّي وَ يَفْرَحُ عَبْدِي الْمُؤْمِنُ إِنْ وَسَّعْتُ عَلَيْهِ وَ ذَلِكَ أَبْعَدُ لَهُ مِنِّي. امام صادق علیه السلام فرمود: خدای عز و جل میفرماید: اگر بر بنده مؤمنم تنگ گیرم، غمگین شود در صورتی که این تنگی او را بمن نزدیکتر سازد و اگر بر بنده مؤمنم وسعت دهم شادمان گردد، در صورتی که آن وسعت او را از من دورتر کند.

^١ (١) «أكفأ» أي قلب و كعب. في القاموس كفأه كمنعه: صرفه و كبه و قلبه كاكفاء.

^٢ (٢) «أسعفك بحاجتك» أي قضاها لك.

^٣ (٣) «ألهي» أي شغل عن الله و عن عبادته.

٦- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأُرْدِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ مِنْ أَعْبُطِ أَوْلِيَائِي عِنْدِي عَبْدًا مُؤْمِنًا ذَا حِظٍّ مِنْ صَلَاحِ عِبَادَةِ رَبِّهِ وَ عَبْدَ اللَّهِ فِي السَّرِيَّةِ وَ كَانَ غَامِضًا فِي النَّاسِ فَلَمْ يُشْرَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ^١ وَ كَانَ رِزْقُهُ كَفَافًا فَصَبَرَ عَلَيْهِ فَعُجِّلَتْ بِهِ الْمَنِيَّةُ فَقُلَّ تُرَائُهُ وَ قَلَّتْ بَوَاكِيهِ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدای عز و جل فرماید: رشک آورترین دوستانم نزد من بنده مؤمنی است که بهره‌ئی از شایستگی دارد، عبادت پروردگارش را نیکو انجام داده، و خدا را در نهان عبادت کرده، و در میان مردم گمنام است و با- انگشت باو اشاره نمیشود، (مشهور و معروف نیست) روزیش بقدر کفاف است و بر آن صبر میکند، مرگش زود رسیده، میراثش کم و گریه کنندگانش کم‌اند.

بَابُ تَعْجِيلِ فِعْلِ الْحَيْرِ

باب تعجیل در کار خیر

١- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ التُّعْمَانِ قَالَ حَدَّثَنِي حَمْرَةُ بْنُ حُمُرَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِخَيْرٍ فَلَا يُؤَخِّرْهُ فَإِنَّ الْعَبْدَ بِمَا صَلَّى الصَّلَاةَ أَوْ صَامَ الْيَوْمَ فَيُقَالُ لَهُ اَعْمَلْ مَا شِئْتَ بَعْدَهَا فَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ^٢. امام صادق علیه السلام میفرمود: هر گاه یکی از شما آهنگ کار خیری کند، نباید تأخیرش اندازد، زیرا بنده گاهی نماز میخواند یا روزه میگیرد و باو گفته می‌شود، پس از این هر چه خواهی بکن، که خدا ترا آمرزید (یعنی گناهان گذشته‌ات آمرزیده شد، در آینده مواظب باش و ببین چه خواهی کرد).

^١ (٤) « فلم يشر » على بناء المجهول كناية عن عدم الشهرة تأكيدا و تفرعا على الفقرة السابقة و قد مر مضمونه في الحديث الأول و لله در من نظم الحديثين فقال:

خفيف الحاذ مسكنه القفار

أخص الناس بالايمن عبد

و من صوم إذا طلع النهار

له في الليل حظ من صلاة

و كان له على ذاك اصطبار

و قوت النفس يأتي من كفاف

اليه بالاصابع لا يشار

و فيه عفة و به خمول

قضى نجبا و ليس له يسار

و قل الباكيات عليه لما

و لم تمسسه يوم البعث نار

فذلك قد نجى من كل شيء

^٢ (١) يعني أن العبادة التي توجب المغفرة التامة مستورة على العبد لا يدرى أيها هي، فكلما هم بعبادة فعلية امضوا قبل أن تفوته فعلها تكون هي تلك العبادة (في).

- مقصود از این روایت اینست که: عبادتی که موجب آموزش بنده و تقرب کاملش بجناب حق متعال می‌شود از او مستور و پوشیده است، و نمیداند چگونه عملی است، از این رو باید نسبت بهر کار خیر و عمل نیکی که تصمیم گرفت فوری اقدام کند و تأخیر نیندازد، که مبادا آن عمل موجب آموزشش باشد و از او فوت شود، چنان که پیغمبر صلی الله علیه و آله فرماید: ان لربکم فی ایام دهرکم نفعات، الا فتعرضوا لها «برای پروردگار شما در دوران عمرتان نسیمهای رحمتی است، بهوش باشید و خود را در معرض آنها در آورید».

۲- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عِ افْتَحُوا نَهَارَكُمْ بِخَيْرٍ وَ اَمْلُوا عَلَيَّ حَفَظْتِكُمْ فِي اَوَّلِهِ خَيْرًا وَ فِي آخِرِهِ خَيْرًا يُغْفَرُ لَكُمْ مَا بَيْنَ ذَلِكَ اِنْ شَاءَ اللَّهُ. امام صادق علیه السلام فرمود: روز خود را بکار خیر آغاز کنید، و در اول و آخر روز بر فرشتگان گماشته خود نیکی املا کنید (تا در اول و آخر روزنامه عمل شما نیکی نوشته شود) و در آن میان برای شما آموزش باشد ان شاء الله.

۳- عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُرَازِمِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ قَالَ كَانَ أَبِي يَقُولُ اِذَا هَمَمْتَ بِخَيْرٍ فَبَادِرْ فَاِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا يَخْدُثُ. امام صادق علیه السلام فرمود: پدرم میفرمود: چون اراده کار خیری کردی بشتاب، زیرا نمیدانی چه پیش می‌آید.

۴- عَلِيُّ بْنُ اِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ اُذَيْنَةَ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صِ اِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنَ الْخَيْرِ مَا يُعَجَّلُ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا خدا کارهای خیر، زود انجام شده را دوست دارد.

۵- عِدَّةٌ مِنْ اَصْحَابِنَا عَنْ اَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ اَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ بَشِيرِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ قَالَ: اِذَا اَرَدْتَ شَيْئًا مِنَ الْخَيْرِ فَلَا تُؤَخِّرْهُ اِنَّ الْعَبْدَ يَصُومُ الْيَوْمَ الْحَارَّ يُرِيدُ مَا عِنْدَ اللَّهِ فَيُعْتَمِدُهُ اللَّهُ بِهِ مِنَ النَّارِ وَ لَا تَسْتَقِيلَ مَا يُتَقَرَّبُ بِهِ اِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَوْ شَقَّ تَمْرَةٌ. امام صادق علیه السلام فرمود: چون اراده کار خیری کردی تأخیرش مینداز، زیرا بنده بقصد ثواب خدا در روز گرمی روزه میگیرد، و همان سبب می‌شود که خدا او را از آتش دوزخ میرهاند، و چیزی را که مایه تقرب بخدای عز و جل است کوچک بشمار، اگر چه پاره خرمائی باشد (که آن را در راه خدا دهی).

۶- عَنْهُ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ بَعْضِ اَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ قَالَ: مَنْ هَمَّ بِخَيْرٍ فَلْيُعَجِّلْهُ وَ لَا يُؤَخِّرْهُ اِنَّ الْعَبْدَ رُبَّمَا عَمِلَ الْعَمَلَ فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى قَدْ عَفَرْتُ لَكَ وَ لَا اَكْتُبُ عَلَيْكَ شَيْئًا اَبَدًا وَ مَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَا يَعْمَلْهَا فَاِنَّهُ رُبَّمَا عَمِلَ الْعَبْدَ السَّيِّئَةَ فَيَرَاهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ فَيَقُولُ لَا وَ عِزِّي وَ جَلَالِي لَا اَغْفِرُ لَكَ بَعْدَهَا اَبَدًا. و فرمود: هر که آهنگ خیری کند، باید عجله

^۱ (۲) النهی عن الاستقلال اما هو قبل الفعل لئلا يمنعه عن الإتيان به و أما بعد ما يأتي به فلا ينبغي أن يستكثر عمله فيصير معجبا به. و قوله: «و لو شق تمر» يعنى التصدق به (ق).

کند و تأخیرش نیندازد، زیرا بنده گاهی عملی انجام میدهد که خدای تبارک و تعالی میفرماید: ترا آمرزیدم و دیگر چیزی علیه تو نینویسم، و هر که آهنگ

گناهی کند، آن را انجام ندهد، زیرا گاهی بنده گناهی میکند و خدای سبحان او را میبیند و میفرماید: نه، بعزت و جلالم سوگند که ترا پس از این هرگز نیامرزم.

۷- **عَلِيٌّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِذَا هَمَمْتَ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَيْرِ فَلَا تُؤَخِّرْهُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ رُبَّمَا أَطَّلَعَ عَلَى الْعَبْدِ وَهُوَ عَلَى شَيْءٍ مِنَ الطَّاعَةِ فَيَقُولُ وَ عَزَّتِي وَ جَلَالِي لَا أَعَدُّكَ بَعْدَهَا أَبَدًا وَ إِذَا هَمَمْتَ بِسَيِّئَةٍ فَلَا تَعْمَلْهَا فَإِنَّهُ رُبَّمَا أَطَّلَعَ اللَّهُ عَلَى الْعَبْدِ وَهُوَ عَلَى شَيْءٍ مِنَ الْمَعْصِيَةِ فَيَقُولُ وَ عَزَّتِي وَ جَلَالِي لَا أَعْفِرُ لَكَ بَعْدَهَا أَبَدًا.** امام صادق علیه السلام فرمود: چون اراده کار خیری نمودی، تأخیرش مینداز زیرا خدای عز و جل گاهی بر بنده مشرف می شود که او مشغول طاعتی است، پس میفرماید: بعزت و جلالم سوگند که ترا پس از این هرگز عذاب نکنم و چون اراده گناهی کردی انجام مده، زیرا گاهی خدا بر بنده مشرف می شود که او معصیتی انجام میدهد، پس میفرماید: بعزت و جلالم که ترا بعد از این دیگر نخواهم آمرزید.

۸- **أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنْ أَبِي جَبَلَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمُرَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِخَيْرٍ أَوْ صِلَةٍ^۱ فَإِنَّ عَنِ يَمِينِهِ وَ شِمَالِهِ شَيْطَانَيْنِ فَلْيَبَادِرْ لَّا يَكْفَاهُ^۲ عَنْ ذَلِكَ.** هر گاه یکی از شما آهنگ کار خیر یا رساندن نفعی بدیگری کرد، دو شیطان در جانب راست و چپش باشند، پس باید بشتابد که او را از آن باز ندارند.

۹- **مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْجَاوُودِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع يَقُولُ مَنْ هَمَّ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَيْرِ فَلْيَعْجَلْهُ فَإِنَّ كُلَّ شَيْءٍ فِيهِ تَأَخِيرٌ فَإِنَّ لِلشَّيْطَانِ فِيهِ نَظْرَةً^۳.** امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که قصد کار خیری کند، باید بشتابد، زیرا هر چه در آن تأخیر رود، شیطان را نسبت بآن مهلتی پیدا شود.

۱۰- **مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ ثَقَّلَ الْخَيْرَ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا- كَثَفَهُ فِي مَوَازِينِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَفَّفَ الشَّرَّ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا كَخَفَّفَهُ فِي مَوَازِينِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.** امام باقر علیه السلام میفرمود: همانا خدا کار خیر را بر اهل دنیا سنگین ساخته، مانند سنگینی آن در ترازوهایشان روز قیامت، و همانا خدای عز و جل بدی را بر اهل دنیا سبک ساخته مانند سبکی آن در ترازوهایشان روز قیامت.

^۱ (۱) «بخیر» أي إيصال نفع إلى الغير أو الأعم منه و من سائر الاعمال الصالحة التي تنتفع بها في الآخرة «أو صلة» أي صلة رحم من الوالدين و الاقارب أو الأعم منهم و من المؤمنين؛ أو المراد بالخير ما يصل نفعه إلى نفسه و بالصلة ما يصل إلى الغير (آت).

^۲ (۲) لا يكفاه أي لا يمتعاه.

^۳ (۳) «نظرة» اما بسكون الظاء يعنى فكرة لاحداث حيلة يكف بها العبد عن الإتيان بالخير أو بكسرهما يعنى مهلة يتفكر فيها لذلك (ق).

بَابُ الْإِنْصَافِ وَالْعَدْلِ

باب انصاف و عدالت

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ حَمَزَةَ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي حَمَزَةَ الثَّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ص قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ص يَقُولُ فِي آخِرِ خُطْبَتِهِ طُوبَى لِمَنْ طَابَ خُلُقُهُ وَ طَهَّرَتْ سَجِيئَتُهُ وَ صَلَحَتْ سَرِيرَتُهُ وَ حَسُنَتْ عَلاَئِقُهُ وَ أَنْفَقَ الْفُضْلَ مِنْ مَالِهِ وَ أَمْسَكَ الْفُضْلَ مِنْ قَوْلِهِ وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ. على بن الحسين صلوات الله عليهما فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در آخر سخنرانی خود میفرمود: خوشا حال کسی که خلقش طیب و طبعش طاهر و باطنش شایسته و آشکارش نیکو باشد، و زیادی مالش را بدهد و زیادی گفتارش را نگه دارد و از خود انصاف دهد.

۲- عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ يَضْمَنْ لِي أَرْبَعَةَ بِأَرْبَعَةِ آيَاتٍ فِي الْجَنَّةِ أَنْفَقَ وَ لَا تَخَفَ فَقْرًا وَ أَقْسَى السَّلَامِ فِي الْعَالَمِ وَ اثْرُكَ الْمِرَاءِ وَ إِنْ كُنْتَ حَقِيقًا وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِكَ. امام صادق علیه السلام فرمود: کیست که برایم چهار چیز را در برابر چهار خانه در بهشت عهده دار شود: انفاق کن و از فقر مترس، و سلام را در جهان منتشر کن و بخت و جدل را رها کن، اگر چه حق با تو باشد، و خودت ب مردم انصاف ده (تا محتاج داور دیگری نباشی).

۳- عَنْهُ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ جَارُودِ أَبِي الْمُنْذِرِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ سَيِّدُ الْأَعْمَالِ ثَلَاثَةٌ إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ حَتَّى لَا تَرْضَى بِشَيْءٍ إِلَّا رَضِيَتْ لَهُمْ مِثْلَهُ وَ مُوَاسَاةُ الْأَخِ فِي الْمَالِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ لَيْسَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَقَطْ وَ لَكِنْ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكَ شَيْءٌ أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ أَخَذْتَ بِهِ أَوْ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكَ شَيْءٌ نَهَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْهُ تَرَكْتَهُ. امام صادق علیه السلام میفرمود: سرور اعمال سه چیز است: انصاف دادن ب مردم از خود، تا آنجا که هر چه خشنودت کند مثلش را برای مردم بخواهی، و مواسات نمودن با برادرت در مال و یاد خدا در هر حال، و آن گفتن

سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اكبر

فقط نیست، بلکه هر گاه امر خدای عز و جل بتو رو آورد عمل کنی و چون نهی و بازداریش بتو رسد، ترک کنی.

۴- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمُعَلَّى^۳ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْمَيْمَنِيِّ عَنْ رُومِيِّ بْنِ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع فِي كَلَامٍ لَهُ أَلَا إِنَّهُ مَنْ يُنْصِفِ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ

^۱ (۱) في الخاسن «من يضمن لي أربعة أضمن له أربعة آيات» و قوله: «أنفق و لا تخف» على سبيل الاستيناف.

^۲ (۲) الاسوة بكسر الهمزة و ضمها: القدوة، و المواساة: المشاركة و المساهمة في المعاش و الرزق. و أصلها الهمزة قلبت واوا تخفيفا و يأتي مزيد بيانه في الحديث السابع.

^۳ (۳) في بعض النسخ [عبد الله بن المعلی].

لَمْ يَزِدْهُ اللَّهُ إِلَّا عِزًّا. أمير المؤمنين عليه السلام در ضمن کلامی فرمود: بهوش باشید هر که از خود بمردم انصاف دهد خدا جز عزتش نیفزاید.

۵- عَنْهُ عَنْ عُمَانَ بْنِ عَيْسَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: ثَلَاثَةٌ هُمْ أَقْرَبُ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَفْرَغَ مِنَ الْحِسَابِ رَجُلٌ لَمْ تَدْعُهُ قُدْرَةٌ فِي حَالِ عَضْبِهِ إِلَى أَنْ يَجِيفَ عَلَى مَنْ تَحْتَ يَدِهِ وَ رَجُلٌ مَشَى بَيْنَ اثْنَيْنِ فَلَمْ يَمَلْ مَعَ أَحَدِهِمَا عَلَى الْآخِرِ بِشَعِيرَةٍ وَ رَجُلٌ قَالَ بِالْحَقِّ فِيمَا لَهُ وَ عَلَيْهِ. امام صادق علیه السلام فرمود: سه کس روز قیامت از همه مخلوق بخدای عز و جل نزدیکترند تا از حساب مردم فارغ شود: مردیکه قدرتش او را وادار نکند که در خشم بر زیر دستش ستم کند، و مردیکه میان دو کس میانجی شود، و باندازه جوی از یکی علیه دیگری طرفداری نکند، و مردیکه حق را گوید چه بسود یا زیانش باشد.

۶- عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُؤَيْدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْبَرَاءِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ فِي حَدِيثٍ لَهُ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَشَدِّ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ فَذَكَرَ ثَلَاثَةً أَشْيَاءَ أَوْهَأُ أَنْصَافِ النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ. امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود: سخت ترین واجبات خدا را بر خلقش بشما خبر ندهم؟ سپس سه چیز را بیان فرمود که نخستینش، انصاف دادن مردم از خود بود.

۷- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ التَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص سَيِّدُ الْأَعْمَالِ أَنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ وَ مُوَاسَاةُ الْأَخِ فِي اللَّهِ^۱ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى كُلِّ حَالٍ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سرور اعمال، انصاف دادن مردم از خود و مواسات با برادر دینی و یاد خدای عز و جل در هر حال است.

۸- عَلِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْبَرَاءِ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَلَا أُخْبِرُكَ بِأَشَدِّ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ ثَلَاثٌ^۲ قُلْتُ بَلَى قَالَ أَنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ وَ مُوَاسَاةُ أَخَاكَ وَ ذِكْرُ اللَّهِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ أَمَا إِنِّي لَا أَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ إِنْ كَانَ هَذَا مِنْ ذَلِكَ وَ لَكِنْ ذِكْرُ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ إِذَا هَجَمْتَ^۳ عَلَى طَاعَةٍ أَوْ عَلَى مَعْصِيَةٍ. حسن بزاز گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: نمیخواهی سه چیزی را که از سخت ترین واجبات خداست بر خلقش بتو خبر دهم؟ گفتم: چرا، فرمود: انصاف دادن مردم از خود و مساوات با برادرت و یاد کردن خدا در هر جا. بدان که من نمیگویم یاد خدا

^۱ (۱) «لم تدعه» أي لم تحمله من دعا يدعو. «قدرة» بالتونين أي قدرة على الحيف و هو الظلم و الجور (آت).

^۲ (۲) للمؤاساة- بالهمزة- بين الاخوان عبارة عن إعطاء النصرة بالنفس و المال و غيرها في كل ما يحتاج إلى النصرة فيه، يقال: آسيته بمالي مؤاساة: أي جعلته شريكى فيه على سوية و بالواو لغة و في القاموس في فصل الهمزة «آساه بماله مؤاساة: أناله منه، أولا يكون الا من كفاف فان كان من فضلة فليس بمؤاساة» و جعلها بالواو لغة ردية (ب).

^۳ (۳) ليس لفظه ثلاث في بعض النسخ و هو اظهر و على تقديره بدل أو عطف بيان للاشد أو خير مبتدأ محذوف.

^۴ (۴) على بناء المعلوم أو المجهول، هجم عليه: انتهى إليه بغتة. و في بعض النسخ [هجمت].

سبحان الله و الحمد لله و لا

اله الا الله و الله اكبر

است اگر چه این هم از آنست، بلکه یاد خدا در موقع برخورد با حلال و حرام او است.

ابن محبوب عن أبي أسامة قال قال أبو عبد الله ع ما ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُ بِشَيْءٍ أَشَدَّ عَلَيْهِ مِنْ خِصَالٍ ثَلَاثٍ يُخْرَمُهَا قِيلَ وَ مَا هُنَّ قَالَ الْمُوَاسَاةُ فِي ذَاتِ يَدِهِ وَ الْإِنْصَافُ مِنْ نَفْسِهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ كَثِيرًا أَمَا إِنِّي لَا أَقُولُ - سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَكِنْ ذِكْرُ اللَّهِ عِنْدَ مَا أَحَلَّ لَهُ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عِنْدَ مَا حَرَّمَ عَلَيْهِ. امام صادق عليه السلام فرمود: مؤمن گرفتار نشده بچیزی که بر او سخت تر باشد از سه خصلتی که از آنها محروم شود (محرومیت از این سه خصلت برای مؤمن از هر چیزی سخت تر است) عرض شد: آنها چه هستند؟ فرمود: ۱- مواسات نسبت بدارائیش (با برادران دینیش). ۲- انصاف دادن از خود (یعنی حق را بگوید اگر چه بزبان او باشد). ۳- بسیار ذکر خدا کردن.

آگاه باش، من نمیگویم:

سبحان الله و الحمد لله [و لا اله الا الله

[است (یعنی ذکر خدا تنها گفتن این کلمات نیست) بلکه یاد کردن خداست هنگام حلال و حرام او (یعنی هنگام مواجهه با حلال و حرام. خدا را بیاد آورد و حلال را کسب کند و حرام را ترک گوید).

در این جلد نیز مانند جلد دوم، علاوه بر کتب لغت و تفاسیر که گاهی مورد مراجعه بوده است تنها مصدر و مرجعی که همیشه بآن رجوع داشته‌ایم، کتاب مرآت العقول بوده است که گاهی بمناسبتی که از آن نام برده‌ایم، و نیز مواردی که در ضمن شرح و توضیح مطالبی تنها بفکر خود ما رسیده است با جمله مترجم گوید و امثال آن مشخص شده است مانند صفحات ۸۴-۸۶ و ۳۶۷-۳۶۸ که مطالعه آن دانشمندان نقاد را برای این کم مایه قصیر الباع اگر تذکری دهند سودمند است.

۱۰- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَحْيَى بْنِ إِسْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي الْبِلَادِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَبِي الْبِلَادِ رَفَعَهُ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ص وَ هُوَ يُرِيدُ بَعْضَ عَزَوَاتِهِ فَأَخَذَ بَعَزْرًا^۱ رَاحِلَتِهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي عَمَلًا أَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ فَقَالَ مَا أَحْبَبْتُ أَنْ يَأْتِيَهُ النَّاسُ إِلَيْكَ^۲ فَأْتِهِ إِلَيْهِمْ وَ مَا كَرِهْتُ أَنْ يَأْتِيَهُ النَّاسُ إِلَيْكَ فَلَا تَأْتِهِ إِلَيْهِمْ خَلَّ سَبِيلَ الرَّاحِلَةِ. عربی خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و حضرت بسوی جنگی میرفت، عرب رکاب شترش را گرفت و گفت: یا رسول الله! بمن عملی آموز که موجب رفتن بهشتم شود، فرمود هر گونه دوست داری مردم با تو رفتار کنند، تو با آنها رفتار کن، و هر چه را ناخوش داری مردم با تو کنند، با آنها ممکن جلو شتر را رها کن.

^۱ (۱) الغرز بفتح المعجمة و سکون الراء و آخره زای: الرکاب من الجلد (ق).

^۲ (۲) أي يأتي به الناس إليك أو هو من قولهم أتى الأمر أي فعله. أي يفعله الناس منتها إليك.

۱۱- أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ عُبَيْسِ بْنِ هِشَامٍ^۱ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنِ الْحَلِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: الْعَدْلُ أَخْلَى مِنَ الْمَاءِ يُصِيبُهُ الظَّمَانُ مَا أَوْسَعَ الْعَدْلُ إِذَا عُدِلَ فِيهِ^۲ وَ إِنْ قَلَّ. امام صادق عليه السلام فرمود: عدالت شیرین تر از آبی ست که بلب تشنه رسد، عدالت چه گشایشی دارد زمانی که در امری عدالت شود، اگر چه کم باشد.

۱۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ رُضِيَ بِهِ حَكْمًا لِعَيْرِهِ. امام صادق عليه السلام فرمود: هر که از خود ب مردم انصاف دهد (اگر چه بر زیانش باشد) برای داوری میان دیگران برگزیده شود.

۱۳- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ يُوسُفَ بْنِ عِمْرَانَ بْنِ مِيثَمٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شَعِيبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى آدَمَ ع أَبِي سَأَجْعُ لَكَ الْكَلَامَ فِي أَرْبَعِ كَلِمَاتٍ قَالَ يَا رَبِّ وَ مَا هُنَّ قَالَ وَاحِدَةٌ لِي وَ وَاحِدَةٌ لَكَ وَ وَاحِدَةٌ فِيمَا بَيْنِي وَ بَيْنَكَ وَ وَاحِدَةٌ فِيمَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ النَّاسِ قَالَ يَا رَبِّ بَيْنَهُنَّ لِي حَتَّى أَعْلَمَهُنَّ قَالَ أَمَّا الَّتِي لِي فَتَعْبُدُنِي لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا وَ أَمَّا الَّتِي لَكَ فَأَجْرِيكَ بِعَمَلِكَ أَحْوَجَ مَا تَكُونُ إِلَيْهِ^۳ وَ أَمَّا الَّتِي بَيْنِي وَ بَيْنَكَ فَعَلَيْكَ الدُّعَاءُ وَ عَلَيَّ الْإِجَابَةُ وَ أَمَّا الَّتِي بَيْنَكَ وَ بَيْنَ النَّاسِ فَتَرْضَى لِلنَّاسِ مَا تَرْضَى لِنَفْسِكَ وَ تَكْرَهُ لَهُمْ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ. امام صادق عليه السلام فرمود: خدای عز و جل ب آدم علیه السلام وحی فرمود: من تمام سخن را در چهار کلمه برایت جمع میکنم: عرضکرد پروردگارا آنها چیست؟ فرمود: یکی از آن منست و یکی از آن تو و یکی میان من و تو و یکی میان تو و مردم. عرضکرد: آنها را بیان فرما تا بفهمم، فرمود:

اما آنچه از آن منست، اینست که مرا عبادت کنی و چیزی را شریکم نسازی، و اما آنچه از آن توست اینست که پاداش عمل ترا بدهم زمانی که از همه وقت بدان نیازمندتری. و اما آنچه میان من و تو است دعا کردن تو و اجابت من است. و اما آنچه میان تو و مردم است، اینست که برای مردم پیسنندی آنچه برای خود میپسنندی و برای آنها نخواستی آنچه برای خود نخواهی.

۱۴- أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنْ غَالِبِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رُوْحِ ابْنِ أُخْتِ الْمُعَلَّى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: اتَّقُوا اللَّهَ وَ اَعْدِلُوا فَإِنَّكُمْ تَعْيُونُ عَلَيَّ قَوْمٌ لَا يَعْدِلُونَ. امام صادق عليه السلام فرمود: از خدا پروا کنید و عدالت ورزید، زیرا خود شما از مردمی که عدالت نمیورزند عیب میگیرید.

۱۵- عَنْهُ عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهْبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: الْعَدْلُ أَخْلَى مِنَ الشَّهْدِ وَاللَّيْنِ مِنَ الزُّنْدِ وَ الطَّيِّبُ رِيحًا مِنَ الْمَسْكِ. و فرمود: عدالت شیرینتر از عسل و نرمتر از کره و خوشبوتر از مشک است.

^۱ (۳) في بعض النسخ [عيسى بن هشام].

^۲ (۴) أي في الامر و ان قل ذلك الامر (في).

^۳ (۵) «أحوج» منصوب بالظرفية الزمانية فان كلمة «ما» مصدرية و «أحوج» مضاف إلى المصدر و كما أن المصدر يكون نائبا لظرف الزمان نحو رأته قدوم الحاج فكذا المضاف إليه يكون نائبا له و نسبة الاحتياج إلى الكون على الجواز و «تكون» تامة و إليه متعلق بالاحوج و ضميره راجع إلى الجزاء الذي هو في ضمن أجريك (آت).

^۴ (۱) الظاهر رجوع ضمير «عنه» إلى أحمد بن محمد بن عيسى في الخبر السابق و غفل عن توسط خبر آخر كما لا يخفى على المتتبع (آت).

۱۶- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ جَبَلَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص ثَلَاثٌ خِصَالٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ أَوْ وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ كَانَ فِي ظِلِّ عَرْشِ اللَّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ^۱ رَجُلٌ أُعْطِيَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ مَا هُوَ سَائِلُهُمْ وَ رَجُلٌ لَمْ يُقَدِّمْ رِجَالًا وَ لَمْ يُؤَخَّرْ رِجَالًا حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ ذَلِكَ لِلَّهِ رِضًا وَ رَجُلٌ لَمْ يَعِْبْ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ بِعَيْبٍ حَتَّى يَنْفِي ذَلِكَ الْعَيْبَ عَنْ نَفْسِهِ فَإِنَّهُ لَا يَنْفِي مِنْهَا عَيْبًا إِلَّا بَدَأَ لَهُ عَيْبٌ وَ كَفَى بِالْمَرْءِ شُغْلًا بِنَفْسِهِ عَنِ النَّاسِ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سه خصلت است که هر که هر سه یا یکی از آنها را داشته باشد، در سایه عرش خدا باشد روزی که جز سایه او سایه‌ئی نباشد: ۱- مردیکه مردم دهد آنچه خودش از آنها میطلبد. ۲- مردیکه گامی پیش و گامی پس نگذارد، تا آنکه بداند خدا بان راضی است. ۳- مردی که از برادر مسلمانش عیبی نگیرد جز آنکه آن عیب را از خود بزدايد، زیرا عیبی از خود نزداید، جز آنکه عیب دیگری برایش هویدا گردد، و انسان را همین بس که بخود پردازد نه بدیگران.

۱۷- عَنْهُ عَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَمَّادٍ الْكُوَيْبِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْعِفَارِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ وَاسَى الْفَقِيرَ مِنْ مَالِهِ وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ فَذَلِكَ الْمُؤْمِنُ حَقًّا. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که در مالش با فقیر مواسات کند و مردم از خود انصاف دهد، او مؤمن حقیقی است.

۱۸- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ نَافِعٍ بَنِي السَّابِرِيِّ عَنْ يُوسُفَ الْبَرَّازِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ مَا تَدَارَأُ^۲ اثْنَانِ فِي أَمْرٍ قَطُّ فَأَعْطَى أَحَدَهُمَا النَّصْفَ صَاحِبَهُ فَلَمْ يَقْبَلْ مِنْهُ إِلَّا أُدِيلَ مِنْهُ^۳. امام صادق علیه السلام میفرمود: دو تن هرگز در امری ستیزه نکنند، که یکی بدیگری انصاف دهد و او نپذیرد، جز آنکه او را مغلوب سازد.

۱۹- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ حُبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ جَنَّةً لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا ثَلَاثَةٌ أَحَدُهُمْ مَنْ حَكَمَ فِي نَفْسِهِ بِالْحَقِّ. امام باقر علیه السلام فرمود: خدا را بهشتی است که جز سه کس در آن وارد نشوند، یکی از آنها کسی است که در باره خود بحق داوری کند.

۲۰- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: الْعَدْلُ أَخْلَى مِنَ الْمَاءِ يُصِيبُهُ الظَّمَانُ مَا أَوْسَعَ الْعَدْلُ إِذَا عُدِلَ فِيهِ وَ إِنْ قَلَّ^۴. امام صادق علیه السلام فرمود: عدالت شیرینتر از آبی است که بجگر سوخته رسد، چه گشایشی است در عدالت، زمانی که در امری عدالت شود اگر چه کم باشد

بَابُ الْإِسْتِعْنَاءِ عَنِ النَّاسِ

^۱ (۲) الضمير راجع إلى الله أو إلى العرش و على الأول عبارة عن الراحة و النعيم، نحو هو في عيش ظليل و المراد ظل الكرامة.

^۲ (۳) التدارؤ: التدافع وزنا و معنا من الدرء بمعنى الدفع.

^۳ (۴) الادالة: الغلبة، أدیل منه أي صار مغلوبا. و في الفائق «أدال الله زيدا من عمر: نزع الله الدولة من عمرو و آتاها زيدا. انتهى» یعنی جعلت الغلبة و النصرة له عليه.

^۴ (۱) مضى هذا الحديث عن الحلبي بسند آخر.

باب بی نیازی از مردم

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: شَرَفُ الْمُؤْمِنِ قِيَامُ اللَّيْلِ وَ عِزُّهُ اسْتِعْنَاؤُهُ عَنِ النَّاسِ. امام صادق علیه السلام فرمود: شرافت مؤمن بشب زنده داری و عزتش به بی نیازیش از مردمست.

۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَاسَانِيِّ جَمِيعاً عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ لَا يَسْأَلَ رَبَّهُ شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ فَلْيُنَاسِ مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمْ وَ لَا يَكُونُ لَهُ رَجَاءٌ إِلَّا عِنْدَ اللَّهِ فَإِذَا عَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِكَ مِنْ قَلْبِهِ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ. و فرمود: چون یکی از شما خواهد هر چه از پروردگارش سؤال کند، باو عطا کند، باید از مردم مأیوس شود، و امیدی جز بخدا نداشته باشد، چون خدای عز و جل این را از دلش داند، هر چه از خدا خواهد باو عطا کند.

۳- وَ يَهْدَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْمَنْقَرِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ص قَالَ: رَأَيْتُ الْحَبِيزَ كُلَّهُ قَدِ اجْتَمَعَ فِي قَطْعِ الطَّمَعِ عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ وَ مَنْ لَمْ يَرْجُ النَّاسَ فِي شَيْءٍ وَ رَدَّ أَمْرَهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي جَمِيعِ أُمُورِهِ اسْتَجَابَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ. علی بن الحسین صلوات الله علیهما فرمود: تمام خیر و نیکی را دیدم که در بریدن طمع از دست مردم است، و هر که هیچ امیدی ب مردم نداشته باشد و امرش را در هر کاری بخدای عز و جل واگذارد، خدای عز و جل در هر چیزی او را اجابت کند.

۴- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ أَعْيَنَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ طَلَبُ الْحَوَائِجِ إِلَى النَّاسِ اسْتِلابٌ لِّلْعِزِّ وَ مَذْهَبَةٌ لِلْحَيَاءِ وَ الْيَأْسُ جَمًّا فِي أَيْدِي النَّاسِ عِزٌّ لِلْمُؤْمِنِ فِي دِينِهِ وَ الطَّمَعُ هُوَ الْفَقْرُ الْحَاضِرُ. امام صادق علیه السلام میفرمود: حاجت خواستن از مردم موجب سلب عزت و رفتن حیا گردد، و نومیدی از آنچه دست مردمست، موجب عزت مؤمن است در دینش، و طمع فقریست حاضر و آماده.

^۱ (۲) في بعض النسخ [فليأيس] بتوسط الهمزة بين الباءين و كلاهما جائز و هو من المقلوب (آت).

^۲ (۳) الاستلاب: الاختلاس أي يصير سببا لسلب العز سريعا.

۵- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ أَبِي نَصْرِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحُسَيْنِ الرِّضَا ع جُعِلْتُ فِدَاكَ أَكْتُبُ لِي إِلَى إِسْمَاعِيلَ بْنِ دَاوُدَ الْكَاتِبِ لَعَلِّي أُصِيبُ مِنْهُ قَالَ أَنَا أَضُنُّ بِكَ أَنْ تَطْلُبَ مِثْلَ هَذَا وَ شِبْهَهُ^۱ وَ لَكِنْ عَوَّلَ عَلَيَّ مَالِي^۲.
 احمد بن محمد بن ابی نصر گوید: بامام رضا علیه السلام عرض کردم: قربانت گردم برایم با اسماعیل ابن داود کاتب توصیه‌ئی بنویس، شاید از او بهره‌ئی ببرم، فرمود: مرا دریغ آید که مانند توئی چنین چیزی طلب کند، تو بر مال من تکیه کن (هر چه خواهی از من بگیر).

۶- عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ بَجْمِ بْنِ حُطَيْمٍ^۳ الْعَنْوِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: الْيَأْسُ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ عِزُّ الْمُؤْمِنِ فِي دِينِهِ أَوْ مَا سَمِعْتَ قَوْلَ حَاتِمٍ-

إِذَا عَرَفْتَهُ النَّفْسَ وَ الطَّمْعَ الْفَقْرُ

إِذَا مَا عَزَمْتَ الْيَأْسَ الْفَيْتَهُ الْغِنَى

احمد بن محمد بن ابی نصر گوید: بامام رضا علیه السلام عرض کردم: قربانت گردم برایم با اسماعیل ابن داود کاتب توصیه‌ئی بنویس، شاید از او بهره‌ئی ببرم، فرمود: مرا دریغ آید که مانند توئی چنین چیزی طلب کند، تو بر مال من تکیه کن (هر چه خواهی از من بگیر).

إذا عرفته النفس و الطمع الفقر

إذا ما عزم الياس الفيته الغنى

«چون بنومیدی تصمیم گیری و دلت بان شناسان گردد، آن را بی‌نیازی یابی و طمع را فقر دانی».

^۱ (۱) الضن: البخل، أي أنا ابتل بك من ان تضع و تطلب هذه المطالب الخسيسة و أشباهها من الأمور الدنياوية بل أريد أن تكون همتك أرفع من ذلك و تطلب المطالب العظيمة الاخروية أو أن تطلب حاجة من مثل هذا المخالف و أشباهه.

^۲ (۲) «عول على مالي» أي إذا كانت لك حاجة اعتمد على مالي و خذ منه ما شئت. و يدلّ على رفعة شأن البنظي و كونه من خواصه (آت)

^۳ (۳) في بعض النسخ [بجم بن حطيم] بالمعجمة.

۷- مُحَمَّدٌ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَارِ السَّاباطِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ص يَقُولُ لِيَجْتَمِعَ فِي قَلْبِكَ الْإِفْتِقَارُ إِلَى النَّاسِ وَالِاسْتِغْنَاءُ عَنْهُمْ فَيَكُونَ افْتِقَارُكَ إِلَيْهِمْ فِي لَيْلِنِ كَلَامِكَ وَ حُسْنِ بَشْرِكَ وَ يَكُونَ اسْتِغْنَاؤُكَ عَنْهُمْ فِي نَزَاهَةِ عَرْضِكَ وَ بَقَاءِ عِرْكَ!

- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عُمَرَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ص يَقُولُ ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ. امير المؤمنين صلوات الله عليه میفرمود: باید در دلت احتیاج ب مردم و بی نیازی از ایشان پیدا گردد، و احتیاج ب آنها در نرم زبانی و خوشروئی باشد و بی نیازی از آنها در حفظ آبرو و نگهداری عزت باشد.

شرح

- عالیترین دستور معاشرت و برخورد با مردم را امیر المؤمنین علیه السلام در این جمله بیان میکند و حاصلش اینست که: انسان باید در دل دو عقیده داشته باشد: یکی آنکه در معاشرت بهم نوع محتاجست، زیرا طبعاً اجتماعی آفریده شده و در بقاء خود ب آنها محتاجست، پس لازمست نرم گفتار و خوش برخورد باشد، دیگر آنکه محتاج و نیازمند ب آنها نیست و باید بخود اعتماد کند و خدا را روزی ده بندگان و مسبب الاسباب داند، پس نباید تملق و چاپلوسی کند و خود را خوار و زبون نماید، بلکه در عین خوشروئی و شیرین سخنی عزت نفس و مناعت طبع خویش را باید حفظ کند.

بَابُ صَلَاةِ الرَّحِمِ

باب صلہ رحم

۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ- وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَ الْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا^۱ قَالَ فَقَالَ هِيَ أَرْحَامُ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَمَرَ بِصَلَاتِهَا وَ عَظَمَهَا أَلَا تَرَى أَنَّهُ جَعَلَهَا مِنْهُ^۲. جمیل بن دراج گوید: از امام صادق علیه السلام این قول خدای - جل ذکره- را پرسیدم: «بترسید از خدائی که بنام وی از همدیگر تقاضا میکنید و از بریدن خویشاوندیها پروا کنید که خدا مراقب شماست، ۲ سوره ۴» فرمود: آن ارحام مردم است که خدای عز و جل بصله آن امر فرموده و بزرگش داشته مگر نبینی که آن را در ردیف خود قرار داده است.

^۱ (۵) «لِيَجْتَمِعَ فِي قَلْبِكَ الْإِفْتِقَارُ إِلَى النَّاسِ وَالِاسْتِغْنَاءُ عَنْهُمْ» أي العزم عليهما بان تعاملهما ظاهرهما معاملة من يفتقر إليهم في لين الكلام و حسن البشر و أن تعاملهم من جهة اخرى معاملة من يستغنى عنهم بأن تتره عرضك من التدنس بالسؤال عنهم و تبقى عزك بعدم التذلل عندهم للاطماع الباطلة (آت)

^۲ (۱) النساء: ۲. تساءلون اي يسأل بعضكم بعضا فيقول: أسألك بالله، و أصله تساءلون.

و الارحام اما عطف على الله أي اتقوا الارحام أن تقطعوها كما ورد في الحديث أو على محل الجار و المحرور كقولك، مررت بزید و عمرو كما قيل و قرئ بالجر. و رحم الرجل قرينه المعروف بنسبه و إن بعدت لحمته و جاز نكاحه (فی).

^۳ (۲) أي قرنها باسمه في الامر بالقوى.

۲- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ بَلَعْنِي عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ص فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهْلُ بَيْتِي أَبُوؤُا إِلَّا تَوْتُبًا عَلَيَّ وَ قَطِيعَةً لِي وَ شَتِيمَةً^۱ فَأَرْفُضُهُمْ قَالَ إِذَا بَرَأْتُمْكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا قَالَ فَكَيْفَ أَصْنَعُ قَالَ تَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ وَ تُعْطِي مَنْ حَرَمَكَ وَ تَعْفُو عَمَّنْ ظَلَمَكَ فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ كَانَ لَكَ مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ ظَهِيرٌ. مردی خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و عرضکرد: یا رسول الله! فامیل من تصمیم گرفته‌اند بر من حمله کنند و از من ببرند و دشنام دهند. آیا من حق دارم آیا را ترک گویم؟ فرمود: در آن صورت خدا همه شما را ترک میکند، عرضکرد: پس چه کنم؟ فرمود، بییون با هر که از تو ببرد و عطا کن بهر که محروم کند و در گذر از هر که بتو ستم نماید، زیرا چون چنین کنی، خدا ترا بر آنها یاری دهد.

۳- وَ عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا ع يَكُونُ الرَّجُلُ يَصِلُ رَحْمَةً فَيَكُونُ قَدْ بَقِيَ مِنْ عُمُرِهِ ثَلَاثُ سِنِينَ فَيُصَيِّرُهَا اللَّهُ ثَلَاثِينَ سَنَةً وَ يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ. امام رضا علیه السلام فرمود: مردیکه سه سال از عمرش باقی مانده صله رحم میکند، خدا عمرش را ۳۰ سال قرار میدهد و خدا هر چه خواهد میکند.

۴- وَ عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ خَطَّابِ الْأَعْوَرِ عَنْ أَبِي حَمَزَةَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع صَلَهِ الْأَرْحَامِ تُرَكِّي الْأَعْمَالَ^۲ وَ تُنْمِي الْأَمْوَالَ وَ تَدْفَعُ الْبُلُوَى وَ تُسَيِّرُ الْحِسَابَ وَ تُنْسِي فِي الْأَجَلِ^۳. امام باقر علیه السلام فرمود: صله ارحام اعمال را پاک کند و اموال را فزونی دهد و بلا را بگرداند و حساب را آسان کند و اجل را تأخیر اندازد.

۵- وَ عَنْهُ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرٍو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَوْصِي الشَّاهِدَ مِنْ أُمَّتِي وَ الْعَائِبِ مِنْهُمْ وَ مَنْ فِي أَصْلَابِ الرِّجَالِ وَ أَرْحَامِ النِّسَاءِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَنْ يَصِلَ الرَّحِمَ وَ إِنْ كَانَتْ مِنْهُ عَلَى مَسِيرَةِ سَنَةٍ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنَ الدِّينِ. -رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سفارش میکنم امت حاضر و غائبم را و آنتائی را که در پشت مردان و زهدان زنانه تا روز قیامت که صله رحم کنند. اگر چه بفاصله یک سال راه باشد، زیرا صله رحم جزء دین است.

۶- وَ عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ حَفْصِ بْنِ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: صَلَهِ الْأَرْحَامِ تُحْسِنُ الْخُلُقَ وَ تُسَمِّحُ الْكُفَّ وَ تُطَيِّبُ النَّفْسَ^۴ وَ تَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ تُنْسِي فِي الْأَجَلِ. امام صادق علیه السلام فرمود: صله ارحام خلق را نیکو و دست را با سخاوت و نفس را پاکیزه و روزی را زیاد کند و اجل را تأخیر اندازد.

^۱ (۳) «توتبا علی» فی القاموس الوئب: الظفر و وائبه: ساوره، توتب فی ضیعی، استولی علیها ظلما. و قال: شتمه و شتمه و یشتمه شتما، سبه و الاسم: الشتیمة. و الرفض: التریك.

^۲ (۴) أي تمنیها فی الثواب أو تطهرها من النقائص أو تصیرها مقبولة كأتمها تمدحها و تصفها بالکمال (آت).

^۳ (۵) أي تؤخر الأجل، النساء بالفتح: التأخیر.

^۴ (۱) السماحة: الجود و نسبتها إلى الكف على المجاز لصدورها منها غالباً. و قوله: «تطیب النفس» أي جعلها سمحة بالبذل و العفو و الاحسان (آت).

۷- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَائِءِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ الرَّحِمَ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ مَنْ وَصَلَنِي وَاقْطَعْ مَنْ قَطَعَنِي^۱ وَ هِيَ رَحِمُ آلِ مُحَمَّدٍ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ^۲ وَ رَحِمُ كُلِّ ذِي رَحِمٍ. امام صادق عليه السلام میفرمود: همانا رحم بعرش آویخته و میگوید: پیوند هر که مرا پیوندد و بر از هر که از من برود و آن رحم آل محمد است که خدای عز و جل فرماید: «کسانی که آنچه را خدا امر پیونددش فرموده: پیوست میدهند، ۲۷ سوره ۱۳» و رحم هر خویشاوند است.

شرح

- آویختن رحم بعرش، کنایه از درخواست حق خویش است در حضور پروردگار و سرعت اجابت او.

۸- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَمَارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَوْلُ نَاطِقٍ مِنَ الْجَوَارِحِ- يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّحِمُ تَقُولُ يَا رَبِّ مَنْ وَصَلَنِي فِي الدُّنْيَا فَصَلِّ الْيَوْمَ مَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَهُ وَ مَنْ قَطَعَنِي فِي الدُّنْيَا فَاقْطَعْ الْيَوْمَ مَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَهُ. امام صادق عليه السلام فرمود: نخستین سخنگوی اعضاء بدن در روز قیامت رحم است که میگوید پروردگارا! هر که در دنیا مرا پیوست، امروز میان خودت و او پیوست ده، و هر که در دنیا مرا برید امروز خود را از او بر (یعنی رحمت خود را از او بر).

۹- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع صَلِّ رَحِمَكَ وَ لَوْ بِشَرِيَّةٍ مِنْ مَاءٍ وَ أَفْضَلُ مَا تُوصَلُ بِهِ الرَّحِمُ كَفُّ الْأَذَى عَنْهَا وَ صَلَّةُ الرَّحِمِ مَنْسَأَةٌ فِي الْأَجَلِ مُحَبَّبَةٌ فِي الْأَهْلِ^۳. و فرمود: با رحمت صله کن، اگر چه بیک شربت (آشامیدن) آب باشد، و بهترین صله رحم، آزار نرسانیدن باوست، و صله رحم مرگ را بتأخیر اندازد و دوستی خانواده آورد.

۱۰- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَادِ بْنِ عَيْسَى عَنْ حَرِيْزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ فَضَيْلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع إِنَّ الرَّحِمَ مُعَلَّقَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِالْعَرْشِ تَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ مَنْ وَصَلَنِي وَ اقْطَعْ مَنْ قَطَعَنِي. امام باقر عليه السلام فرمود: روز قیامت رحم بعرش آویخته و میگوید: بار خدایا هر که مرا پیوست پیونددش کن و هر که مرا برید از او بر.

^۱ (۲) هذا تشبيه للمعقول بالمحسوس و اثبات لحق الرحم على أبلغ وجه.

^۲ (۳) الرعد: ۲۷.

^۳ (۴) في بعض النسخ [محبة].

۱۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ أَبُو ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ حَافِتًا الصِّرَاطَ^۱ - يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّحْمُ وَالْأَمَانَةُ فَإِذَا مَرَّ الْوَصُولُ لِلرَّحِمِ الْمُؤَدِّي لِلْأَمَانَةِ نَفَذَ إِلَى الْجَنَّةِ وَإِذَا مَرَّ الْحَائِنُ لِلْأَمَانَةِ الْقَطُوعُ لِلرَّحِمِ لَمْ يَنْفَعُهُ مَعَهُمَا عَمَلٌ وَ تَكْفَأُ بِهِ^۲ الصِّرَاطُ فِي النَّارِ. امام باقر عليه السلام فرمود: ابو ذر- رضی الله عنه- گفت شنیدم رسول خدا صلی الله علیه و آله میفرمود: رحم و امانت روز قیامت در دو جانب صراطند، چون صله رحم کننده و امانت نگهدار بر صراط گذرد ببهشت رسد، و چون خائن امانت و قاطع رحم از آن بگذرد، هیچ عملی با وجود این دو گناه سودش نبخشد و صراط در آتش دوزخ سرنگونش کند.

۱۲- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ قُرْطِبٍ عَنْ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: صَلَّةُ الْأَرْحَامِ^۳ تُحْسِنُ الْخُلُقَ وَ تَسْمُحُ الْكُفَّ وَ تُطَيِّبُ النَّفْسَ وَ تَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ تُنْسِي فِي الْأَجَلِ. امام باقر علیه السلام فرمود: صله رحم خلق را نیکو و دست را باز و نفس را پاکیزه و روزی را زیاد کند و مرگ را پس اندازد.

۱۳- عَنْهُ عَنِ عَثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ خَطَّابِ الْأَعْوَرِ عَنْ أَبِي حَمَزَةَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع صَلَّةُ الْأَرْحَامِ تُزَكِّي الْأَعْمَالَ وَ تَدْفَعُ الْبَلْوَى وَ تُنْمِي الْأَمْوَالَ وَ تُنْسِي لَهُ فِي عُمُرِهِ وَ تُوسِّعُ فِي رِزْقِهِ وَ تُحِبُّ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ وَ لِيَصِلْ رَحْمَهُ. و فرمود: صله رحم، اعمال را پاک کند و بلا را دور نماید و اموال را برکت دهد و عمر را بتأخیر اندازد و روزیش را وسعت دهد و در میان خانواده محبوبش سازد، پس باید از خدا پروا کرد و صله رحم نمود.

۱۴- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ الْحَكَمِ الْحَنَاطِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع صَلَّةُ الرَّحِمِ وَ حُسْنُ الْجَوَارِ يَعْمُرَانِ الدِّيَارَ وَ يَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ. امام صادق علیه السلام فرمود: صله رحم و خوشرفتاری با همسایه، شهرها را آباد و عمرها را زیاد کنند.

۱۵- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحُدَّاءِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ أَعْجَلَ الْخَيْرِ ثَوَاباً صَلَّةُ الرَّحِمِ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: چیزی که ثوابش از همه چیز زودتر رسد، صله رحم است.

^۱ (۱) أي جانباه.

^۲ (۲) أي تفلب، كفتات الاناء كبيتته و قلبته.

^۳ (۳) في بعض النسخ [صلة الرحم].

١٦- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ سَرَّهُ النَّسَاءُ فِي الْأَجَلِ وَالزِّيَادَةُ فِي الرَّزْقِ فَلْيَصِلْ رَحْمَهُ. و فرمود: هر که را تأخیر مرگ و افزایش روزی خوش آید، باید صله رحم کند.

١٧- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنِ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَا نَعَلِمُ شَيْئاً يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا صِلَةَ الرَّحِمِ حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ

يَكُونُ أَجَلُهُ ثَلَاثَ سِنِينَ فَيَكُونُ وَصُولًا لِلرَّحِمِ فَيَزِيدُ اللَّهُ فِي عُمُرِهِ ثَلَاثِينَ سَنَةً فَيَجْعَلُهَا ثَلَاثًا وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً وَ يَكُونُ أَجَلُهُ ثَلَاثًا وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً فَيَكُونُ قَاطِعًا لِلرَّحِمِ فَيَنْقُصُهُ اللَّهُ ثَلَاثِينَ سَنَةً وَ يَجْعَلُ أَجَلَهُ إِلَى ثَلَاثِ سِنِينَ. امام صادق عليه السلام فرمود: چیزی که عمر را زیاد کند جز صله رحم نمیدانیم، تا آنجا که مردی که اجلس ۳ سال است و او صله رحم کننده است، خدا ۳۰ سال بعمر افزایش و آن سه سال را ۳۳ کند، و مردی که عمرش ۳۳ سال است و قطع رحم میکند، خدا ۳۰ سالش را کم میکند و عمرش را سه سال قرار می دهد.

- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَائِ عَنِ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع مِثْلَهُ.

١٨- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: لَمَّا خَرَجَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع يُرِيدُ الْبَصْرَةَ نَزَلَ بِالرَّبْدَةِ^١ فَأَتَاهُ رَجُلٌ مِنْ مُحَارِبٍ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي تَحَمَّلْتُ فِي قَوْمِي حَمَالَةً^٢ وَ إِنِّي سَأَلْتُ فِي طَوَائِفَ مِنْهُمْ الْمُوَاسَاةَ وَ الْمَعُونَةَ فَسَبَقْتُ إِلَيَّ أَلْسِنَتُهُمْ بِالنَّكَدِ^٣ فَمَرُّهُمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَعُونَتِي وَ حُثُّهُمْ عَلَيَّ مُوَاسَاتِي فَقَالَ أَيْنَ هُمْ فَقَالَ هَؤُلَاءِ فَرِيقٌ مِنْهُمْ حَيْثُ تَرَى قَالَ فَانصُرْ رَاحِلَتَهُ فَأَدَلَّتْ كَأَنَّهَا ظَلِيمٌ^٤ فَأَدَلَفَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ فِي طَلِبِهَا فَلَأْيًا بِالْأَيِّ مَا لُحِقَتْ^٥ فَأَنْتَهَى إِلَى الْقَوْمِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَ سَأَلَهُمْ مَا يَمْنَعُهُمْ^٦ مِنْ مُوَاسَاةِ صَاحِبِهِمْ فَشَكَوَهُ وَ شَكَاهُمْ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع وَصَلَ امْرُؤٌ عَشِيرَتَهُ^٧-^٨

^١ (١) الربدة محرقة موضع قرب المدينة، مدفون أبي ذر الغفاري. و محارب: قبيلة(ن).

^٢ (٢) الحماله بالفتح: ما يتحملة الإنسان من غيره من دية أو غرامة، مثل أن يقع حرب بين فريقين تسفك فيها الدماء فيدخل بينهم رجل فيتحمل ديات القتلى ليصلح ذات البين. و التحمل أن يجمعها عنهم على نفسه(آت).

^٣ (٣) أي بالشدة و الغلظ و العسر(لح)

^٤ (٤) بالنون و الصاد المهملة أي حركها و استقصى سيرها(ن).

^٥ (٥) أي مشى المشى المقيد و فوق الدبيب كأنها الذكر من النعام « فأدلف » أي تقدم. « في طلبها » أي في طلب الراحلة و قيل: أي الجماعة المشهودين، أو طلب بقية القوم و الحاقهم بالمشهودين(ن).

^٦ (٦) الأولى كالسعي: الإبطاء و الاحتباس و ما مصدرية يعنى فأبطأ عليه السلام و احتبس بسبب إبطاء لحوق القوم و في بعض النسخ « فلأيا » على التشبيه بضم الرجل معه عليه السلام، أو بالنصب على المصدر(ن).

^٧ (٧) « ما » استفهامية و ضمير الغائب في يمنعمهم و صاحبهم لتغليب بيان الحكاية على زمان الحكى.

^٨ (٨) « وصل امرؤ » أمر في صورة الخبر و كذا قوله: « وصلت العشيرة » و النكرة هنا للعموم نحوها في قولهم: « انجز حر ما وعد »(آت).

فَإِنَّهُمْ أَوْلَىٰ بِبِرِّهِ وَ ذَاتِ يَدِهِ وَ وَصَلَتِ الْعَشِيرَةُ أَخَاهَا إِنْ عَتَرَ بِهِ دَهْرٌ وَ أَدْبَرَتْ عَنْهُ دُنْيَا^١ فَإِنَّ الْمُتَوَاصِلِينَ الْمُتَبَاذِلِينَ مُأْجُورُونَ وَ إِنْ الْمُتَقَاتِعِينَ الْمُتَدَايِرِينَ مُؤْزَرُونَ قَالَ ثُمَّ بَعَثَ رَاحِلَتَهُ وَ قَالَ حَلْ^٢. امام باقر علیه السلام فرمود: چون امیر المؤمنین علیه السلام بعزم بصره بیرون رفت، در ریزه (که مولد و مدفن ابی ذر غفاریست) فرود آمد، مردی از قبیله محارب خدمتش آمد و عرضکرد: یا امیر المؤمنین من از قبیله خود غرامتی را بعهده گرفتم و چون از برخی از آنها تقاضای مواسات و کمک کردم از سختی و تهیدستی دم زدند. ای امیر مؤمنان بایشان امر فرما کمک کنند و وادارشان کن با من مواسات کنند.

فرمود: آنها کجایند؟ عرضکرد: دسته‌ئی از آنها آنجایند که میبینی، حضرت مرکب خود را بسرعت هر چه تمامتر بحرکت آورد و مرکب مانند شتر مرغ میرفت. جماعتی از اصحاب که پیش را گرفتند بسختی و کندی باو رسیدند.

حضرت با آنها رسیده بر آنها سلام کرد و پرسید چرا با رفیق خود مواسات نمیکنند؟ آنها از او، و او از آنها شکایت کردند، تا امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هر کسی باید با فامیل خود پیوست داشته باشد زیرا ایشان باحسان و دستگیری مالی او از دیگران سزاوارترند، و هر فامیلی باید با کسان خود پیوست داشته باشد، اگر روزگار بزمینشان زند، و از آنها پشت بگرداند، زیرا کسانی که با یک دیگر پیوست دارند و بذل و بخشش میکنند، پاداش یافته و آثائی که از هم ببرند و بهم پشت کنند، سنگین بارند، سپس مرکب خود را برانگیخت و فرمود: برو^٣.

١٩- مُحَمَّدٌ بْنُ يَحْيَىٰ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَيْسَىٰ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَىٰ عَنْ يَحْيَىٰ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع لَنْ يَرْعَبَ الْمَرْءُ عَنْ عَشِيرَتِهِ^٤ وَ إِنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَ وَوَلَدٍ وَ عَنْ مَوَدَّتِهِمْ وَ كَرَامَتِهِمْ وَ دَفَاعِهِمْ بِأَيْدِيهِمْ وَ أَلْسِنَتِهِمْ هُمْ أَشَدُّ النَّاسِ حَيْطَةً حَيْطَةً^٥ مِنْ وَرَائِهِ وَ أَعْطَفُهُمْ عَلَيْهِ وَ أَلْمُهُمْ لِسَعْتِهِ إِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ أَوْ نَزَلَ بِهِ بَعْضُ مَكَارِهِ الْأُمُورِ وَ مَنْ يَقْبِضْ يَدَهُ عَنْ عَشِيرَتِهِ فَإِنَّمَا يَقْبِضُ عَنْهُمْ يَدًا وَاحِدَةً وَ تُقْبِضُ عَنْهُ مِنْهُمْ أَيْدِي كَثِيرَةٍ وَ مَنْ يُلِنُ حَاشِيَتَهُ يَعْرِفُ صَدِيقَهُ مِنْهُ الْمَوَدَّةَ وَ مَنْ بَسَطَ يَدَهُ بِالْمَعْرُوفِ إِذَا وَجَدَهُ يُخْلِفُ اللَّهُ لَهُ مَا أَنْفَقَ فِي دُنْيَاهُ وَ يُضَاعَفُ لَهُ فِي آخِرَتِهِ وَ لِسَانَ الصَّادِقِ لِلْمَرْءِ يَجْعَلُهُ اللَّهُ فِي النَّاسِ خَيْرًا مِنَ الْمَالِ يَأْكُلُهُ وَ يُورَثُهُ لَا يَزْدَادَنَّ أَحَدُكُمْ كِبْرًا وَ عِظْمًا فِي نَفْسِهِ وَ نَأْيًا عَنْ عَشِيرَتِهِ إِنْ كَانَ مُوسِرًا فِي الْمَالِ وَ لَا يَزْدَادَنَّ أَحَدُكُمْ فِي أَحْبَابِهِ زُهْدًا وَ لَا مِنْهُ بُعْدًا إِذَا لَمْ يَرِ مِنْهُ مُرُوءَةٌ وَ كَانَ مُعْوَرًا فِي الْمَالِ^٦ وَ لَا يَعْمَلُ أَحَدُكُمْ عَنِ الْقَرَابَةِ بِهَا الْخِصَاصَةَ أَنْ يَسُدَّهَا بِمَا لَا يَنْفَعُهُ إِنْ أَمْسَكَهُ وَ لَا يَضُرَّهُ إِنْ اسْتَهْلَكَهُ. امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: انسان اگر چه مال و فرزند داشته باشد هرگز نباید از خویشاوند خود و از دوستی و کرامت و دفاع دستی و زبانی آنها روبگرداند، آنها از همه مردم گردش را محکمتر دارند و باو مهربانترند و اگر مصیبتی باو رسد یا

^١ (١) «إن عثر به» الباء للتعدية. يقال عثر كضرب و نصر و علم و كرم اي كبا و سقط.

^٢ (٢) «حل» في أكثر النسخ بالخاء المهملة: زجر للناقة إذا حثتها على السير. و قيل: هو بالشدديد أي حل العذاب على أهل البصرة لانه كان متوجها إليهم و لا يخفى ما فيه و في بعض النسخ بالخاء المعجمة أي حل سبيل الراحلة، كأن السائل كان أخذًا بغرز راحلته و هو المسموع عن المشايخ- رضى الله عنهم-(آت).

^٣ (١) حل: از اسماء اصواتست که برای راندن شتر بکار میرود.

^٤ (٣) نمی مؤکد مؤبد في صورة النفي. «ان كان ذا مال و ولد» يعنى فلا يتكل عليهما فاتحما لا يغنيانه عن العشيرة. و عشيرة الرجل قبيله(آت).

^٥ (٤) أي محافظة و حماية و ذبا عنه.

^٦ (٥) المعوز بكسر الواو: الذي لا شيء معه من المال.

بدی برایش پیش آید، پریشانی او را سامان دهنده‌ترند و هر که دست کمک از فامیل خویش باز گیرد، از آنها يك دست گرفته شده و از خود او دستهای بسیار، و هر که نرمی و فروتنی کند دوستش از او مودت بیند.

و هر که چون دارا شود (دست باحسان گشاید) آنچه را داده خدا در دنیایش جبران کند و در آخرت برایش چند برابر سازد، و نام نیکی که خدا برای کسی در میان مردم میگذارد، از مالی که میخورد و بارث میگذارد بهتر است، هر يك از شما که ثروت مالی پیدا کرد، نباید تکبرش زیاد شود،

او خود را بزرگ دارد و از خویشاوندش دور شود، و هیچ يك از شما نباید نسبت به برادری که چون مال ندارد، باو احسان نمیکند، از او دوری کند، و هیچ يك از شما نباید از بستن شکست و تنگدستی خویشاوندش بچیزی که اگر نگهدارد سودش ندهد و اگر از دستش دهد زیانش نرساند غفلت کند (زیرا گاهی ممکن است خویشاوندی بچیزی احتیاج داشته باشد که نزد او اضافه و بیکار باشد).

۲۰- **عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ هَالَلٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عِ إِنَّ آلَ فُلَانٍ يَبْرُ بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَ يَتَوَاصِلُونَ فَقَالَ إِذَا تَنَمِي أَمْوَالَهُمْ وَ يَنُمُونَ فَلَا يَزَالُونَ فِي ذَلِكَ حَتَّى يَتَقَاطِعُوا فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ انْقَشَعَ عَنْهُمْ^۱.** سلیمان بن هلال گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: قبیله‌ئی نسبت بیکدیگر احسان کنند و صله رحم نمایند، فرمود اینست که اموالشان زیاد شود و فرونی گیرند، و همواره چنین باشند تا از يك دیگر ببرند و چون از هم بریدند، آن فرونی از ایشان برداشته شود.

۲۱- **عَنْهُ عَنِ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ زِيَادِ الْقُنْدِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ الْقَوْمَ لَيَكُونُونَ فَجْرَةً وَ لَا يَكُونُونَ بَرَّةً فَيَصِلُونَ أَرْحَامَهُمْ فَتَنَمِي أَمْوَالَهُمْ وَ تَطُولُ أَعْمَارُهُمْ فَكَيْفَ إِذَا كَانُوا أَبْرَارًا بَرَّةً.** رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: گاهی مردمی بدکردارند و نیکوکار نیستند و صله رحم میکنند، پس مالشان زیاد می‌شود و عمرشان دراز میگردد، تا چه رسد که نیکوکار باشند و صله رحم میکنند؟

۲۲- **وَ عَنْهُ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ زَاهِدٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع صَلُّوا أَرْحَامَكُمْ وَ لَوْ بِالتَّسْلِيمِ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسْأَلُونَ بِهِ وَ الْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا^۲.** امیر المؤمنین صلوات الله علیه فرمود: با ارحام خود پیوندید اگر چه با سلام کردن باشد، که خدای تبارک و تعالی فرماید: از خدائی که بنام وی درخواست کنید و نیز از بریدن خویشاوندیها پروا کنید که خدا مراقب شماست، ۲ سوره ۴»

^۱ (۱) أي انكشف و زال نحو الأموال و الانفس عنهم.

^۲ کلیبی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية) - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.

^۳ (۲) الضوضاء: أصوات الناس و جلیبتهم.

۲۳- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَالِ قَالَ: وَقَعَ بَيْنَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع وَ بَيْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ كَلَامٌ حَتَّى وَقَعَتِ الصُّوْضَاءُ بَيْنَهُمْ وَ اجْتَمَعَ النَّاسُ فَأَفْتَرَقَا عَشِيَّتَهُمَا بِذَلِكَ وَ عَدَوْتُ فِي حَاجَةٍ فَإِذَا أَنَا بِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع عَلَى بَابِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ وَ هُوَ يَقُولُ يَا جَارِيَةَ قُولِي لِأَبِي مُحَمَّدٍ يَخْرُجُ قَالَ فَخَرَجَ فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ مَا بَكَرَ بِكَ^۱ فَقَالَ إِنِّي تَلَوْتُ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْبَارِحَةَ فَأَقْلَعْتَنِي قَالَ وَ مَا هِيَ قَالَ قَوْلُ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ ذِكْرُهُ- الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَ يَحْشُونَ رَبَّهُمْ وَ يَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ^۲ - فَقَالَ صَدَقْتَ لَكَأَبِي لَمْ أَقْرَأْ هَذِهِ الْآيَةَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ قَطُّ فَاعْتَنَّمَا وَ بَكِّيَا^۳. صفوان جمال گوید: میان امام صادق علیه السلام و عبد الله بن حسن سخنی در گرفت تا بجنجال کشید و مردم گرد آمدند و شب بود که با این وضع از یک دیگر جدا شدند.

بامداد پی کاری بیرون شدم، امام صادق علیه السلام را در خانه عبد الله بن حسن دیدم که میفرماید:

ای کنیز بابی محمد (عبد الله بن حسن) بگو بیاید، او بیرون آمد و گفت: یا ابا عبد الله چرا پگاه اینجا آمدی؟ فرمود: من دیشب آیه‌ای از کتاب خدای عز و جل را تلاوت کردم که پریشانم ساخت.

گفت کدام آیه؟ فرمود: قول خدای- جل و عز ذکره «و کسانی که آنچه را خدا بپیوستن آن فرمان داده، پیوسته دارند از پروردگار خود بیم کنند و از سختی حساب بترسند، ۲۱ سوره ۱۳، عرضکرد راست گفتمی، گویا من این آیه را هرگز در کتاب خدای عز و جل نخوانده بودم، سپس دست بگردن شدند و گریستند.

شرح

- عبد الله بن حسن همان شخصی است که گفتگوی طولانی- او با امام صادق علیه السلام در حدیث ۹۲۹ ذکر شد، و از آن حضرت تقاضا میکرد که با فرزند شومش، محمد بن عبد الله بیعت کند، و شاید این گفتگو هم در همان باره بوده باشد و پیداست که امام علیه السلام کاری نمیکرد که محتاج بیاد آوری آیه قرآن باشد، بلکه همه آیات قرآن در نظرش مجسم است، و تذکر آیه شریفه برای مصلحت و تنبه عبد الله بوده و پریشانی آن حضرت هم بخاطر او بوده است، پس این حدیث دلالت دارد بر صله رحم و نبریدن از خویشاوند اگر چه خویشاوند باین حد از فسق و گمراهی باشد.

۲۴- وَ عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ

^۱ (۳) ما بكر بك من البكور. و في بعض النسخ [ما يكربك] من الاكراب و هو الاسراع.

^۲ (۴) الرعد: ۲۱.

^۳ (۵) الظاهر ان هذا كان لتبنيه عبد الله و تذكيره بالآية ليرجع و يتوب و إلا فلم يكن ما فعله عليه السلام بالنسبة إليه قطعاً للرحم بل كان عين الشفقة عليه لينزجر عما أراه من الفسق بل الكفر لانه كان يطلب البيعة منه عليه السلام لولده المشوم كما مر [ج ۱ ص ۳۵۸] أو شيئاً آخر مثل ذلك و اي أمر كان إذا تضمن مخالفته و منازعته عليه السلام كان على حدّ الشرك بالله و أيضا مثله صلوات الله عليه لا يغفل عن هذه الأمور حتى يتذكر بتلاوة القرآن، فظهر أن ذكر ذلك على وجه المصلحة ليتذكر عبد الله عقوبة الله و يترك مخالفة امامه شفقة عليه. و لعلّ التورية في قوله: «أقلفتني» القلق لعبد الله لا لنفسه لكن فيه دلالة على حسن رعاية الرحم و إن كان بهذه المثابة و كان فاسقاً ضالاً فتدبر (آت).

عَ إِنَّ لِي ابْنَ عَمِّ أَصْلُهُ فَيَقْطَعُنِي وَ أَصْلُهُ فَيَقْطَعُنِي حَتَّى لَقَدْ هَمَمْتُ لِمَطِيعَتِهِ إِبَائِي أَنْ أَقْطَعَهُ أَتَأْذُنُ لِي قَطْعُهُ قَالَ إِنَّكَ إِذَا وَصَلْتَهُ وَ قَطَعْتَكَ وَصَلَكُمَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ جَمِيعاً وَ إِنْ قَطَعْتَهُ وَ قَطَعْتَكَ قَطَعَكُمَا اللَّهُ. عبد الله بن سنان گوید بامام صادق علیه السلام عرض کردم: پسر عمویی دارم که هر چه با او می پیوندم، از من میبرد، تا آنکه تصمیم گرفتم که اگر از من برید، از او ببرم، بمن اجازه میفرمائید از او ببرم؟

فرمود: اگر تو باو پیوندی و او از تو ببرد، خدای عز و جل شما را با هم پیوندد، و اگر تو از او بری و او از تو ببرد، خدا از هر دو ببرد.

۲۵- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ إِنَّي أُحِبُّ أَنْ يَعْلَمَ اللَّهُ أَيُّي قَدْ أَذَلَّتْ رَقَبَتِي فِي رَحْمِي وَ أَيُّي لِأَبَادِرُ أَهْلِ بَيْتِي أَصْلُهُمْ قَبْلَ أَنْ يَسْتَعْنُوا عَلِيَّ. داود بن فرقد گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: دوست دارم خدا بداند من برای خویشاوندم فروتنی میکنم، من پیش از آنکه اهل بیتم از من بی نیاز شوند بیوست آنها سبقت میجویم.

۲۶- عَنْهُ عَنِ الْوَشَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ فَضِيلِ الصَّيْرِيِّ عَنِ الرَّضَا عَ قَالَ: إِنَّ رَحِمَ آلِ مُحَمَّدٍ الْأَيْمَةَ ع- لَمُعَلَّقَةً بِالْعَرْشِ تَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ مَنْ وَصَلَنِي وَ اقْطَعْ مَنْ قَطَعَنِي ثُمَّ هِيَ جَارِيَةٌ بَعْدَهَا فِي أَرْحَامِ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ- وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَ الْأَرْحَامَ. امام رضا علیه السلام فرمود: همانا رحم آل محمد- یعنی ائمه علیهم السلام- بعرش آویخته است و می گوید: بار خدایا پیوند هر که مرا پیوندد و بر از هر که از من ببرد، و بعد از این هم این موضوع نسبت بارحام مؤمنین جریان دارد. سپس این آیه را تلاوت فرمود: «از خدائی که بنام او باز خواست شوید و از بریدن ارحام پروا کنید، ۲ سوره ۴».

۲۷- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ^۱ فَقَالَ قَرَابَتُكَ. عمر بن یزید گوید: از امام صادق علیه السلام این قول خدای عز و جل را پرسیدم: «کسانی که آنچه را خدا بیوستش امر فرموده میپوندند، ۲۱ سوره ۱۳» فرمود: خویشاوند تو است.

۲۸- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَادِ بْنِ عُمَانَ وَ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ وَ دُرَيْسَ بْنِ أَبِي مَنْصُورٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع- الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ قَالَ نَزَلَتْ فِي رَحِمِ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَ آلِهِ السَّلَامُ وَ قَدْ تَكُونُ فِي قَرَابَتِكَ ثُمَّ قَالَ فَلَا تَكُونَنَّ مِمَّنْ يَقُولُ لِلشَّيْءِ إِنَّهُ فِي شَيْءٍ وَاحِدٍ. عمر بن زیاد گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم:

^۱ (۱) الرعد: ۲۱.

«کسانی که آنچه را خدا بیپوندش فرمان داده میپوندند، ۲۱ سوره ۱۳» فرمود: در باره رحم آل محمد علیه و آله السلام نازل شده و در باره خویشان تو هم می باشد، سپس فرمود: از کسانی مباش که بچیزی گویند: در باره يك مورد است.

شرح

- ذیل این روایت دلیل است بر اینکه آیات شریفه قرآنی ظاهر و باطن و تفسیر و تاویل و معانی متعددی دارد و چون ائمه علیهم السلام برای آیه‌ئی معنایی ذکر نمودند و سپس معنای دیگری مخالف آن بیان فرمودند نباید منکر شد، چنانچه در جلد اول بارها تذکر دادیم.

۲۹- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِي حَمِيلَةَ عَنِ الْوَصَّائِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَمُدَّ اللَّهُ فِي عُمُرِهِ وَ أَنْ يَبْسُطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ فَلْيَصِلْ رَحْمَهُ فَإِنَّ الرَّحِمَ لَهَا لِسَانٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَلِكَ تَقُولُ يَا رَبِّ صَلِّ مَنْ وَصَلَنِي وَ اقْطَعْ مَنْ قَطَعَنِي فَالرَّجُلُ لِيُرَى بِسَبِيلِ خَيْرٍ إِذَا أَتَتْهُ الرَّحِمُ الَّتِي قَطَعَهَا فَتَهْوِي بِهِ إِلَى أَسْفَلِ قَعْرِ فِي النَّارِ^۱. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر که خوشش آید که خدا عمرش را دراز کند و روزیش را توسعه دهد باید صله رحم کند، زیرا روز قیامت رحم را زبان تند و تیزی است که میگوید: پروردگارا بیوند هر که با من پیوست، و ببر هر که را از من برید، و مردی با روش خیر (ظاهر خوب) دیده می شود ولی چون خویشاوندی که از او بریده نزدش آید، او را به پائین ترین قعر دوزخ سرنگون کند.

۳۰- عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي حَمَّادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ الْجَهْمِ بْنِ حُمَيْدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع تَكُونُ لِي الْقَرَابَةُ عَلَى غَيْرِ أَمْرِي أَلَهُمْ عَلَيَّ حَقٌّ قَالَ نَعَمْ حَقُّ الرَّحِمِ لَا يَقْطَعُهُ شَيْءٌ وَإِذَا كَانُوا عَلَى أَمْرِكَ كَانَ لَهُمْ حَقٌّ حَقُّ الرَّحِمِ وَ حَقُّ الْإِسْلَامِ. جهم بن حمید گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: خویشاوندانی دارم که دین مرا ندارند آیا آنها بر من حقی دارند؟ فرمود: آری، خویشاوندی را چیزی قطع نکند، و اگر همدین تو باشند دو حق پیدا کنند: حق خویشاوندی و حق اسلام.

۳۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ إِنَّ صَلَةَ الرَّحِمِ وَ الْبِرَّ لِيَهْوَتَانِ الْحِسَابِ وَ يَعْصِمَانِ مِنَ الدُّنُوبِ فَصَلُّوا أَرْحَامَكُمْ وَ بَرُّوا بِأَخْوَانِكُمْ وَ لَوْ بِحُسْنِ السَّلَامِ وَ رَدَّ الْجَوَابِ. امام صادق علیه السلام میفرمود: صله رحم و احسان حساب را آسان کنند و از گناهان نگهدار شوند، پس صله رحم کنید و برادران خود احسان نمائید، اگر چه بوسیله سلام کردن خوب و جواب سلام دادن باشد.

^۱ (۲) ذلق كنصر و فرح و كرم فهو ذليق و ذلق بالفتح و كصرد و عنق أي حديد بليغ.

^۲ (۳) أي تسقطه في أسفل قعر النار التي يستحقها مثله و ربما يحمل على المستحل و يمكن حمله على من قطع رحم آل محمد عليهم السلام (آت).

۳۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع صَلَوةُ الرَّحِمِ تُهَوُّنُ الْحِسَابَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ هِيَ مَنَسَاةٌ فِي الْعُمْرِ وَ تَقِي مَصَارِعَ السُّوءِ^۱ وَ صَدَقَهُ اللَّيْلُ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ. و فرمود: صله رحم حساب روز قیامت را آسان کند و عمر را طولانی نماید و از مرگ بد نگهدارد و صدقه دادن در شب خشم پروردگار را خاموش کند.

۳۳- عَلِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حُسَيْنِ بْنِ عُثْمَانَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ صَلَوةَ الرَّحِمِ تُزَكِّي الْأَعْمَالَ وَ تُنْمِي الْأَمْوَالَ وَ تُيسِّرُ الْحِسَابَ وَ تَدْفَعُ الْبَلْوَی وَ تَزِيدُ فِي الرِّزْقِ. و فرمود: صله رحم اعمال را پاک و اموال را بسیار و حساب را آسان کند و بلا را بزاید و روزی را زیاد کند.

بَابُ الْبِرِّ بِالْوَالِدَيْنِ

خوشرفتاری با پدر و مادر

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى وَ عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ جَمِيعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي وَ لَدِ الْخَنَاطِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا^۲ مَا هَذَا الْإِحْسَانُ فَقَالَ الْإِحْسَانُ أَنْ تُحْسِنَ صُحْبَتَهُمَا وَ أَنْ لَا تُكَلِّفَهُمَا أَنْ يَسْأَلَكَ شَيْئاً مِمَّا يَخْتَاجَانِ إِلَيْهِ وَ إِنْ كَانَا مُسْتَعِينِينَ^۳ أَلَيْسَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ- لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ^۴ قَالَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع وَ أَمَّا قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- إِمَّا يَنْبَغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَ لَا تَنْهَرُهُمَا^۵ قَالَ إِنْ أَضْجَرَكَ فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَ لَا تَنْهَرُهُمَا إِنْ ضَرَبَاكَ قَالَ وَ قُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيماً قَالَ إِنْ ضَرَبَاكَ فَقُلْ لَهُمَا غَفَرَ اللَّهُ لَكُمَا فَذَلِكَ مِنْكَ قَوْلٌ كَرِيمٌ قَالَ وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الدُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ قَالَ لَا تَمَلَأْ عَيْنَيْكَ^۶ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِمَا إِلَّا بِرَحْمَةٍ وَ رِقَّةٍ وَ لَا تَرْفَعْ صَوْتَكَ فَوْقَ أَصْوَاتِهِمَا وَ لَا يَدَكَ فَوْقَ أَيْدِيهِمَا وَ لَا تَقْدَمْ قُدَامَهُمَا. ابو ولاد حنط گويد: از امام صادق عليه السلام پرسيدم خدای عز و جل که فرماید: «و پيدر و مادر احسان کنيد، ۲۳ سوره ۱۷» اين احسان چيست؟ فرمود: احسان اينست که: با آنها نیکو معاشرت کنی و آنها را مجبور نکنی که چیزی را که احتیاج دارند از تو بخواهند، اگر چه بينياز باشند (بلکه بايد اظهار نکرده وظيفه

^۱ (۱) الصرع: الطرح على الأرض و المصرع يكون مصدرا و اسم مكان و مصارع السوء كناية عن الوقوع في البلايا العظيمة الفاضحة الفادحة (آت).

^۲ (۲) الإسراء: ۲۳.

^۳ (۳) «و إن كانا مستعينين» أي يمكنهما تحصيل ما احتاجا إليه بمالهما (آت).

^۴ (۴) «لن تنالوا البر» ظاهر الخبر ان المراد بالبر في الآية بر الوالدين و يمكن أن يكون المراد اعم منه و يكون ايرادها لشمولها بعمومها له و على التقديرين الاستشهاد اما لاصل البر أو لأن اطلاق الآية شامل للاتفاق قبل السؤال و حال الغنى لعدم التقييد فيها بالفقر و السؤال (آت).

^۵ (۱) أي لا تترجها باغلاظ و صياح.

^۶ (۲) الظاهر لا تملأ بالهمزة كما في جمع البيان و تفسير العياشي و أما على ما في بعض نسخ الكتاب [لا تملأ] فلعله ابدلت الهمزة حرف علة ثم حذفته بالجزم فهو بفتح اللام المخففة و لعل الاستثناء في قوله «الارحمة» منقطع و المراد بملء العينين حدة النظر (آت).

خود را انجام دهی) مگر خدای عز و جل نمیفرماید: «هرگز به نیکی نرسید، مگر از آنچه دوست دارید انفاق کنید، ۹۲ - سوره ۳».

سپس امام صادق علیه السلام فرمود: و اما قول خدای عز و جل: «اگر یکی از ایشان یا هر دو آنها نزد تو به پیری رسیدند، با آنها اف مگو و تندیشان مکن، ۲۳ سوره ۱۷» یعنی اگر دلتنگت کردند با آنها اف مگو و اگر ترا زدند با آنها تندی مکن، و فرمود: «و با آنها سخنی شریف و بزرگوار بگو» یعنی اگر ترا زدند بگو: خدا شما را بیمارزد اینست سخن شریف تو و فرمود: «و از روی مهربانی برای آنها جنبه افتادگی پیش آور» یعنی دیدگانت را با آنها خیره مکن، بلکه با مهربانی و دلسوزی با آنها بنگر، و صدایت را از صدای آنها بلندتر مکن و دستت را بالای دست آنها مگیر و بر آنها پیشی مگیر.

۲- ابْنُ حُبُوبٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ نَافِعِ بْنِ الْحَلِجِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ إِنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ص فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي فَقَالَ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ شَيْئًا وَإِنْ حُرِّقَتْ بِالنَّارِ وَغُدِّبَتْ إِلَّا وَ قَلْبِكَ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَ وَالِدَيْكَ فَأَطْعُمَهُمَا وَ بَرَّهُمَا حَيِّينَ كَانَا أَوْ مَيِّتَيْنِ وَ إِنْ أَمْرَكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ أَهْلِكَ وَ مَالِكَ فَافْعَلْ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنَ الْإِيمَانِ. امام صادق علیه السلام میفرمود: مردی نزد پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و عرضکرد: یا رسول الله! مرا سفارشی کن، فرمود: چیزی را بخدا شریک مساز اگر چه بآتش سوخته شوی و شکنجه بینی، همواره دلت بایمان محکم باشد، و پدر و مادرت را فرمان بر و با آنها نیکی کن، زنده باشند یا مرده و اگر دستور دادند خاندان و مالت را کنار گذار، این کار را بکن که از ایمانست.

۳- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عَمْرٍو عَنْ سَيْفِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَيْءٌ مِثْلَ الْكُتْبَةِ^۱ فَيُدْفَعُ فِي ظَهْرِ الْمُؤْمِنِ فَيُدْخِلُهُ الْجَنَّةَ فَيَقَالُ هَذَا الْبِرُّ. امام صادق علیه السلام فرمود: روز قیامت چیزی مانند گلوله می آید و به پشت مؤمن میزند تا او را داخل بهشت میکند، و گفته می شود این احسانست.

شرح

- مرحوم کلینی از کلمه «بر» احسان بوالدین را فهمیده ولی ممکن است احسان بمر کس را شامل شود، و این حدیث کنایه از اینست که احسان بزودی محسن را داخل بهشت کند و در محشر معطل نشود.

۴- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَاءِ عَنِ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: قُلْتُ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ قَالَ الصَّلَاةُ لَوْ قَتَلَهَا وَ بَرُّ الْوَالِدَيْنِ وَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ. منصور بن حازم گوید: بامام صادق علیه السلام عرضکردم: چه اعمالی بهتر است؟ فرمود: نماز در وقت و نیکی با پدر و مادر و جهاد در راه خدای عز و جل.

^۱ (۳) الظاهر ان والديك منصوب بفعل مقدر يفسره الفعل المذكور و الكلام يفيد الحصر و التاكيد إن قدر المحذوف بعده و التاكيد فقط إن قدر قبله كذا قيل و أقول: يمكن أن يفدر فعل آخر أي و راع والديك فاطعمهما بصيغة الامر من باب علم و نصر (آت).

^۲ (۴) الكبة: الدفعة في القتال و الحملة في الحرب و الصدمة.

۵- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ دُرَيْسَ بْنِ أَبِي مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى ع قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ص - مَا حَقُّ الْوَالِدِ عَلَيَّ وَلَدِهِ قَالَ لَا يُسَمِّيهِ بِاسْمِهِ وَ لَا يَمْسِيهِ بِيَدَيْهِ وَ لَا يَجْلِسُ قَبْلَهُ وَ لَا يَسْتَسَبُّ لَهُ^۱. موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: مردی از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسید: حق پدر بر فرزندش چیست؟ فرمود: او را بنامش نخواند و جلوش راه نرود و پیش از او ننشیند و باعث دشنام او نشود (کاری نکند که مردم پدرش را دشنام دهند).

۶- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَجْرِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ وَ أَنَا عِنْدَهُ لِعَبْدِ الْوَاحِدِ الْأَنْصَارِيِّ فِي بَرِّ الْوَالِدَيْنِ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا فَظَنْنَا أَنَّهَا الْآيَةُ الَّتِي فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ- وَ قَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ سَأَلْتُهُ فَقَالَ هِيَ الَّتِي فِي لُقْمَانَ- وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَ إِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا- فَقَالَ إِنَّ ذَلِكَ أَكْبَرُ مِنْ أَنْ يَأْمُرَ بِصَلَاتِهِمَا وَ حَقَّهِمَا عَلَى كُلِّ حَالٍ- وَ إِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ- فَقَالَ لَا بَلْ يَأْمُرُ بِصَلَاتِهِمَا وَ إِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى الشُّرْكِ مَا زَادَ حَقَّهُمَا إِلَّا عِظْمًا^۲. راوی گوید: خدمت امام صادق علیه السلام بودم که آن حضرت بعبد الواحد انصاری در باره نیکی به پدر و مادر که در قول خدای عز و جل وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا است، مطالبی میفرمود، ما گمان کردیم سخن حضرت در باره آیه بیست که در سوره بنی اسرائیل است که فرماید: «پروردگارت حکم فرمود که جز او رانپرستید [و پدر و مادر احسان کنید]» آیه ۲۳».

سپس من از آن حضرت سؤال کردم. فرمود: مقصود آیه سوره لقمان است که فرماید: «بانسان سفارش کردم در باره پدر و مادرش [نیکی کند] و اگر بکوشند که چیزی را که نمی دانی شریک من سازی اطاعتشان مکن، راوی عرضکرد: اینکه خدا صله و رعایت حق پدر و مادر را در حالی (اگر چه حال وادار کردن بشرك باشد) بزرگتر و مهمتر است از آنکه فرماید: «و اگر بکوشند که چیزی را که نمی دانی شریک سازی فرمانشان مبر» امام فرمود: نه، بلکه خدا امر بصله آنها میکند اگر چه فرزند را بشرك وادارند، و این جز عظمت حق آنها را نیفزاید (زیرا وقتی که در حال وادار کردن بشرك رعایت حق آنها لازم باشد در حال ایمان و هدایت کردن آنها فرزند را لازمتر است).

شرح

- مرحوم مجلسی گوید: این روایت از اخبار مشکل و پیچیده‌تبیست که هر يك از بزرگان در بیان آن براهی رفته‌اند، سپس اقوال آنها را بتفصیل بیان میکند و در آخر اصل روایت را از کتاب «تأویل الايات الظاهرة» نقل میکند و این روایت را دارای تصحیف و تحریف میدانند به مرآت العقول ج ۲ ص ۱۶۲ رجوع شود.

^۱ (۱) أي لا يفعل ما يصير سببا لسبب الناس له كأن يسبهم أو آباءهم و قد يسبب الناس و الدمن يفعل فعلا شنيعا قبيحا (آت).

^۲ (۲) قال المجلسي (ره) في مرآة العقول: «هذا الحديث ضعيف و هو من الاخبار العويصة الغامضة التي سلك كل فريق من الامائل فيها واديا فلم يأتوا بعد الرجوع بما يسمن أو يغني من جوع و فيه اشكالات لفظية و معنوية» فذكر رحمه الله الاشكالات الواردة ثم ذكر ما خطر بباله في معنى الحديث ثم شرع في ما قاله المشايخ العظام مفصلا، من أراد الاطلاع فليراجع هناك.

۷- عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ مَسْكِينٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَا يَمْنَعُ الرَّجُلَ مِنْكُمْ أَنْ يَبْرَّ وَالِدَيْهِ حَيِّنٍ وَ مَيْتَيْنِ يُصَلِّيَ عَنْهُمَا وَ يَتَصَدَّقَ عَنْهُمَا وَ يَحُجَّ عَنْهُمَا وَ يَصُومَ عَنْهُمَا فَيَكُونَ الَّذِي صَنَعَ لَهُمَا وَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ فَيَرِيدهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِرَبِّهِ وَ صَلَاتِهِ خَيْرًا كَثِيرًا. امام صادق عليه السلام فرمود: مردی از شما را چه مانع می شود که پسر و مادرش نیکی کند، زنده باشند یا مرده، که از جانب آنها نماز بخواند و صدقه دهد و حج گذارد و روزه بگیرد، تا آنچه کرده ثوابش از آنها باشد و مانند آن هم برای خود او و تا خدای عز و جل بوسیله احسان و صله او خیر و فراوانی برایش زیاد کند.

۸- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَادٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع أَدْعُو لَوَالِدَيْ إِذَا كَانَا لَا يَعْرِفَانِ الْحَقَّ قَالَ ادْعُ لَهُمَا وَ تَصَدَّقْ عَنْهُمَا وَ إِنْ كَانَا حَيِّينِ لَا يَعْرِفَانِ الْحَقَّ فَدَارِهِمَا فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي بِالرَّحْمَةِ لَا بِالْعُقُوبِ. معمر بن خلاد گوید: بامام رضا علیه السلام عرض کردم: هر گاه پدر و مادرم مذهب حق را نشناسند.

دعاشان کنم؟ فرمود: برای آنها دعا کن و از جانب آنها صدقه بده، و اگر زنده باشند و مذهب حق را نشناسند با آنها مدارا کن، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدا مرا برحمت فرستاده نه به بیمه‌ری و نافرمانی.

۹- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ص فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَبْرُّ قَالَ أُمَّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ أُمَّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ أَبَاكَ. امام صادق علیه السلام فرمود: مردی خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: بکه احسان کنم؟ فرمود: بمادرت گفت: سپس بکه؟ فرمود: بمادرت، عرض کرد: سپس بکه؟ فرمود: بمادرت.

عرض کرد: سپس بکه؟ فرمود: پدرت.

۱۰- أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: أَتَى رَجُلًا رَسُولَ اللَّهِ ص فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَاغِبٌ فِي الْجِهَادِ نَشِيطًا^۱ قَالَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ص فَجَاهِدْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّكَ إِنْ تُقْتَلْتَ تَكُنْ حَيًّا عِنْدَ اللَّهِ تُرَزَقُ وَ إِنْ تَمُتَ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُكَ عَلَى اللَّهِ وَ إِنْ رَجَعْتَ رَجَعْتَ مِنَ الدُّنْيَا كَمَا وُلِدْتَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي وَالِدَيْنِ كَبِيرَيْنِ يَزْعُمَانِ أَنَّهُمَا يَأْتَانِي بِي وَ يَكْرَهُانِ خُرُوجِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص فَقَرَّ مَعَ وَالِدَيْكَ فَوَالِدَيْكَ نَفْسِي بِيَدِهِ لِأَنَّسُهُمَا بِكَ يَوْمًا وَ لَيْلَةً خَيْرٌ مِنْ جِهَادِ سَنَةٍ. و فرمود: مردی خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: یا رسول الله! من بجهد علاقه دارم و نسبت بان با نشاطم، پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: پس در راه خدا جهاد کن که اگر کشته شوی نزد خدا زنده خواهی بود و روزی داده شوی و اگر بمیری پاداشت بعهدہ خدا باشد، و اگر (از میدان جنگ) باز گردی، از گناهان پاک شوی مانند روزی که متولد شده‌ای.

عرض کرد: یا رسول الله! من پدر و مادری پیری دارم که بگمان خود بمن انس گرفته‌اند و از رفتنم بجهد کراهت دارند.

^۱ (۱) فی المصباح نشط فی عمله من باب تعب: خف و أسرع، فهو نشیط.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در این صورت ملازم پدر و مادرت باش. سوگند بآن که جانم در دست اوست: مأنوس بودن يك شبانه روز آنها با تو از جهاد يك سال بهتر است.

۱۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ عَنْ زَكْرِيَّا بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: كُنْتُ نَصْرَانِيًّا فَأَسْلَمْتُ وَ حَجَجْتُ فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع- فَعُلْتُ إِنِّي كُنْتُ عَلَى النَّصْرَانِيَّةِ وَ إِنِّي أَسْلَمْتُ فَقَالَ وَ أَيِّ شَيْءٍ رَأَيْتَ فِي الْإِسْلَامِ^۱ قُلْتُ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا كُنْتُ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَ لَا الْإِيمَانُ وَ لَكِنَّ جَعَلَنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مِنْ نَشَاءٍ^۲ فَقَالَ لَقَدْ هَدَاكَ اللَّهُ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ اهْدِهِ ثَلَاثًا سَلِّمْ عَمَّا شِئْتَ يَا بُنَيَّ فَعُلْتُ إِنَّ أَبِي وَ أُمِّي عَلَى النَّصْرَانِيَّةِ وَ أَهْلَ بَيْتِي وَ أُمِّي مَكْفُوفَةٌ الْبَصَرِ فَأَكُونُ مَعَهُمْ وَ أَكُلُ فِي آتِيَتِهِمْ فَقَالَ يَا كُلُونَ لَحْمَ الْخُنْزِيرِ فَعُلْتُ لَا وَ لَا يَمْسُوهُ فَقَالَ لَا بَأْسَ^۳ فَانظُرْ أُمَّكَ فَبَرَّهَا فَإِذَا مَاتَتْ فَلَا تَكُلْهَا تَكُلْهَا إِلَى غَيْرِكَ كُنْ أَنْتَ الَّذِي تَقُومُ بِشَأْنِهَا وَ لَا تُخْبِرَنَّ أَحَدًا أَنَّكَ أَتَيْتَنِي حَتَّى تَأْتِيَنِي بِمَنَى- إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ فَاتَيْتُهُ بِمَنَى وَ النَّاسُ حَوْلَهُ كَأَنَّهُ مُعَلِّمٌ صَبِيَانٍ^۴ هَذَا يَسْأَلُهُ وَ هَذَا يَسْأَلُهُ فَلَمَّا قَدِمْتُ الْكُوفَةَ أَلْطَفْتُ لِأُمِّي وَ كُنْتُ أُطْعِمُهَا وَ أَفْلِي^۵ تَوْبَهَا وَ رَأْسَهَا وَ أَخَذْتُهَا فَقَالَتْ لِي يَا بُنَيَّ مَا كُنْتَ تَصْنَعُ بِي هَذَا وَ أَنْتَ عَلَى دِينِي فَمَا الَّذِي أَرَى مِنْكَ مُنْذُ هَاجَرْتَ فَدَخَلْتَ فِي الْحَيْفِيَّةِ فَعُلْتُ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِ نَبِيِّنَا أَمَرَنِي بِهَذَا فَقَالَتْ هَذَا الرَّجُلُ هُوَ نَبِيٌّ فَعُلْتُ لَا وَ لَكِنَّهُ ابْنُ نَبِيٍّ فَقَالَتْ يَا بُنَيَّ إِنَّ هَذَا نَبِيٌّ إِنْ هَدَيْهِ وَصَايَا الْأَنْبِيَاءِ فَعُلْتُ يَا أُمَّهُ^۶ إِنَّهُ لَيْسَ يَكُونُ بَعْدَ نَبِيِّنَا نَبِيٌّ وَ لَكِنَّهُ ابْنُهُ فَقَالَتْ يَا بُنَيَّ دِينُكَ خَيْرٌ دِينِ اعْرِضْهُ عَلَيَّ فَعَرَضْتُهُ عَلَيْهَا فَدَخَلْتَ فِي الْإِسْلَامِ وَ عَلَّمْتَهَا فَصَلَّتِ الظُّهْرَ وَ العَصْرَ وَ المَغْرِبَ وَ العِشَاءَ الْأَخْرَجَةَ ثُمَّ عَرَضَ لَهَا عَارِضٌ فِي اللَّيْلِ فَقَالَتْ يَا بُنَيَّ أَعِدْ عَلَيَّ مَا عَلَّمْتَنِي فَأَعَدْتُهُ عَلَيْهَا فَأَقْرَأْتُ بِهِ وَ مَاتَتْ فَلَمَّا أَصْبَحَتْ كَانَ الْمُسْلِمُونَ الَّذِينَ عَسَلُوهَا وَ كُنْتُ أَنَا الَّذِي صَلَّيْتُ عَلَيْهَا وَ نَزَلْتُ فِي قَبْرِهَا. زكريا بن ابراهيم گوید: من نصرانی بودم و مسلمان شدم و حج گزاردم سپس خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم و عرض کردم: من نصرانی بودم و مسلمان شدم. فرمود: از اسلام چه دیدی! گفت: قول خدای عز و جل که فرماید: «تو کتاب و ایمان نمیدانستی چیست، ولی ما آن را نوری قرار دادیم که هر که را خواهیم بدان هدایت کنیم، ۵۲ سوره ۴۲» فرمود: محققا خدا ترا رهبری فرموده است. آنگاه سه بار فرمود خدایا هدایتش فرما. پسر جان هر چه خواهی بپرس.

عرض کردم: پدر و مادر و خانواده من نصرانی هستند و مادرم نابیناست، من همراه آنها باشم و در ظرف آنها غذا بخورم؟ حضرت فرمود: آنها گوشت خوک میخورند؟ عرض کردم: نه با آن تماس هم نمیگیرند، فرمود: باکی ندارد، مواظب مادرت باش و با او خوشرفتاری کن، و چون بمیرد او را بدیگری وامگذار، خودت بکارش اقدام کن، و بکسی مگو نزد من آمده‌ئی تا در منی پیش من آئی ان شاء الله.

^۱ (۲) أي من الحجّة و البرهان حتى صار سببا لاسلامك.

^۲ (۳) الشورى: ۵۲: أي ان الله ألقى الهداية في قلبي و هذان للإسلام كما هو مضمون الآية الكريمة فصدقه عليه السلام بقوله: لقد هداك الله، ثم قال: اللهم اهده اى زد في هدايته أو أثبتة عليها.

^۳ (۴) تجويزه عليه السلام الاكل في آتية أهل الكتاب معهم لا يدل على طهارتهم و طهارة طعامهم مع مباشرتهم له بالبطوبة و لا عدم سرية النجاسة لامكان أن يأكل في آتيتهم طعاما طاهرا مع عدم مباشرتهم لما يأكله بطوبة و إن كان خلاف الظاهر، فلا ينافي ما هو المشهور فتوى و له رواية في نجاستهم و نجاسة ما باشروه بالبطوبة (لح).

^۴ (۱) كان التشبيه في كثرة اجتماعهم و سواهم و لطفه عليه السلام في جوامعهم و كوئهم عنده بمنزلة الصبيان في احتياجهم إلى المعلم (آت).

^۵ (۲) في القاموس فلا رأسه بفعله كيفلوه، بجته عن القمل كفلاه (آت).

^۶ (۳) اصله يا امه.

زکریا گوید: من در منی خدمتش رفتم در حالی که مردم گردش را گرفته بودند و او مانند معلم کودکان بود که گاهی این و گاهی آن از او سؤال میکرد (و او پاسخ میفرمود) سپس چون بکوفه رفتم نسبت بمادرم مهربانی کردم و خودم باو غذا میدادم و جامه و سرش را از کثافت پاک میکردم و خدمتگزارش بودم.

مادرم بمن گفت: پسر جان! تو زمانی که دین مرا داشتی با من چنین رفتار نمیکردی، این چه رفتار است که از تو میبینم از زمانی که از دین ما رفته و بدین حنفیه گرائیده‌ای؟ گفتم: مردی از فرزندان پیغمبر ما بمن چنین دستور داده.

مادرم گفت: آن مرد پیغمبر است؟ گفتم: نه بلکه پسر یکی از پیغمبرانست.

مادرم گفت: پسر جان این مرد پیغمبر است، زیرا دستوری که بتو داده از سفارشات پیغمبرانست.

گفتم: مادرم! بعد از پیغمبر ما پیغمبری نباشد و او پسر پیغمبر است.

مادرم گفت: دین تو بهترین دین است، آن را بمن عرضه کن، من باو عرضه داشتم و او مسلمان شد و من هم برنامه اسلام را باو آموختم، او نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا را گزارد و در شب عارضه‌ئی باو رخ داد (و بیمار شد) بمن گفت: پسر جان! آنچه بمن آموختی دوباره بیاموز، من آنها را تکرار کردم، مادرم اقرار کرد و از دنیا رفت، چون صبح شد مسلمانها غسلش دادند و خودم بر او نماز خواندم و در گورش گذاشتم.

شرح

- گویا زکریا از آیه شریفه و تاریخ پیغمبر اسلام چنین استفاده کرده که مردیکه بمکتب و مدرسه‌ئی نرفته و در برابر هیچ معلمی زانو نزده است، با ملاحظه دین کامل و قرآن محکم و برنامه متینی که آورده است جز با ارتباطش با عالم غیب و وحی آسمانی درست نیاید و نیز طهارت اهل کتاب از این خبر استفاده می‌شود.

۱۲- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ وَعِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ جَمِيعاً عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ عَمَّارِ بْنِ حَيَّانَ قَالَ: حَبَّرْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع بِيْرِ إِسْمَاعِيلَ ابْنِي بِي فَقَالَ لَقَدْ كُنْتُ أَجْبُهُ وَ قَدْ اَزْدَدْتُ لَهُ حُبًّا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص أَتَتْهُ أُخْتُ لَهُ مِنَ الرِّضَاعَةِ^۱ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهَا سُرَّ بِهَا وَ بَسَطَ مِلْحَفَتَهُ^۲ لَهَا فَأَجْلَسَهَا عَلَيْهَا ثُمَّ أَقْبَلَ يُجَدِّدُهَا وَ يَضْحَكُ فِي وَجْهِهَا ثُمَّ قَامَتْ وَ ذَهَبَتْ وَ جَاءَ أَخُوها فَلَمْ يَصْنَعْ بِهِ مَا صَنَعَ بِهَا فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَنَعْتَ بِأَخْتِهِ مَا لَمْ تَصْنَعْ بِهِ وَ هُوَ رَجُلٌ فَقَالَ لِأَنَّهَا كَانَتْ أَبْرَ بَوَالِدَيْهَا مِنْهُ. عمار بن حیان گوید: بامام صادق علیه السلام خبر دادم پسر اسماعیل نسبت بمن خوشرفتار است، فرمود: من هم او را دوست داشتم و اکنون دوستیم باو افزون گشت، همانا

^۱ (۴) المذكور في رجال الشيخ من أصحاب الصادق عليه السلام عمار بن جناب بالجيم و النون و الباء (آت).

^۲ (۵) اخته و أخوه صلى الله عليه و آله من الرضاعة هما ولدا حليلة السعدية.

^۳ (۶) في القاموس الملحفة و الملحف بكسرهما ما يلتحف به.

خواهر رضاعی رسول خدا صلی الله علیه و آله نزد آن حضرت آمد، چون او را دید شادمان گشت و روپوش خود را برای او گسترده و او را روی آن نشانید، سپس با او رو کرد و با او بسخن پرداخت و تبسم میفرمود، تا او برخاست و رفت و برادرش آمد حضرت رفتاری که نسبت بخواهرش کرد، در باره او عمل نفرمود، بحضرت عرض شد: با خواهرش رفتاری کردی که نسبت باو نکردی با آنکه او مرد است؟ فرمود: زیرا آن خواهر نسبت پیدر و مادرش خوش رفتارتر بود.

۱۳ - مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ شُعَيْبٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ أَبِي قَدْ كَبِرَ جِدًّا وَ ضَعُفَ فَنَحْنُ نَحْمِلُهُ إِذَا أَرَادَ الْحَاجَةَ فَقَالَ إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَلِيَّ ذَلِكَ مِنْهُ فَافْعَلْ وَ لَقَمَهُ بِيَدِكَ فَإِنَّهُ جُنَّةٌ لَكَ عَدَاً. ابراهیم بن شعیب گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: پدرم بجدی پیر و ناتوان شده که او را برای قضای حاجت به پشت میبریم، فرمود: اگر توانی خودت این کار را مباشرت کنی بکن و خودت برایش لقمه کن تا سپر آتش فردایت باشد [تا فردا ترا بهشت برد].

۱۴ - عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا يَقُولُ - لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ لِي أَبَوَيْنِ مُخَالَفَيْنِ فَقَالَ بَرَّهُمَا كَمَا تَبَرُّ الْمُسْلِمِينَ مَنْ يَتَوَلَّانَا^۱. مردی بامام صادق علیه السلام عرض کرد: پدر و مادر من مخالف مذهب شیعه میباشند، حضرت فرمود با آنها خوشرفتاری کن، چنان که با مسلمانهای دوست ما خوشرفتاری میکنی (زیرا همچنان که مؤمن حق ایمان دارد، پدر و مادرت هم حق ولادت دارند).

۱۵ - عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ حُبُوبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ عُبَيْسَةَ بْنِ مُصْعَبٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: ثَلَاثٌ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِأَحَدٍ فِيهِنَّ رُخْصَةً أَدَاءُ الْأَمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَ الْفَاجِرِ وَ الْوَفَاءُ بِالْعَهْدِ لِلْبَرِّ وَ الْفَاجِرِ وَ بَرُّ الْوَالِدَيْنِ بَرِّينَ كَانَا أَوْ فَاجِرَيْنِ. امام باقر علیه السلام فرمود: سه چیز است که خدای عز و جل نسبت بآنها مخالفت رخصت نفرموده: رد امانت به نیکوکار و بدکردار و وفاء پیمان نسبت به نیکوکار و بدکردار و خوشرفتاری با پدر و مادر، نیکوکار باشند یا بدکردار.

۱۶ - عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مِنَ السُّنَّةِ وَ الْبِرِّ أَنْ يُكْتَبَ الرَّجُلُ بِاسْمِ أَبِيهِ^۲. امام صادق علیه السلام فرمود: از سنت و احسان پیدر اینست که مرد با اسم پدرش کنیه گیرد (یعنی اگر نام پدرش مثلاً محمد بوده،

^۱ (۱) «كما تبر المسلمین» بصيغة الجمع اي للأجنبي المؤمن حق الإيمان و للوالدين المخالفين حق الولادة فهما متساويان في الحق و يمكن أن يقرأ بصيغة التثنية اي كما تبرهما لو كانا مسلمين فيكون التشبيه في أصل البر لا في مقداره لكنه بعيد (آت).

^۲ (۲) في بعض النسخ [باسم ابنه].

به پسرش کنیه ابو محمد یا نام محمد دهد و یا برای خود ابن محمد کنیه گیرد و خود را بنام پدر معرفی کند چنان که امیر المؤمنین علیه السلام از خود به ابن ابی طالب معرفی میفرمود).

۱۷- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ وَعَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي حَمَّادٍ جَمِيعاً عَنِ الْوَشَاءِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَائِدٍ عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ سَالِمِ بْنِ مُكْرَمٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ وَ سَأَلَ النَّبِيَّ ص عَنْ بَرِّ الْوَالِدَيْنِ فَقَالَ ابْرُزْ أُمَّكَ ابْرُزْ أُمَّكَ ابْرُزْ أُمَّكَ ابْرُزْ أَبَاكَ ابْرُزْ أَبَاكَ ابْرُزْ أَبَاكَ وَ بَدَأَ بِالْأُمِّ قَبْلَ الْأَبِ. امام صادق علیه السلام فرمود: مردی خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و از حضرت راجع بخوشرفتاری با پدر و مادر پرسید. حضرت فرمود: با مادرت خوشرفتاری کن، با مادرت خوشرفتاری کن، با مادرت خوش رفتاری کن. با پدرت خوش رفتاری کن، با پدرت خوش رفتاری کن، با پدرت خوش رفتاری کن، و مادر را پیش از پدر ذکر فرموده.

۱۸- الْوَشَاءُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَائِدٍ عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ص فَقَالَ إِنِّي قَدْ وَلَدْتُ بِنْتاً وَ رَبَّيْتُهَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ فَأَلْبَسْتُهَا وَ حَلَيْتُهَا ثُمَّ جِئْتُ بِهَا إِلَى قَلِيبٍ فَدَفَعْتُهَا فِي جَوْفِهِ وَ كَانَ آخِرُ مَا سَمِعْتُ مِنْهَا وَ هِيَ تَقُولُ يَا أَبَتَاهُ! - فَمَا كَفَّارُهُ ذَلِكَ قَالَ أَلْ لَكَ أُمُّ حَيَّةٌ قَالَ لَا قَالَ فَلَكَ خَالَةٌ حَيَّةٌ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَابْرُزْهَا فَإِنَّهَا بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ يُكْفَرُ عَنْكَ مَا صَنَعْتَ قَالَ أَبُو خَدِيجَةَ فُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع مَتَى كَانَ هَذَا فَقَالَ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَ كَانُوا يَقْتُلُونَ الْبَنَاتِ مَخَافَةَ أَنْ يُسَبِّحْنَ فَيَلْدَنَّ فِي قَوْمٍ آخَرِينَ. ابو خديجه گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: مردی خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: برایم دختری متولد شد و او را پروریدم تا بالغ شد، من جامه و زیورش پوشیدم و او را سر چاهی آوردم و در میان آن انداختم، و آخر سخنی که از او شنیدم این بود که گفت: پدر جان! اکنون جبران این کارم چه باشد؟.

حضرت فرمود: مادرت زنده است؟ گفت: نه. فرمود: خالهات زنده است؟ گفت: آری، فرمود:

با او خوش رفتاری کن که او بجای مادر است، و خوش رفتاری با او کفاره آن کارت شود.

ابو خديجه گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: این کار در چه زمان بود؟ فرمود: در زمان جاهلیت بود که دختران را میکشند، که مبادا اسیر شوند و در میان قبیله دیگری فرزند آورند.

۱۹- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع هَلْ يَجْزِي الْوَلَدُ وَالِدَهُ فَقَالَ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا فِي خَصْلَتَيْنِ يَكُونُ الْوَالِدُ مَمْلُوكًا فَيَشْتَرِيهِ ابْنُهُ فَيُعْتِقُهُ أَوْ يَكُونُ عَلَيْهِ دَيْنٌ فَيَقْضِيهِ عَنْهُ. سدير گوید: بامام جعفر صادق علیه السلام عرض کردم: آیا فرزند میتواند پدرش را پاداش دهد؟

^۱ (۳) القليب: البئر العادية القديمة، «و هي تقول» جملة حالية و مفعول تقول محذوف أي و هي تقول ما قالت او ضمير راجع إلى «ما» و قوله: يا أبتاه خير كان (آت).

(و زحمات او را جبران کند) فرمود: پاداشی برای پدر نیست جز در دو صورت: ۱- پدر برده باشد و پسر او را بخرد و آزاد کند. ۲- پدر بدهی داشته باشد و پسر آن را بپردازد،

۲۰- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرٍ^۱ قَالَ: أَتَى رَجُلًا رَسُولَ اللَّهِ ص فَقَالَ إِنِّي رَجُلٌ شَابٌ نَشِيطٌ وَأُحِبُّ الْجِهَادَ وَ لِي وَالِدَةٌ تَكْرَهُ ذَلِكَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ص ازْجِعْ فُكْرَكَ مَعَ وَالِدَتِكَ فَوَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ نَبِيًّا لَأُنْشِئَنَّ بِكَ لَيْلَةً خَيْرٌ مِنْ جِهَادِكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ سَنَةً. جابر گوید: مردی خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: من جوانی با نشاطم و جهاد را دوست دارم ولی مادری دارم که نمیخواهد بجهاد روم. پیغمبر صلی الله علیه و آله باو فرمود: باز گرد و همراه مادرت باش، سوگند بآن که مرا بحق نبوت مبعوث فرموده که انس گرفتن يك شب او با تو از جهاد يك سالت در راه خدا بهتر است.

۲۱- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكُونُ بَارًّا بِوَالِدَيْهِ فِي حَيَاتِهِمَا ثُمَّ يَمُوتَانِ فَلَا يَقْضِي عَنْهُمَا دُيُونَهُمَا وَ لَا يَسْتَغْفِرُ لَهُمَا فَيَكْتُبُهُ اللَّهُ عَاقًا وَ إِنَّهُ لَيَكُونُ عَاقًا لَهُمَا فِي حَيَاتِهِمَا عَيْرٌ بَارًّا بِهِمَا فَإِذَا مَاتَا قَضَى دَيْنَهُمَا وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمَا فَيَكْتُبُهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بَارًّا.^۲ امام باقر علیه السلام فرمود: همانا بنده‌ئی نسبت پدیر و مادر خویش در زمان حیاتشان نیکوکار است، سپس آنها میمیرند و او بدهی آنها را نمیردازد و برای آنها آمرزش نمیخواهد، لذا خدا او را عاق و نافرمان مینویسد، و بنده دیگر در زمان حیات پدر و مادر خود عاق آنها است و نسبت بآنها نیکی نمیکند، ولی چون مردند بدهی آنها را میردازد و برای آنها آمرزش میخواهد و خدای عز و جل او را نیکوکار می نویسد.

بَابُ الْإِهْتِمَامِ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ وَ النَّصِيحَةِ لَهُمْ وَ نَفْعِهِمْ

باب همت گماشتن بامور مسلمین و خیر خواهی و سود رساندن بآنها

۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر که صبح کند و بامور مسلمین همت نگمارد مسلمان نیست.

^۱ (۱) كذا.

^۲ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية) - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.

۲- وَ هَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَنْسَكُ النَّاسِ نُسْكَاً أَنْصَحُهُمْ حَيِّاً - وَ أَسْلَمُهُمْ قَلْباً لِجَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: عابدترین مردم کسی است که نسبت بهمه مسلمین خیرخواهتر و پاکدلتر باشد.

۳- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَاسِمِيِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمَنْقَرِيِّ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ عَلَيْكَ بِالنُّصْحِ لِلَّهِ فِي خَلْقِهِ فَلَنْ تَلْقَاهُ بِعَمَلٍ أَفْضَلَ مِنْهُ. امام صادق علیه و السلام میفرمود: بر تو باد که برای خدا نسبت بمخلوقش خیر خواه باشی که هرگز خدا را بعملی بهتر از آن ملاقات نکنی.

۴- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ الْهَاشِمِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ لَمْ يَهْتَمَّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ. امام صادق علیه و السلام میفرمود: بر تو باد که برای خدا نسبت بمخلوقش خیر خواه باشی که هرگز خدا را بعملی بهتر از آن ملاقات نکنی.

۵- عَنْهُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ سَمَاعَةَ عَنْ عَمِّهِ عَاصِمِ الْكُوزِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّ النَّبِيَّ ص قَالَ: مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ وَ مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يُنَادِي يَا لِلْمُسْلِمِينَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ. پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: هر که صبح کند و بامور مسلمین همت نگمارد. از آنها نیست، و هر که بشنود مردی فریاد میزند «مسلمانها بدادم برسید» و جوابش نگوید مسلمان نیست.

۶- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ فَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ مَنْ نَفَعَ عِيَالَ اللَّهِ وَ أَدْخَلَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِ سُوراً. و فرمود: مخلوق عیال خدا هستند و محبوبترین آنها نزد خدا کسی است که بعیال خدا سود دهد، و بخانوادهئی شادی رساند.

۷- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ قَالَ حَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ قَالَ أَنْفَعُ النَّاسِ لِلنَّاسِ. از رسول خدا صلی الله علیه و آله سؤال شد محبوبترین مردم نزد خدا کیست؟ فرمود: کسی که سودش ب مردم بیشتر باشد.

۸- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مُنْتَهَى بْنِ الْوَلِيدِ الْخَنَّاطِ عَنْ فِطْرِ بْنِ خَلِيفَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ ص قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ رَدَّ عَنْ قَوْمٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَادِيَةً [مَاء] أَوْ نَارٍ أُوجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس تجاوز آب یا آتشی را از گروهی از مسلمین بگرداند، بهشت برایش واجب گردد.

^۱ (۲) یعنی أشدهم عبادة أكثرهم أمانة. يقال: رجل ناصح الجيب أي أمين لا غش فيه، والجيب الصدر والقلب. و رجل ناصح الجيب أي نقي القلب.

^۲ (۱) لفظه «ماء» ليست في أكثر النسخ و العادية المتجاوز من الحد و التاء للمبالغة (لح).

۹- عَنْهُ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ تَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا قَالَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَ لَا تَقُولُوا إِلَّا خَيْرًا حَتَّى تَعْلَمُوا مَا هُوَ^۱. امام صادق عليه السلام در باره قول خدای عز و جل «بمردم سخن نیک گوئید و جز خیر نگویید ۸۳سوره ۲» فرمود: مردم سخن نیک گوئید و جز خیر نگویید تا بدانید حقیقت چیست (پس اگر یقین پیدا کردید که شخصی سزاوار خیر نیست نگویید).

۱۰- عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِي بُجْرَانَ عَنْ أَبِي جَبِيلَةَ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا قَالَ قُولُوا لِلنَّاسِ أَحْسَنَ مَا تُحِبُّونَ أَنْ يُقَالَ فِيكُمْ^۲. امام باقر علیه السلام در باره قول خدای عز و جل: «و مردم سخن نیکو گوئید» فرمود: بهترین سخنی که دوست دارید مردم در باره شما گویند، در باره مردم بگوئید.

۱۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ الْمُبَارَكِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَةَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ جَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ^۳ قَالَ نَفَاعًا. امام صادق علیه السلام در باره قول خدای عز و جل: «و خدا مرا مبارك ساخت هر کجا باشم» فرمود: یعنی سودمند ساخت.

بَابُ إِجْلَالِ الْكَبِيرِ

باب احترام سالخوردگان

۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِجْلَالُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: احترام گذاشتن بمسلمان و سفید از جمله تجلیل خداست.

۲- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُوقِّرْ كَبِيرَنَا وَ يَرْحَمَ صَغِيرَنَا. امام صادق علیه السلام فرمود: از ما نیست کسی که بزرگ سال ما را احترام نکند و بخورد سال ما ترحم ننماید.

^۱ (۲) البقرة: ۸۳.

^۲ (۳) یعنی لا تقولوا لهم إلا خيرا، ما تعلمون فيهم الخير و ما لم تعلموا فيهم الخير، فاما إذا علمتم أنه لا خير فيهم و انكشف لكم عن سوء ضمائرهم بحيث لا يبقى لكم مرية فلا عليكم ان لا تقولوا خيرا. و «ما» يحتمل الموصولة و الاستفهام و النفي (ق).

^۳ (۱) مريم: ۳۱.

۳- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي عَمْرٍاءٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَظَّمُوا كِبَارَكُمْ وَ صَلُّوا أَرْحَامَكُمْ وَ لَيْسَ تَصَلُّونَهُمْ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ كَفِّ الْأَذَى عَنْهُمْ. امام صادق عليه السلام فرمود: سالمندان خود را بزرگ دارید و با ارحام خود صله کنید، و صله رحمی بهتر از آزار نرساندن بآنها نیست.

بَابُ أُخُوَّةِ الْمُؤْمِنِينَ بَعْضِهِمْ لِبَعْضٍ

باب برادری اهل ایمان با یک دیگر

۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ إِيمَانًا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ بَنُو أَبِي وَ أُمِّ^۱ وَ إِذَا ضَرَبَ عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ عِرْقٌ سَهَرَ لَهُ الْآخِرُونَ. امام صادق عليه السلام فرمود: اهل ایمان برادر یک دیگرند و فرزندان یک پدر و مادر باشند و چون از مردی رگی زده شود دیگران برایش بیدار خوابی کشند. (چنانچه گاهی مؤمنی را شب خواب نبرد.

و سپس معلوم شود که یکی از برادران ایمانیش بلائی رسیده است).

۲- عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ فَصَّالَةَ بْنِ أُيُوبَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي جَابِرٍ الْجَعْفِيِّ قَالَ: تَقَبَّضْتُ بَيْنَ يَدَيْ أَبِي جَعْفَرٍ عَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ رَبِّمَا حَزَنْتُ مِنْ غَيْرِ مُصِيبَةٍ تُصِيبُنِي أَوْ أَمْرٍ يَنْزِلُ بِي حَتَّى يَعْرِفَ ذَلِكَ أَهْلِي فِي وَجْهِي وَ صَدِيقِي فَقَالَ نَعَمْ يَا جَابِرُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ طِينَةِ الْجَنَانِ وَ أَجْرَى فِيهِمْ مِنْ رِيحِ رُوحِهِ فَلِذَلِكَ الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ لِأَبِيهِ وَ أُمِّهِ فَإِذَا أَصَابَ رُوحًا مِنْ تِلْكَ الْأَرْوَاحِ فِي بَلَدٍ مِنَ الْبُلْدَانِ حُزْنٌ حَزَنْتَ هَذِهِ لِأَنَّهَا مِنْهَا^۲. جابر جعفی گوید: در برابر امام باقر علیه السلام بودم که دل گرفته شدم، بحضرت عرض کردم:

گاهی بدون اینکه مصیبتی بمن رسد یا ناراحتی بسم ریزد، اندوهگین میشوم تا آنجا که خانواده و دوستم اثرش را در رخسارم مشاهده کنند، فرمود:

آری آی جابر خدای عز و جل مؤمنین را از طینت بهشتی آفرید و از نسیم روح خویش در آنها جاری ساخت، از این رو است که مؤمن برادر پدر و مادری مؤمن است، (زیرا طینت بمنزله پدر و نسیم بجای مادر است) پس هر گاه یکی از آن ارواح در شهری اندوهی رسد، آن روح دیگر اندوهگین شود، زیرا از جنس اوست.

^۱ (۲) « بنو أب و أم » ارید بالاب روح الله الذي نفخ منه في طينة المؤمن و بالام الماء العذب و التربة الطيبة كما مر في أبواب الطينة لا آدم و حواء كما يتبادر إلى بعض الاذهان لعدم اختصاص الانتساب اليهما بالایمان الا أن يقال: تباین العقائد صار مانعا عن تأثير تلك الاخوة لكنه بعيد و يمكن أن يكون المراد اتحاد آباءهم الحقيقية الذين احيوهم بالایمان و العلم.

^۲ (۱) لا يقال: على هذا يلزم أن يكون المؤمن محزوننا دائما لانا نقول: يحتمل أن يكون للتأثير شرائط اخرى تفقد في بعض الاحيان كان يكون ارتباط هذا الروح ببعض الأرواح أكثر من بعض.

۳- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ عَيْنُهُ وَ دَلِيلُهُ لَا يَخُونُهُ وَ لَا يَظْلِمُهُ وَ لَا يَغْتَابُهُ وَ لَا يَعْدُهُ عِدَّةً فَيُخْلِفُهُ. جابر جعفی گوید: در برابر امام باقر علیه السلام بودم که دل گرفته شدم، بحضورت عرضکردم:

گاهی بدون اینکه مصیبتی بمن رسد یا ناراحتی ب سرم ریزد، اندوهگین میشوم تا آنجا که خانواده و دوستم اثرش را در رخسارم مشاهده کنند، فرمود:

آری آی جابر خدای عز و جل مؤمنین را از طینت بهشتی آفرید و از نسیم روح خویش در آنها جاری ساخت، از این رو است که مؤمن برادر پدر و مادری مؤمن است، (زیرا طینت بمنزله پدر و نسیم بجای مادر است) پس هر گاه بیکی از آن ارواح در شهری اندوهی رسد، آن روح دیگر اندوهگین شود، زیرا از جنس اوست.

۴- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى وَ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ كَالْجَسَدِ الْوَاحِدِ إِنْ اِشْتَكَى شَيْئاً مِنْهُ- وَجَدَ أَلَمَ ذَلِكَ فِي سَائِرِ جَسَدِهِ وَ أَرْوَاحُهُمَا مِنْ رُوحٍ وَاحِدَةٍ وَ إِنَّ رُوحَ الْمُؤْمِنِ لَأَشَدُّ اتِّصَالاً بِرُوحِ اللَّهِ مِنْ اتِّصَالِ شَعَاعِ الشَّمْسِ بِهَا. امام صادق علیه السلام میفرمود: مؤمن برادر مؤمن است، مانند يك پیکری که هر گاه عضوی از آن دردمند شود، اعضاء دیگر هم احساس درد کنند، و روحمای آنها نیز از يك روحست، و همانا روح مؤمن پیوستگیش ب روح خدا از پیوستگی پرتو خورشید بخورشید بیشتر است.

۵- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَجْرَانَ عَنْ مُتَّى الْحَنَاطِ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ هُوَ عَيْنُهُ وَ مِرَاتُهُ وَ دَلِيلُهُ لَا يَخُونُهُ وَ لَا يَخْدَعُهُ وَ لَا يَظْلِمُهُ وَ لَا يَكْذِبُهُ وَ لَا يَغْتَابُهُ. و فرمود: مسلمان برادر مسلمانست، چشم و آینه و راهنمای اوست، نسبت باو خیانت و نیرنگ و ستم نکند و او را تکذیب ننماید و از او غیبت نکند.

۶- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عَمِيرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع وَ دَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ لِي نُحْبُهُ فَقُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ لِي وَ لَمْ لَا نُحْبُهُ وَ هُوَ أَخُوكَ وَ شَرِيكَكَ فِي دِينِكَ وَ عَوْنُكَ عَلَى عَدُوِّكَ وَ رِزْقُهُ عَلَى غَيْرِكَ. حفص بختری گوید: خدمت امام صادق علیه السلام بودم که مردی وارد شد، حضرت بمن فرمود:

او را دوست داری؟ عرضکردم: آری، فرمود: چرا دوستش نداشته باشی، که او برادر تو و شریک دین تو و یاور تو علیه دشمنت می باشد و روزی او هم بر عهده دیگرست.

۷- أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَوْرَمَةَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ فَضِيلٍ عَنْ أَبِي حَمْرَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ لِأَبِيهِ وَ أُمِّهِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ طِينَةِ الْجِنَانِ وَ أَجْرِي فِي صُورِهِمْ مِنْ رِيحِ الْجَنَّةِ فَلِذَلِكَ هُمْ إِخْوَةٌ لِأَبٍ وَ أُمٍّ. امام باقر عليه السلام می فرمود: مؤمن برادر پدر و مادری مؤمن است، زیرا خدای عز و جل مؤمنین را از سرشت بهشتی آفرید و از نسیم بهشت در پیکرشان دمید، از این جهت مؤمنین برادر پدر و مادری یک دیگرند.

۸- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ أَخُو الْمُؤْمِنِ عَيْنُهُ وَ دَلِيلُهُ لَا يَخُونُهُ وَ لَا يَظْلِمُهُ وَ لَا يَعْتُثُهُ وَ لَا يَعِدُهُ عِدَّةً فَيَخْلِفُهُ. امام صادق عليه السلام فرمود: مؤمن برادر مؤمن است، چشم و راهنمای اوست، نسبت باو خیانت و ستم و نیرنگ روا ندارد و با او خلف وعده نکند.

۹- أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ رَجُلٍ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ الْمُؤْمِنُونَ خَدَمٌ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ قُلْتُ وَ كَيْفَ يَكُونُونَ خَدَمًا بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ قَالَ يُفِيدُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا الْحَدِيثُ^۱. امام صادق عليه السلام میفرمود: مؤمنین خدمتگزار یک دیگرند. راوی گوید: عرض کردم: چگونه خدمتگزار یک دیگرند؟ فرمود: بیکدیگر فایده رسانند... - تا آخر حدیث.

۱۰- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى جَمِيعًا عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ الْبَصْرِيِّ عَنْ فَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع يَقُولُ إِنَّ نَفْرًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَرَجُوا إِلَى سَفَرٍ هُمْ فَضَلُّوا الطَّرِيقَ فَأَصَابَهُمْ عَطَشٌ شَدِيدٌ فَتَكَفَّنُوا^۲ وَ لَزِمُوا أَصُولَ الشَّجَرِ فَجَاءَهُمْ شَيْخٌ وَ عَلَيْهِ ثِيَابٌ بَيْضٌ فَقَالَ قَوْمُوا فَلَا بَأْسَ عَلَيْكُمْ فَهَذَا الْمَاءُ فَقَامُوا وَ شَرِبُوا وَ ارْتَوَوْا فَقَالُوا مَنْ أَنْتَ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَقَالَ أَنَا مِنَ الْجِنِّ الَّذِينَ بَايَعُوا رَسُولَ اللَّهِ ص إِيَّيْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ عَيْنُهُ وَ دَلِيلُهُ فَلَمْ تَكُونُوا تَصَيِّعُوا بِحَضْرَتِي. امام باقر عليه السلام میفرمود. جماعتی از مسلمین به سفری رفتند و راه را گم کردند تا بسیار تشنه شدند، کفن پوشیدند (از جاده بکناری رفتند) و خود را برپیشه‌های درخت (که اندک رطوبتی داشت) چسبانیدند. پیر مردی سفید پوش نزد آنها آمد و گفت، برحیزید، باکی بر شما نیست. این آبست، آنها برخاستند و آشامیدند و سیراب گشتند، سپس گفتند: کیستی تو- خدایت رحمت کند-؟ گفت: من از طایفه جنی هستم که با رسول خدا صلی الله علیه و آله بیعت کردند، من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمود: مؤمن برادر مؤمن است، چشم او و راهنمای او است. پس شما نباید در محضر من تباه گردید.

^۱ (۱) «الحدیث» أي إلى تمام الحدیث إشارة إلى انه لم يذكر تمام الخبر (آت).

^۲ (۲) أي اتخذوا الكفن و لبسوه و فی بعض النسخ [فتكفّنوا] بتقدم النون على الفاء أي اختاروا الكفن و هو الجانب (لح).

۱۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ جَمِيعاً عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ رَبِيعٍ عَنْ فَضَيْلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَغْتَابُهُ وَلَا يَحْوَنُهُ وَلَا يَحْرِمُهُ قَالَ رَبِيعٌ فَسَأَلَنِي رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِنَا بِالْمَدِينَةِ فَقَالَ سَمِعْتُ فَضَيْلاً يَقُولُ ذَلِكَ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ نَعَمْ فَقَالَ فَإِنِّي سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ- الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَعْشُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَغْتَابُهُ وَلَا يَحْوَنُهُ وَلَا يَحْرِمُهُ. امام صادق عليه السلام میفرمود: مسلمان برادر مسلمانست. ستمش نکند و رهایش نسازد [غیبتش نکند و با او خیانت ننماید و محرومش نسازد].

ربعی گوید: مردی از هم مذهببان ما در مدینه از من پرسیدم و گفت: تو خود شنیدی که فضیل بن یسار چنین گفت؟: آری، گفت: اما من از امام صادق علیه السلام شنیدم که میفرمود: مسلمان برادر مسلمان است، باو ستم نکند و فرییش ندهد و او را وانگذارد، و غیبتش نکند و با او خیانت ننماید و محرومش نسازد.

بَابٌ فِيْمَا يُوجِبُ الْحَقَّ لِمَنْ انْتَحَلَ الْإِيمَانَ وَ يَنْقُضُهُ

در بیان حق آنکه خود را بایمان نسبت دهد و آنچه از حق او بکاهد

۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ وَ سُئِلَ عَنِ إِيْمَانٍ مَنْ يَلْزُمُنَا حَقُّهُ وَ أُخُوَّتُهُ كَيْفَ هُوَ وَ بِمَا يَثْبُتُ وَ بِمَا يَبْطُلُ فَقَالَ إِنَّ الْإِيْمَانَ قَدْ يُتَّخَذُ عَلَيَّ وَ جِهَيْنِ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَهُوَ الَّذِي يَظْهَرُ لَكَ مِنْ صَاحِبِكَ فَإِذَا ظَهَرَ لَكَ مِنْهُ مِثْلُ الَّذِي تَقُولُ بِهِ أَنْتَ حَقَّتْ وَ لَا يَتُّهُ وَ أُخُوَّتُهُ إِلَّا أَنْ يَجِيءَ مِنْهُ نَقْضٌ لِلَّذِي وَصَفَ مِنْ نَفْسِهِ وَ أَظْهَرَ لَكَ فَإِنْ جَاءَ مِنْهُ مَا تَسْتَدِلُّ بِهِ عَلَيَّ نَقْضِ الَّذِي أَظْهَرَ لَكَ خَرَجَ عِنْدَكَ بِمَا وَصَفَ لَكَ وَ أَظْهَرَ وَ كَانَ لِمَا أَظْهَرَ لَكَ نَاقِضاً إِلَّا أَنْ يَدَّعِي أَنَّهُ إِتْمَا عَمِلَ ذَلِكَ تَقِيَّةً وَ مَعَ ذَلِكَ يُنْظَرُ فِيهِ فَإِنْ كَانَ لَيْسَ بِمَا يُمَكِّنُ أَنْ تَكُونَ التَّقِيَّةَ فِي مِثْلِهِ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ ذَلِكَ لِأَنَّ لِلتَّقِيَّةِ مَوَاضِعَ مَنْ أَرَاهَا عَنْ مَوَاضِعِهَا لَمْ تَسْتَقِمْ لَهُ وَ تَفْسِيرُ مَا يَتَّقَى مِثْلُ أَنْ يَكُونَ قَوْمٌ سَوَاءُ ظَاهِرُ حُكْمِهِمْ وَ فِعْلِهِمْ عَلَيَّ غَيْرِ حُكْمِ الْحَقِّ وَ فِعْلِهِ فَكُلُّ شَيْءٍ يَعْمَلُ الْمُؤْمِنُ بَيْنَهُمْ لِمَكَانِ التَّقِيَّةِ بِمَا لَا يُؤَدِّي إِلَى الْفَسَادِ فِي الدِّينِ فَإِنَّهُ حَائِزٌ^۱. مسعدة بن صدقه گوید: شنیدم شخصی از امام صادق علیه السلام پرسید ایمان کسی که حق او و برادریش بر عهده ماست چگونه است و از چه راه ثابت شود و بچه وسیله باطل می شود؟ امام فرمود: همانا ایمان دو گونه ملاحظه می شود.

یکی از آن دو آنست که از رقیقت برای تو نمایان می شود، پس هر گاه مثل عقیده خودت از رقیقت برای تو نمایان شد، حق دوستی و برادری او ثابت می شود، مگر آنکه خلاف آنچه را نسبت بخود گفته اظهار کند پس هر گاه چیزی از او صادر شود که ضد آنچه را بتو اظهار کرده بتوانی استدلال کنی، از آنچه خود را وصف نموده خارج شود و آنچه را بتو اظهار کرده نقض کند، مگر آنکه ادعا کند آنچه را انجام داده از راه تقیه بوده، با وجود این ملاحظه شود اگر از اموری باشد که تقیه در آن ممکن نیست از او پذیرفته نگردد، زیرا تقیه مواردی دارد که هر که آن را از مورد خودش بیرون برد. برایش درست باشد، و توضیح مورد تقیه مثل

^۱ (۱) کلمة «أما» التفصيلية المتضمنة للتكرار لظهور القسم الآخر من هذا القسم و القسم الآخر هو ما يعرف بالصحة.

اینست که مردم بدی فرمان و کردارشان بر خلاف حق جاری و آشکارشود، پس مؤمن هر عملی را که از نظر تقیه در میان آنها انجام دهد که به تباهی دین منجر نگردد، جازز است.

شرح

- قسم دوم ایمان که در این خبر ذکر نشده و بوضوح و آگزار گشته اینست که از کثرت معاشرت و رفاقت شخصی یقین بایمان او حاصل شود بنحوی که احتمال شك و تردید در آن راه نداشته باشد.

بَابُ فِي أَنَّ التَّوَّاحِيَّ لَمْ يَقَعْ عَلَى الدِّينِ وَإِنَّمَا هُوَ التَّعَارُفُ

در اینکه برادری بر پایه دین واقع نشده و تنها شناختن يك ديگر است

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حَمْرَةَ بْنِ مُحَمَّدِ الطَّيَّارِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: لَمْ تَتَوَّخَوْا عَلَى هَذَا الْأَمْرِ وَإِنَّمَا تَعَارَفْتُمْ عَلَيْهِ. امام باقر علیه السلام فرمود: شما بر این امر (تشیع) برادری نکردید بلکه تنها يك ديگر را بر آن شناختید.

۲- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ وَ سَمَاعَةَ جَمِيعاً عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَمْ تَتَوَّخَوْا عَلَى هَذَا الْأَمْرِ وَإِنَّمَا تَعَارَفْتُمْ عَلَيْهِ. امام صادق علیه السلام فرمود: شما بر این امر برادری نکردید، بلکه تنها يك ديگر را بر آن شناختید

شرح

- مقصود اینست که برادری شما شیعه با يك ديگر در این عالم آغاز نشده بلکه در عالم ارواح و پیش از انتقال باجساد با يك ديگر سنخیت پیدا کردید و از کفار جدا گشتید، و در این جهان آن آشنائی را بیاد آوردید و يك ديگر را شناختید.

و بعضی گفته‌اند: مقصود امام علیه السلام سرزنش و توبیخ شیعه است که با يك ديگر از روی حقیقت و واقع برادری ندارند و تنها تعارف میکنند. ولی این معنا اولاً مناسبت کتاب ایمان نیست و با کتاب کفر مناسبت ندارد و ثانیاً استفاده این معنی از لفظ تعارف محتاج به تکلف است.

^۱ (۲) في بعض النسخ [و لكن تعارفتم] و لعل المراد أن المؤاخاة على هذا الامر و الاخوة في الدين كانت ثابتة بينكم في عالم الأرواح و لم تقع في هذا اليوم و هذه الدار و إنما الواقع في هذه الدار هو التعارف على هذا الامر الكاشف عن الاخوة في ذلك العالم؛ و يؤيده قوله عليه السلام: «الأرواح جنود مجندة ما تعارف منها ائتلف و ما تناكر منها اختلف» قيل معناه ان الأرواح خلقت مجتمعة على قسمين مؤتلفة و مختلفة كالجنود التي تقابل بعضها بعضاً ثم فرقت في الاجساد فإذا كان الائتلاف و المؤاخاة اولاً كان التعارف و التآلف بعد الاستقرار في البدن و إذا كان التناكر و التخالف هناك كان التنافر و التناكر هنا (لح).

بَابُ حَقِّ الْمُؤْمِنِ عَلَىٰ أَحِبِّهِ وَ أَذَاءِ حَقِّهِ

حق مؤمن بر برادرش وادی حق او

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَىٰ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: مَنْ حَقَّ الْمُؤْمِنِ عَلَىٰ أَحِبِّهِ الْمُؤْمِنِ أَنْ يُشْبِعَ جَوْعَتَهُ وَ يُوَارِيَ عَوْرَتَهُ وَ يُفْرِجَ عَنْهُ كُرْبَتَهُ وَ يَقْضِيَ دَيْنَهُ فَإِذَا مَاتَ خَلَفَهُ فِي أَهْلِهِ وَ وُلْدِهِ. امام باقر علیه السلام فرمود: از حق مؤمن بر برادر مؤمنش اینست که گرسنگی او را سیر کند و عورتش را بپوشاند و از گرفتاریش نجات بخشد و بدهیش را بپردازد و چون بمیرد نسبت بخانواده و فرزندانش از او جانشینی کند.

۲- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ الْأَهْجَرِيِّ عَنْ مُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: قُلْتُ لَهُ مَا حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ قَالَ لَهُ سَبْعُ حُقُوقٍ وَاجِبَاتٍ مَا مِنْهُنَّ حَقٌّ إِلَّا وَ هُوَ عَلَيْهِ وَاجِبٌ أَنْ ضَيَّعَ مِنْهَا شَيْئاً خَرَجَ مِنْ وِلَايَةِ اللَّهِ وَ طَاعَتِهِ وَ لَمْ يَكُنْ لِلَّهِ فِيهِ مِنْ نَصِيبٍ قُلْتُ لَهُ جَعَلْتَ فِدَاكَ وَ مَا هِيَ قَالَ يَا مُعَلَّى إِنِّي عَلَيْكَ شَفِيقٌ أَخَافُ أَنْ تُضَيِّعَ وَ لَا تُحْفَظَ وَ تَعْلَمَ وَ لَا تَعْمَلَ قَالَ قُلْتُ لَهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ أَيْسُرُ حَقٌّ مِنْهَا أَنْ تُحِبَّ لَهُ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَ تَكْرَهُ لَهُ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ وَ الْحَقُّ الثَّانِي أَنْ تَجْتَنِبَ سَخَطَهُ وَ تَتَّبِعَ مَرْضَاتَهُ وَ تُطِيعَ أَمْرَهُ وَ الْحَقُّ الثَّلَاثُ أَنْ تُعِينَهُ بِنَفْسِكَ وَ مَالِكَ وَ لِسَانِكَ وَ يَدِكَ وَ رِجْلِكَ وَ الْحَقُّ الرَّابِعُ أَنْ تَكُونَ عَيْنَهُ وَ دَلِيلَهُ وَ مِرَاتَهُ وَ الْحَقُّ الْخَامِسُ أَنْ لَا تَشْبَعُ وَ يَجُوعُ وَ لَا تَرَوَى وَ يَظْمَأُ وَ لَا تَلْبَسَ وَ يَعْرَى وَ الْحَقُّ السَّادِسُ أَنْ يَكُونَ لَكَ خَادِمٌ وَ لَيْسَ لِأَحَبِّكَ خَادِمٌ فَوَاجِبٌ أَنْ تَبْعَثَ خَادِمَكَ فَيَعْسَلُ ثِيَابَهُ وَ يَصْنَعُ طَعَامَهُ وَ يَمْتَهَدُ فِرَاشَهُ وَ الْحَقُّ السَّابِعُ أَنْ تُبْرِئَ قَسَمَهُ وَ تُجِيبَ دَعْوَتَهُ وَ تَعُودَ مَرِيضَتَهُ وَ تَشْهَدَ جَنَازَتَهُ وَ إِذَا عَلِمْتَ أَنَّ لَهُ حَاجَةً تُبَادِرُهُ إِلَى قَضَائِهَا وَ لَا تُلْجِئُهُ أَنْ يَسْأَلَكَهَا وَ لَكِنْ تُبَادِرُهُ مُبَادِرَةً فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ وَصَلْتَ وَ لَأَيْتَكَ بِوَلَايَتِهِ وَ وِلَايَتَهُ بِوَلَايَتِكَ. معلى بن خنيس گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: حق مسلمان بر مسلمان چیست؟ فرمود برای او هفت حق واجب است که همه آنها بر عهده برادرش واجب است و اگر برخی از آنها را تباه و ضایع کند، از ولایت و اطاعت خدا بیرون رود، و خدا از او بهره (اطاعت و بندگی) ندارد. عرض کردم قربانت، آنها چیست؟ فرمود:

ای معلى بن خنيس، من بر تو نگرامم و ميترسم ضايع گذارى و مراعات نكنى و بدانى و عمل ننمائي. عرض کردم: «لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ نِيروئى جز از خدا نيست» فرمود:

آسانترين آن حقوق اينست كه: آنچه براى خود دوست دارى براى او هم دوست داشته باشى و آنچه براى خود نپسندى، بر او نيز نپسندى و حق دوم- آنكه از آنچه ناخرسند دارد دورى كنى و خوشنودى او را پيروي نموده فرمانش برى.

و حق سوم- آنكه با جان و مال و زبان و دست و پاى خويش او را يارى كنى.

^۱ (۱) الظاهر أن قسمه بفتحيتين و هو اسم من الاقسام و أن المراد بغير قسمه قبوله؛ و أصل البر الاحسان ثم استعمل في القبول، يقال بر الله عمله إذا قبله كانه أحسن إلى عمله بان قبله و لم يرده كذا في الفائق و قبول قسمه و إن لم يكن واجبا شرعا لكنه مؤكدا لئلا يكسر قلبه و لا يضيع حقه (لح)

و حق چهارم- آنکه چشم و راهنما و آئینه او باشی.

و حق پنجم- آنکه تو سیر نباشی و او گرسنه یا سیرآب باشی و او تشنه یا پوشیده باشی و او برهنه.

و حق ششم- آنکه اگر تو خدمتگزار داری و برادرت ندارد. واجب است خدمتگزارت را بفرستی.

که جامه‌هایش را بشوید و غذایش را درست کند و بسترش را مرتب نماید.

و حق هفتم- آنکه سوگندش را تصدیق کنی و دعوتش را بپذیری و در بیماریش از او عیادت کنی و بر جنازه‌اش حاضر شوی و چون بدانی حاجتی دارد، در انجام آن سبقت‌گیری و او را مجبور نسازی که از تو بخواهد، بلکه خودت پیشدستی کنی، چون چنین کردی دوستی خود را بدوستی او پیوسته‌ئی و درستی او را بدوستی خود (و آنگاهست که بآیه شریفه **الْمُؤْمِنَاتُ وَ الْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ** عمل کرده‌ئی).

۳- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَبِيهِ سَيْفٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ أَعْيَنَ قَالَ: كَتَبَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا يَسْأَلُونَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنْ أَشْيَاءَ وَ أَمْرُونِي أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْ حَقِّ الْمُسْلِمِ عَلَى أَحِيهِ فَسَأَلْتُهُ فَلَمْ يُجِبْنِي فَلَمَّا جِئْتُ لِأَوْدَعَهُ قُلْتُ سَأَلْتُكَ فَلَمْ تُجِبْنِي فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ أَنْ تَكْفُرُوا إِنِّي مِنْ أَشَدِّ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ ثَلَاثًا إِنْصَافَ الْمَرْءِ مِنْ نَفْسِهِ حَتَّى لَا يَرْضَى لِأَخِيهِ مِنْ نَفْسِهِ إِلَّا بِمَا يَرْضَى لِنَفْسِهِ مِنْهُ وَ مُوَاسَاةَ الْأَخِ فِي الْمَالِ وَ ذِكْرَ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ لَيْسَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَكِنَّ عِنْدَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَيَدْعُهُ. عبد الاعلی بن اعین گوید [برخی] از اصحاب ما نامه نوشتند و از امام صادق علیه السلام مطالبی پرسیدند و مرا امر کردند که از آن حضرت در باره حق مسلمان بر برادرش پرسم، من پرسیدم و حضرت پاسخم نگفت چون برای وداع خدمتش رفتم، عرضکردم: از شما پرسیدم و پاسخم نفرمودی، فرمود:

میترسم کفران ورزید (و گردن ننهید) همانا از سخت‌ترین واجبات خدا بر خلقش سه چیز است:

(۱) انصاف دادن مرد از خود تا آنجا که برای برادرش از خود نپسندد، جز آنچه را برای خود از او میپسندد.

(۲) مواسات نمودن با برادر نسبت بمال.

(۳) یاد خدا در هر حال و آن

سبحان الله و الحمد لله

نیست، بلکه آنست که چیزی را که خدا بر او حرام نموده رها کند.

٤- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ مُرَازِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَا عَدِلَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ أَدَاءِ حَقِّ الْمُؤْمِنِ. امام صادق عليه السلام فرمود خدا بجیزی بهتر از اداء حق مؤمن عبادت نشود.

٥- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَمَرَ الْيَمَانِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ أَنْ لَا يَشْبَعُ وَ يَجُوعُ أَخُوهُ وَ لَا يَرَوَى وَ يَعْطَشُ أَخُوهُ وَ لَا يَكْتَسِبِي وَ يَعْرِى أَخُوهُ فَمَا أَعْظَمَ حَقَّ الْمُسْلِمِ عَلَى أَحِبِّهِ الْمُسْلِمِ وَ قَالَ أَحَبُّ لِأَخِيكَ الْمُسْلِمِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَ إِذَا احْتَجَّتْ فَسَلِّهُ وَ إِنْ سَأَلَكَ فَأَعْطِهِ لَا تَمَلَّهُ خَيْرًا وَ لَا يَمَلُّهُ لَكَ كُنْ لَهُ ظَهْرًا فَإِنَّهُ لَكَ ظَهْرٌ إِذَا غَابَ فَأَحْفَظْهُ فِي غَيْبَتِهِ وَ إِذَا شَهِدَ فَرُزْهُ وَ أَجَلَّهُ وَ أَكْرِمُهُ فَإِنَّهُ مِنْكَ وَ أَنْتَ مِنْهُ فَإِنْ كَانَ عَلَيْكَ عَاتِبًا فَلَا تُفَارِقْهُ حَتَّى تَسْأَلَ سُمِّيْحَتَهُ^٢ وَ إِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ فَاحْمَدِ اللَّهَ وَ إِنْ ابْتَلِيَ فَأَعْضُدْهُ وَ إِنْ مُخَّلَّ لَهُ فَأَعِنْهُ^٣ وَ إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ أَفَّ انْقَطَعَ مَا بَيْنَهُمَا مِنْ الْوَلَايَةِ وَ إِذَا قَالَ أَنْتَ عَدُوِّي كَفَرَّا أَحَدُهُمَا فَإِذَا اتَّهَمَهُ اثْمَاتُ الْإِيمَانِ فِي قَلْبِهِ كَمَا يَنْمَاتُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ وَ قَالَ بَلَعْنِي أَنَّهُ قَالَ إِنْ الْمُؤْمِنُ لَيَزْهَرُ نُورُهُ لِأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا تَزْهَرُ بُحُومُ السَّمَاءِ لِأَهْلِ الْأَرْضِ وَ قَالَ إِنْ الْمُؤْمِنَ وَبِيُّ اللَّهِ يُعِينُهُ^٤ وَ يَصْنَعُ لَهُ وَ لَا يَقُولُ عَلَيْهِ إِلَّا الْحَقَّ وَ لَا يَخَافُ غَيْرَهُ. و فرمود: حق مسلمان بر مسلمان اینست که او سیر نباشد و برادرش گرسنه و او سیراب و برادرش تشنه و او پوشیده و برادرش برهنه، پس چه بزرگست حق مسلمان بر برادر مسلمانش و فرمود:

برای برادر مسلمانت بخواه آنچه برای خود خواهی و چون محتاج گشتی از او کمک بخواه و اگر او از تو خواست عطایش کن و نسبت بهیچ خیری نباید از او ملول شوی و نه او از تو ملول شود، تو پشتیبان او باش که او پشتیبان تو است. چون غائب شود، در غیبتش او را نگهدار باش و چون حاضر شود از او دیدار کن و تجلیل و احترامش نما که او از توست و تو از اوئی، و چون از تو بدش آید از او دوری مکن تا از او گذشت و کرم خواهی [تا کینه را از دلش بزدائی] و اگر باو خیری رسد، خدا را شکر کن و اگر بلائی باو رسد، بازویش بگیر و اگر برایش نیرنگی سازند، یاریش کن.

و چون مردی برادرش «اف» بگوید، رشته دوستی میان آنها بریده شود، و چون بگوید تو دشمن منی، یکی از آن دو کافر شوند، و چون متهمش سازد ایمان در دلش آب شود مانند نمک در میان آب.

^١ (١) الظاهر أنه من أمليته بمعنى تركته و آخرته و الاملاء (فروگذاشتن و مهلت دادن و درازا کشیدن مدت). و لامة ياء و أما الاملاا بمعنى (ملول کردن) فبعيد (لخ). و قال الفيض (ره) في الواوي: لعل المراد بقوله «لا تمله خيرا و لا يمل لك» لا تسأله من جهة اكنارك الخير و لا يسأم هو من جهة اكناره الخير لك. يقال مللته و مللت منه إذا سأمه. انتهى.

^٢ (٢) أي بالعفو عن التقصير و مساهلته بالتجاوز لئلا يستقر في قلبه فيوجب التنافر و التباغض و في بعض النسخ [تسل سخيمته]. و السلل انتزاعك الشيء و اخراجه في رفق و السخيمة: الحقد أي تستخرج حقد و غضبه برفق.

^٣ (٣) «تمحل له» أي كيد. يقال: رجل محل اي ذو كيد و محل بفلان إذا سعى به إلى السلطان و الخال بالكسر الكيد (في). و في القاموس «تمحل» وقع في شدة.

^٤ (٤) أي يذاب. مثل الشيء - أميته و أموته فانما إذا دفته في الماء.

^٥ (١) أي: الله يعين المؤمن» و يصنع له» أي يكفي مهماته. «و لا يقول عليه» أي لا يقول المؤمن على الله. «الا الحق» أي الا ما علم أنه حق (آت).

راوی گوید: و بمن رسیده است که آن حضرت فرمود: نور مؤمن برای اهل آسمان مانند ستارگان آسمان برای اهل زمین میدرخشد، و فرموده است: مؤمن دوست خداست، خدا یاریش کند و برایش بسازد و مؤمن جز حق بر خدا نگوید و از غیر او نترسد.

۶- أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لِلْمُسْلِمِ عَلَى أَحِيهِ الْمُسْلِمِ مِنَ الْحَقِّ أَنْ يُسَلِّمَ عَلَيْهِ إِذَا لَقِيَهُ وَ يَعُودَهُ إِذَا مَرِضَ وَ يَنْصَحَ لَهُ^۱ إِذَا غَابَ وَ يُسَمِّتُهُ إِذَا عَطَسَ^۲ وَ يُجِيبُهُ إِذَا دَعَاهُ وَ يَتَّبِعُهُ إِذَا مَاتَ. امام صادق علیه السلام فرمود: برخی از حقوق مسلمان بر برادرش اینست که چون او را دید سلامش کند و چون بیمار شود عیادتش نماید و چون غائب شود خیر خواهیش کند و چون عطسه کند دعایش کند (یرحمك الله گوید) و چون بمیرد تشییعش کند.

- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ مِثْلَهُ.

۷- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ يُونُسَ عَنْ أَبِي الْمَأْمُونِ الْحَارِثِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع مَا حَقُّ الْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ قَالَ إِنَّ مِنْ حَقِّ الْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ الْمُوَدَّةَ لَهُ فِي صَدْرِهِ وَ الْمُوَاسَاةَ لَهُ فِي مَالِهِ وَ الْخُلْفَ لَهُ فِي أَهْلِهِ وَ النَّصْرَةَ لَهُ عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ وَ إِنْ كَانَ نَافِلَةً فِي الْمُسْلِمِينَ^۳ وَ كَانَ غَائِبًا أَخَذَ لَهُ بِنَصِيْبِهِ وَ إِذَا مَاتَ الزِّيَارَةَ إِلَى قَبْرِهِ وَ أَنْ لَا يَظْلِمَهُ وَ أَنْ لَا يَعْشُهُ وَ أَنْ لَا يَخُونَهُ وَ أَنْ لَا يَحْدُلُهُ وَ أَنْ لَا يُكَذِّبُهُ وَ أَنْ لَا يَقُولَ لَهُ أَفٌّ وَ إِذَا قَالَ لَهُ أَفٌّ فَلَيْسَ بَيْنَهُمَا وَلَايَةٌ وَ إِذَا قَالَ لَهُ أَنْتَ عَدُوِّي فَقَدْ كَفَرْتَ أَحَدُهُمَا وَ إِذَا اتَّهَمَهُ اثْمَاتُ الْإِيمَانِ فِي قَلْبِهِ كَمَا يَنْمِثُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ. ابو المأمون حارثی گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: حق مؤمن بر مؤمن چیست؟ فرمود از جمله حق مؤمن بر مؤمن دوستی قلبی اوست و مواسات مالی و اینکه بجای او از خانواده اش سرپرستی کند، و علیه ستمگرش از او یاری کند و چون در میان مسلمین نصیبی داشته و غائب باشد، نصیب او را برایش دریافت کند، و چون بمیرد از گورش زیارت کند و با او غش نکند و با او غش نکند و خیانت نوزد و رهایش نکند و تکذیبش ننماید و با او اف نگوید و چون با او اف گوید: دوستی میان آنها نباشد و چون با او گوید: تو دشمن منی یکی از آن دو کافر شود، و چون متهمش سازد ایمان در دلش آب شود، همچون نمک در آب.

۸- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ صَاحِبِ الْكَلْبِ^۴ عَنْ أَبَانَ بْنِ تَعْلَبٍ قَالَ: كُنْتُ أَطُوفُ مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَعَرَضَ لِي رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِنَا كَانَ سَأَلَنِي الدَّهَابَ مَعَهُ فِي حَاجَةٍ فَأَشَارَ إِلَيَّ فَكْرِهْتُ أَنْ أَدْعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع وَ أَذْهَبَ إِلَيْهِ فَبَيَّنَّا أَنَا أَطُوفُ إِذْ أَشَارَ إِلَيَّ أَيْضًا فَرَأَاهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع فَقَالَ يَا أَبَانَ إِيَّاكَ يُرِيدُ هَذَا قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَمَنْ هُوَ قُلْتُ رَجُلٌ

^۱ (۲) أي يكون خالصا طالبا لخيره، دافعا عنه الغيبة و سائر الشرور (آت).

^۲ (۳) كذا و في المصباح التسميت: ذكر الله على الشيء و تسميت العاطس الدعاء له.

^۳ (۴) النافلة: الغنيمة و العطية.

^۴ (۵) «صاحب الكلب» أي كان يبيعها و الكلل جمع كلة بالكسر فيهما و في القاموس الكلة بالكسر: الستر الرقيق و غشاء رقيق يتوقى به من البعوض. و صوفة حمراء في رأس الهودج.

مِنْ أَصْحَابِنَا قَالَ هُوَ عَلَى مِثْلِ مَا أَنْتَ عَلَيْهِ^١ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَادْهَبْ إِلَيْهِ قُلْتُ فَأَقْطَعُ الطَّوْفَ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَ إِنْ كَانَ طَوْفَ الْفَرِيضَةِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَذَهَبْتُ مَعَهُ ثُمَّ دَخَلْتُ عَلَيْهِ بَعْدَ فَسَأَلْتُهُ قُلْتُ أَخْبِرْنِي عَنْ حَقِّ الْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ فَقَالَ يَا أَبَانُ دَعُهُ لَا تَرِدُهُ قُلْتُ بَلَى جُعِلْتُ فِدَاكَ فَلَمْ أَزَلْ أُرَدُّ عَلَيْهِ فَقَالَ يَا أَبَانُ تُقَاسِمُهُ شَطْرَ مَالِكَ^٢ ثُمَّ نَظَرَ إِلَيَّ فَرَأَى مَا دَخَلَنِي فَقَالَ يَا أَبَانُ أَمَا تَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ ذَكَرَ الْمُؤْتِرِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ قُلْتُ بَلَى جُعِلْتُ فِدَاكَ فَقَالَ أَمَا إِذَا أَنْتَ فَاسْتَمْتَهُ فَلَمْ تُؤْتِرَهُ بَعْدَ إِمَّا أَنْتَ وَ هُوَ سَوَاءٌ إِمَّا تُؤْتِرُهُ إِذَا أَنْتَ أَعْطَيْتَهُ مِنَ النَّصْفِ الْآخِرِ. ابان بن تغلب گوید: با امام صادق علیه السلام طواف می‌کردم: مردی از اصحاب بمن برخورد و درخواست کرد همراه او بروم که حاجتی دارد، او بمن اشاره کرد و من کراهت داشتم امام صادق علیه السلام را رها کنم و با او بروم، باز در میان طواف بمن اشاره کرد و امام صادق علیه السلام او را دید، بمن فرمود: ای ابان این تو را می‌خواهد؟ عرض‌کردم: آری. فرمود: او کیست؟ گفتم: مردی از اصحاب ماست، فرمود: او مذهب و عقیده تو را دارد؟ عرض‌کردم: آری. نزدش برو، عرض‌کردم:

طواف را بشکنم؟ فرمود: آری. گفتم: اگر چه طواف واجب باشد؟ فرمود: آری، ابان گوید:

همراه او رفتم و سپس خدمت حضرت رسیدم و پرسیدم حق مؤمن را بر مؤمن بمن خبر ده، فرمود: ای ابان این موضوع را کنار گذار و طلب مکن، عرض‌کردم: چرا، قربانت گردم، سپس همواره تکرار کردم و باو اصرار نمودم تا فرمود: ای ابان نیم مالت را باو میدهی، سپس بمن نگریست و چون دید که چه حالی بمن داد فرمود: ای ابان، مگر نمیدانی که خدای عز و جل کسانی را که دیگران را بر خود ترجیح داده‌اند یاد فرموده؟ (آنجا که فرموده است: **و يُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ** عرض‌کردم: چرا قربانت. فرمود: آگاه باش که چون تو نیمی از مالت را باو دهی او را بر خود ترجیح نداده‌ئی، بلکه تو و او برابر شده‌اید، ترجیح او بر تو زمانی است که از نصف دیگر باو دهی.

٩- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانَ عَنْ عِيسَى بْنِ أَبِي مَنْصُورٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ أَنَا وَ ابْنُ أَبِي يَعْفُورٍ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ طَلْحَةَ فَقَالَ ابْتِدَاءً مِنْهُ يَا ابْنَ أَبِي يَعْفُورٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص سِتُّ خِصَالٍ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عَنْ يَمِينِ اللَّهِ^١ فَقَالَ ابْنُ أَبِي يَعْفُورٍ وَ مَا هُنَّ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَالَ يُحِبُّ الْمَرْءَ الْمُسْلِمَ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِأَعَزِّ أَهْلِهِ وَ يَكْرَهُ الْمَرْءَ الْمُسْلِمَ لِأَخِيهِ مَا يَكْرَهُ لِأَعَزِّ أَهْلِهِ وَ يُنَاصِحُهُ الْوَلَايَةَ^٢ فَبَكَى ابْنُ أَبِي يَعْفُورٍ وَ قَالَ كَيْفَ يُنَاصِحُهُ الْوَلَايَةَ قَالَ يَا ابْنَ أَبِي يَعْفُورٍ إِذَا كَانَ مِنْهُ يَتْلُكَ الْمَنْزِلَةَ بَنَّهُ هَمَّهُ^٣ فَفَرِحَ لِفَرَحِهِ إِنْ هُوَ فَرِحَ وَ حَزِنَ لِحَزْنِهِ إِنْ هُوَ حَزِنَ وَ إِنْ كَانَ عِنْدَهُ مَا يُفَرِّجُ عَنْهُ فَرَّجَ عَنْهُ وَ إِلاَّ دَعَا اللَّهَ لَهُ قَالَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع ثَلَاثٌ لَكُمْ^٤ وَ ثَلَاثٌ لَنَا أَنْ تَعْرِفُوا فَضْلَنَا وَ أَنْ تَطْفُوا عَقِبَنَا وَ

^١ (١) أي من التشيع و يدل على جواز قطع طواف الفريضة لقضاء حاجة المؤمن كما ذكره الاصحاح (آت)

^٢ (٢) أي قدام عرشه و عن يمين عرشه أو كناية عن نهاية القرب و المنزلة عنده تعالى (آت).

^٣ (٣) مناصحة الولاية: خلوص المحبة عن الغش و العمل بمقتضاها (آت).

^٤ (٤) يعني إذا صار منه بحيث يجب له ما يجب لأعز أهله و يكره له ما يكره لأعز أهله « به همه» أي نشره و أظهره فإذا به همه فرح لفرحه و حزن لحزنه.

^٥ (٥) أي ثلاث من المذكورات لكم: الحب و الكراهة و المناصحة، و ثلاثة لنا ١- أن تعرفوا فضلنا أي على سائر الخلق بالامامة و العصمة و وجوب الطاعة، أو نعمتنا عليكم بالهداية و التعليم و الحجة من النار و اللحوق بالابرار. ٢- و ان تطفوا عقبتنا أي تابعوننا في الأقوال و الأفعال و لا تخالفونا.

٣- و أن تنتظروا عاقبتنا أي ظهور قائمنا و عود الدولة إلينا في الدنيا أو الأعم منها و من الآخرة. (آت)

أَنْ تَنْتَظِرُوا عَاقِبَتَنَا فَمَنْ كَانَ هَكَذَا كَانَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَيَسْتَضِيءُ بِنُورِهِمْ مَنْ هُوَ أَسْفَلُ مِنْهُمْ وَ أَمَّا الَّذِينَ عَنْ يَمِينِ اللَّهِ فَلَوْ أَنَّهُمْ يَرَاهُمْ مَنْ دُونَهُمْ لَمْ يَهْتِنْتَهُمُ الْعَيْشُ مِمَّا يَرَوْنَ مِنْ فَضْلِهِمْ فَقَالَ ابْنُ أَبِي يَعْفُورٍ وَ مَا هُمْ لَا يَرَوْنَ وَ هُمْ عَنْ يَمِينِ اللَّهِ فَقَالَ يَا ابْنَ أَبِي يَعْفُورٍ إِنَّهُمْ مَحْجُوبُونَ بِنُورِ اللَّهِ أَمَا بَلَغَكَ الْحَدِيثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص كَانَ يَقُولُ إِنَّ لِلَّهِ خَلْقًا عَنْ يَمِينِ الْعَرْشِ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَ عَنْ يَمِينِ اللَّهِ وَ جُوهُهُمْ أَبْيَضُ مِنَ التَّلْجِ وَ أَضْوَأُ مِنَ الشَّمْسِ الصَّاحِيَةِ^١ يَسْأَلُ السَّائِلُ مَا هُوَ لَآئِ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ تَحَابُّوا فِي جَلَالِ اللَّهِ.^٢

عیسی بن ابی منصور گوید: من و ابن ابی یعفور و عبد الله بن طلحه خدمت امام صادق علیه السلام بودیم، حضرت بدون پرسش ما ابتدا کرد و فرمود: ای ابن ابی یعفور! رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: شش خصلت است که در هر کس باشد، در برابر خدا و در جانب راست او باشد، ابن ابی یعفور گفت: آنها چیست قربانت کردم؟ فرمود: مرد مسلمان برای برادرش دوست داشته باشد آنچه را برای عزیزترین خاندانش میخواهد. و ناخوش داشته باشد برای برادرش آنچه را برای عزیزترین خاندانش ناخوش دارد و با او دوستی خالص و صمیمانه داشته باشد.

ابن ابی یعفور گریست و عرض کرد: چگونه با او دوستی خالص داشته باشد؟ فرمود: ای پسر ابی یعفور! چون با او باین درجه از دوستی باشد، آنچه در دل دارد برایش توضیح میدهد. پس اگر او مسرور باشد این هم مسرور می شود و اگر اندوهگین باشد، اندوهگین شود پس اگر بتواند با او گشایشی دهد، گشایش میدهد و گر نه برایش دعا میکند.

سپس امام صادق علیه السلام فرمود: سه چیز از آن شماست (و آن دوستی و ناخوشی و مناصحتی است که ذکر شد) و سه چیز از آن ما و آن شناختن شما فضیلت ما راست و گام برداشتن دنبال ما و منتظر بودن عاقبت ما (که فرج و گشایش مسلمین در آنست).

پس هر کس چنین باشد در پیشگاه خدای عز و جل قرار گیرد و کسانی که در درجه پائین تر باشند از نور آنها پرتو گیرند و اما کسانی که در جانب راست (رحمت) خدایند (و اینها همان کسانی که در پیشگاه خدایند یا دسته دیگری باشند مانند آنها) اگر کسانی که در درجه پائین تر هستند ایشان را به بینند، خوشی زندگی بر آنها گوارا و تلخ گردد. بجهت فضیلتی که برای آنها می بینند.

ابن ابی یعفور گفت: با آنکه در جانب راست خدایند چگونه نمی بینند؟ [دیده نمیشوند]؟ فرمود ای پسر ابی یعفور! آنها بنور خدا پوشیده شده اند، مگر این حدیث بتو نرسیده که رسول خدا صلی الله علیه و آله میفرمود: برای خدا مخلوقی است در جانب راست عرش در برابر خدا و جانب راست او که رخسارشان از برف سپیدتر و از خورشید فروزان تابان تر است، کسی که میپرسد: اینها کیانند؟ در پاسخ گفته می شود: اینها کسانی هستند که در جلال خدا با یک دیگر دوستی کرده اند (یعنی دوستی آنها با یک دیگر بجهت عظمت و احترام خدا بوده، نه بجهت اغراض دنیوی).

^١ (١) أي المرتفعة في وقت الضحى.

^٢ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية) - تهران، چاپ: چهارم، ١٤٠٧ ق.

۱۰- عَنْهُ عَنِ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَدَخَلَ رَجُلٌ فَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ كَيْفَ مَن خَلَفْتَ مِنْ إِخْوَانِكَ قَالَ فَأَحْسَنَ التَّنَاءِ وَ زَكَّى وَ أَطْرَى^۱ فَقَالَ لَهُ كَيْفَ عِيَادَةُ أَغْنِيَائِهِمْ عَلَى فُقَرَائِهِمْ فَقَالَ قَلِيلَةٌ قَالَ وَ كَيْفَ مُشَاهَدَةُ أَغْنِيَائِهِمْ لِفُقَرَائِهِمْ^۲ قَالَ قَلِيلَةٌ قَالَ فَكَيْفَ صَلَّةُ أَغْنِيَائِهِمْ لِفُقَرَائِهِمْ فِي ذَاتِ أَيْدِيهِمْ فَقَالَ إِنَّكَ لَتَذَكُرُ أَخْلَاقًا قَلَّ مَا هِيَ فِيمَن عِنْدَنَا قَالَ فَقَالَ فَكَيْفَ تَزْعُمُ^۳ هَؤُلَاءِ أَنَّهُمْ شِيعَةٌ. محمد بن عجلان گوید: خدمت امام صادق علیه السلام بودم که مردی در آمد و سلام کرد، حضرت از او پرسید برادرانت که از آنها جدا شدی چگونه بودند؟ او ستایش نیکو کرد و تزکیه نمود و مدح بسیار حضرت باو فرمود: ثروتمندان از فقرا چگونه عیادت کنند؟ عرض کرد: اندک. فرمود: دیدار و احوالپرسی ثروتمندانشان از فقرا چگونه است؟ عرض کرد: اندک، فرمود: دستگیری و مالدادن توانگرانشان به بینویان چگونه است؟ عرض کرد: شما اخلاق و صفاتی را ذکر میکنی که در میان مردم ما کمیاب است فرمود: پس چگونه آنها خود را شیعه میدانند؟

۱۱- أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ الشَّيْعَةَ عِنْدَنَا كَثِيرٌ فَقَالَ فَهَلْ يَعْطِفُ الْعَيْ عَلَى الْفَقِيرِ وَ هَلْ يَتَجَاوَزُ الْمُحْسِنُ عَنِ الْمُسِيءِ وَ يَتَوَاسُونَ فَقُلْتُ لَا فَقَالَ لَيْسَ هَؤُلَاءِ شِيعَةً- الشَّيْعَةُ مَن يَفْعَلُ هَذَا. ابو اسماعیل گوید: امام باقر علیه السلام عرض کردم: قربانت گردم، نزد ما شیعه بسیار است فرمود: آیا توانگر بفقیر توجه میکند، و آیا نیکوکار از بدکردار در میگذرد و با یک دیگر مواسات میکنند؟ عرض کردم: نه، فرمود: آنها شیعه نیستند. شیعه کسی است که چنان کند.

۱۲- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ فَضِيلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ ص يَقُولُ عَظُمُوا أَصْحَابَكُمْ وَ وَقَرُّوهُمْ وَ لَا يَتَّحَمُّهُمْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَ لَا تَصَارُوا وَ لَا تَحَاسَدُوا وَ إِيَّاكُمْ وَ الْبُخْلُ كُتُوبًا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ. امام باقر صلوات الله علیه میفرمود: اصحاب خود را بزرگ دارید و احترام کنید و بیکدیگر رو ترش نکنید. زیان نزنید و رشک نبرید و از بخل بهره‌زید تا از بندگان مخلص خدا باشید.

۱۳- أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجُبَّارِ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنِ عُمَرَ بْنِ أَبَانَ عَنِ سَعِيدِ بْنِ الْحَسَنِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع أَ يَحِيءُ أَحَدُكُمْ إِلَى أَخِيهِ فَيُدْخِلُ يَدَهُ فِي كَيْسِهِ فَيَأْخُذُ حَاجَتَهُ فَلَا يَدْفَعُهُ فَقُلْتُ مَا أَعْرِفُ ذَلِكَ فِينَا فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع فَلَا شَيْءَ إِذَا قُلْتُ فَالْهَلَاكُ إِذَا فَقَالَ إِنَّ الْقَوْمَ لَمْ يُعْطُوا أَخْلَامَهُمْ بَعْدُ. امام باقر علیه السلام به سعید بن حسید فرمود: آیا یکی از شما نزد برادرش می‌آید و دست در کیسه او میکند و هر چه احتیاج دارد بر میدارد و او جلوگیری نمیشود؟ عرض کردم: چنین کاری در میان ما سراغ ندارم. امام علیه السلام فرمود: پس چیزی نیست، عرض کردم: پس هلاکت است (یعنی معذب شوند؟) فرمود هنوز عقول آن مردم کامل نشده (و آداب دینی خود را فرا نگرفته‌اند).

^۱ (۲) أطريت فلانا مدحته بأحسن مما فيه و قال الجوهری: الاطراء مجاوزة الحد في المدح و الكذب فيه.

^۲ (۳) المراد به حسن النظر و الالتفات الى الفقراء.

^۳ (۴) في بعض النسخ [يزعم].

^۴ (۵) في القاموس جهمه كمنعه و سمعه: استقبله بوجه كرهه.

^۵ (۱) أي لم يكمل عقولهم بعد. و يختلف التكليف باختلاف مراتب العقول. كما مرّ اما يداق الله العباد على قدر ما آتاهم من العقول (آت).

۱۴- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَوْرَمَةَ رَفَعَهُ عَنْ مُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنْ حَقِّ الْمُؤْمِنِ فَقَالَ سَبْعُونَ حَقًّا لَا أُخْبِرُكَ إِلَّا بِسَبْعَةٍ فَإِنِّي عَلَيْكَ مُشْفِقٌ أَخْشَى أَلَّا تُحْتَمِلَ فَعُلْتُ بَلَى إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقَالَ لَا تَشْبَعُ وَ يَجُوعُ وَ لَا تَكْتَسِي وَ يَغْرَى وَ تَكُونُ دَلِيلَهُ وَ قَمِيصَهُ الَّذِي يَلْبَسُهُ^۱ وَ لِسَانَهُ الَّذِي يَتَكَلَّمُ بِهِ وَ نُحْبُ لَهُ مَا نُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَ إِنْ كَانَتْ لَكَ جَارِيَةٌ بَعَثْتَهَا لِتَمَهَّدَ فِرَاشَهُ وَ تَسْعَى فِي حَوَائِجِهِ بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ وَصَلْتَ وَ لَا يَتَكَ بِوَلَايَتِنَا وَ وَلَا يَتَنَا بِوَلَايَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

۱۵- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي الْمَعْرَاءِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ قَالَ: الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَ لَا يَخْذُلُهُ وَ لَا يَجُوعُهُ وَ لَا يَحِقُّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ الْإِجْتِهَادُ فِي التَّوَاصُلِ وَ التَّعَاوُنُ عَلَى التَّعَاطُفِ^۲ وَ الْمُوَاسَاةُ لِأَهْلِ الْحَاجَةِ وَ تَعَاطُفُ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ حَتَّى تَكُونُوا كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ- رُحَمَاءَ بَيْنَكُمْ^۳ مُتَرَاجِمِينَ مُعْتَمِينَ لِمَا غَابَ عَنْكُمْ مِنْ أَمْرِهِمْ عَلَى مَا مَضَى عَلَيْهِ مَعْشَرُ الْأَنْصَارِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ص. امام صادق عليه السلام فرمود: مسلمان برادر مسلمانست، باو ستم نکند و او را وانگدارد و نسبت باو خیانت نکند، و بر مسلمانان سزاوار است در پیوستگی با يك ديگر کوشش کنند و در کمک کردن بر مهربانی دو جانبه و مواسات با نیازمندان و عطف با يك ديگر تا چنان باشید که خدای عز و جل بشما دستور فرموده که: رُحَمَاءَ بَيْنَهُمْ «با يك ديگر مهر ورزند ۲۹ سوره ۴۸» با يك ديگر مهربانند و نسبت با مری که مربوط با نداشت و فوت شده اندوهگین باشد، بر همان روشی که گروه انصار در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله بودند.

۱۶- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَ حَقُّ عَلَى الْمُسْلِمِ إِذَا أَرَادَ سَفْرًا أَنْ يُعْلِمَ إِخْوَانَهُ وَ حَقُّ عَلَى إِخْوَانِهِ إِذَا قَدِمَ أَنْ يَأْتُوهُ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بر مسلمان است که چون آهنگ مسافرتی کند، برادرانش را آگاه سازد و بر برادران او است که چون برگشت بدیدن او آیند.

بَابُ التَّرَاحُمِ وَ التَّعَاطُفِ

باب مهرورزی و عطف با يك ديگر

۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ شُعَيْبِ الْعَمْرِيُّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا إِخْوَةً بَرَّةً مُتَحَابِّينَ فِي اللَّهِ مُتَوَاصِلِينَ مُتَرَاجِمِينَ تَرَاورُوا وَ تَلَاقُوا وَ تَذَاكُرُوا أَمْرًا وَ أَحْيُوهُ. امام صادق عليه السلام باصحابش میفرمود: از خدا پروا کنید و برادرانی خوش رفتار باشید، در راه خدا با هم دوستی کنید و پیوستگی داشته باشید و مهر ورزید، بدیدار و ملاقات يك ديگر روید و امر (ولایت) ما را مذاکره کنید و آن را زنده دارید.

^۱ (۲) أي تكون محرم اسراره و مختصا به غاية الاختصاص أو المعنى تكون ساتر عيوبه.

^۲ (۳) في بعض النسخ [و التعاقد على التعاطف].

^۳ (۴) إشارة إلى سورة الفتح آية: ۲۹.

۲- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ كَلَيْبِ الصَّيْدَاوِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: تَوَاصَلُوا وَ تَبَاؤُوا وَ تَرَاحَمُوا وَ كُونُوا إِخْوَةً بَرَةً كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ. و فرمود: با يك ديگر پيوستگي و خوش رفتاري و مهرورزي داشته باشيد و برادراني نيكوكار باشيد چنان كه خدای عز و جل دستورتان داده.

۳- عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى الْكَاهِلِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ تَوَاصَلُوا وَ تَبَاؤُوا وَ تَرَاحَمُوا وَ تَعَاطَفُوا. و فرمود: با يك ديگر پيوستگي و خوشرفتاري و مهرورزي و عطوفت داشته باشيد.

۴- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي الْمَعْرَاءِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: يَحِقُّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ الْإِجْتِهَادُ فِي التَّوَاصُلِ وَ التَّعَاوُنِ عَلَى التَّعَاطُفِ وَ الْمُوَاسَاةِ لِأَهْلِ الْحَاجَةِ وَ تَعَاطُفُ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ حَتَّى تَكُونُوا كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ رُحَمَاءَ بَيْنَهُمْ مُتَرَاحِمِينَ مُعْتَمِينَ لِمَا عَابَ عَنْكُمْ مِنْ أَمْرِهِمْ عَلَى مَا مَضَى عَلَيْهِ مَعْشَرُ الْأَنْصَارِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ص. و فرمود: بر مسلمين سزاوار است كه كوشا باشند در پيوستن با هم و كمك كردن بر مهرورزي با هم و مواسات با نیازمندان و عطوفت نسبت بيكديگر تا چنان باشيد كه خدای عز و جل دستورتان فرموده كه رُحَمَاءَ بَيْنَهُمْ (به ذيل روايت ۲۰۶۱ رجوع شود).

بَابُ زِيَارَةِ الْإِخْوَانِ

باب دیدار برادران

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي حمزة عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ زَارَ أَخَاهُ لِلَّهِ لَا لِعَيْرِهِ التَّمَّاسِ مَوْعِدِ اللَّهِ وَ تَنْجُزَ مَا عِنْدَ اللَّهِ وَ كَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُنَادُونَهُ أَلَا طِبْتَ وَ طَابَتْ لَكَ الْجَنَّةُ. امام صادق عليه السلام فرمود: هر كه برای خدا نه چیز ديگر و برای درخواست وعده او و دريافت آنچه نزد خداست بديدار برادرش رود، خدا هفتاد هزار فرشته بر او گمارد كه فریاد زند: هان پاك گشتی و بهشت خوش است باشد.

۲- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ خَيْثَمَةَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ ع أُودِعُهُ فَقَالَ يَا خَيْثَمَةُ أْبَلِغْ مَنْ تَرَى مِنْ مَوَالِينَا السَّلَامَ وَ أَوْصِهِمْ بِتَقْوَى اللَّهِ الْعَظِيمِ وَ أَنْ يَعُودَ عَنِّيهِمْ عَلَى فَقِيرِهِمْ وَ قَوِيهِمْ عَلَى ضَعِيفِهِمْ وَ أَنْ يَشْهَدَ حَيْثُ هُمْ جِنَازَةَ مَيِّتِهِمْ وَ أَنْ يَتَلَقَّوْا فِي بُيُوتِهِمْ فَإِنَّ لُقِيَا^۱ بَعْضُهُمْ بَعْضًا حَيَاةً لِأَمْرِنَا رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا يَا خَيْثَمَةُ أْبَلِغْ مَوَالِينَا أَنَّا لَا نُعْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِلَّا بِعَمَلٍ وَ أَنَّهُمْ لَنْ يَنَالُوا وَلَا يَتَنَا إِلَّا بِالْوَرَعِ وَ أَنْ أَشَدَّ النَّاسِ حَسْرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ وَصَفَ عَدْلًا ثُمَّ خَالَفَهُ إِلَى غَيْرِهِ^۲. خيتمه گوید: خدمت امام باقر عليه السلام رسيدم تا با او وداع کنم. فرمود: ای خيتمه هر کس از دوستان ما را ميبيني سلام رسان و آنها را بتقوای خدای بزرگ سفارش کن و اينکه توانگرشان برفقيرشان توجه کند و قويشان بر ضعيف و زنده آنها بر جنازه ميتشان حاضر شوند و در منازل بملاقات يك ديگر روند، زیرا ملاقات آنها با يك ديگر موجب زنده ساختن امر ماست، خدا رحمت کند

^۱ (۱) اللقيا بضم اللام و سکون القاف اسم من اللقاء.

^۲ (۲) أي أظهر مذهبا صحيحا و لم يعمل بمقتضاه.

بنده‌ای را که امر ما را زنده دارد. ای خیشمه بدوستان ما پیغام ده که ما از طرف خدا آنها را جز بعملشان بی‌نیازی ندهیم و چاره‌سازی نکنیم، جز با ورع بدوستی ما نرسند و پرحسرت‌ترین مردم روز قیامت کسی است که عدالتی را بستاید و سپس بخلاف آن گراید (مانند کسی که بولایت ائمه علیهم السلام تظاهر کند و از آنها پیروی ننماید یا عمل صالحی را بستاید و بآن عمل نکند).

۳- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ الْبِمَايِيَّ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص حَدَّثَنِي جَبْرِئِيلُ ع أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَهْبَطَ إِلَى الْأَرْضِ مَلَكًا فَأَقْبَلَ ذَلِكَ الْمَلَكُ يَمْشِي حَتَّى وَقَعَ إِلَى بَابِ عَلَيْهِ رَجُلٌ يَسْتَأْذِنُ عَلَى رَبِّ رَبِّ الدَّارِ فَقَالَ لَهُ الْمَلَكُ مَا حَاجَتُكَ إِلَى رَبِّ هَذِهِ الدَّارِ قَالَ أَخِي لِي مُسَلِّمٌ زُرْتُهُ فِي اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ لَهُ الْمَلَكُ مَا جَاءَ بِكَ إِلَّا ذَاكَ فَقَالَ مَا جَاءَ بِي إِلَّا ذَاكَ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكَ وَهُوَ يُقَرِّئُكَ السَّلَامَ وَ يَقُولُ وَجَبَّتْ لَكَ الْجَنَّةُ وَ قَالَ الْمَلَكُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ أَيُّمَا مُسَلِّمٍ زَارَ مُسَلِّمًا فَلَيْسَ إِيَّاهُ زَارَ إِيَّايَ زَارَ وَ ثَوَابُهُ عَلَيَّ الْجَنَّةُ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: جبرئیل علیه السلام بمن خبر دارد که خدای عز و جل فرشته‌ای را بزمین فرستاد، فرشته راه میرفت تا بدر خانه‌ئی رسید که مردی از صاحب خانه اجازه ورود می‌گرفت فرشته گفت: با صاحب این خانه چه کار داری؟ گفت او برادر مسلمان من است که بخاطر خدای تبارک و تعالی دیدارش میکنم فرشته گفت: جز بدین منظور نیامده‌ئی؟ گفت: جز بدین منظور نیامده‌ام. فرشته گفت: من فرستاده خدا بسوی تو هستم، او سلامت میرساند و میفرماید: بهشت برایت واجب شد، سپس گفت: خدای عز و جل میفرماید: هر مسلمانی که از مسلمانی دیدار کند، او را دیدار نکرده بلکه مرا دیدار کرده و بهشت بعنوان ثواب او بر عهده من است.

۴- عَلِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَلِيِّ النَّهْدِيِّ عَنِ الْخُصَيْنِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ زَارَ أَخَاهُ فِي اللَّهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِيَّايَ زُرْتُ وَ ثَوَابُكَ عَلَيَّ وَ كَسْتُ أَرْضَى لَكَ ثَوَابًا دُونَ الْجَنَّةِ. امام صادق علیه السلام فرمود: هر که برای خدا از برادرش دیدن کند، خدای عز و جل فرماید:

مرا دیدن کردی و ثوابت بر من است و بثوابی جز بهشت برایت خرسند نیستم.

۵- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ مَنْ زَارَ أَخَاهُ فِي جَانِبِ الْمَضَرِّ^۳ ابْتِعَاءً وَجِهَ اللَّهُ فَهُوَ زَوْرُهُ^۴ وَ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكْرِمَ زَوْرُهُ. امام صادق علیه السلام میفرمود: هر کس برادرش را در ناحیه شهر (از راه دور) برای رضای خدا دیدن کند، او زائر خداست و بر خدا سزاوار است که زائر خود را گرامی دارد.

^۱ (۳) في بعض النسخ [دفع].

^۲ (۴) في بعض النسخ [قال فاني].

^۳ (۵) ناحية من البلد: داخلان أو خارجا و هو كناية عن بعد المسافة بينهما (آت).

^۴ (۶) «فهو زوره» أي زائره و قد يكون جمع زائر و المفرد هنا أنسب و إن أمكن أن يكون المراد هو من زوره. قال في النهاية الزور: الزائر و هو في الأصل مصدر وضع موضع الاسم كصوم و نوم بمعنى صائم و نائم و قد يكون الزور جمع زائر كركب و راكب (آت).

۶- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ زَارَ أَخَاهُ فِي بَيْتِهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ أَنْتَ صَنِيْفِي وَ زَائِرِي عَلَيَّ قِرَاكَ^۱ وَ قَدْ أُوجِبْتُ لَكَ الْجَنَّةَ بِحَبِّكَ إِبَاهُ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس برادرش را در منزلش زیارت کند، خدای عز و جل باو فرماید: تو مهمان و زائر منی و پذیرائیت بر من است، من بخاطر دوستی تو نسبت باو بهشت را برایت واجب ساختم.

۷- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ مَنْ زَارَ أَخَاهُ فِي اللَّهِ فِي مَرَضٍ أَوْ صِحَّةٍ لَا يَأْتِيهِ خِدَاعًا^۲ وَ لَا اسْتِبْدَالَ^۳ وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُنَادُونَ فِي قَفَاهُ أَنْ طِبْتَ وَ طَابَتْ لَكَ الْجَنَّةُ فَأَنْتُمْ زُورَاءُ اللَّهِ وَ أَنْتُمْ وَفْدُ الرَّحْمَنِ^۴ حَتَّى يَأْتِي مَنْزِلَهُ فَقَالَ لَهُ يُسَيِّرُ^۵ جُعِلَتْ فِدَاكَ وَ إِنْ كَانَ الْمَكَانُ بَعِيدًا قَالَ نَعَمْ يَا يُسَيِّرُ وَ إِنْ كَانَ الْمَكَانُ مَسِيرَةً سَنَةً فَإِنَّ اللَّهَ جَوَادٌ وَ الْمَلَائِكَةُ كَثِيرَةٌ يُشَيِّهُونَهُ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى مَنْزِلِهِ. امام صادق علیه السلام میفرمود: هر کس برای خدا در حال بیماری یا تندرستی از برادرش دیدن کند که برای نیرنگ و دریافت عوضی نباشد. خدا هفتاد هزار فرشته بر او گمارد که از پشت سرش فریاد زنند: پاک شدی و بهشت برایت خوش باد، شما زوار خدا و واردین حضرت رحمانید تا بمنزلش رسد یسیر گفت: بحضرت عرض کردم: قربانت اگر چه راه دور باشد؟ فرمود: آری ای یسیر! اگر چه يك سال راه باشد زیرا خدا جواد است و فرشتگان بسیار، از او بدرقه کنند تا بمنزلش مراجعت کند.

۸- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عَمْرٍو عَنْ عَلِيِّ بْنِ النَّهْدِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ زَارَ أَخَاهُ فِي اللَّهِ وَ لِلَّهِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَخْطُرُ بَيْنَ قَبَاطِيٍّ مِنْ نُورٍ^۶ وَ لَا يَمُرُّ بِشَيْءٍ إِلَّا أَضَاءَ لَهُ حَتَّى يَقِفَ بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ مَرْحَبًا وَ إِذَا قَالَ مَرْحَبًا أَجَزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ الْعَطِيَّةَ. امام صادق علیه السلام فرمود: هر که در راه خدا و برای خدا بدیدن برادرش رود، روز قیامت در میان پارچه‌هایی از نور بافته گام بردارد، و از هر چه بگذرد برایش بتابد و بدرخشد تا در برابر خدای عز و جل بایستد، سپس خدای عز و جل باو فرماید: مرحبا و چون خدا مرحبا گوید عطایش را فراوان سازد.

۹- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُؤَيْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْحَلْبِيِّ عَنْ بَشِيرٍ^۷ عَنْ أَبِي حَمْرَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ الْمُسْلِمَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ زَائِرًا أَخَاهُ لِلَّهِ لَا لِعَيْرِهِ التَّمَّاسَ وَجْهَ اللَّهِ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدَهُ وَكَلَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُنَادُونَهُ مِنْ خَلْفِهِ إِلَى أَنْ يَرْجِعَ إِلَى مَنْزِلِهِ أَلَا طِبْتَ وَ طَابَتْ لَكَ الْجَنَّةُ. امام باقر علیه السلام فرمود: همانا بنده مسلمان چون از منزلش خارج شود بقصد دیدار برادرش، برای خدا نه دیگری و بدرخواست جانب

^۱ (۱) القرى: ما يعد للضيف (فی).

^۲ (۲) الاستبدال أن يتخذ منه بدلا، یعنی لا یآتیہ لخداع أو عوض أو غرض دنیویین بل إنما یآتیہ لله و فی الله (فی). و الخداع بکسر الخاء.

^۳ (۳) الوفد بالفتح جمع وفد و هو الوارد القادم.

^۴ (۴) كأنه الدهان الذي قد يعبر عنه بيسير (أت).

^۵ (۵) فی بعض النسخ [فان كان] فان شرطية و الجزاء محذوف اي يفعلون ذلك أيضا.

^۶ (۶) «يخطر» یعنی يتمايل و يمشى مشية المعجب و فی بعض النسخ [يخطو] و القبط بالكسر:

أهل مصر و إليهم ينسب الثياب البيض المسماة بالقباطى. (فی)

^۷ (۷) فی بعض النسخ [يسير].

خدا و برای اشتیاق بآنچه نزد او است، خدای عز و جل هفتاد هزار فرشته بر او گمارد که از پشت سرش فریاد زند تا بمنزلش برگردد که: خوش باش و بهشت برایت خوش باشد.

۱۰- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَا زَارَ مُسْلِمًا أَخَاهُ الْمُسْلِمَ فِي اللَّهِ وَ لِلَّهِ إِلَّا نَادَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَيُّهَا الرَّائِزُ طِبْتُ وَ طَابَتْ لَكَ الْجَنَّةُ. امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ مسلمانی از برادر مسلمانش در راه خدا و برای خدا دیدن نکند جز آنکه خدای عز و جل فریادش زند: ای زائر خوش باش و بهشت برایت خوش باشد.

۱۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ جَمِيعاً عَنْ ابْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ جَنَّةً لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا ثَلَاثَةٌ رَجُلٌ حَكَمَ عَلَى نَفْسِهِ بِالْحَقِّ وَ رَجُلٌ زَارَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فِي اللَّهِ وَ رَجُلٌ آتَرَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فِي اللَّهِ. امام باقر علیه السلام فرمود: خدای عز و جل را بهشتی است که جز سه کس واردش نشوند: مردیکه بر زیان خود بحق حکم کند، و مردیکه برادر مؤمنش را برای خدا زیارت کند، و مردیکه برای خود برادر مؤمنش را بر خود ترجیح دهد.

۱۲- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَخْرُجُ إِلَى أَخِيهِ يَزُورُهُ فَيُؤَكِّلُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ مَلَكًا فَيَضَعُ جَنَاحًا فِي الْأَرْضِ وَ جَنَاحًا فِي السَّمَاءِ يُظِلُّهُ فَإِذَا دَخَلَ إِلَى مَنْزِلِهِ نَادَى الْجَبَّارُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَيُّهَا الْعَبْدُ الْمُعْظَمُ لِحَقِّي الْمُتَّبِعِ لِأَنَارِ نَبِيِّ حَقِّ عَلَيَّ إِعْظَامَكَ سَلَنِي أُعْطِكَ اذْعَنِي أُجِبَكَ اسْكُتْ أَبْتَدِثْكَ فَإِذَا انْصَرَفَ شَيْعَةُ الْمَلِكِ يُظِلُّهُ بِجَنَاحِهِ حَتَّى يَدْخُلَ إِلَى مَنْزِلِهِ ثُمَّ يُنَادِيهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَيُّهَا الْعَبْدُ الْمُعْظَمُ لِحَقِّي حَقِّ عَلَيَّ إِكْرَامَكَ قَدْ أُوجِبْتُ لَكَ جَنَّتِي وَ شَفَعْتُكَ فِي عِبَادِي. و فرمود: همانا مؤمن برای زیارت برادرش خارج می شود، خدای عز و جل فرشته ای بر او گمارد که یک بال در زمین و یک بال در آسمان نهد تا او را سایه اندازد. و چون بمنزلش در آید خدای جبار تبارک و تعالی ندا کند که: ای بنده ای که حقم را بزرگ داشتی و از آثار پیغمبرم پیروی کردی، بزرگداشت تو حقی است بر من، از من بخواه تا بتو دهم، دعا کن تا اجابت کنم، خاموش باش تا من بسود تو آغاز کنم، و چون برگردد همان فرشته بدرقه اش کند و با پرش بر او سایه اندازد تا بمنزلش وارد شود، سپس خدای تبارک و تعالی فریادش زند که: ای بنده ای که حقم را بزرگ شمردی، گرامی داشتن تو حقی است بر من. بهشتم را برایت واجب ساختم و ترا در باره بندگاتم شفیع ساختم.

۱۳- صَالِحُ بْنُ عُقْبَةَ عَنْ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَزِيَارَةِ الْمُؤْمِنِ فِي اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ عِتْقِ عَشْرِ رِقَابٍ مُؤْمِنَاتٍ وَ مَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مُؤْمِنَةً وَ قَى كُلُّ عَضْوٍ عَضْوًا مِنَ النَّارِ حَتَّى إِنَّ الْفَرْجَ يَقِي الْفَرْجَ. امام صادق علیه السلام فرمود: بدیدار مؤمن رفتن برای خدا از آزاد ساختن ده بنده مؤمن بهتر است و هر کس بنده مؤمنی را آزاد کند، هر عضو بنده عضوی از او را از آتش نگهدارد تا آنجا که فرج هم از فرج نگهدار باشد.

١٤- صَالِحُ بْنُ عُثْبَةَ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَالِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: أَيُّمَا ثَلَاثَةِ مُؤْمِنِينَ اجْتَمَعُوا عِنْدَ أَخٍ لَهُمْ يَأْمُنُونَ بِوَأَيْتِهِ^١ وَ لَا يَخَافُونَ عَوَائِلَهُ وَ يَرْجُونَ مَا عِنْدَهُ إِنْ دَعَا اللَّهُ أَحَابَهُمْ وَ إِنْ سَأَلُوا أَعْطَاهُمْ وَ إِنْ اسْتَزَادُوا زَادَهُمْ وَ إِنْ سَكَنُوا ابْتَدَأَهُمْ. و فرمود: هر سه تن مؤمنی که نزد برادرشان اجتماع کنند که از بلائی او ایمن باشند و از شرور او بیم نداشته باشند و آنچه نزد اوست امیدوار باشند، اگر خدا را بخوانند (برای رفع بلا) اجابتشان کند و اگر از خدا بخواهند بآنجا عطا کند و اگر افزونی خواهند افزونیشان دهد و اگر سکوت کنند، خدا بنفع آنها آغاز کند.

١٥- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا حَمْرَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ الْعَبْدَ الصَّالِحَ ع^٢ يَقُولُ مَنْ زَارَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ لِلَّهِ لَا يَغْيِرُهُ يَطْلُبُ بِهِ ثَوَابَ اللَّهِ وَ تَنْجِزَ مَا وَعَدَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ كَلَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ مِنْ حِينَ يَخْرُجُ مِنْ مَنْزِلِهِ حَتَّى يَعُودَ إِلَيْهِ يُنَادُونَهُ أَلَا طِبْتَ وَ طَابَتْ لَكَ الْجَنَّةُ تَبَوَّات^٣ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْزِلًا. موسى بن جعفر علیهما السلام میفرمود: هر کس برای خدا نه چیز دیگر بدیدن برادر مؤمنش رود که ثواب خدا را بخواهد و آنچه را او وعده فرموده است و فایش را خواستار باشد، خدای عز و جل هفتاد هزار فرشته بر او گمارد از وقتی که از منزلش خارج شود تا برمیگردد که فریاد کنند: هان پاک و خوش باش و بهشت برایت خوش باشد که در بهشت منزل گرفتی.

١٦- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع لِقَاءِ الْإِخْوَانِ مَعْنَمٌ جَسِيمٌ وَ إِنْ قَلُوا. امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: دیدار برادران غنیمت بزرگی است اگر چه اندک باشند (یعنی اگر چه این گونه برادران کمیابند).

بَابُ الْمَصَافِحَةِ

باب مصافحه دست بهم دادن

١- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ قَالَ: كُنْتُ زَمِيلًا^٤ أَبِي جَعْفَرٍ ع وَ كُنْتُ أَبْدَأُ بِالرُّكُوبِ ثُمَّ يَرْكَبُ هُوَ فَإِذَا اسْتَوَيْنَا سَلَّمَ وَ سَأَلَ مُسَاءَلَةَ رَجُلٍ لَا عَهْدَ لَهُ بِصَاحِبِهِ وَ صَافِحَ قَالَ وَ كَانَ إِذَا نَزَلَ نَزَلَ قَبْلِي فَإِذَا اسْتَوَيْتُ أَنَا وَ هُوَ عَلَى الْأَرْضِ سَلَّمَ وَ سَأَلَ مُسَاءَلَةَ مَنْ لَا عَهْدَ لَهُ بِصَاحِبِهِ- فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّكَ

^١ (١) جمع البائقة و هي الداهية و الشر و يقرب منه العائلة (٢).

^٢ (٢) لو كان العبد الصالح موسى الكاظم عليه السلام كما هو الظاهر يدل على أن أبا حمزة الثمالي أدرك أيام امامته عليه السلام و اختلف علماء الرجال في ذلك و الظاهر أنه أدرك ذلك لان بدء امامته عليه السلام في سنة ثمان و أربعين و مائة و المشهور ان وفاة أبي حمزة في سنة خمسين و مائة لكن قد مر مثله في أول الباب عن أبي حمزة عن أبي عبد الله عليه السلام فيمكن أن يكون هو المراد بالعبد الصالح أو يكون اشتباها من الرواة (آت).

^٣ (١) بواه الله منزلا أي اسكنه إياه و تبوات منزلا: اتخذته و التوين في «منزلا» كانه للتعظيم.

^٤ (٢) الزميل: الرفيق، العديل، الرفيق. و المزاملة: المعادلة.

لَتَفْعَلُ شَيْئًا مَا يَفْعَلُهُ أَحَدٌ مِنْ قَبْلِنَا وَ إِنْ فَعَلَ مَرَّةً فَكَثِيرٌ فَقَالَ أَمَا عَلِمْتَ مَا فِي الْمَصَافِحَةِ إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ يَلْتَقِيَانِ فَيُصَافِحُ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَلَا تَزَالُ الذُّنُوبُ تَتَحَاتُّ عَنْهُمَا كَمَا يَتَحَاتُّ الْوَرَقُ عَنِ الشَّجَرِ وَاللَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا حَتَّى يَفْتَرِقَا. ابو عبيده گوید: من همکجاوله امام باقر علیه السلام بودم و اول من سوار میشدم و سپس آن حضرت، چون قرار میگرفتم حضرت بمن سلام میکرد و مانند مردیکه رفیقش را بتازگی ندیده احوال پرسى و مصافحه میفرمود و هنگام پیاده شدن او پیش از من پیاده میشد، چون بر زمین قرار میگرفتم سلام میکرد و مانند کسی که رفیقش را بتازگی ندیده احوال پرسى مینمود.

من گفتم یا ابن رسول الله شما کاری میکنی که هیچ کس از مردم نزد ما نمیکند و اگر يك بار هم بکند زیاد است؟ فرمود: مگر ثواب مصافحه را نمیدانی؟ دو مؤمن بهم بر میخورند و یکی بدیگری دست میدهد، پس همواره گناهان آن دو میریزد، چنان که برگ از درخت میریزد، و خدا بآنها توجه میفرماید تا از يك دیگر جدا شوند.

۲- عَنْهُ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي خَالِدِ الْقَمَاطِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا التَّقِيَا وَ تَصَافَحَا أَدْخَلَ اللَّهُ يَدَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا فَصَافَحَ أَشَدَّهُمَا حُبًّا لِصَاحِبِهِ. امام باقر علیه السلام فرمود: چون دو مؤمن بهم برخورند و مصافحه کنند، خدا دستش را میان دست آنها گذارد و با آنکه رفیقش را بیشتر دارد مصافحه کند.

۳- ابْنُ فَضَالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنِ السَّمِيدِعِ^۱ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْيَنَ الْجُهَنِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا التَّقِيَا فَتَصَافَحَا أَدْخَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَدَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا وَ أَقْبَلَ بَوَّجِهِ عَلَى أَشَدَّهُمَا حُبًّا لِصَاحِبِهِ فَإِذَا أَقْبَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بَوَّجِهِ عَلَيْهِمَا تَحَاتَّتْ عَنْهُمَا الذُّنُوبُ كَمَا يَتَحَاتُّ الْوَرَقُ مِنَ الشَّجَرِ. و فرمود: چون دو مؤمن بهم برخورند و مصافحه کنند، خدای عز و جل دستش را میان دست.

آنها در آورد و بآن که رفیقش را بیشتر دوست دارد، رو آورد. و چون خدای عز و جل بهر دو نفر متوجه شود (در صورتی که هر دو يك دیگر را بیک اندازه دوست داشته باشند) گناهان آنها مانند برگ درخت بریزد.

۴- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَدَّاءِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا التَّقِيَا فَتَصَافَحَا أَقْبَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِمَا بَوَّجِهِ وَ تَسَاقَطَتْ عَنْهُمَا الذُّنُوبُ كَمَا يَتَسَاقَطُ الْوَرَقُ مِنَ الشَّجَرِ. و فرمود: چون دو مؤمن بهم برخورند و مصافحه کنند، خدای عز و جل بآنها رو آورد و گناهانشان چون برگ درخت بریزد.

۵- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَدَّاءِ قَالَ: زَامَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع فِي شَقِّ حَمِيلٍ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ فَنَزَلَ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ فَلَمَّا قَضَى حَاجَتَهُ وَ عَادَ قَالَ هَاتِ يَدَكَ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ فَنَاوَلْتُهُ يَدِي

^۱ (۳) أي تساقط.

^۲ (۴) في رجال الشيخ «السميدع الهلالي» من أصحاب الصادق عليه السلام. و في التقريب السميدع بفتح أوله و الميم و سکون الباء و فتح الدال هو ابن واهب بن سوار بن رهدم الجرهمي البصرى. ثقة في التاسعة (آت) و في بعض النسخ [عن أبي السميدع].

فَعَمَرَهَا حَتَّى وَجَدْتُ الْأَدَى فِي أَصَابِعِي ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ لَقِيَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ فَصَافَحَهُ وَ شَبَّكَ أَصَابِعَهُ^١ فِي أَصَابِعِهِ إِلَّا تَنَاطَرَتْ عَنْهُمَا ذُئُوبُهُمَا كَمَا يَتَنَاطَرُ الْوَرَقُ مِنَ الشَّجَرِ فِي الْيَوْمِ الشَّقِيّ^٢. ابا عبیده حذاء گوید: از مدینه تا مکه در یکتای کجاوه همراه امام باقر علیه السلام بودم، حضرت در بین راه پیاده شد و قضاء حاجت کرد و برگشت و فرمود: ابا عبیده دستت را بده، من دستم را دراز کردم، حضرت چنان فشرده که در انگشتانم فشار را احساس کردم. سپس فرمود: ای ابا عبیده هر مسلمانی که برادر مسلمانش را ملاقات کند و با او مصافحه نماید و انگشتان خود را با انگشتان او درهم کند، گناهان آنها مانند برگ درختان در فصل زمستان بریزد.

٦- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ يَحْيَى الْحَلْبِيِّ عَنْ مَالِكِ الْجَهَنِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع يَا مَالِكُ أَنْتُمْ شِيعَتُنَا أَلَا تَرَى أَنَّكَ تُفْرِطُ فِي أَمْرِنَا إِنَّهُ لَا يُقَدَّرُ عَلَى صِفَةِ اللَّهِ فَكَمَا لَا يُقَدَّرُ عَلَى صِفَةِ اللَّهِ كَذَلِكَ لَا يُقَدَّرُ عَلَى صِفَتِنَا وَ كَمَا لَا يُقَدَّرُ عَلَى صِفَتِنَا كَذَلِكَ لَا يُقَدَّرُ عَلَى صِفَةِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَلْقَى الْمُؤْمِنَ فَيُصَافِحُهُ فَلَا يَزَالُ اللَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِمَا وَ الدُّنُوبُ تَتَحَاثُّ عَنْهُمَا وَ جُوهَهُمَا كَمَا يَتَحَاثُّ الْوَرَقُ مِنَ الشَّجَرِ حَتَّى يَفْتَرَقَا فَكَيْفَ يُقَدَّرُ عَلَى صِفَةٍ مَنْ هُوَ كَذَلِكَ. مالك جهنی گوید: امام باقر علیه السلام فرمود ای مالک گمان مبر که شما شیعیان در باره ما مبالغه میکنید، همانا خدا را نتوان وصف کرد، و چنان که خدا را نتوان وصف کرد، ما را نیز نتوان وصف نمود و چنان که ما را نتوان وصف نمود، مؤمن را نیز نتوان وصف نمود، زیرا مؤمن با مؤمن ملاقات میکند و باو دست میدهد، پس همواره خدا بآنها توجه فرماید و گناهان از رخسارشان مانند برگ درخت فرو ریزد تا از يك ديگر جدا شوند، پس چگونه وصف کسی که چنین باشد توان کرد.

٧- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ فَضِيلٍ عَنْ أَبِي حمزة قَالَ: زَامَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع فَحَطَطْنَا الرَّحْلَ^٣ ثُمَّ مَشَى قَلِيلًا ثُمَّ جَاءَ فَأَخَذَ بِيَدِي فَعَمَرَهَا عَمْرَةً شَدِيدَةً فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَوْ مَا كُنْتُ مَعَكَ فِي الْمَحْمِلِ فَقَالَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا جَالَ جَوْلَةً ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِ أَخِيهِ نَظَرَ اللَّهُ إِلَيْهِمَا بِوَجْهِهِ فَلَمْ يَزَلْ مُقْبِلًا عَلَيْهِمَا بِوَجْهِهِ وَ يَقُولُ لِلدُّنُوبِ تَحَاثَّتْ عَنْهُمَا فَتَتَحَاثُّ يَا أَبَا حمزة- كَمَا يَتَحَاثُّ الْوَرَقُ مِنَ الشَّجَرِ فَيَفْتَرِقَانِ وَ مَا عَلَيْهِمَا مِنْ ذَنْبٍ. ابو حمزه گوید: همکجاوه امام باقر علیه السلام بودم، چون بار بزمین گذاشتیم، حضرت اندکی راه رفت، سپس آمد و دست مرا گرفت و گرم بفرسرد، من عرض کردم: قربانت گردم، من که در کجاوه همراه شما بودم؟ فرمود: مگر نمیدانی که چون مؤمن گردش کند و سپس ببردش دست دهد خدا توجه خود را بسوی آنها افکند و همواره بآنها رو آورد و بگناهان فرماید: از آنها فروریزید، - ای ابا حمزه- سپس گناهان مانند برگ درخت فروریزند و آنها خالی از گناه از يك ديگر جدا شوند.

^١ (١) كان المراد بالتشبيك هنا أخذ أصابعه بأصابعه فاتمما حينئذ تشبهان الشبكة، لا ادخال الأصابع في الأصابع كما زعم (آت).

^٢ (٢) اليوم الشاقى: الشديد البرد و هو كناية عن يوم الريح للزومه لها غالباً.

^٣ (٣) أي وضعنا الرحل. و الرحل كل شيء يعد للرحيل من وعاء للمتع و مركب للبعير و حلس و رسن جمعه ارحل و رحال و رحل الشخص مأواه في الحضر، ثم اطلق على امتعة المسافر لأنها هناك مأواه (آت)

۸- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ حَدِّ الْمُصَافِحَةِ فَقَالَ دَوْرٌ نَخْلَةٌ. هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ كَوَيْدٌ: از امام صادق علیه السلام حد مصافحه را پرسیدم، فرمود: گردش درو درخت خرماست (یعنی اگر چه بمقدار گردش دور درخت خرما از يك ديگر جدا شوند مستحب است با يك ديگر مصافحه کنند).

۹- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَفْرَقِ^۱ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِينَ إِذَا تَوَارَى أَحَدُهُمَا عَنْ صَاحِبِهِ بِشَجَرَةٍ ثُمَّ التَّقْيَا أَنْ يَتَصَافَحَا. امام باقر علیه السلام فرمود: برای مؤمنین سزاوار است که چون یکی از آنها از رفیقش بفاصله درختی نهان شد و سپس بهم برخوردند مصافحه کنند.

۱۰- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ^۲ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ زَيْدٍ^۳ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ وَ لِيُصَافِحْهُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَكْرَمَ بِدَلِكِ الْمَلَائِكَةِ فَاصْنَعُوا صُنْعَ الْمَلَائِكَةِ. امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: چون یکی از شما برادرش را ملاقات کند باید باو سلام کند و دست بدهد، زیرا خدای عز و جل فرشتگان را بدین عمل گرامی داشته، پس شما هم کار فرشته را بکنید.

۱۱- عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ عَنِ ابْنِ بَقَّاحٍ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِذَا التَّقَيْتُمْ فَتَلَاقُوا بِالتَّسْلِيمِ وَ التَّصَافِحِ وَ إِذَا تَفَرَّقْتُمْ فَتَفَرَّقُوا بِالتَّعْفُفِ^۴. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: چون بیکدیگر برخوردید با سلام کردن و مصافحه برخوردید، و چون از يك ديگر جدا شوید با آمرزش خواهی جدا شوید.

۱۲- عَنْهُ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَدِّهِ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ أَوْ غَيْرِهِ عَنْ زَيْنٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: كَانَ الْمُسْلِمُونَ إِذَا عَزَّوَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ص وَ مَرُّوا بِمَكَانٍ كَثِيرِ الشَّجَرِ ثُمَّ خَرَجُوا إِلَى الْقَضَاءِ نَظَرُوا بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَتَصَافَحُوا. امام صادق علیه السلام فرمود: همه مسلمانان با رسول خدا صلی الله علیه و آله بجنب میرفتند و بجای پر درختی میگذشتند و سپس بفضای باز میرسیدند بیکدیگر نگرسته و مصافحه میکردند.

^۱ (۱) في بعض النسخ [عمرو الافرق] و في فهرست الشيخ [عمر بن الافرق].

^۲ (۲) في بعض النسخ [أصحابنا].

^۳ (۳) في بعض النسخ [عثمان بن يزيد].

^۴ (۴) [بان تقولوا: غفر الله لك مثلا].

۱۳- عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ زَيْدِ بْنِ الْجُهْمِ الْهَلَالِيِّ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْيَنَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِذَا صَافَحَ الرَّجُلُ صَاحِبَهُ فَالَّذِي يَلْزُمُ التَّصَافِحَ أَكْبَرُ مِنَ الَّذِي يَدْعُ أَلَا وَ إِنَّ الدُّنُوبَ لَتَتَحَاتُّ فِيمَا بَيْنَهُمْ حَتَّى لَا يَبْقَى ذَنْبٌ. امام باقر علیه السلام فرمود: هر گاه مردی با رفیقش دست دهد، آنکه دستش را نگه دارد، اجرش بیشتر است از آنکه رها میکند، و آگاه باش که گناهان از آنها بریزد تا آنجا که گناهی باقی نماند.

۱۴- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ الْمُبَارَكِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَةَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَتَنَطَّرَ إِلَيَّ بِوَجْهِ قَاطِبٍ^۱ فَقُلْتُ مَا الَّذِي غَيَّرَكَ لِي قَالَ الَّذِي غَيَّرَكَ لِإِخْوَانِكَ بَلَّغَنِي يَا إِسْحَاقُ أَنَّكَ أَقْعَدْتَ بِبَابِكَ بَوَاباً يَرُدُّ عَنْكَ فُقَرَاءَ الشَّيْعَةِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي حَفِئْتُ الشُّهْرَةَ فَقَالَ أَ فَلَا حِفْمَتَ الْبَلِيَّةِ أ وَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا التَّقِيَا فَتَصَافَحَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ حَلَّ الرَّحْمَةَ عَلَيْهِمَا فَكَانَتْ تِسْعَةً وَ تِسْعُونَ^۲ لِأَشَدِّهِمَا حُبًّا لِصَاحِبِهِ إِذَا تَوَافَقَا^۳ عَمَرْتُهُمَا الرَّحْمَةُ إِذَا فَعَدَا يَتَحَدَّثَانِ قَالَ الْحَفْظَةُ بَعْضُهَا لِبَعْضٍ اعْتَرَلُوا بِنَا فَلَعَلَّ هُمَا سِرًّا وَ قَدْ سَرَّ اللَّهُ عَلَيْهِمَا فَقُلْتُ أ لَيْسَ اللَّهُ عَزَّ وَ حَلَّ يَقُولُ- مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ فَقَالَ يَا إِسْحَاقُ إِنْ كَانَتِ الْحَفْظَةُ لَا تَسْمَعُ فَإِنَّ عَالِمَ السِّرِّ يَسْمَعُ وَ يَرَى. اسحاق بن عمار گوید: خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم، حضرت با ترشروی بمن نگرست، عرض کردم: سبب دگرگونی شما با من چیست؟ فرمود: آنچه ترا با برادرانت دگرگون ساخته، ای اسحاق بمن خبر رسیده که در منزلت دربان گذاشته‌ای تا فقراء شیعه را راه ندهند. عرض کردم: قربانت، من از شهرت ترسیدم، فرمود: از بلیه نترسیدی؟ مگر نمیدانی که چون دو مؤمن ملاقات کنند و مصافحه نمایند، خدای عز و جل بر آنها رحمت نازل کند که نود و نه قسمت آن برای آنکه رفیقش را دوست تر دارد باشد و چون در دوستی برابر باشند [با هم بایستند] رحمت خدا ایشان را فرا گیرد، و چون برای مذاکره بنشینند، برخی از فرشتگان نگهبان آنها بیرخی دیگر گویند از اینها کناره گیریم، شاید رازی داشته باشند که خدا بر آنها پرده کشیده باشد.

عرض کردم: مگر خدای عز و جل نمی فرماید: «بگفتاری دم نزنند جز آنکه نزد او رقیب حاضر باشد، ۱۸ سوره ۵۰» فرمود: ای اسحاق! اگر نگهبانان نشنوند، خدای عالم السر بشنود و ببیند.

^۱ (۵) القلوب: العوس و قبض ما بین العینین (فی).

^۲ (۱) فی بعض نسخ الحدیث [تسعون] و هو الانسب. و لیس فی بعض النسخ الحدیث «فكانت».

^۳ (۲) فی بعض النسخ [توافقا].

^۴ (۳) فی: ۱۸.

۱۵- عَنْهُ عَنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَيُّمَنَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَا صَافَحَ رَسُولَ اللَّهِ ص رَجُلًا قَطُّ فَفَرَّغَ يَدَهُ حَتَّى يَكُونَ هُوَ الَّذِي يَنْزِعُ يَدَهُ مِنْهُ^۱. امام صادق عليه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله هرگز با مردی مصافحه نمی‌کرد، جز آنکه دست خود را از دست او نمیکشید، تا وقتی که او دست خود را از دست حضرت میکشید.

۱۶- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ رَبِيعٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُوصَفُ وَ كَيْفَ يُوصَفُ وَ قَالَ فِي كِتَابِهِ- وَ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ^۲ فَلَا يُوصَفُ بِقَدْرِ إِلَّا كَانَ أَعْظَمَ مِنْ ذَلِكَ وَ إِنَّ النَّبِيَّ ص لَا يُوصَفُ وَ كَيْفَ يُوصَفُ عَبْدٌ احْتَجَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِسَبْعِ^۳ وَ جَعَلَ طَاعَتَهُ فِي الْأَرْضِ كَطَاعَتِهِ فِي السَّمَاءِ فَقَالَ وَ مَا آتَاكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا^۴ وَ مَنْ أَطَاعَ هَذَا فَقَدْ أَطَاعَنِي وَ مَنْ عَصَاهُ فَقَدْ عَصَانِي وَ فَوُضَّ إِلَيْهِ وَ إِنَّا لَا نُوصَفُ وَ كَيْفَ يُوصَفُ قَوْمٌ رَفَعَ اللَّهُ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَ هُوَ الشُّكُّ وَ الْمُؤْمِنُ لَا يُوصَفُ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَلْقَى أَخَاهُ فَيُصَافِحُهُ فَلَا يَزَالُ اللَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِمَا وَ الدُّنُوبُ تَتَحَاتُّ عَنْ وُجُوهِهِمَا كَمَا يَتَحَاتُّ الْوَرَقُ عَنِ الشَّجَرِ. زراره گوید: شنیدم امام باقر علیه السلام می‌فرمود: خدای عز و جل وصف نشود، چگونه او را توان وصف نمود، که خود در کتابش فرماید: «خدا را چنان که شایسته اندازه او است اندازه نکردند ۲۱- سوره ۶» پس بهر اندازه‌ای که وصف شود، خود بزرگتر از آنست و پیغمبر صلی الله علیه و آله نیز وصف نشود، چگونه وصف توان کرد بنده‌ای که خدای عز و جل بهفت آسمان پوشیده گشته و اطاعت او را در زمین چون اطاعتش در آسمان قرار داده و فرموده است: «هر چه پیغمبر برای شما آورد آن را بپذیرید و از هر چه منعتان کرد باز ایستید، ۷ سوره ۴۹» و هر که اطاعت این پیغمبر کند مرا اطاعت کرده و هر که نافرمانی او کند مرا نافرمانی کرده، و نیز کار را با او واگذار فرمود (بحدیث ۶۸۶ رجوع شود).

و ما (ائمه هدی) نیز وصف نشویم، چگونه توان وصف نمود گروهی را که خدا پلیدی را که شك است از ایشان برداشته.

و مؤمن هم وصف نشود، زیرا مؤمن برادرش را ملاقات کند و با او مصافحه نماید پس همواره خدا بایشان توجه نماید و گناهان از رخسارشان چون برگ از درخت بریزد.

شرح

-

کیف یوصف عبد احتجب الله عز و جل

^۱ (۴) بدل علی استحباب عدم نزع اليد قبل صاحبه كما مر (آت).

^۲ (۵) الحج: ۷۴.

^۳ (۶) اختلف الشراح في معنى السبع على وجوه ولا يخلو الجميع من التشويش والخبط راجع مرآة العقول ص ۱۷۹ من المجلد الثاني.

^۴ (۷) الحشر: ۷.

: مرحوم مجلسی در باره این جمله چهار احتمال ذکر نموده که یکی از آنها اینست که: خدای عز و جل بھفت آسمان از خلقت پوشیده گشته (و این کنایه از بیان کمال لطافت و تعالی ذات الهی است نسبت بمخلوق) و پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ را خلیفہ خود در زمین قرار داده و اطاعت او را مانند اطاعت خود ساخته و امور مخلوقش را باو واگذار فرموده است، پس امر و نہی و وحی و مقدرات خدای تعالی کہ مانند خودش بھفت آسمان پوشیده و در حجاب گشته است بوسیله سفیر و رسول او برای خلق آشکار می گردد.

۱۷- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ فَضِيلِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع يَقُولُ إِذَا التَّقَى الْمُؤْمِنَانِ فَتَصَافَحَا أَقْبَلَ اللَّهُ بِوَجْهِهِ عَلَيْهِمَا وَ تَنَحَّاتُ الدُّنُوبُ عَنْ وُجُوهِمَا حَتَّى يَفْتَرِقَا. امام باقر علیہ السلام میفرمود: چون دو مؤمن بهم برخوردند و مصافحه کنند، خدا بآنها رو کند و گناهان از چهره آنها بریزد تا از يك دیگر جدا شوند.

۱۸- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: تَصَافَحُوا فَإِنَّهَا تَذْهَبُ بِالسَّخِيمَةِ^۱. امام صادق علیہ السلام فرمود: با يك دیگر مصافحه کنید، زیرا مصافحه کینه را میرد.

۱۹- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ ابْنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَقِيَ النَّبِيَّ ص حَذِيفَةَ فَمَدَّ النَّبِيُّ ص يَدَهُ فَكَفَّ حَذِيفَةَ يَدَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ص يَا حَذِيفَةُ بَسَطْتُ يَدِي إِلَيْكَ فَكَفَمْتَ يَدَكَ عَنِّي فَقَالَ حَذِيفَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بِيَدِكَ الرَّغْبَةُ^۲ وَ لِكَيْي كُنْتُ جُنُبًا فَلَمْ أَحِبَّ أَنْ تَمَسَّ يَدِي يَدَكَ وَ أَنَا جُنُبٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ص أ مَا تَعْلَمُ أَنَّ الْمُسْلِمِينَ إِذَا التَّقَى فَتَصَافَحَا نَحَّاتَتْ دُنُوبُهُمَا كَمَا يَنَحَّاتُ وَرَقُّ الشَّجَرِ. امام صادق علیہ السلام فرمود: پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ بحدیفه برخورد و دستش را برای مصافحه دراز کرد، حدیفه دست خود را باز گرفت، پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ فرمود: ای حدیف من دست بسوی تو دراز کردم و تو دست خود را از من باز گرفتی؟ حدیفه عرضکرد: یا رسول اللہ! بدست شما شوق و رغبت است ولی من جنب بودم و دوست نداشتم دستم با جنابت بدست شما رسد، پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ فرمود: مگر نمیدانی کہ چون دو مسلمان بهم برخوردند و مصافحه کنند گناھانشان مانند برگ درخت بریزد.

۲۰- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يَقْدِرُ^۳ أَحَدٌ قَدْرَهُ وَ كَذَلِكَ لَا يَقْدِرُ قَدْرَ نَبِيِّهِ وَ كَذَلِكَ لَا يَقْدِرُ قَدْرَ الْمُؤْمِنِ إِنَّهُ لَيَلْقَى أَخَاهُ فَيَصَافِحُهُ فَيَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمَا وَ الدُّنُوبُ تَنَحَّاتُ عَنْ وُجُوهِمَا حَتَّى يَفْتَرِقَا كَمَا تَنَحَّاتُ الرِّيحُ الشَّدِيدَةُ الْوَرَقَ عَنِ الشَّجَرِ. امام صادق علیہ السلام فرمود: کسی قدر خدای

^۱ (۱) السخيمة: الحقد و الحسد.

^۲ (۲) «بيدك الرغبة» كان الباء بمعنى «في» أي يرغب جميع الخلق في مصافحة يدك الكريمة (آت).

^۳ (۳) على بناء الفاعل كيضرب «قدره» منصوب و مفعول مطلق للنوع أي حق قدره (آت).

عز و جل را نداند و نیز قدر پیغمبرش را نداند و قدر مؤمن را هم نداند، مؤمن برادرش را ملاقات کند و با او مصافحه نماید، سپس خدا بآنها نظر کند و گناهان از رخسارشان بریزد تا از يك ديگر جدا شوند، چنان که تند باد برگ را از درخت فرو ریزد.

۲۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ رِفَاعَةَ^۱ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ مُصَافِحَةُ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ مُصَافِحَةِ الْمَلَائِكَةِ.^۲ رفاعه گوید: شنیدم امام علیه السلام میفرمود: مصافحه کردن مؤمن از مصافحه ملائکه بهتر است (کنایه از اینکه مقام مؤمن از مقام فرشته برتر است)

بَابُ الْمَعَانِقَةِ

باب معانقه دست بگردن يك ديگر نمودن

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَا إِنَّمَا مُؤْمِنٌ خَرَجَ إِلَى أَحِيهِ يَزُورُهُ^۳ عَارِفًا بِحَقِّهِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ حَسَنَةً وَ مُحِيَتْ عَنْهُ سَيِّئَةٌ وَ زُفِعَتْ لَهُ دَرَجَةٌ وَ إِذَا طَرَقَ الْبَابَ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ فَإِذَا التَّقِيَا وَ تَصَافَحَا وَ تَعَانَقَا أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا بِوَجْهِهِ ثُمَّ بَاهَى بِهِمَا الْمَلَائِكَةَ فَيَقُولُ انظُرُوا إِلَى عَبْدِي تَزَاوَرَا وَ تَحَابَّا فِي حَقِّ عَلِيٍّ أَلَا أَعَدَّيْتُمَا بِالنَّارِ بَعْدَ هَذَا الْمَوْقِفِ فَإِذَا انصَرَفَ شَيَعَةُ الْمَلَائِكَةُ عَدَدَ نَفْسِهِ وَ خُطَاهُ^۴ وَ كَلَامِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ بَلَاءِ الدُّنْيَا وَ بَوَائِقِ الْآخِرَةِ إِلَى مِثْلِ تِلْكَ اللَّيْلَةِ مِنْ قَابِلٍ^۵ فَإِنْ مَاتَ فِيمَا بَيْنَهُمَا أُعْفِيَ مِنَ الْحِسَابِ وَ إِنْ كَانَ الْمَزُورُ يَعْرِفُ مِنْ حَقِّ الزَّائِرِ مَا عَرَفَهُ الزَّائِرُ مِنْ حَقِّ الْمَزُورِ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ. امام باقر و امام صادق علیهما السلام فرمودند: هر مؤمنی که برای زیارت برادرش بیرون شود و حق او را بشناسد، در برابر هر گامی که بردارد، خدا يك حسنه باو دهد و يك گناه از او بزدايد و يكدرجه او را بالا برد، و چون در خانه‌اش را بکوبد، درهای آسمان برایش گشوده شود (مقدمات آمدن رحمت آماده شود) و چون ملاقات و مصافحه و معانقه کنند، خدا بآنها روی آورد، سپس بوجود آنها بر فرشتگان بیالد و فرماید: دو بنده‌ام را بنگرید که برای من يك ديگر را ملاقات کردند و دوستی نمودند، بر من سزاست که پس از این ایستگاه ایشان را باتش عذاب نکنم، و چون برگردد بشماره نفس کشیدن و گامها و کلماتش فرشته او را بدرقه کنند و تا فردای آن شب او را از بلاء دنیا

^۱ (۴) رفاعه بن موسی الأسدی النخاس روی عن أبي عبد الله و أبي الحسن علیهما السلام و كان ثقة في حديثه.

^۲ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية) - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.

^۳ (۱) «یزوره» حال مقدرة. «عارفا» حال محققة عن فاعل خرج، و كان المراد بعرفان حقه أن يعلم فضله و أن له حق الزيارة و الرعاية و الإكرام فيرجع إلى أنه زاره لذلك و ان الله تعالى جعل له حقا عليه، لا للاغراض الدنيوية (آت).

^۴ (۲) «خطاه» بالضم قال الجوهري: الخطوة بالضم ما بين القدمين و جمع القلة خطوات و خطوات و الكثير خطأ. و الخطوة بالفتح المرة الواحدة و الجمع خطوات بالتحريك و خطأ.

^۵ (۳) ذكر الليلة يمكن أن يكون لئاء إلى أن الزيارة الكاملة هي أن يتم عنده إلى الليل أو لان العرب تضبط التواريخ بالليالي أو لأهم كانوا للتقوية يتزاوون بالليل.

و آسیبهای آخرت نگهدارند، و اگر در آن میان ببرد از حساب برکنار باشد، و اگر مؤمن زیارت شده هم حق زیارت کننده را چون او بشناسد، مانند پاداش او برایش باشد.

۲- **عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ بَجِيٍّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا اعْتَنَقَا عَمَرْتَهُمَا الرَّحْمَةَ فَإِذَا التَّرَمَّا لَا يُرِيدَانِ بِذَلِكَ إِلَّا وَجْهَ اللَّهِ وَ لَا يُرِيدَانِ غَرَضًا مِنْ أَعْرَاضِ الدُّنْيَا قِيلَ لَهُمَا مَغْفُورًا لَكُمَا فَاسْتَأْنَفَا فَإِذَا أَقْبَلَا عَلَى الْمُسَاءَلَةِ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ بَعْضُهَا لِبَعْضٍ تَنَحَّوْا عَنْهُمَا فَإِنَّ لَهُمَا سِرًّا وَ قَدْ سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا قَالَ إِسْحَاقُ فَمَلْتُ جِعَلْتُ فِدَاكَ فَلَا يُكْتَبُ عَلَيْهِمَا لَفْظُهُمَا وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ- مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ^۱ قَالَ فَتَنَفَّسَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الصُّعْدَاءُ ثُمَّ بَكَى حَتَّى أَخْضَلَتْ دُمُوعُهُ لِحَيْتَهُ وَ قَالَ يَا إِسْحَاقُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِنَّمَا أَمَرَ الْمَلَائِكَةَ أَنْ تَعْتَزَلَ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا التَّقِيَا إِجْلَالًا لَهُمَا وَ إِنَّهُ وَ إِنْ كَانَتِ الْمَلَائِكَةُ لَا تَكْتُبُ لَفْظَهُمَا وَ لَا تَعْرِفُ كَلَامَهُمَا فَإِنَّهُ يَعْرِفُهُ وَ يَحْفَظُهُ عَلَيْهِمَا عَالِمُ السِّرِّ وَ أَخْفَى. امام صادق عليه السلام فرمود: چون دو مؤمن يك ديگر را در آغوش کشند رحمت خدا آنها را فرا گیرد و چون بيکديگر چسبند و از آن جز رضای خدا نخواهند و غرض دنیوی نداشته باشند، با آنها گفته شود:**

آمرزیده شدید، عمل را از سر گیرید (کنایه از اینکه نامه گناهان گذشته شما باطل شد) و چون با يك ديگر وارد گفتگو شوند، فرشتگان با هم گویند: از آنها دور شوید که رازی دارند و خدا بر آنها پرده انداخته است.

اسحاق گوید: عرض کردم: قربانت گردم، بنا بر این گفتار آنها نوشته نشود، در صورتی که خدای عز و جل فرماید: «کلمه‌ای نگوید جز آنکه رقیب و عتیدی نزد وی حاضر باشند، ۱۸ سوره ۵۰» امام صادق علیه السلام آه عمیقی کشید، سپس گریست تا اشکش ریشش را تر کرد و فرمود: همانا خدای تبارک و تعالی برای احترام آن دو مؤمن بفرشتگان دستور داد که چون بملاقات يك ديگر روند، از آنها دور شوند، و اگر چه فرشتگان الفاظ آنها را نویسند و سخنشان را ندانند، ولی خدای دانای راز و نھانتر از راز سخن آنها را بداند و حفظ کند.

بَابُ التَّقْيِيلِ

باب بوسیدن

۱- **أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ عُيَيْسِ بْنِ هِشَامٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنِ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ لَكُمْ لِنُورًا^۲ تُعْرَفُونَ بِهِ فِي الدُّنْيَا حَتَّىٰ إِنْ أَحَدَكُمْ إِذَا لَقِيَ أَخَاهُ قَبَّلَهُ فِي مَوْضِعِ الثُّورِ مِنْ جَبْهَتِهِ. يونس**

^۱ (۴) استأنف الشيء أخذ فيه و ابتداء و منه استأنف الدعوى اي أعادها في مجلس الاستئناف.

^۲ (۵) ق: ۱۸.

^۳ (۱) في بعض النسخ [نورا].

بن ظبيان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: شما (شیعیان) را نوربست که بوسیله آن در دنیا شناخته شوید، تا آنجا که هر گاه یکی از شما برادرش را ملاقات کند، محل نور را در پیشانی او بوسد.

شرح

- شناختن شیعیان را بوسیله نور پیشانی مختص بائمه و فرشتگان و خواص اهل ایمانست و آیه شریفه **سَيَمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ** مؤید این معناست و از این رو محل نور در این روایت محل سجده معین شده است

۲- **عَلِيٌّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ مُوسَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَا يُقَبَّلُ رَأْسُ أَحَدٍ وَلَا يَدُهُ إِلَّا يَدُ رَسُولِ اللَّهِ ص أَوْ مَنْ أُرِيدَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ص.** امام صادق علیه السلام فرمود: نباید بوسیده شود سر کسی و نه دست او مگر دست رسول خدا صلی الله علیه و آله را یا کسی که از او رسول خدا صلی الله علیه و آله مقصود باشد (مانند ائمه علیهم السلام و سادات و علما بنا بقولی، ولی نسبت بدیگران هم قائل بحرمتی دیده نشده است).

۳- **عَلِيٌّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ زَيْدِ النَّزَمِيِّ^۱ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَرْزَيْدِ صَاحِبِ السَّابِرِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَتَنَاوَلْتُ يَدَهُ فَقَبَّلْتُهَا فَقَالَ أَمَا إِنَّهَا لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِنَبِيِّ أَوْ وَصِيِّ نَبِيِّ.** صاحب سابری گوید: خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم و دستش را گرفتم و بوسیدم، حضرت فرمود: آگاه باش که این (بوسیدن دست) جز نسبت پیغمبر و وصی پیغمبر شایسته نیست.

۴- **مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع نَاوِلْنِي يَدَكَ أُقْبَلُهَا فَأَعْطَانِيهَا فَقُلْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ رَأْسَكَ فَفَعَلَ فَقَبَّلْتُهُ فَقُلْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ رَجُلَاكَ فَقَالَ أَقْسَمْتُ أَقْسَمْتُ ثَلَاثًا وَ بَقِيَ شَيْءٌ وَ بَقِيَ شَيْءٌ وَ بَقِيَ شَيْءٌ^۲.** یونس بن یعقوب گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: دستت را بمن ده تا ببوسم، حضرت دستش را بمن داد، سپس عرض کردم: قربانت، سرت را، حضرت پیش آورد و من بوسیدم، سپس عرض کردم قربانت پاهایت را، حضرت سه بار، فرمود: سوگند دهم ترا (که از بوسیدن پا بگذری) آیا چیزی مانده، آیا چیزی مانده، آیا چیزی مانده؟ (یعنی بعد از بوسیدن دست و سر عضو دیگری شایسته بوسیدن نیست).

۵- **مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنِ الْعَمْرِيِّ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ أَبِي الْحَسَنِ ع قَالَ: مَنْ قَبَّلَ لِلرَّحِمِ ذَا قَرَابَةٍ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَ قُبْلَةُ الْأَخِ عَلَى الْحَدِّ وَ قُبْلَةُ الْإِمَامِ بَيْنَ عَيْنَيْهِ.** حضرت ابو الحسن علیه السلام فرمود: هر که بخاطر خویشاوندی فامیلش را ببوسد

^۱ (۲) بفتح النون و سکون الراء نسبة إلى نرس، نحر حفرة نرس بن بهرام بنواحي الكوفة.

^۲ (۳) «أقسمت» يمكن أن يكون على صيغة المتكلم و يكون إخباراً، أي حلفت أن لا أعطى رجلى أحدا يقبلها اما لعدم جوازه أو لعدم رجحانه أو للتقية و قوله: «بقي شيء» استفهام على الإنكار، أي هل بقي احتمال الرخصة و التجويز بعد القسم. و يمكن أن يكون إنشاء للقسم و مناشدة أي أقسم عليك أن تترك ذلك للوجود المذكورة و هل بقي بعد مناشدتي إياك من طلبك التقبل شيء أو لم يبق بعد تقبيل اليد و الرأس شيء تطلبه، و يحتمل أن يكون المراد بقوله: «بقي شيء» التعريض بيونس و أمثاله أي بقي شيء آخر سوى هذه التواضعات الرسمية و التعظيمات الظاهرية و هو السعي في تصحيح العقائد القلبية و متابعتها في جميع اعمالنا و أقوالنا و هي أهم من هذا الذي تهم به لانه عليه السلام كان يعلم انه سيضل و يصير فطحيا (آت- ملخصاً).

باکی بر او نیست (زیرا نظر شهوت و غرض باطلی در میان نیست) و بوسیدن برادر (نسبی یا ایمانی) بر گونه او و بوسیدن امام بر میان دو چشم او است (یعنی شایسته است که گونه برادر و میان دو چشم امام را بوسید).

۶- وَ عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ مَوْلَى آلِ سَامٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَيْسَ الْقُبْلَةُ عَلَى الْقَمِ إِلَّا لِلزَّوْجَةِ أَوْ الْوَلَدِ الصَّغِيرِ. امام صادق علیه السلام فرمود: بوسیدن دهن سزاوار نیست جز نسبت بهمسر یا فرزند خردسال.

بَابُ تَذَاكُرِ الْإِخْوَانِ

باب مذاکره و گفتگوی برادران

۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ شِيعَتُنَا الرُّحَمَاءُ بَيْنَهُمْ الَّذِينَ إِذَا خَلَوْا ذَكَرُوا اللَّهَ إِنَّ ذِكْرَنَا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ إِنَّا إِذَا ذَكَّرْنَا ذَكَرَ اللَّهُ وَإِذَا ذَكَّرَ اللَّهُ ذَكَرَ الشَّيْطَانُ. ابن ابی حمزه گوید: شنیدم امام صادق علیه السلام می فرمود: شیعیان ما با خود مهربانند، چون تنها باشند خدا را یاد کنند [همانا یاد ما یاد خداست] هر گاه ما یاد شویم خدا یاد شود و چون دشمن ما یاد شود، شیطان یاد شود.

۲- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ تَرْبِيعٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: تَزَاوَرُوا فَإِنَّ فِي زِيَارَتِكُمْ إِحْيَاءَ لِقُلُوبِكُمْ وَ ذِكْرًا لِأَحَادِيثِنَا وَ أَحَادِيثِنَا تُعْطَفُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فَإِنْ أَخَذْتُمْ بِهَا رَشَدْتُمْ وَ بَحُورْتُمْ وَ إِنْ تَرَكْتُمُوهَا ضَلَلْتُمْ وَ هَلَكْتُمْ فَخُذُوا بِهَا وَ أَنَا بِنَجَاتِكُمْ زَعِيمٌ. امام صادق علیه السلام فرمود: زیارت يك دیگر روید زیرا زیارت شما از يك دیگر زنده گردانیدن دلهای شما و یاد نمودن احادیث ماست، و احادیث ما شما را بهم متوجه می سازد، پس اگر بآنها عمل کنید، هدایت و نجات یابید. و اگر آنها را ترك کنید گمراه و هلاک شوید، پس بآنها عمل کنید، و من ضامن نجات شمايم.

۳- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ الْوَشَاءِ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ يُونُسَ عَنْ عَبَّادِ بْنِ كَثِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِنِّي مَرَرْتُ بِقَاصٍ يَقُصُّ^۲ وَ هُوَ يَقُولُ هَذَا الْمَجْلِسُ الَّذِي لَا يَشْفَى بِهِ حَلِيسٌ قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ أَخْطَأْتُ^۴ أَسْتَاهُهُمُ الْخَفْرَةَ إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ سِوَى الْكِرَامِ الْكَاتِبِينَ فَإِذَا مَرُّوا بِقَوْمٍ - يَذْكُرُونَ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ قَالُوا قِفُوا فَقَدْ أَصَبْتُمْ

^۱ (۱) «الرحماء» جمع رحيم أي يرحم بعضهم بعضا. «الذين» خبر بعد خير أو صفة للرحماء.

^۲ (۲) «تعطف بعضهم على بعض» لاشتمالها على حقوق المؤمنين بعضهم على بعض و لان الاهتمام برواية أحاديثنا يوجب رجوع بعضهم إلى بعض.

^۳ (۳) القاص راوی القصص و المراد هنا القصص الكاذبة الموضوعة (آت).

^۴ (۴) الخطأ: ضد الصواب و الخطأ (عند أبي عبيد) الذهاب إلى خلاف الصواب مع قصد الصواب (و عند غيره): الذهاب إلى غير الصواب مطلقا و غير عمد. و الاستاه بفتح الهمزة و الهاء أخيرا جمع الاست بالكسر و هي حلقة الدبر و أصل الاست: سته بالتحريك و قد يسكن التاء حذف الهاء و عوض عنها الهمزة و المراد بالخفرة الكنيف الذي يتغوط فيه و كأنّ هذا كان مثلا سائرا يضرب لمن استعمل كلاما في غير موضعه أو أخطأ خطأ فاحشا (آت).

حَاجَتَكُمْ فَيَجْلِسُونَ فَيَتَفَقَّهُونَ مَعَهُمْ فَإِذَا قَامُوا عَادُوا مَرَضَاهُمْ وَ شَهِدُوا جَنَائِزَهُمْ وَ تَعَاهَدُوا غَائِبَهُمْ فَذَلِكَ الْمَجْلِسُ الَّذِي لَا يَشْقَى بِهِ جَلِيسٌ.

عباد بن کثیر گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: داستان سرائی را دیدم که داستان میسرود و می گفت: این است آن مجلسی که هر که در آن نشیند شقی نگردد، امام صادق علیه السلام فرمود:

هیئات هیئات

، بخطا رفتی

استاهم الحفرة

^۱ همانا برای خدا جز کرام کاتبین^۲ فرشتگانی است سیاح که چون بمردمی برخوردند که از محمد و آل محمد یاد کنند، گویند: بایستید که بحاجت خود رسیدید، سپس می نشینند و با آنها دانش آموزند، و چون برخیزند از بیمارانشان عبادت کنند و بر سر مرده هایشان حاضر شوند و از غائبشان خبرگیری کنند. اینست مجلسی که هر که در آن نشیند شقی نگردد.

۴- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ النَّخَعِيِّ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ مِنَ الْمَلَائِكَةِ الَّذِينَ فِي السَّمَاءِ لَيَطَّلِعُونَ إِلَى الْوَاحِدِ وَالْإِثْنَيْنِ وَالثَّلَاثَةِ وَ هُمْ يَذْكُرُونَ فَضْلَ آلِ مُحَمَّدٍ قَالَ فَتَقُولُ أَمَا تَرَوْنَ إِلَى هَؤُلَاءِ فِي قَلْبِهِمْ وَ كَثْرَةَ عُدُوِّهِمْ يَصِفُونَ فَضْلَ آلِ مُحَمَّدٍ ص قَالَ فَتَقُولُ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى مِنَ الْمَلَائِكَةِ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ. امام صادق علیه السلام فرمود: برخی از فرشتگان آسمان به يك و دو و سه تن (از ساکنان زمین) که فضل آل محمد را ذکر می کنند سرکشی میکنند و می گویند: نمی بینید اینها را که با وجود کمی خود و بسیاری دشمنشان فضل آل محمد صلی الله علیه و آله را می ستایند، سپس دسته دیگر از فرشتگان گویند: این فضل خداست که بهر که خواهد می دهد و خدا صاحب فضل بزرگست.

۵- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ مُيسِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: قَالَ لِي أَمْخَلُونَ وَ تَتَحَدَّثُونَ وَ تَقُولُونَ مَا شِئْتُمْ فقلتُ إِي وَ اللَّهُ إِنَّا لَنَخْلُو وَ نَتَحَدَّثُ وَ نَقُولُ مَا شِئْنَا فَقَالَ أَمَا وَ اللَّهُ لَوَدِدْتُ أَنِّي مَعَكُمْ فِي بَعْضِ تِلْكَ الْمَوَاطِنِ أَمَا وَ اللَّهُ إِنِّي لَأُحِبُّ رِيحَكُمْ وَ أَرْوَاحَكُمْ وَ إِنِّكُمْ عَلَى دِينِ اللَّهِ وَ دِينِ مَلَائِكَتِهِ فَأَعِينُوا بِوَرَعٍ وَ اجْتِهَادٍ. میسر گوید: امام باقر علیه السلام بمن فرمود: آیا شما خلوت میکنید و گفتگو می نمائید و هر چه خواهید می گوئید؟ عرض کردم: آری بخدا که ما خلوت می کنیم (در مجلس خالی از مخالف و بیگانه انجمن می کنیم) و گفتگو نموده هر چه خواهیم (از مختصات شیعه) می گوئیم، فرمود:

^۱ (۱) در لغت عربی این جمله در موردی گفته می شود که سخن باوه و نامربوطی از دهن شخصی در آید.

^۲ (۲) فرشتگان بزرگواری که کار آنها نوشتن است.

همانا بخدا من دوست دارم که در بعضی از آن مجالس با شما باشم، همانا بخدا که من بوی شما و نسیم شما (عقاید و اقوال شما) را دوست دارم، و شمائید که دین خدا و دین ملائکه او را دارید، پس (مرا بشفاعت و کفالت خود با) پرهیز از حرام و کوشش در طاعات کمک کنید.

۶- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى جَمِيعاً عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ^۱ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَا اجْتَمَعَ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَصَاعِدًا إِلَّا حَضَرَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مِثْلَهُمْ فَإِنْ دَعَوْا بِخَيْرٍ أَمَّنُوا وَإِنْ اسْتَعَاذُوا مِنْ شَرٍّ دَعَا اللَّهُ لِيَصْرِفَهُ عَنْهُمْ وَإِنْ سَأَلُوا حَاجَةً تَشَفَّعُوا إِلَى اللَّهِ وَ سَأَلُوهُ فَضَاءَهَا وَ مَا اجْتَمَعَ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْجَاهِلِينَ إِلَّا حَضَرَهُمْ عَشْرَةُ أَضْعَافِهِمْ مِنَ الشَّيَاطِينِ فَإِنْ تَكَلَّمُوا تَكَلَّمَ الشَّيْطَانُ بِنَحْوِ كَلَامِهِمْ وَ إِذَا ضَحِكُوا ضَحِكُوا مَعَهُمْ وَ إِذَا نَالُوا مِنْ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ^۲ نَالُوا مَعَهُمْ فَمَنْ ابْتَلَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ بِهِمْ فَإِذَا خَاضُوا فِي ذَلِكَ فَلْيُتَمَّ وَ لَا يَكُنْ شَرِكُ شَيْطَانٍ وَ لَا حَلِيسَةُ فَإِنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُمْرُؤُ لَهُ شَيْءٌ وَ لَعْنَتَهُ لَا يَرُدُّهَا شَيْءٌ ثُمَّ قَالَ ص - فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَلْيُنْكِرْ بِقَلْبِهِ وَ لِيُتَمَّ وَ لَوْ حَلَبَ شَاةً أَوْ فُوقَ نَاقَةٍ^۳. امام صادق عليه السلام فرمود: هر گاه سه تن یا بیشتر از مؤمنین انجمن کنند، بهمان شماره از

فرشتگان حاضر شوند، تا اگر آنها دعای خیری کنند فرشتگان آمین گویند و اگر از شری پناهی جویند، فرشتگان دعا کنند تا خدا آن شر را از آنها بگرداند و اگر حاجتی سؤال کنند، نزد خدا شفاعت کنند و قضای آن را از خدا بخواهند.

و هر گاه سه تن از منکرین (ولایت آل محمد صلی الله علیه و آله) یا بیشتر انجمن کنند ده برابر آنها از شیاطین حاضر شوند تا اگر سخنی گویند شیاطین هم مانند سخن آنها گویند و چون بخندند، شیاطین هم بخندند، و هر گاه از اولیاء خدا بدگوئی کنند، شیاطین هم بدگوئی کنند. پس هر کس از مؤمنین که گرفتار آنها شود، چون در این مطالب وارد شدند باید برخیزد و شریک و همنشین شیطان نشود، زیرا در برابر غضب خدای عز و جل چیزی یارای مقاومت ندارد و لعنت خدا را چیزی باز نگرداند، سپس آن حضرت صلوات الله علیه فرمود: و اگر نتواند باید بدل انکار کند و برخیزد هر چند بقدر دوشیدن گوسفند و یا شتری باشد.

شرح

- مقصود از جمله اخیر اینست که هر گاه نتواند از اول مجلس برخیزد باید تا زمانی که باکراه در آن مجلس نشسته انکار قلبی خود را اظهار دارد و هر گاه برخاستن ممکن شد بلافاصله برخیزد اگر چه چند لحظه‌ای از آخر مجلس باشد تا مخالفت عملی خود را هم اظهار داشته در زمره آنها محسوب نشود.

^۱ (۱) في بعض النسخ [محمد بن إسماعيل] و في بعضها [محمد بن سعيد].

^۲ (۲) أي سيوهم و قالوا فيهم ما لا يليق بهم (ق).

^۳ (۳) «حلب شاة» حلب مصدر منصوب بظرفية الزمان بتقدير زمان حلب و كذا الفواق و كأنه أقل من الحلب أي يقوم لظاهر حاجة و عذر و لو بأحد هذين المقدارين من الزمان قال في النهاية: فيه انه قسم الغنائم يوم بدر عن فواق أي في قدر فواق ناقة و هو ما بين الحلبتين من الراحة و تضم فاؤه و تفتح و ذلك لأنها تحلب ثم تراح حتى تدر ثم تحلب (آت).

۷- وَ هَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَحْفُوظٍ عَنْ أَبِي الْمَعْرَاءِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع يَقُولُ لَيْسَ شَيْءٌ أَنْكَى لِإِبْلِيسَ وَ جُنُودِهِ مِنْ زِيَارَةِ الْإِخْوَانِ فِي اللَّهِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ قَالَ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ يَلْتَقِيَانِ فَيَذْكُرَانِ اللَّهَ ثُمَّ يَذْكُرَانِ فَضْلَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ فَلَا يَبْقَى عَلَى وَجْهِ إِبْلِيسَ مُضْعَةٌ لَحْمٍ إِلَّا تَخَدَّدُ^۱ حَتَّى إِنَّ رُوحَهُ لَتَسْتَعِيثُ مِنْ شِدَّةِ مَا يَجِدُ مِنَ الْأَلَمِ فَتَحْسُ مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ وَ خُرَّانُ الْجِنَانِ فَيَلْعَنُونَهُ حَتَّى لَا يَبْقَى مَلَكٌ مُقْرَبٌ إِلَّا لَعَنَهُ فَيَقْعُ خَاسِئاً^۲ حَسِيراً مَدْحُوراً. ابی المفرا گوید: شنیدم حضرت ابو الحسن علیه السلام می فرمود: برای شیطان و سپاهیانش چیزی کننده تر از دید و بازدید برادران، يك دیگر برای خدا نیست. فرمود: برستی که دو مؤمن يك دیگر را ملاقات مینمایند و گفتگوی خدا میکنند سپس گفتگوی برتری ما اهل بیت را مینمایند پس باقی نماند بر صورت ابلیس گواشتی مگر اینکه فرو ریخته می شود تا آنکه روحش استغاثه میکند از شدت آنچه از درد میابد، پس ملائکه آسمان و دربانان بهشت آن را می فهمند و وی را لعنت میکنند تا آنکه باقی نماند فرشته مقربى مگر آنکه او را لعنت میکند، پس می افتد رانده شده و رنج دیده و دور گشته.

بَابُ إِدْخَالِ السُّرُورِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

باب وارد ساختن سرور بر مؤمن

۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى جَمِيعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي حَمَزَةَ الثَّمَالِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ سَرَّ مُؤْمِناً فَقَدْ سَرَّنِي وَ مَنْ سَرَّنِي فَقَدْ سَرَّ اللَّهَ. امام باقر علیه السلام فرمود رسول خدا فرمود هر کس مؤمنی را شاد و خوشحال سازد پس برستی که مرا خوشحال ساخته، و هر کس مرا خوشحال سازد برستی که خدا را خوشحال نموده.

۲- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ يُكَنَّى أَبَا مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: تَبَسُّمُ الرَّجُلِ فِي وَجْهِ أَخِيهِ حَسَنَةٌ وَ صَرْفُ الْقَدَى^۳ عَنْهُ حَسَنَةٌ وَ مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ إِدْخَالِ السُّرُورِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ. امام باقر علیه السلام فرمود لبخند شخص در روی برادر مؤمنش حسنه باشد، و برداشتن خاشاکی از روی وی نیز حسنه باشد، و خدا بچیزی که محبوبتر باشد نزد او از مسرور ساختن مؤمن پرستش نشده.

^۱ (۲) في القاموس نكي العدو و فيه نكايه: قتل و جرح.

^۲ (۳) خدد لحمه و تخدد هزل و نقص.

^۳ (۴) خسأت الكلب كمنعت: طرده. و حسر حسرا تعب و أعبا. و الدحر: الطرد.

^۴ (۵) القذى جمع قذاة و هو ما يقع في العين.

۳- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ الْوَصَائِي قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع يَقُولُ إِنَّ فِيمَا نَاجَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ عَبْدَهُ مُوسَى ع قَالَ إِنَّ لِي عِبَاداً أُبِيحُهُمْ جَنَّتِي وَ أَحْكَمُهُمْ فِيهَا قَالَ يَا رَبِّ وَ مَنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ تُبِيحُهُمْ جَنَّتِكَ وَ تُحْكَمُهُمْ فِيهَا قَالَ مَنْ أَدْخَلَ عَلَيَّ مُؤْمِنٍ سُوراً ثُمَّ قَالَ إِنَّ مُؤْمِناً كَانَ فِي مَمْلَكَةِ جَبَّارٍ فَوَلَعَ^۱ بِهِ فَهَرَبَ مِنْهُ إِلَى دَارِ الشَّرِكِ فَتَزَلَّ بِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الشَّرِكِ فَأَظْلَمَهُ وَ أَزْفَقَهُ وَ أَصَافَهُ فَلَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ وَ عَزَّي وَ جَلَالِي لَوْ كَانَ لَكَ فِي جَنَّتِي مَسْكَنٌ لَأَسْكَنْتُكَ فِيهَا وَ لَكِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيَّ مِنْ مَاتَ بِي مُشْرِكاً وَ لَكِنْ يَا نَارُ هِيدِيهِ^۲ وَ لَا تُؤْذِيهِ وَ يُؤْتِي بِرُزْقِهِ طَرَفِي النَّهَارِ قُلْتُ مِنَ الْجَنَّةِ قَالَ مِنْ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ. امام باقر عليه السلام فرمود در آنچه که خداوند با بنده خویش موسی علیه السلام مناجات کرد این بود:

فرمود مرا بندگانی است که بهشت خویش بر آنان مباح و ارزانی داشته ام و ایشان را در آن فرمانروا ساختم. موسی علیه السلام عرض کرد پروردگارا اینان کیانند که بهشت خود بر ایشان مباح گردانیدی و آنان را در آن حاکم ساختی؟ فرمود: هر که مؤمنی را خوشحال سازد، آنگاه امام فرمود مؤمنی در مملکت یکی از جباران بود و آن جبار او را تکذیب مینمود و حقیر میشمرد، آن مؤمن از آن دیار بیباد شرک گریخت و بر یکی از آنان وارد شد وی از او پذیرائی نمود و او را جای داد و مهربانی کرد و میزبانی نمود، پس چون مرگ آن مشرک فرا رسید خداوند بدو الهام کرد که بعزت و جلال خودم سوگند که اگر برای تو در بهشت محلی بود ترا در آن ساکن میگردانیدم و لیکن بهشت بر مشرک حرام شده است. اما ای آتش او را بترسان لکن مسوزان و آزارش مرسان، و در بامدادان و شامگاه روزی او میرسد، سائل پرسید که از بهشت؟ فرمود از هر کجا که خدا خواهد.

۴- عَنْهُ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي عَلِيٍّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ أَبِيهِ عَنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ص قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِدْخَالُ السُّورِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ. امام سجاد فرمود رسول خدا فرمود براسستی که بهترین اعمال بسوی خداوند عز و جل وارد ساختن سرور و خوشحالی است بر مؤمنین.

۵- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: قَالَ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى دَاوُدَ ع إِنَّ الْعَبْدَ مِنْ عِبَادِي لَيَأْتِينِي بِالْحَسَنَةِ فَأُبِيحُهُ جَنَّتِي فَقَالَ دَاوُدُ يَا رَبِّ وَ مَا تِلْكَ الْحَسَنَةُ قَالَ يُدْخِلُ عَلَيَّ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ سُوراً وَ لَوْ بِتَمَرَةٍ قَالَ دَاوُدُ يَا رَبِّ حَقٌّ لِمَنْ عَرَفَكَ أَنْ لَا يَقْطَعَ رَجَاءُهُ مِنْكَ. امام صادق علیه السلام فرمود خداوند وحی کرد بداود علیه السلام که براسستی که بنده ای از بندگان من حسنه ای بجا آورد و بسبب آن بهشت را بر وی مباح گردانم، داود علیه السلام عرض کرد پروردگارا کدام است آن حسنه؟ فرمود بر بنده مؤمن من سرور و خوشحالی وارد سازد اگر چه بیک دانه خرما باشد، داود علیه السلام گفت خداوند سزاوار است کسی را که ترا شناسد امید خود از تو برمیگیرد.

^۱ (۱) أحکمهم من التحکیم أي أجعلهم فیها حکاماً.

^۲ (۲) ولع: استخف.

^۳ (۳) هیدیه أي ازعجیه و افرعیه و حرکیه و اصلحیه.

۶- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ خَلْفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَا يَرَى أَحَدُكُمْ إِذَا أَدْخَلَ عَلَى مُؤْمِنٍ سُوراً أَنَّهُ عَلَيْهِ أَدْخَلَهُ فَقَطُّ بَلْ وَاللَّهِ عَلَيْنَا بَلْ وَاللَّهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ص. امام صادق عليه السلام فرمود: کسی از شما چنین میندازد که چون مؤمنی را شادمان ساخت تنها وی را مسرور ساخت بلکه بخدا سوگند ما را خوشحال کرده، بلکه بخدا سوگند رسول خدا را شاد نموده.

۷- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ أَبِي الْجَارُودِ عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِدْخَالَ السُّورِ عَلَى الْمُؤْمِنِ شَبْعَةً مُسَلِّمٍ أَوْ قَضَاءً دَيْنِهِ. ابو الجارود گوید شنیدم از امام باقر علیه السلام فرمود: برستی که بهترین کارها نزد خدا وارد ساختن سرور است بر مؤمن و آن سیر نمودن مؤمن یا اداء قرض اوست.

۸- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ سَدِيرِ الصَّبْرِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ إِذَا بَعَثَ اللَّهُ الْمُؤْمِنَ مِنْ قَبْرِهِ خَرَجَ مَعَهُ مِثَالٌ يَفْدُمُ^۱ أَمَامَهُ كُلَّمَا رَأَى الْمُؤْمِنُ هَوْلًا مِنْ أَهْوَالِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ قَالَ لَهُ الْمِثَالُ لَا تَفْرَغْ وَلَا تَحْزَنْ وَ أَبْشِرْ بِالسُّورِ وَ الْكِرَامَةِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حَتَّى يَقِفَ بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَيَحَاسِبُهُ حِسَاباً يَسِيراً وَ يَأْمُرُ بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ وَ الْمِثَالُ أَمَامَهُ فَيَقُولُ لَهُ الْمُؤْمِنُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ نَعَمْ الْخَارِجُ خَرَجَتْ مَعِيَ مِنْ قَبْرِي وَ مَا زِلْتُ تُبَشِّرُنِي بِالسُّورِ وَ الْكِرَامَةِ مِنَ اللَّهِ حَتَّى رَأَيْتُ ذَلِكَ فَيَقُولُ مَنْ أَنْتَ فَيَقُولُ أَنَا السُّورُ الَّذِي كُنْتُ أَدْخَلْتُ عَلَى أَحْيِكَ الْمُؤْمِنِ فِي الدُّنْيَا خَلَقَنِي اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْهُ لِأُبَشِّرَكَ. امام صادق علیه السلام در حدیثی طولانی فرماید: چون خدا مؤمن را از گورش در آورد، تمثالی با او خارج شود که در جلو او راه رود، و هر گاه مؤمن یکی از هراسهای روز قیامت را ببیند، تمثال باو گوید نترس و غم مخور، ترا مزده باد بشادی و کرامت خدای عز و جل تا در برابر خدای عز و جل بایستد، خدا هم باسانی از او حساب کشد و بسوی بهشتش فرمان دهد و تمثال در جلوش باشد. مؤمن باو گوید: چه خوب کسی بودی تو که از گور همراه من در آمدی و همواره مرا بشادی و کرامت خدا مزده دادی تا آن را دیدم، سپس گوید: تو کیستی؟ گوید: من آن شادی هستم که در دنیا به برادر مؤمنت رسانیدی خدای عز و جل مرا از آن شادی آفرید تا ترا مزده دهم.

^۱ (۱) «شبعه» بفتح الشین إمّا بالنصب بنزع الخافض أي بشعبة أو بالرفع بتقدير هو شعبة أو بالجر بدلاً أو عطف بيان للسور و المراد بالمسلم هنا المؤمن و كان تبديل المؤمن به للاشعار بأنه يكفى ظاهر الايمان لذلك و ذكرهما على المثال (آت).

^۲ (۲) «يقدّم» أي يتقدم كما في قوله تعالى في قصة فرعون: «إِذْ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» E و لفظه «امامه» تأكيده (ق).

۹- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ السَّيَّارِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمُهورٍ قَالَ: كَانَ النَّجَّاشِيُّ^۱ وَهُوَ رَجُلٌ مِنَ الدَّهَاقِيِّينَ عَامِلًا عَلَى الْأَهْوَازِ وَفَارِسَ فَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ عَمَلِهِ- لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ فِي دِيْوَانَ النَّجَّاشِيِّ عَلَيَّ خَرَجًا وَهُوَ مُؤَمَّنٌ يَدِينُ بِطَاعَتِكَ فَإِنْ رَأَيْتَ أَنْ تَكْتُبَ لِي إِلَيْهِ كِتَابًا قَالَ فَكْتُبْ إِلَيْهِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* سُرَّ أَخَاكَ يَسُرُّكَ اللَّهُ قَالَ فَلَمَّا وَرَدَ الْكِتَابُ عَلَيْهِ دَخَلَ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي مَجْلِسِهِ فَلَمَّا خَلَا نَاولَهُ الْكِتَابَ وَ قَالَ هَذَا كِتَابُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَقبَلَهُ وَ وَضَعَهُ عَلَى عَيْنَيْهِ وَ قَالَ لَهُ مَا حَاجَتُكَ قَالَ خَرَجَ عَلَيَّ فِي دِيْوَانِكَ فَقَالَ لَهُ وَ كَمْ هُوَ قَالَ عَشْرَةُ آلَافٍ دِرْهَمٍ فَدَعَا كَاتِبَهُ وَ أَمَرَهُ بِأَدَائِهَا عَنْهُ ثُمَّ أَخْرَجَهُ مِنْهَا^۲ وَ أَمَرَ أَنْ يُثَبَّتَهَا لَهُ لِقَابِلٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ سَرَرْتُكَ فَقَالَ نَعَمْ جُعِلْتُ فِدَاكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِمَرْكَبٍ وَ حَارِيَّةٍ وَ غَلَامٍ وَ أَمَرَ لَهُ بِتَخْتِ ثِيَابٍ^۳ فِي كُلِّ ذَلِكَ يَقُولُ لَهُ هَلْ سَرَرْتُكَ فَيَقُولُ نَعَمْ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَكُلَّمَا قَالَ نَعَمْ زَادَهُ حَتَّى فَرَغَ^۴ ثُمَّ قَالَ لَهُ احْمِلْ فُرْشَ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي كُنْتُ جَالِسًا فِيهِ حِينَ دَفَعْتَ إِلَيَّ كِتَابَ مَوْلَايَ الَّذِي نَاولْتَنِي فِيهِ وَ اذْفَعْ إِلَيَّ حَوَائِجَكَ قَالَ فَفَعَلَ وَ خَرَجَ الرَّجُلُ فَصَارَ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع بَعْدَ ذَلِكَ فَحَدَّثَهُ الرَّجُلُ بِالْحَدِيثِ عَلَى جِهَتِهِ فَجَعَلَ يُسَرُّ بِمَا فَعَلَ فَقَالَ الرَّجُلُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ كَأَنَّهُ قَدْ سَرَّكَ مَا فَعَلَ بِي فَقَالَ إِي وَ اللَّهُ لَقَدْ سَرَّ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ.

محمد بن جمهور گوید: نجاشی مردی دهقان^۱ و حاکم اهواز و شیراز بود، یکی از کارمندانش بامام صادق علیه السلام عرض کرد: در دفتر نجاشی خراجی بعهده من است و او مؤمن است و فرمانبردن از شما را عقیده دارد، اگر صلاح بدانید برام باو توصیه می بنویسید، امام صادق علیه السلام نوشت.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ برادرت را شاد کن تا خدا ترا شاد کند او نامه را گرفت و نزد نجاشی آمد، زمانی که در مجلس عمومی نشست بود، چون خلوت شد نامه را باو داد و گفت: این نامه امام صادق علیه السلام است، نجاشی نامه را بوسید و روی دیده گذاشت و گفت:

حاجت چیست؟ گفت در دفتر شما خراجی بر من است، نجاشی گفت: چه مقدار است؟ گفت: ده هزار درهم، نجاشی دفتردارش را خواست و دستور داد از حساب خود او بپردازد و بدهی او را از دفتر خارج کند و برای سال آینده هم همان مقدار بنام نجاشی بنویسد، سپس باو گفت: آیا ترا شاد کردم؟

گفت: آری قربانت، آنگاه دستور داد باو مرکوب و کنیز و نوکری دهند و نیز دستور داد يك دست لباس باو دادند، و در هر يك از آنها میگفت ترا شاد کردم؟ او میگفت: آری قربانت، و هر چه او میگفت آری نجاشی میافزود تا از عطا فراغت یافت،

^۱ (۳) النجاشي بفتح النون و كسرهما و تشديد الباء و تخفيفها أفصح و هو أبو التاسع لأحمد بن علي بن أحمد بن العباس صاحب الرجال، و الدهقان معرب يطلق على رئيس القرية و على التاجر و على من له مال و عقار و داله مكسور (خ).

^۲ (۴) أي أخرج اسمه من دفاتر الديوان.

^۳ (۵) التخت: وعاء يضان فيه الثياب.

^۴ (۱) فرغ أي النجاشي من العطاء.

^۵ (۱) دهقان، معرب دهگان، بمعنى صاحب ده یا رئيس ده است که در این زمان او را که خدایا دهدار گویند.

سپس گفت: فرش این اتاق را هم که رویش نشسته بودم هنگامی که نامه مولایم را بمن دادی برادر و بر و بعد از این هم حوائج را پیش من آر. مرد فرش را برداشت و خدمت امام صادق علیه السلام رفت و جریان را چنان که واقع شده بود گزارش داد، حضرت از رفتار او مسرور میشد مرد گفت: مثل اینکه نجاشی با این رفتار شما را هم شادمان کرد؟ فرمود: آری بخدا، خدا و پیغمبرش را هم شاد کرد.

۱۰- أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَالٍ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِي الْيَمُظَانَ عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع- عَنْ حَقِّ الْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ قَالَ فَقَالَ حَقُّ الْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ لَوْ حَدَّثْتُكُمْ لَكَفَرْتُمْ^۱ إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا خَرَجَ مِنْ قَبْرِهِ خَرَجَ مَعَهُ مِثَالُ مَنْ قَبْرَهُ يَقُولُ لَهُ أَبَشِرْ بِالْكَرَامَةِ مِنَ اللَّهِ وَالسُّرُورِ فَيَقُولُ لَهُ بَشْرَكَ اللَّهُ بِخَيْرٍ قَالَ ثُمَّ يَمْضِي مَعَهُ يُبَشِّرُهُ بِمِثْلِ مَا قَالَ وَ إِذَا مَرَّ بِهَوْدٍ قَالَ لَيْسَ هَذَا لَكَ وَ إِذَا مَرَّ بِخَيْرٍ قَالَ هَذَا لَكَ فَلَا يَزَالُ مَعَهُ يُؤْمِنُهُ مِمَّا يَخَافُ وَ يُبَشِّرُهُ بِمَا يُحِبُّ حَتَّى يَقِفَ مَعَهُ بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِذَا أَمَرَ بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ قَالَ لَهُ الْمِثَالُ أَبَشِرْ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ أَمَرَ بِكَ إِلَى الْجَنَّةِ قَالَ فَيَقُولُ مَنْ أَنْتَ رَحِمَكَ اللَّهُ تُبَشِّرُنِي مِنْ حِينَ خَرَجْتُ مِنْ قَبْرِي وَ أَنْسَنِي فِي طَرِيقِي وَ خَبَّرْتَنِي عَنْ رَبِّي قَالَ فَيَقُولُ أَنَا السُّرُورُ الَّذِي كُنْتَ تُدْخِلُهُ عَلَى إِخْوَانِكَ فِي الدُّنْيَا خُلِقْتُ مِنْهُ لِأَبَشْرِكَ وَ أُونَسَ وَ حَشْتِكَ. ابان بن تغلب گوید: از امام صادق علیه السلام حق مؤمن را بر مؤمن پرسیدم، فرمود: حق مؤمن بر مؤمن بزرگتر از اینهاست، اگر بشما گویم انکار میکنید، چون مؤمن از گورش در آید، تمثالی همراه او از گور خارج شود و باو گوید ترا مژده باد بکرامت و سرور از جانب خدا، مؤمن گوید: خدا ترا بخیر مژده دهد، سپس آن تمثال همراه او رود و او را همچنان مژده دهد: چون بامر هراسناکی گذرد. باو گوید: این برای تو نیست و چون به امر خیری بگذرد گوید: این از تو است، همچنین پیوسته با او باشد و او را از آنچه میترسد ایمنی و آنچه دوست دارد مژده دهد تا همراه او در برابر خدای عز و جل بایستد، سپس چون خدا بسوی بهشتش فرمان دهد، تمثال باو گوید ترا مژده باد، زیرا خدای عز و جل دستور بهشت برایت صادر فرمود، مؤمن گوید: تو کیستی خدایت رحمت کند که از هنگامی که از قبر بیرون آمدم همواره مرا مژده دهی و در میان راه انیس من بودی و از پیرو دگرم بمن خیر دادی؟ تمثال گوید: من آن شادی هستم که در دنیا برادرانت میرسانیدی، من از آن شادی آفریده شدم تا ترا مژده دهم و دلدار ترس تو باشم.

- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَالٍ مِثْلَهُ.

۱۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ سُورُورٌ [الَّذِي] تُدْخِلُهُ عَلَى الْمُؤْمِنِ تَطَرُّدٌ عَنْهُ^۲ جَوْعَتُهُ أَوْ تَكْشِيفُ عَنْهُ كُرْبَتَهُ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: محبوبترین اعمال نزد خدا سروری است که بمؤمنی رسائی: گرسنگی او را بزدائی یا گرفتاری او را برداری.

^۱ (۲) الكفر هنا بمعنى الفسق.

^۲ (۳) الطرد: الابعاد.

۱۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ مَسْكِينٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ أَدْخَلَ عَلَيَّ مُؤْمِنٍ سُورًا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ ذَلِكَ السُّورِ خَلْقًا فَيَلْقَاهُ عِنْدَ مَوْتِهِ فَيَقُولُ لَهُ أَبَشِرْ يَا وَلِيَّ اللَّهِ بِكَرَامَةِ مِنَ اللَّهِ وَ رِضْوَانٍ - ثُمَّ لَا يَزَالُ مَعَهُ حَتَّى يَدْخُلَهُ قَبْرُهُ [يَلْقَاهُ] فَيَقُولُ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ فَإِذَا بُعِثَ يَلْقَاهُ فَيَقُولُ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ لَا يَزَالُ مَعَهُ عِنْدَ كُلِّ هَوْلِ يُبَشِّرُهُ وَ يَقُولُ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ فَيَقُولُ لَهُ مَنْ أَنْتَ رَحِمَكَ اللَّهُ فَيَقُولُ أَنَا السُّورُ الَّذِي أَدْخَلْتَهُ عَلَيَّ فَلَانَ. امام صادق عليه السلام فرمود: هر که بمؤمنی شادی رساند. خدای عز و جل از آن شادی مخلوقی آفریند که هنگام مرگ دیدارش کند و باو گوید: ای دوست خدا مژده باد ترا بکرامت و رضوان خدا، سپس همواره همراه او باشد تا داخل قبرش شود، و باو همان سخن را گوید، و چون از گور برخیزد، باو همچنان گوید، سپس همواره همراه او باشد و هنگام هر ترسی او را مژده دهد و باو همچنان گوید، مؤمن باو گوید: تو کیستی خدایت رحمت کند» گوید من آن شادی هستم که بفلانی رسانیدی.

۱۳- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: كَانَ رَجُلًا عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَقَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ - وَ الَّذِينَ يُؤَدُّونَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ بَعِيرٍ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَ إِثْمًا مُبِينًا قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع فَمَا ثَوَابُ مَنْ أَدْخَلَ عَلَيْهِ السُّورَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ عَشْرُ حَسَنَاتٍ فَقَالَ إِي وَ اللَّهِ وَ أَلْفُ أَلْفِ حَسَنَةٍ. ابن سنان گوید: مردی خدمت امام صادق علیه السلام بود و این آیه را قرائت کرد: «کسانی که مردان و زنان مؤمن را بغیر آنچه کرده‌اند (بدون گناه) آزار دهند، بهتان و گناه آشکاری بگردن گرفته‌اند ۵۸ سوره ۳۳» امام صادق علیه السلام فرمود: پس ثواب کسی که بمؤمنی شادی رساند چیست؟ عرض کردم قربانت ده حسنه. فرمود: آری بخدا و هزار هزار حسنه (یعنی بمقدار افزایش شادی و خلوص نیت و زحمتی که در آن راه تحمل میکند، حسنه افزایش یابد).

۱۴- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أُورَمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَحْيَى عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ الْعَلَاءِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ أَدْخَلَ السُّورَ عَلَى مُؤْمِنٍ فَقَدْ أَدْخَلَهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ص وَ مَنْ أَدْخَلَهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ص فَقَدْ وَصَلَ ذَلِكَ إِلَى اللَّهِ وَ كَذَلِكَ مَنْ أَدْخَلَ عَلَيْهِ كَرِيًّا. امام صادق علیه السلام فرمود: هر که مؤمنی را شاد کند، آن شادی را برسول خدا صلی الله علیه و آله رسانیده و هر که به پیغمبر صلی الله علیه و آله شادی رساند، آن شادی را بخدا رسانیده و همچنین است کسی که بمؤمنی اندوهی رساند.

۱۵- عَنْهُ عَنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مَنْصُورٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: أَيُّمَا مُسْلِمٍ لَقِيَ مُسْلِمًا فَسَرَّهُ سَرَّهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. و فرمود: هر مسلمانی که بمسلمانی برخورد و او را شاد کند، خدای عز و جل را شاد کرده است.

^۱ (۱) الأحزاب ۵۸. بغیر ما اکتسبوا ای بغیر جنایة استحققوا بها الایذاء.

۱۶- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ أَحَبَّ الْأَعْمَالَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِذْخَالَ الشُّرُورَ عَلَى الْمُؤْمِنِ إِشْبَاعَ جَوْعَتِهِ أَوْ تَنْفِيسَ كُرْبَتِهِ أَوْ قَضَاءَ دِينِهِ. و فرمود: از جمله دوست ترین اعمال نزد خدای عز و جل شادی رسانیدن بمؤمن است، سیر کردن او از گرسنگی باشد یا رفع گرفتاری او یا پرداخت بدهیش

بَابُ قَضَاءِ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ

باب روا کردن حاجت مؤمن

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ بَكَّارِ بْنِ كَرْدَمٍ^۱ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ لِي يَا مُفَضَّلُ اسْمِعْ مَا أَقُولُ لَكَ وَ اعْلَمْ أَنَّهُ الْحَقُّ وَ افْعَلْهُ وَ أَخْبِرْ بِهِ عَلَيْهِ^۲ إِخْوَانِكَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ مَا عَلَيْهِ إِخْوَانِي قَالَ الرَّاعِيُونَ فِي قَضَاءِ حَوَائِجِ إِخْوَانِهِمْ قَالَ ثُمَّ قَالَ وَ مَنْ قَضَى لِأَخِيهِ الْمُؤْمِنِ حَاجَةً قَضَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ- يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِائَةَ أَلْفِ حَاجَةٍ مِنْ ذَلِكَ أَوْهَا الْجَنَّةُ وَ مِنْ ذَلِكَ أَنْ يُدْخَلَ قَرَابَتَهُ وَ مَعَارِفَهُ وَ إِخْوَانَهُ الْجَنَّةَ بَعْدَ أَنْ لَا يَكُونُوا نُصَابًا^۳ وَ كَانَ الْمُفَضَّلُ إِذَا سَأَلَ الْحَاجَةَ أَخًا مِنْ إِخْوَانِهِ قَالَ لَهُ أ مَا تَشْتَهِي أَنْ تَكُونَ مِنْ عَلَيْهِ إِخْوَانٍ. مفضل گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: ای مفضل! آنچه بتو میگویم بشنو و بدان که حق است و انجام ده و به برادران بزرگوارت خبر ده، عرض کردم: برادران بزرگوام کیانند؟ فرمود: کسانی که در روا ساختن حوائج برادران خود رغبت دارند، سپس فرمود: هر کس يك حاجت برادر مؤمن خود را روا کند، خدای عز و جل روز قیامت صد هزار حاجت او را روا کند که نخستین آنها بهشت باشد و دیگرش اینکه خویشان و آشنایان و برادرانش را اگر ناصبی نباشند ببهشت برد، و رسم مفضل این بود که چون از یکی از برادرانش درخواست حاجتی میکرد، باو میگفت: آیا نمیخواهی که از برادران بزرگوار باشی؟.

۲- عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ خَلْقًا مِنْ خَلْقِهِ انْتَجَبَهُمْ لِقَضَاءِ حَوَائِجِ فُقَرَاءِ شِيعَتِنَا لِئِيْبَهُمْ عَلَى ذَلِكَ الْجَنَّةَ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ فَكُنْ ثُمَّ قَالَ لَنَا وَ اللَّهُ رَبُّ نَعْبُدُهُ لَا نُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا^۴. مفضل بن عمر گوید امام صادق علیه السلام فرمود: همانا خدای عز و جل دسته‌ئی از مخلوقش را آفریده و ایشان را برای قضاء حوائج شیعیان فقیر ما انتخاب فرموده تا در برابر آن بهشت را بایشان پاداش دهد، پس اگر توانی از آنها باش. سپس فرمود: بخدا ما را پروردگاریست که او را پرستش کنیم و چیزی را شریک او نسازیم.

^۱ (۲) كجعفر.

^۲ (۳) «علیه إخوانك» بكسر المهملة و إسكان اللام أي شريفهم و رفيعهم جمع على كصيبة و صبی (فی).

^۳ (۱) المراد بالنصاب في عرف أصحاب الأئمة: المخالفون المتعصبون في مذهبهم فغير النصاب هم المستضعفون.

^۴ (۲) لعل المراد بيان ائمة عليهم السلام لا يطلبون حوائجهم إلى أحد سوى الله سبحانه و أهم منزهون عن ذلك. أو تبييه للمفضل و أمثاله لئلا يصيروا إلى الغلو.

۳- عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَيْمَنَ عَنْ صَدَقَةَ الْأَحْدَبِ^۱ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: قَضَاءُ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَيْتِي أَلْفِ رَقِيَّةٍ وَ خَيْرٌ مِنْ حُمْلَانٍ^۲ أَلْفِ فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. امام صادق عليه السلام فرمود: روا ساختن حاجت مؤمن از آزاد کردن هزار بنده و بار کردن هزار اسب در راه خدا (فرستادن بجهاد) بهتر است.

- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ مِثْلَ الْحَدِيثَيْنِ.

۴- عَلِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ صَنْدَلٍ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ الْكِنَانِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع لَقَضَاءِ حَاجَةِ امْرِئٍ مُؤْمِنٍ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ عِشْرِينَ حَجَّةً كُلُّ حَجَّةٍ يُنْفِقُ فِيهَا صَاحِبُهَا مِائَةَ أَلْفٍ. و فرمود: برآوردن حاجت يك مرد مؤمن نزد خدا از بيست حجی كه، در هر يك از آنها صد هزار (دينار يا درهم) خرج شود بهتر است.

۵- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ الْجُهْمِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَمَّارٍ الصَّيْرِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع جُعِلْتُ فِدَاكَ الْمُؤْمِنُ رَحْمَةً عَلَى الْمُؤْمِنِ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَ كَيْفَ ذَلِكَ قَالَ أَيُّمَا مُؤْمِنٍ أَتَى أَخَاهُ فِي حَاجَةٍ فَإِنَّمَا ذَلِكَ رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ سَاقَهَا إِلَيْهِ وَ سَبَبَهَا لَهُ فَإِنْ قَضَى حَاجَتَهُ كَانَ قَدْ قَبِلَ الرَّحْمَةَ بِقَبُولِهَا وَ إِنْ رَدَّ عَنْ حَاجَتِهِ وَ هُوَ يَقْدِرُ عَلَى قَضَائِهَا فَإِنَّمَا رَدَّ عَنْ نَفْسِهِ رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ- سَاقَهَا إِلَيْهِ وَ سَبَبَهَا لَهُ وَ ذَخَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ تِلْكَ الرَّحْمَةَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَكُونَ الْمَرْدُودُ عَنْ حَاجَتِهِ هُوَ الْحَاكِمَ فِيهَا إِنْ شَاءَ صَرَفَهَا إِلَى نَفْسِهِ وَ إِنْ شَاءَ صَرَفَهَا إِلَى غَيْرِهِ يَا إِسْمَاعِيلُ فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ هُوَ الْحَاكِمُ فِي رَحْمَةِ مَنْ اللَّهُ قَدْ شُرِعَتْ لَهُ فَإِلَى مَنْ تَرَى يَصْرِفُهَا قُلْتُ لَا أَظُنُّ يَصْرِفُهَا عَنْ نَفْسِهِ قَالَ لَا تَنْظُنَّ وَ لَكِنْ اسْتَيْقِنُ فَإِنَّهُ لَنْ يَرُدَّهَا عَنْ نَفْسِهِ يَا إِسْمَاعِيلُ مَنْ أَتَاهُ أَخُوهُ فِي حَاجَةٍ يَقْدِرُ عَلَى قَضَائِهَا فَلَمْ يَفْضَحْهَا لَهُ سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْهِ شُجَاعاً^۳ يَنْهَشُ إِبْهَامَهُ فِي قَبْرِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَعْمُوراً لَهُ أَوْ مُعَدَّباً. اسماعيل بن عمار صيرفي گوید: امام صادق عليه السلام عرض کردم، قربانت مؤمن برای مؤمن رحمت است؟ فرمود: آری: گفتم: چگونه؟ فرمود: هر مؤمنی كه برای حاجتی نزد برادرش رود رحمتی است كه خدا آن را بسوی او فرستاده و برایش آماده کرده، پس اگر حاجتش را روا كند، رحمت خدا را پذیرفته و اگر حاجت او را رد كند، با وجود آنكه ميتواند برآورد، رحمتی را كه خدای جل و عز بسوی او فرستاده و آماده نموده رد کرده است، و خدای عز و جل آن رحمت را تا روز قیامت ذخیره كند تا كسی كه از حاجتش رد شده نسبت بآن قضاوت كند، اگر خواهد آن را بخود برگرداند و اگر خواهد بديگری ارجاع دهد.

ای اسماعیل؛ هر گاه او در روز قیامت حاکم شود نسبت برحمتی كه از جانب خدا برای او روا گشته، عقیده داری كه بچه كسی ارجاعش ميدهد؟

^۱ (۳) الاحدب من خرج ظهره و دخل صدره و بطنه (ث).

^۲ (۴) الحملان بالضم ما يحمل عليه من الدواب في الهبة خاصة (ث).

^۳ (۱) الشجاع كغراب و كتاب: الحية و الذكر منها أو ضرب منها صغير و الجمع شجاعان بالكسر و الضم.

عرضکردم گمان ندارم آن را از خود بگرداند، فرمود گمان میر، بلکه یقین داشته باش که هرگز از خود نگرداند.

ای اسماعیل، هر که برای حاجتی نزد برادرش رود که او بتواند روا کند، و روا نکند، خدا در قبر ماری بر او مسلط کند که انگشت ابهامش را تا روز قیامت بگردد، چه آنکه آن میت در قیامت آمرزیده باشد یا معذب (اگر آمرزیده هم باشد، این عذاب بجهت رد کردن حاجت مؤمن است).

شرح

- این روایت دلیل است بر اینکه عذابهایی که در قبر برای گنهکاران خبر داده شده به پیکر جسمانی وارد نمیشود، بلکه به پیکر مثالی وارد شود، زیرا پیکر در گور رفته پس از مدتی خاک شود در صورتی که گزیدن انگشت ابهام تا روز قیامت معین شده است.

۶- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ عَنْ أَبِي بَرزَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ أَسْبُوعًا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ سِتَّةَ آلَافِ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ سِتَّةَ آلَافِ سَيِّئَةٍ وَ رَفَعَ لَهُ سِتَّةَ آلَافِ دَرَجَةٍ قَالَ وَ زَادَ فِيهِ إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ وَ قَضَى لَهُ سِتَّةَ آلَافِ حَاجَةٍ قَالَ ثُمَّ قَالَ وَ قَضَاءُ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ طَوَافٍ وَ طَوَافٍ حَتَّى عَدَّ عَشْرًا. ابان بن تغلب گوید: شنیدم امام صادق علیه السلام میفرمود: هر کس هفت شوط گرد خانه کعبه طواف کند، خدای عز و جل برایش شش هزار حسنه نویسد و شش هزار گناه از او بزداید و شش هزار درجه برایش بالا برد- اسحاق بن عمار افزوده که: شش هزار حاجت او را هم روا کند- سپس امام علیه السلام فرمود: روا ساختن حاجت مؤمن بهتر است از طوافی و تا ده طواف شمرد.

شرح

- پیداست که حوائج برادران دینی از لحاظ اهمیت و ارزش مختلف است و همچنین نیت کسی که آن حاجت را روا میکند مختلف می شود، چنان که در بحث نیت بتفصیل ذکر شد، از این رو ثواب و پاداشی هم که در برابر قضاء حاجت مؤمن داده می شود، مختلف میگردد و از يك طواف تا ده طواف میرسد.

۷- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَا قَضَى مُسْلِمٌ لِمُسْلِمٍ حَاجَةً إِلَّا نَادَاهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَيَّ ثَوَابِكَ وَ لَا أَرْضَى لَكَ بِدُونِ الْجَنَّةِ. امام صادق علیه السلام فرمود: هر مسلمانی که حاجت مسلمانی را روا کند، خدای تبارک و تعالی باو خطاب کند که: ثواب تو بعهده من است و بغیر بهشت برایت راضی نباشم.

۸- عَنْهُ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ: مَنْ طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ طَوَافًا وَاحِدًا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ سِتَّةَ آلَافِ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ سِتَّةَ آلَافِ سَيِّئَةٍ وَ رَفَعَ اللَّهُ لَهُ سِتَّةَ آلَافِ دَرَجَةٍ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الْمَلْتَرَمِ^۱ فَتَحَ اللَّهُ لَهُ سَبْعَةَ أَبْوَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ هَذَا الْفَضْلُ كُلُّهُ فِي الطَّوَافِ قَالَ نَعَمْ وَ أَخْبِرْكَ بِأَفْضَلِ مِنْ ذَلِكَ فَضَاءً حَاجَةَ الْمُسْلِمِ أَفْضَلُ مِنْ طَوَافٍ وَ طَوَافٍ وَ طَوَافٍ حَتَّى بَلَغَ عَشْرًا.

اسحاق بن عمار گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس گرد این خانه (کعبه) یکطواف کند خدای عز و جل برایش شش هزار حسنه نویسد و شش هزار گناه از او بزداید و شش هزار درجه برایش بالا برد، و چون نزد ملتزم^۲ رسد. خدا هفت در از درهای بهشت برایش گشاید، عرض کردم: قربانت، این همه فضیلت برای طوافست؟ فرمود: آری: اکنون ترا به بهتر از طواف هم خبر میدهم، روا ساختن حاجت مسلمان بهتر است از طوافی و طوافی و طوافی تا به ده طواف رسد.

۹- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْحَارِثِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ مَنْ مَشَى فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ يَطْلُبُ بِذَلِكَ مَا عِنْدَ اللَّهِ حَتَّى تُقْضَى لَهُ^۳ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ بِذَلِكَ مِثْلَ أَجْرِ حَجَّةٍ وَ عُمْرَةٍ مَبْرُورَتَيْنِ^۴ وَ صَوْمِ شَهْرَيْنِ مِنْ أَشْهُرِ الْحَرَمِ وَ اعْتِكَافِهِمَا فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ مَنْ مَشَى فِيهَا بِنِيَّةٍ وَ لَمْ تُقْضَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِذَلِكَ مِثْلَ حَجَّةٍ مَبْرُورَةٍ فَارْعَبُوا فِي الْحَيْرِ. امام صادق علیه السلام میفرمود: هر کس در راه حاجت برادر مؤمنش گام بردارد تا آن را روا کند و مقصودش ثواب خدا باشد. خدای عز و جل برایش مانند پاداش يك حج و يك عمره پذیرفته و روزه دو ماه حرام با اعتكاف آنها را در مسجد الحرام بنویسد. و هر کس به نیت روا ساختن گام بردارد، ولی برآورده نگردد، خدا برایش مانند يك حج پذیرفته نویسد، پس در کار خیر رغبت کنید.

۱۰- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَوْرَمَةَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع تَنَافَسُوا فِي الْمَعْرُوفِ^۵ لِإِخْوَانِكُمْ وَ كُونُوا مِنْ أَهْلِهِ فَإِنَّ لِلْحَجَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ- الْمَعْرُوفُ لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا مَنْ اصْطَنَعَ الْمَعْرُوفَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَمْشِي فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ فَيُوكَّلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ مَلَكَيْنِ وَاحِدًا عَنْ يَمِينِهِ وَ آخَرَ عَنْ شِمَالِهِ يَسْتَعْفِرَانِ لَهُ رَبَّهُ وَ يَدْعُوَانِ بِفَضَاءٍ حَاجَتِهِ ثُمَّ قَالَ وَ اللَّهُ لَرَسُولُ اللَّهِ ص أَسْرُ بِفَضَاءٍ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ إِذَا وَصَلَتْ إِلَيْهِ مِنْ صَاحِبٍ

^۱ (۲) أي المستجار. مقابل باب الكعبة، سمى به لانه يستحب التزامه و الصاق البطن به.

^۲ (۱) ملتزم: قسمتی از دیوار پشت خانه کعبه.

^۳ (۱) «حتى تقضى» بالتاء على بناء المفعول أو بالياء على بناء الفاعل و في بعض النسخ [حتى يقضيها].

^۴ (۲) أي مقبولتين.

^۵ (۳) في النهاية التنافس من المنافسة و هي الرغبة في الشيء و الانفراد به و هو من الشيء النفس الجيد في نوعه. و المعروف اسم جامع لكل ما عرف من طاعة الله تعالى و التقرب إلى الله و الاحسان إلى الناس و حسن الصحبة مع الاهل و غيرهم من الناس.

الحَاجَةِ. امام صادق عليه السلام فرمود: در نیکی رساندن برادران خود با يك ديگر مسابقه گذاريد و اهل نيكي باشيد: زيرا بهشت را دريست بنام معروف «نيكي و احسان» كه جز كسي كه در زندگي دنيا نيكي كرده، داخل آن نشود، همانا بنده در راه برآوردن حاجت برادر مؤمن خود گام بردارد و خدای عز و جل دو فرشته بر او گمارد، يكي در طرف راست و ديگري در جانب چپ او كه براي از پروردگار آمرزش خواهند و برای روا شدن حاجت او دعا كنند. سپس فرمود: بخدا كه چون مؤمن بجاگشش رسد پيغمبر صلی الله عليه و آله از خود او مسرورتر است.

۱۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ خَلْفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: وَ اللَّهُ لَأَنْ أَحْجَّ حَجَّةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ رَقَبَةً وَ رَقَبَةً وَ مِثْلَهَا وَ مِثْلَهَا حَتَّى بَلَغَ السَّبْعِينَ وَ لَأَنْ أُعُولَ أَهْلَ بَيْتِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ^۱ أَسَدٌ جَوْعَتَهُمْ وَ أَكْسَوُ عَوْرَتَهُمْ فَأَكْفُ وَجُوهُهُمْ عَنِ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَحْجَّ حَجَّةً وَ حَجَّةً وَ حَجَّةً وَ مِثْلَهَا حَتَّى بَلَغَ عَشْرًا وَ مِثْلَهَا حَتَّى بَلَغَ السَّبْعِينَ. امام باقر عليه السلام فرمود: بخدا سوگند كه گزاردن يك حج نزد من از اينكه يك بنده آزاد كنم تا برسد به ده بنده و هفتاد بنده محبوبتر است، و اگر يك خانواده از مسلمين را كفالت كنم كه آنها را از گرسنگي برهانم و پيكرشان را بپوشانم تا آبروي آنها را نزد مردم حفظ كنم، نزد من از گزاردن حجي و حجي تا برسد بده حج و هفتاد حج محبوبتر است.

۱۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ صَاحِبِ الشَّعْبِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى مُوسَى ع- أَنْ مِنْ عِبَادِي مَنْ يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالْحَسَنَةِ فَأُحْكِمُهُ فِي الْجَنَّةِ فَقَالَ مُوسَى يَا رَبِّ وَ مَا تِلْكَ الْحَسَنَةُ قَالَ يَمْسِي مَعَ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ فِي فَضَاءٍ حَاجَتِهِ فُضِيَتْ أَوْ لَمْ تُفَضَّ^۲. امام باقر عليه السلام فرمود. خدای عز و جل بموسی عليه السلام وحی فرمود: همانا از جمله بندگانم کسی است كه بوسيله حسنه بمن تقرب جويد و من او را در بهشت حاكم سازم (بهشت را در اختيار او گذارم) موسی عرض كرد، پروردگارا آن حسنه چيست؟ فرمود: اينكه همراه برادر مؤمنش در راه بر آوردن حاجت او گام بردارد، چه آنكه برآورده شود يا نشود.

۱۳- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع يَقُولُ مَنْ أَنَاهُ أَخُوهُ الْمُؤْمِنُ فِي حَاجَةٍ فِيمَا هِيَ رَحْمَةٌ مِنَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى سَأَفَهَا إِلَيْهِ فَإِنْ قَبِلَ ذَلِكَ فَقَدْ وَصَلَهُ بِوَلَايَتِنَا وَ هُوَ مُؤْتَمِلٌ بِوَلَايَةِ اللَّهِ وَ إِنْ رَدَّهُ عَنْ حَاجَتِهِ وَ هُوَ يَقْدِرُ عَلَى فَضَائِلِهَا سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْهِ شُجَاعًا مِنْ نَارٍ يَنْهَشُهُ فِي قَبْرِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَغْفُورًا لَهُ أَوْ مُعَدَّبًا

^۱ (۴) الظاهر أن ضمير مثلها في الاولين راجع إلى الرقية و في الأخيرين إلى العشر؛ و قوله:

« حتى بلغ » في الموضوعين كلام الراوي اي قال مثلها سبع مرّات في الموضوعين فصار المجموع سبعين و يحتمل كونه كلام الإمام عليه السلام و يكون « بلغ » بمعنى يبلغ (آت).

^۲ (۵) « لان أعول » قال الجوهري: عال عياله يعولهم عولا و عيالة أي كفاهم و أنفق عليهم.

^۳ (۱) « قضيت أو لم تقض » محمول على ما إذا لم يقصر في السعي كما مرّ مع ان الاشتراك في دخول الجنة و التحكيم فيها لا ينافي التفاوت بحسب الدرجات. و في بعض النسخ [ام لم تقض].

^۴ (۲) الضمير المنصوب في وصله راجع إلى مصدر قبل (آت).

فَإِنْ عَذَرَهُ الطَّالِبُ^۱ كَانَ أَسْوَأَ حَالًا. حضرت ابو الحسن عليه السلام فرمود: هر که برادر مؤمنش برای حاجتی نزد او آید، رحمتی باشد که خدای تبارک و تعالی بسوی او کشانیده، پس اگر آن را بپذیرد، بولایت ما پیوستش داده و ولایت ما بولایت خدا پیوسته است، و اگر با وجود آنکه توانائی بر قضاء حاجت او دارد، او را رد کند، خدا در قبرش ماری از آتش باو مسلط کند که تا روز قیامت او را بگزد، چه آنکه آمرزیده باشد یا معذب (گناه دیگری داشته یا نداشته باشد) و اگر حاجت خواه او را معذور دارد، وضعش بدتر است.

شرح

- یعنی علاوه بر گزیدن مار عذاب بیشترش کنند، زیرا وقتی صاحب حاجت معذورش دارد که هر چه اصرار کند جواب انکار شنود، علاوه بر آنکه در قضاء حاجت برادر مؤمن نباید مسامحه کرد تا مجبور بمعذور داشتن گردد.

۱۴- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَتَرُدُّ عَلَيْهِ الْحَاجَةُ لِأَخِيهِ فَلَا تَكُونُ عِنْدَهُ فَيَهْتَمُّ بِهَا قَلْبُهُ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بِهَمِّهِ الْجَنَّةَ. امام باقر عليه السلام فرمود: همانا مؤمن حاجتی از برادرش باو مراجعه می‌شود که نمیتواند انجام دهد، ولی بدان همت میگمارد و دل میندند، خدای تبارک و تعالی او را بسبب همتش بهشت وارد میکند.

بَابُ السَّعْيِ فِي حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ: مَشِي الرَّجُلِ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ يُكْتَبُ^۲ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَ يُحْسَى عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ وَ يُرْفَعُ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ قَالَ وَ لَا أَعْلَمُهُ^۳ إِلَّا قَالَ وَ يَغْدِلُ عَشْرَ رِقَابٍ وَ أَفْضَلُ مِنْ اعْتِكَافِ شَهْرٍ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ. امام صادق عليه السلام فرمود: برای گام برداشت مرد در راه حاجت برادر مؤمنش، ده حسنه برایش نوشته شود و ده گناه از او محو شود و ده درجه برایش بالا رود، و جز این نمیدانم که فرمود:^۴ و آن برابر آزاد کردن ده بنده و بهتر از اعتكاف يكماه در مسجد الحرام است.

^۱ (۳) «فان عذره الطالب» في المصباح عذرتة فيما صنع عذرا من باب ضرب: رفعت عنه اللوم فهو معذور أي غير ملوم و أَعذَرْتَهُ بِالْأَلْفِ لَغَةً. و قوله: «كان أسوأ حالا» انما كان المعذور أسوأ حالا لان العاذر لحسن خلقه و كرمه أحق بقضاء الحاجة ممن لا يعذر. فرد قضاء حاجته اشنع و الندم عليه أعظم و الحسرة عليه أدموم و وجه آخر و هو أنه إذا عذره لا يشكو و لا يغبته فبقى حقه عليه سالما إلى يوم الحساب.

^۲ (۴) «على بناء المفعول و العائد محذوف أو على بناء الفاعل و الاسناد على المجاز (آت).

^۳ (۵) «و لا أعلمه» أي و لا أظنه (آت).

^۴ (۱) از این جمله پیداست که جمله اخیر روایت در نظر یکی از روایت مظنون بوده و فرمایش امام را بطور قطع و یقین در خاطر سپرده بوده است.

۲- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحُسَيْنِ ع يَقُولُ إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا فِي الْأَرْضِ يَسْعَوْنَ فِي حَوَائِجِ النَّاسِ هُمْ الْأَمْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مَنْ أَدْخَلَ عَلَى مُؤْمِنٍ سُورًا فَرَحَّ اللَّهُ قَلْبَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. حضرت ابو الحسن عليه السلام میفرمود: همانا از برای خدا در زمین بندگانی است که برای حوائج مردم کوشش میکنند، اینها روز قیامت در امانند، و هر که بمؤمنی شادی رساند، خدا روز قیامت دلش را شاد سازد.

۳- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عُيَيْبَةَ الْحَدَّاءِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع مَنْ مَشَى فِي حَاجَةِ أَحِيهِ الْمُسْلِمِ أَظَلَّهُ اللَّهُ بِخَمْسَةِ وَ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ^۱ وَ لَمْ يَزْفَعْ قَدَمًا إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ حَسَنَةً وَ حَطَّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةٌ وَ يَرْفَعُ لَهُ بِهَا دَرَجَةً فَإِذَا فَرَعَ مِنْ حَاجَتِهِ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ بِهَا أَجْرَ حَاجٍ وَ مُعْتَمِرٍ. امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس در راه حاجت برادر مسلمانش گام بردارد، خدا او را در زیر سایه ۷۵ هزار فرشته قرار دهد و هر گامی بردارد، خدا برایش يك حسنه نويسد و گناهی از او بزدايد و درجه‌ئی بالا برد، و چون او از برآوردن حاجت برادرش فارغ شود، خدای عز و جل بدان جهت برایش پاداش حج و عمره گزار نويسد.

۴- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَةَ عَنْ صَدَقَةَ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ حُلْوَانَ^۲ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لِأَنَّ أُمَّشِيَّ فِي حَاجَةِ أَحٍ لِي مُسْلِمٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ أَلْفَ نَسَمَةٍ وَ أَحْمِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَلَى أَلْفِ فَرَسٍ^۳ مُسْرَجَةٍ مُلْجَمَةٍ. امام صادق علیه السلام فرمود: گام برداشتنم برای بر آوردن حاجت برادر مسلمانم، نزد من محبوبتر است از اینکه هزار بنده آزاد کنم و هزار اسب زین و لجام کرده و در راه خدا برم (یعنی بجهاد بفرستم).

۵- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ الْيَمَّابِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَمْشِي لِأَحِيهِ الْمُؤْمِنِ فِي حَاجَةٍ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ حَسَنَةً وَ حَطَّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةٌ وَ رَفَعَ لَهُ بِهَا دَرَجَةً وَ زِيدَ بَعْدَ ذَلِكَ عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَ شَفَّعَ فِي عَشْرِ حَاجَاتٍ. امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمنی نیست که در راه حاجت برادر مؤمنش گام بردارد، جز آنکه خدای عز و جل برایش در هر قدمی حسنه‌ئی نويسد و گناهی فرو ريزد و درجه‌ئی بالا برد و سپس ده حسنه بيفزايد و در ده حاجت او را شفيع گرداند.

^۱ (۱) في بعض النسخ [فرج].

^۲ (۲) أي طائرين فوق رأسه حتى يظلوه لو كان لهم ظل، أو يجعلهم في ظلهم أي في كنفهم و حمايتهم.

^۳ (۳) في المصباح الحلوان بالضم بلد مشهور من سواد العراق و هي آخر مدن العراق و بينها و بين بغداد نحو خمس مراحل و هي من طرف العراق من الشرق و القادسية من طرفه من الغرب و قيل سميت باسم بانيها و هو حلوان بن عمران بن الحاف بن قضاعة.

^۴ (۴) أي اركب ألف إنسان على ألف فرس كل منها شد عليه السرج و البس اللجام و ابعثها في الجهاد و « مسرحة ملحمة » اسما مفعول من بناء الافعال (آت)

^۵ (۵) في بعض النسخ [المسلم].

٦- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخُرَّازِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ سَعَى فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ طَلَبَ وَجْهَ اللَّهِ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ يَغْفِرُ فِيهَا لِأَقْرَبِيهِ وَجِيرَانِهِ وَ إِخْوَانِهِ وَ مَعَارِفِهِ وَ مَنْ صَنَعَ إِلَيْهِ مَعْرُوفًا فِي الدُّنْيَا فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قِيلَ لَهُ ادْخُلِ النَّارَ فَمَنْ وَجَدْتَهُ فِيهَا صَنَعَ إِلَيْكَ مَعْرُوفًا فِي الدُّنْيَا فَأُخْرِجُهُ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَاصِبًا. امام صادق عليه السلام فرمود: هر که برای خدا در راه حاجت برادر مسلمانش کوشش کند، خدای عز و جل برایش هزار هزار حسنه نويسد که بدان سبب خويشان و همسايگان و برادران و آشنايانش آمرزيده شوند، و اگر کسی در دنيا باو احساني کرده باشد، روز قيامت باو گویند: باتش درآی و هر کس را بيایي که در دنيا بتو احساني کرده، باذن خدا خارجش کن، مگر اينکه ناصبي (دشمن ائمه عليه السلام) باشد.

٧- عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ خَلْفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ سَعَى فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ فَأَجْتَهَدَ فِيهَا فَأَجْرَى اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ قَضَاءَهَا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ حَجَّةً وَ عُمْرَةً وَ اعْتِكَافَ شَهْرَيْنِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ صِيَامَهُمَا وَ إِنْ اجْتَهَدَ فِيهَا وَ لَمْ يُجِرِ اللَّهُ قَضَاءَهَا عَلَى يَدَيْهِ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ حَجَّةً وَ عُمْرَةً. و فرمود: هر که برای حاجت برادر مسلمانش سعی و کوشش کند تا خدا آن را بدست او روا سازد، خدای عز و جل يك حج و يك عمره و اعتكاف دو ماه در مسجد الحرام را با روزه آنها برایش نويسد، و اگر او کوشش کند، ولی خدا برآوردنش را بدست او جاری نسازد، خدای عز و جل برایش يك حج و يك عمره نويسد.

٨- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ حَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: كَفَى بِالْمَرْءِ اعْتِمَادًا عَلَى أَخِيهِ أَنْ يُنْزَلَ بِهِ حَاجَتَهُ. و فرمود: برای اعتماد داشتن مرد برادر همین بس که حاجتش را بسوی او برد.

٩- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ يُقَالُ لَهُ مَيْمُونٌ فَشَكَا إِلَيْهِ تَعَدُّرَ الْكِرَاءِ عَلَيْهِ^١ فَقَالَ لِي قُمْ فَأَعِنِ أَخَاكَ فَفُتُّ مَعَهُ فَيَسِّرَ اللَّهُ كِرَاهُ فَرَجَعْتُ إِلَى مَجْلِسِي فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَا صَنَعْتَ فِي حَاجَةِ أَخِيكَ فَقُلْتُ قَضَاهَا اللَّهُ بِأَبِي أَنْتَ وَ أُمِّي فَقَالَ أَمَا إِنَّكَ أَنْ تُعِينِ^٢ أَخَاكَ الْمُسْلِمَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ طَوَافِ أُسْبُوعٍ بِالْبَيْتِ مُبْتَدَأًا^٣ ثُمَّ قَالَ إِنَّ رَجُلًا أَتَى الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ ع فَقَالَ يَا بِي أَنْتَ وَ أُمِّي أَعِيَّ عَلَى قَضَاءِ حَاجَةٍ فَانْتَعَلَ وَ قَامَ مَعَهُ فَمَرَّ عَلَى الْحُسَيْنِ ص وَ هُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فَقَالَ لَهُ أَيْنَ كُنْتَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع تَسْتَعِينُهُ عَلَى حَاجَتِكَ قَالَ قَدْ فَعَلْتُ يَا بِي أَنْتَ وَ أُمِّي

^١ (١) الكراء بالكسر و المد: أجر المستأجر عليه و هو في الأصل مصدر كاريته و المراد بتعذر الكراء إما تعذر الدابة التي يكتريها أو تعذر من يكتري دوابه بناء على كونه مكاريا أو عدم تيسير أجرة المكارى له و كل ذلك مناسب لحال صفوان الراوي (أت)

^٢ (٢) «أما» بالتخفيف و «أن» مصدرية.

^٣ (٣) قوله: «مبتدئا» إما حال عن فاعل «قال» أي قال عليه السلام ذلك مبتدئا قبل أن أسأله عن أجر من قضى حاجة أخيه، أو عن فاعل الطواف، أو هو على بناء اسم المفعول حالا عن الطواف و على التقديرين الأخيرين لاجرا طواف الفريضة. و قيل حال عن فاعل تعين أي تعين مبتدئا [قبل أن يسألك الاعانة] (أت).

^٤ (٤) أي اين كنت عنه في سؤاله اعانتك على قضاء حاجتك.

فَذَكَرَ أَنَّهُ مُعْتَكِفٌ فَقَالَ لَهُ أَمَا إِنَّهُ لَوْ أَعَانَكَ كَانَ خَيْرًا لَهُ مِنْ اعْتِكَافِهِ شَهْرًا^١. صفوان جمال گوید: خدمت امام صادق علیه السلام نشسته بودم که مردی از اهل مکه بنام میمون در آمد و از نداشتن کرایه شکایت کرد، حضرت بمن فرمود: برخیز و برادرت را یاری کن، من برخاستم و همراه او شدم تا خدا کرایه او را فراهم ساخت، سپس بمکان خود برگشتم. امام صادق علیه السلام فرمود: برای حاجت برادرت چه کردی؟ عرضکردم: پدر و مادر بقریانت، خدا آن را روا کرد، حضرت ابتداء فرمود: همانا اگر برادر مسلمانان را یاری کنی، نزد من از طواف يك هفته هفت شوط بهتر است، سپس فرمود. مردی نزد حسن بن علی علیهما السلام آمد و عرضکرد:

پدر و مادرم بقریانت، مرا بقضاء حاجتی یاری کن، حضرت نعلین پوشید و همراه او شد، در بیان راه حسین صلوات الله علیه را دید که بنماز ایستاده است، امام حسن علیه السلام بآن مرد فرمود: چرا از ابی عبد الله (حسین بن علی علیه السلام) برای قضاء حاجتت کمک نخواستی؟ عرضکردم: پدر و مادرم بقریانت این کار را کردم، اعتکافش را یادآور شد، امام حسن علیه السلام فرمود: همانا اگر او ترا یاری میکرد از اعتکاف يك ماهش بهتر بود.

شرح

- اگر اشکال شود که چرا امام حسین علیه السلام او را بقضاء و حاجتش یاری نکرد، چهار جواب میتوان گفت:

اول- ممکن است امام حسین علیه السلام عذر شرعی دیگری غیر از اعتکاف داشته و بآن مرد اظهار نفرموده است.

دوم- استبعادی ندارد که هر امامی پیش از امامتش علمش از امام زمان خود کمتر باشد یا آنچه را ثوابش کمتر است انتخاب کند.

سوم- امام حسین علیه السلام میخواست ثواب این عمل را به برادرش امام حسن علیه السلام رساند.

چهارم- ممکن است شخص دیگری بآن مرد گفته باشد: امام حسین علیه السلام در حال اعتکافست مرآت ج ۲ ص ۱۸۶.

۱۰- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْخَلْقُ عِيَالِي فَأَحْبَبُهُمْ إِلَيَّ أَلْفُئُهُمْ بِهِمْ وَأَسْعَاهُمْ فِي حَوَائِجِهِمْ. امام صادق علیه السلام فرمود: خدای عز و جل فرماید: مخلوق عیال منند (زیرا ضامن روزی ایشانم) و محبوبترینشان نزد من کسی است که نسبت بآنها مهربانتر و در راه حوائجشان کوشا تر باشد.

^١ (۵) أي لو كان غير معتكف و استعان على حاجتك كان ذلك خيرا له من اعتكافه شهرا و أما بعد اعتكافه فلم يجز له الخروج.

۱۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِي عُمَارَةَ^۱ قَالَ: كَانَ حَمَّادُ بْنُ أَبِي حَنِيفَةَ إِذَا لَقِيَنِي قَالَ كَرَّرَ عَلَيَّ حَدِيثَكَ فَأُحَدِّثُهُ قُلْتُ رُوِينَا أَنَّ عَابِدَ بْنَ إِسْرَائِيلَ كَانَ إِذَا بَلَغَ الْعَايَةَ فِي الْعِبَادَةِ صَارَ مَشَاءً فِي حَوَائِجِ النَّاسِ عَانِيًا بِمَا يُصَلِّحُهُمْ^۲. ابی عماره گوید: هر گاه حماد بن ابی حنیفه مرا ملاقات میکرد، میگفت حدیث را برام تکرار کن، من هم بازگو میکردم و میگفتم: برای ما روایت شده که: هر گاه عابدی در بنی اسرائیل بنهایت درجه عبادت میرسید، برای حوائج مردم گام برمیداشت و در راه صلاح آنها خود را برنج میانداخت

بَابُ تَفْرِيجِ كَرْبِ الْمُؤْمِنِ

باب گشودن گرفتاری مؤمن

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنْ زَيْدِ الشَّحَامِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ مَنْ أَغَاثَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ اللَّهْفَانَ اللَّهْفَانَ^۳ عِنْدَ جَهْدِهِ فَنَفَسَ كُرْبَتَهُ وَ أَعَانَهُ عَلَى بَجَاحِ حَاجَتِهِ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ بِذَلِكَ نِتْنِينَ وَ سَبْعِينَ رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ يُعَجَّلُ لَهُ مِنْهَا وَاحِدَةً يُصَلِّحُ بِهَا أَمْرَ مَعِيشَتِهِ وَ يَدَّخِرُ لَهُ إِحْدَى وَ سَبْعِينَ رَحْمَةً لِأَفْزَاقِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ أَهْوَالِهِ. امام صادق علیه السلام فرمود: هر که از برادر مؤمن گرفتار تشنه کام خود هنگام بی‌تابی فریادرسی کند و او را از گرفتاری نجات دهد و برای رسیدن بحاجتش او را یاری کند، خدای عز و جل بسبب آن عمل ۷۲ رحمت از جانب خود برایش نویسد، که یکی از آنها را بزودی (در دنیا) باو دهد و بسبب آن امر زندگیش را اصلاح کند و ۷۱ رحمت دیگر را برای هراس و ترسهای روز قیامتش ذخیره کند.

۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ أَعَانَ مُؤْمِنًا نَفَسَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْهُ ثَلَاثًا وَ سَبْعِينَ كُرْبَةً وَاحِدَةً فِي الدُّنْيَا وَ نِتْنِينَ وَ سَبْعِينَ كُرْبَةً عِنْدَ كُرْبِهِ الْعُظْمَى قَالَ حَيْثُ يَتَشَاغَلُ النَّاسُ بِأَنْفُسِهِمْ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که مؤمنی را یاری کند خدای عز و جل ۷۳ گرفتاری از او بردارد که یکی در دنیا باشد و هفتاد و دوی دیگر هنگام گرفتاریهای بزرگ. و فرمود: هنگامی که مردم بخود مشغولند (یعنی روز قیامت که هر کس گرفتار اعمال خود است).

^۱ (۱) أبو عمارة كنية لجماعة أكثرهم من أصحاب الباقر عليه السلام و كلهم مجاهيل و حماد بن أبي حنيفة أيضا مجهول و الظاهر أنه كان يسأل تكرر هذا الحديث بعينه لالتذاده بسماعه و ليؤثر فيه فيحثه على العمل به (آت).

^۲ كليبي، محمد بن يعقوب، الكافي (ط - الإسلامية) - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.

^۳ (۲) اللهفان صفة مشبهة كاللهفان و في النهاية فيه اتقوا دعوة اللهفان و هو المكروب. يقال:

لهف يلهف لهفا فهو لهفان و لهف فهو ملهوف. و في القاموس اللهفان: العطشان و قد هث كسمع و كغراب: حر العطش و شدة الموت و لهث كمنع لهثا و لهثا بالضم أخرج لسانه عطشا أو تعبا أو اعياء. انتهى (آت).

۳- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حُسَيْنِ بْنِ نُعَيْمٍ عَنْ مِسْمَعِ أَبِي سَيَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةَ الْآخِرَةِ وَ خَرَجَ مِنْ قَبْرِهِ وَ هُوَ ثَلِجُ الْفُوَادِ^۱ وَ مَنْ أَطْعَمَهُ مِنْ جُوعٍ أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ ثَمَارِ الْجَنَّةِ وَ مَنْ سَقَاهُ شَرْبَةً سَقَاهُ اللَّهُ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ^۲. امام صادق عليه السلام میفرمود: کسی که مؤمنی را از گرفتاری نجات دهد، خدا او را از گرفتاریهای آخرت نجات بخشد و از گورش با دل خنک شده و مسرور درآید، و هر که مؤمن گرسنه‌ای را سیر کند، خدا او را از میوه‌های بهشت خوراند و هر که شربتی با او آشاماند، حدایش از شربت بهشتی مهر شده آشاماند.

۴- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَّاءِ عَنِ الرَّضَا ع قَالَ: مَنْ فَرَّجَ عَنْ مُؤْمِنٍ فَرَّجَ اللَّهُ عَنْ قَلْبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. امام رضا علیه السلام فرمود: هر کس بمؤمنی گشایشی دهد، خدا روز قیامت دلش را گشایش دهد.

۵- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ دَرِيحِ الْمُحَارِبِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ أَيُّمَا مُؤْمِنٍ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً وَ هُوَ مُعَسِّرٌ يَسَّرَ اللَّهُ لَهُ حَوَائِجَهُ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ قَالَ وَ مَنْ سَتَرَ عَلَى مُؤْمِنٍ عَوْرَةً يَخَافُهَا سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعِينَ عَوْرَةً مِنْ عَوْرَاتِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ قَالَ وَ اللَّهُ فِي عَوْنِ الْمُؤْمِنِ مَا كَانَ الْمُؤْمِنُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ فَانْتَفِعُوا بِالْعِظَةِ وَ ارْغَبُوا فِي الْحَيْرِ^۳. امام صادق علیه السلام میفرمود: هر کس گرفتاری مؤمنی را که در سختی افتاده رفع کند خدا حوائج دنیا و آخرتش را آسان کند، و هر که عیب مؤمنی را که از آن میترسد بپوشاند، خدا ۷۰ عیب دنیوی و اخروی او را بپوشاند، آنگاه فرمود: تا زمانی که مؤمن در راه کمک برادرش باشد، خدا در راه کمک باوست. از موعظه سود برید و در کار خیر رغبت کنید.

بَابُ إِطْعَامِ الْمُؤْمِنِ

باب اطعام مؤمن

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيْسَى عَنْ أَبِي يَحْيَى الْوَأَسِطِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ أَشْبَعَ مُؤْمِنًا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَ مَنْ أَشْبَعَ كَافِرًا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَمْلَأَ جَوْفَهُ مِنَ الرَّقُومِ مُؤْمِنًا كَانَ أَوْ كَافِرًا^۴. امام صادق علیه السلام فرمود: هر که مؤمنی را سیر کند، بهشت برایش واجب شود و هر که کافری را سیر کند، بر خدا سزاوار است که درونش را از زقوم پر کند چه مؤمن باشد و چه کافر.

۲- عَنْهُ عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ عُثْمَانَ بْنِ عِيْسَى عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لِأَنَّ أُطْعِمَ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُطْعِمَ أَفْقًا مِنَ النَّاسِ^۵ قُلْتُ وَ مَا الْأُفْقُ قَالَ مِائَةٌ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ. ابو بصیر گوید: امام صادق علیه

^۱ (۱) أي فرح القلب مطمئنا وثقا برحمة الله (آت).

^۲ (۲) «الرحيق المختوم» الرحيق من أسماء الخمر يريد خمر الجنة و المختوم: المصون الذي لم يتبدل لاجل ختامه.

^۳ (۳) في بعض النسخ [بالخير].

^۴ (۴) أي من أشبع كافرا لكفره.

^۵ (۵) لعله مجاز من باب إطلاق اسم المحل على الحال لان معنى الافق: الناحية كما في الصحاح.

السلام فرمود: يك مسلمان را خوراك دهم، از خوراك دادن افقى از مردم نزد من بهتر است، عرض كردم: افق چقدر است؟ فرمود صد هزار كس يا بيشتر.

شرح

- مراد به مردم مخالفين مستضعف يا مؤمنين مستضعف است مجلسى (ره).

۳- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ أَطْعَمَ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ ثَلَاثِ جَنَّاتٍ - فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ الْفَرْدُوسِ وَ جَنَّةِ عَدْنٍ وَ طُوبَى [وَ] شَجَرَةٍ تَخْرُجُ مِنْ جَنَّةِ عَدْنٍ غَرَسَهَا رَبُّنَا بِيَدِهِ^۱. رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: هر كه سه نفر از مسلمين را اطعام كند، خدا او را از سه بهشت در ملكوت آسمانها اطعام كند: ۱- فردوس. ۲- جنت عدن. ۳- طوبى و آن درختى است كه از جنت عدن بيرون آيد و پروردگار ما آن را بدست خود كاشته است (يعنى آن را تنها بقدرت خود بدون وساطت فرشته و اسباب ديگرى آفريده است).

۴- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ الْيَمَانِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَا مِنْ رَجُلٍ يُدْخِلُ بَيْتَهُ مُؤْمِنِينَ فَيُطْعِمُهُمَا شَبْعَهُمَا^۲ إِلَّا كَانَ ذَلِكَ أَفْضَلَ مِنْ عِنَقِ نَسَمَةٍ. امام صادق عليه السلام فرمود: مردى نيست كه دو تن از مؤمنين را بخانه خود برد و بقدر سبرى با آنها بخوراند؛ جز آنكه اين عملش بهتر از آزاد كردن يك بنده باشد.

۵- عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع قَالَ: مَنْ أَطْعَمَ مُؤْمِنًا مِنْ جُوعٍ أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ ثَمَارِ الْجَنَّةِ وَ مَنْ سَقَى مُؤْمِنًا مِنْ ظَمًا سَقَاهُ اللَّهُ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ. على بن الحسين عليهما السلام فرمود: هر كه مؤمنى را از گرسنگى سير كند، خدايش از ميوههاى بهشت خوراند و هر كه مؤمن تشنه‌ئى را آب دهد، خدايش از شراب بهشتى سر بمهر بنوشاند.

۶- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ أَطْعَمَ مُؤْمِنًا حَتَّى يُشْبِعَهُ لَمْ يَدْرِ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ مَا لَهُ مِنَ الْأَجْرِ فِي الْآخِرَةِ لَا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَ لَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ثُمَّ قَالَ مِنْ مُوجِبَاتِ الْمَغْفِرَةِ إِطْعَامُ الْمُسْلِمِ السَّعْبَانَ^۳ ثُمَّ تَلَا قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْعَبَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ^۴. امام صادق عليه السلام فرمود. هر كه مؤمنى را اطعام كند تا سير شود، هيچ يك از مخلوق خدا اجر اخروى او

^۱ (۱) عد طوبى من الجنان لان فيه من أنواع الثمار و قوله: «و شجرة» عطف على ثلاث يعنى أطعمه الله من ثلاث جنان و من شجرة في جنة عدن، غرسها الله بيده (ق).

^۲ (۲) في القاموس الشيع بالفتح و كعب: سد الجوع و بالكسر و كعب اسم ما اشبعك (آت).

^۳ (۳) السغبان: الجائع.

^۴ (۴) البلد ۱۴- ۱۶. و المقرية من القرابة و المترية من التراب (ق).

را نداند، نه فرشته مقرب و نه پیغمبر مرسل جز خداوند پروردگار جهانیان، سپس فرمود: از اسباب آمرزش اطعام کردن مسلمان گرسنه است، آنگاه قول خدای عز و جل را تلاوت فرمود «یا اطعام کردن یتیم خویشاوند یا مستمند خاکنشین در روز قحطی و گرسنگی، ۱۶ سوره ۹۰».

۷- **عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ سَقَى مُؤْمِنًا شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ مِنْ حَيْثُ يَقْدِرُ عَلَى الْمَاءِ أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ شَرْبَةٍ سَبْعِينَ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَإِنْ سَقَاهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَقْدِرُ عَلَى الْمَاءِ فَكَأَنَّمَا أُعْتِقَ عَشْرَ رِقَابٍ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ.** رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر که شربت آبی در جایی که بدان توانائی دارد بمؤمنی آشاماند، خدا در برابر هر شربتی ۷۰ هزار حسنه باو دهد، و اگر در جایی که با آب توانائی ندارد (یعنی بسختی فراهم می شود) باو آشاماند، مثل اینست که ده بنده از فرزندان اسماعیل را آزاد کرده است.

۸- **عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ حُسَيْنِ بْنِ نُعَيْمٍ الصَّخَّافِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَتُحِبُّ إِخْوَانَكَ يَا حُسَيْنُ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ تَنْفَعُ فُقَرَاءَهُمْ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَمَا إِنَّهُ يَحِقُّ عَلَيْكَ^۱ أَنْ تُحِبَّ مَنْ يُحِبُّ اللَّهُ^۲ أَمَا وَاللَّهِ لَا تَنْفَعُ مِنْهُمْ أَحَدًا حَتَّى تُحِبَّهُ^۳ أ تَدْعُوهُمْ إِلَى مَنَزِلِكَ قُلْتُ نَعَمْ مَا أَكَلُ إِلَّا وَ مَعِيَ مِنْهُمْ الرَّجُلَانِ وَ الثَّلَاثَةُ وَ الْأَقْلُ وَ الْأَكْثَرُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَمَا إِنْ فَضَلْتَهُمْ عَلَيْكَ أَعْظَمَ مِنْ فَضْلِكَ عَلَيْهِمْ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَطْعَمْتَهُمْ طَعَامِي وَ أُوْطِئْتَهُمْ رَحْلِي وَ يَكُونُ فَضْلُهُمْ عَلَيَّ أَعْظَمَ قَالَ نَعَمْ إِنَّهُمْ إِذَا دَخَلُوا مَنَزِلَكَ دَخَلُوا بِمَغْفِرَتِكَ وَ مَغْفِرَةَ عِيَالِكَ^۴ وَ إِذَا خَرَجُوا مِنْ مَنَزِلِكَ خَرَجُوا بِذُنُوبِكَ وَ ذُنُوبِ عِيَالِكَ.** حسین بن نعیم صحاف گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: ای حسین برادرانت را دوست داری؟ گفتم: آری، فرمود: بمستندانشان سود رسانی؟ گفتم: آری. فرمود: همانا بر تو لازم است که دوست داشته باشی کسیرا که خدایش دوست دارد، همانا بخدا بهیچ یک از آنها سود نرسانی جز آنکه دوستش داشته باشی، آیا آنها را بمنزلت دعوت میکنی؟ گفتم: آری، غذا نمیخورم مگر آنکه دو تن و سه تن یا کمتر و بیشتر از آنها همراه باشند. امام صادق علیه السلام فرمود: همانا فضیلت آنها بر تو بیش از فضیلت تو بر آنهاست، عرض کردم: قربانت کردم غذای خود را بآنها خورام و آنها را روی فرشم نشام و باز فضیلت آنها بر من بیشتر است؟! فرمود: آری هر گاه بمنزلت درآیند، همراه آمرزش تو و عیالت درآیند، و چون از منزلت بیرون روند با گناه تو و عیالت بیرون روند (گناه را از شما بزایند).

^۱ (۵) أي يجب و يلزم.

^۲ (۱) برفع الجلالة أي يحبه الله و يحتمل النصب و الأول أظهر (آت).

^۳ (۲) كأن غرضه عليه السلام أن دعوى المحبة بدون النفع كذب و ان كنت صادقا في دعوى المحبة لا بد أن تنفعهم (آت).

^۴ (۳) الباء للمصاحبة أو للتعدية و في سائر الاخبار « برزقك و رزق عيالك » و لا يبعد أن يكون سهوا من الرواة ليكون ما بعده تأسيسا (آت).

۹- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْوَابِشِيِّ قَالَ: ذُكِرَ أَصْحَابُنَا عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ فُؤِلْتُ مَا أُنْعَدْتَنِي وَلَا أُنْعَشْتَنِي^۱ إِلَّا وَمَعِيَ مِنْهُمْ الْإِثْنَانِ وَالثَّلَاثَةُ وَأَقْلُ وَأَكْثَرُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ فَضَلُّهُمْ عَلَيْكَ أَغْظَمَ مِنْ فَضْلِكَ عَلَيْهِمْ فُؤِلْتُ جُعِلْتُ فَذَلِكَ كَيْفَ وَأَنَا أَطْعِمُهُمْ طَعَامِي وَأُنْفِقُ عَلَيْهِمْ مِنْ مَالِي وَأُخْدِمُهُمْ عِيَالِي فَقَالَ إِنَّهُمْ إِذَا دَخَلُوا عَلَيْكَ دَخَلُوا بِرِزْقٍ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كَثِيرٍ وَإِذَا خَرَجُوا خَرَجُوا بِالْمَعْفِرَةِ لَكَ. ابو محمد وابشی گوید: خدمت امام صادق علیه السلام از اصحاب ما (شیعیان) یاد شد، من گفتم: من صبحانه و شامی نخورم مگر با دو تن و سه تن کمتر و بیشتر از آنها، امام صادق علیه السلام فرمود: فضیلت آنها بر تو بیش از فضیلت تو بر آنهاست. عرض کردم: قربانت، چگونه چنین است، در صورتی که من خوراک خودم را با آنها خورام و از مالم با آنها انفاق کنم و عیالم را خدمتگزارشان سازم؟! فرمود: آنها چون وارد شوند همراه روزی بسیاری از جانب خدای عز و جل وارد شوند و چون خارج گردند، آمرزش را برای تو بجا گذارند.

۱۰- عَنْهُ عَنِ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُقَرَّرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ الْوَصَائِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَ قَالَ: لِأَنَّ أُطْعِمَ رَجُلًا مُسْلِمًا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ أُفْقًا^۲ مِنَ النَّاسِ قُلْتُ وَكَمْ الْأُفُقُ فَقَالَ عَشْرَةُ آلَافٍ. امام باقر علیه السلام فرمود: اطعام دادنم مرد مسلمانی را نزد من محبوبتر است از اینکه افقی از مردم را آزاد کنم، راوی گوید عرض کردم: افق چه مقدار است؟ فرمود: ده هزار.

۱۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى عَنْ رَبِيعٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ مَنْ أَطْعَمَ أَخَاهُ فِي اللَّهِ كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ مَنْ أَطْعَمَ فِتَامًا مِنَ النَّاسِ^۳ قُلْتُ وَ مَا الْفِتَامُ مِنَ النَّاسِ قَالَ مِائَةٌ أَلْفٍ مِنَ النَّاسِ. ربیعی گوید امام صادق علیه السلام فرمود: هر که برادرش را برای خدا اطعام کند، پاداشش مانند کسی است که فتامی از مردم را اطعام کند، عرض کردم: فتام چه قدر است؟ فرمود: صد هزار از مردم.

۱۲- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَدِيرِ الصَّرِيفِيِّ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تُعْتِقَ كُلَّ يَوْمٍ نَسَمَةً قُلْتُ لَا يَحْتَمِلُ مَالِي ذَلِكَ قَالَ تُطْعِمُ كُلَّ يَوْمٍ مُسْلِمًا فُؤِلْتُ مُوسِرًا أَوْ مُعْسِرًا قَالَ فَقَالَ إِنَّ الْمُوسِرَ قَدْ يَشْتَهِي الطَّعَامَ. سدير صيرفي گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: چه مانعی داری که در هر روز بنده‌ئی آزاد نمیکنی؟ گفتم: دارائیم باین مقدار نمی‌رسد، فرمود: در هر روز مسلمانی را اطعام کن، عرض کردم:

ثروتمند باشد یا فقیر؟ فرمود: ثروتمند هم گاهی اشتهای طعام دارد.

^۱ (۴) التغدی: الاكل بالغداة أي أول اليوم؛ و التعشى، الاكل بالعيشى اي آخر اليوم و أول الليل (آت).

^۲ (۵) مر معنى الافق فى توضيح الحديث الثانى من الباب.

^۳ (۶) الفتام بالفاء مهموزا: الجماعة من الناس (ق).

۱۳- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: أَكَلْتُ^۱ يَأْكُلُهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ رَقَبَةً. امام صادق عليه السلام فرمود: خوراکی که برادر مسلمانم نزد میخوردم. پیش من محبوبتر است از اینکه بنده‌ئی آزاد کنم.

۱۴- عَنْهُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَأَنْ أُشْبِعَ رَجُلًا مِنْ إِخْوَانِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَدْخُلَ سُوقَكُمْ هَذَا فَأَتْبَاعَ مِنْهَا رَأْسًا فَأُعْتِقَهُ. و فرمود: مردی از برادرانم: را سیر کنم، نزد من محبوبتر است از اینکه باین بازار شما درآیم و از آن بنده‌ئی بخرم و آزاد کنم.

۱۵- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَأَنْ آخِذَ خَمْسَةَ دَرَاهِمَ وَ أَدْخُلَ إِلَى سُوقِكُمْ هَذَا فَأَتْبَاعَ بِهَا الطَّعَامَ وَ أَجْمَعَ نَفْرًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ نَسَمَةً. امام صادق عليه السلام فرمود: اگر پنج درهم بگیرم و باین بازار شما درآیم و طعامی بخرم و چند نفر از مسلمین را گرد آورم: نزد من محبوبتر است از اینکه بنده‌ئی آزاد کنم.

۱۶- عَنْهُ عَنِ الْوَشَاءِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: سُئِلَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ ص مَا يَغْدِلُ عِتْقَ رَقَبَةٍ قَالَ إِطْعَامَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ. و فرمود: از محمد بن علی (امام باقر) علیهما السلام پرسیدند: چه عملی برابر آزاد کردن بنده است؟ فرمود: اطعام دادن ببرد مسلمانی.

۱۷- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَا أَرَى شَيْئًا يَغْدِلُ زِيَارَةَ الْمُؤْمِنِ إِلَّا إِطْعَامَهُ وَ حَقُّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُطْعَمَ مَنْ أُطْعِمَ مُؤْمِنًا مِنْ طَعَامِ الْجَنَّةِ. امام صادق عليه السلام فرمود: چیزی را نمی بینم که برابر زیارت کردن از مؤمن باشد، جز اطعام او، و بر خدا سزاوار است که هر که مؤمنی را اطعام کند، او را از طعام بهشت خوراند.

۱۸- مُحَمَّدُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ رِفَاعَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَأَنْ أُطْعِمَ مُؤْمِنًا مُحْتَاجًا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُزَوِّدَهُ وَ لَأَنْ أُزَوِّدَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ عَشْرَ رِقَابٍ. و فرمود: اطعام کردنم مؤمن محتاجی را نزد من محبوبتر است از اینکه بدیدارش روم و بدیدارش رفتنم: نزد من محبوبتر است از اینکه ده بنده آزاد کنم.

^۱ (۱) الاكلة بالضم: اللقمة و يمكن أن تكون بالفتح و هي المرة من الاكل فعلى الأول الضمير في يأكلها مفعول به و على الثاني مفعول مطلق.

۱۹- صَالِحُ بْنُ عُقْبَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ أَطْعَمَ مُؤْمِنًا مُوسِرًا كَانَ لَهُ يَعْدِلُ رَقَبَةً مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ يُنْقِذُهُ مِنَ الذَّبْحِ وَ مَنْ أَطْعَمَ مُؤْمِنًا مُحْتَاجًا كَانَ لَهُ يَعْدِلُ مِائَةَ رَقَبَةٍ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ يُنْقِذُهَا مِنَ الذَّبْحِ. و فرمود: هر که مؤمن دارائی را اطعام کند پاداشش برابر است با نجات دادن یکی از فرزندان اسماعیل را از سر بریدن و هر که مؤمن محتاجی را اطعام کند، پاداشش برابر است با نجات دادن صد تن از فرزندان اسماعیل را از سر بریدن.

۲۰- صَالِحُ بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَصْرِ بْنِ قَابُوسَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لِأَطْعَامِ مُؤْمِنٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ عِتْقِ عَشْرِ رِقَابٍ وَ عَشْرٍ حِجَجٍ قَالَ قُلْتُ عَشْرَ رِقَابٍ وَ عَشْرَ حِجَجٍ قَالَ فَقَالَ يَا نَصْرُ إِنْ لَمْ تُطْعَمُوهُ مَاتَ أَوْ تَدُلُّونَهُ^۱ فَيَجِيءُ إِلَى نَاصِبٍ فَيَسْأَلُهُ وَ الْمَوْتُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ مَسْأَلَةِ نَاصِبٍ يَا نَصْرُ مَنْ أَحْيَا مُؤْمِنًا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا فَإِنْ لَمْ تُطْعَمُوهُ فَقَدْ أَمْتَمْتُمُوهُ وَ إِنْ أَطْعَمْتُمُوهُ فَقَدْ أَحْيَيْتُمُوهُ. نصر بن قابوس گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: اطعام دادن بیک مؤمن نزد من محبوبتر است از آزاد کردن ده بنده و گزاردن ده حج، عرض کردم: ده بنده و ده حج؟ فرمود: ای نصر اگر شما طعامش ندهید میمیرد یا زبانش میسازید، زیرا او (از فشار گرسنگی) نزد ناصبی می رود و از او سؤال میکند، و مردن برایش از سؤال کردن از ناصبی بهتر است، ای نصر هر که مؤمنی را زنده کند، چنان است که همه مردم را زنده کرده، و اگر باو اطعام نکنید، او را کشته اید و اگر اطعامش کنید او را زنده کرده اید.

بَابُ مَنْ كَسَا مُؤْمِنًا

باب در باره کسی که مؤمنی را بپوشاند

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ كَسَا أَخَاهُ كِسْوَةَ شِتَاءٍ أَوْ صَيْفٍ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَكْسُوهُ مِنْ ثِيَابِ الْجَنَّةِ وَ أَنْ يُهَوَّنَ عَلَيْهِ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ وَ أَنْ يُوسَّعَ عَلَيْهِ فِي قَبْرِهِ وَ أَنْ يَلْقَى الْمَلَائِكَةَ إِذَا خَرَجَ مِنْ قَبْرِهِ بِالْبُشْرَى وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ- وَ تَتَلَقَّاهُمْ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمَ كُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ^۳. امام صادق علیه السلام فرمود: هر که لباسی زمستانی یا تابستانی بپوشاند، سزاوار است بر خدا که او را از

^۱ (۱) «عشر حجج» عطف على العتق، «عشر رقاب» أي عتق رقاب. قاله تعجباً فأزال عليه السلام تعجبه بأن قال إن لم تطعموه فاما أن يموت جوعاً إن لم يسأل الناصب أو يصير ذليلاً بسؤال ناصب و هو عنده بمنزلة الموت بل أشد عليه منه فاطعامه سبب لحياته الصورية و المعنوية و قد قال تعالى: «مَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» E\ و المراد بالنفس المؤمنة و بالاحياء أعم من المعنوية لما ورد في الاخبار الكثيرة أن تأويلها الأعظم هدايتها لكن كان الظاهر حينئذ «أو تدلوه» للعطف على الجزاء و لذا قرء بعضهم بفتح الواو على الاستفهام الإنكاري و «تدلونه» بالبدال المهملة و اللام المشددة من الدلالة و الحاصل أنه لما قال عليه السلام الموت لازم لعدم الإطعام كان هنا مظنة سؤال و هو أنه يمكن أن يسأل الناصب و لا يموت فأجاب عليه السلام بأنه إن أردتم أن تدلوه على أن يسأل ناصباً فهو لا يسأله لان الموت خير له من مسأله فلا بد من أن يموت، فاطعامه احيائه و قرأ آخر «تدلونه» بالتخفيف من الادلاء بمعنى الإرسال و ما ذكرناه أولاً أظهر معنى و قوله: «فقد أمتموه» يحتتمل الامامة بالاضلال او بالاذلال و كذا الاحياء يحتتمل الوجهين (آت).

^۲ (۲) في بعض النسخ [تدلونه فيأتي] بالمعجمة.

^۳ (۳) الأنبياء: ۱۰۳.

جامه‌های بهشتی پوشانند، و سختی‌های مردن را بر او آسان کند و در قبرش بر او گشایش دهد، و چون از قبر درآید فرشتگان با مزدگانی از او ملاقات کنند، این است قول خدای عز و جل در کتابش: «و فرشتگان به پیشواز آنها روند که امروز است آن روزی که بشما وعده داده شده، ۱۰۳ سوره ۲۱».

۲- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ كَسَا أَحَدًا مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ ثَوْبًا مِنْ عُرْيٍ^۱ أَوْ أَعَانَهُ بِشَيْءٍ مِمَّا يَفُوتُهُ^۲ مِنْ مَعِيشَتِهِ وَكَلَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ سَبْعَةَ آلَافٍ مَلَكٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ يَسْتَغْفِرُونَ لِكُلِّ ذَنْبٍ عَمِلَهُ إِلَى أَنْ يُنْفَخَ فِي الصُّورِ. امام صادق علیه السلام فرمود: هر که یکی از فقراء مسلمانها را بوسیله لباسی از برهنگی بپوشاند با او را بچیزی از قوت زندگی یاری دهد، خدای عز و جل ۷ هزار فرشته بر او گمارد که تا زمانی که در صور دمیده شود، برای هر گناهی که مرتکب شده آمرزش خواهند.

۳- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ كَسَا أَحَدًا مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ ثَوْبًا مِنْ عُرْيٍ أَوْ أَعَانَهُ بِشَيْءٍ مِمَّا يَفُوتُهُ مِنْ مَعِيشَتِهِ وَكَلَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ يَسْتَغْفِرُونَ لِكُلِّ ذَنْبٍ عَمِلَهُ إِلَى أَنْ يُنْفَخَ فِي الصُّورِ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود، هر که یکی از فقراء مسلمانها را بوسیله لباسی از برهنگی بپوشاند یا او را بچیزی از قوت زندگی یاری کند، خدای عز و جل ۷۰ هزار فرشته بر او گمارد که تا دمیدن صور برای هر گناهی که میکند آمرزش خواهند.

۴- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي حَمَزَةَ الثَّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع قَالَ: مَنْ كَسَا مُؤْمِنًا كَسَاهُ اللَّهُ مِنَ الثِّيَابِ الْحُضْرِ وَ قَالَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ لَا يَزَالُ فِي ضَمَانِ اللَّهِ مَا دَامَ عَلَيْهِ سِلْكٌ^۳. علی بن الحسین علیهما السلام فرمود هر که مؤمنی را پوشاند، خدایش از جامه‌های سبز (بهشتی) پوشاند، و در حدیث دیگر فرمود: تا زمانی که نخ از آن جامه باقی باشد در ضمانت خدا باشد.

۵- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ مَنْ كَسَا مُؤْمِنًا ثَوْبًا مِنْ عُرْيٍ كَسَاهُ اللَّهُ مِنْ إِسْتَبْرَقِ الْجَنَّةِ وَ مَنْ كَسَا مُؤْمِنًا ثَوْبًا مِنْ غِيٍّ لَمْ يَزَلْ فِي سِتْرِ مِنَ اللَّهِ مَا بَقِيَ مِنَ الثَّوْبِ حِرْقَةً. امام صادق علیه السلام میفرمود: هر که مؤمنی را بوسیله جامه‌ئی از برهنگی بپوشاند، خدایش از استبرق بهشتی

^۱ (۱) بضم العين و سکون الراء خلاف اللبس و الفعل كرضى.

^۲ (۲) في أكثر النسخ بالياء و هو المسكة من الرزق. و الضمير المنسوب في يقوته راجع إلى الفقير و الضمير في قوله: «من معيشته» الظاهر رجوعه إلى المعطى و يحتمل رجوعه إلى الفقير أيضا و أما ارجاع الضميرين معا إلى المعطى فيحتاج إلى تكلف في يقوته و في بعض النسخ [يقويه] بالياء من التقوية فالاحتمال الأخير لا تكلف فيه و الكل محتمل (آت).

^۳ (۳) السلك بالكسر: الحيط بخاط بها و الجمع سلوك.

پوشاند و هر که بمؤمن مالدارى جامه‌ئى پوشاند، تا پاره‌ئى از آن باقى باشد، در پرده خدا باشد (يعنى گناهانش را بپوشاند يا از عقوبت و رسوائى دنيايش برهاند).

بَابُ فِي إِطَافِ الْمُؤْمِنِ وَ إِكْرَامِهِ

باب مهربانى بمؤمن و گرامى داشتن او

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ أَخَذَ مِنْ وَجْهِ أَحِيهِ الْمُؤْمِنِ قَدَاةً^۲ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَ مَنْ تَبَسَّمَ فِي وَجْهِ أَحِيهِ كَانَتْ لَهُ حَسَنَةٌ. امام صادق عليه السلام فرمود: هر که خاشاکی از چهره برادر مؤمنش برگیرد، خدای عز و جل برایش ده حسنه نويسد، و هر که بچهره برادرش تبسم کند يك حسنه برای او است.

۲- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ جَبَلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ قَالَ لِأَحِيهِ الْمُؤْمِنِ مَرْحَبًا كَتَبَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ مَرْحَبًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. امام صادق عليه السلام فرمود: هر که برادر مؤمنش مرحبا گوید. خدای تعالی تا روز قیامت برایش مرحبا نويسد.

شرح

- مرحبا کلمه ایست که در لغت عرب برای خوش آمد و اظهار سرور و خوشحالی از ملاقات شخصی گفته می‌شود.

۳- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ أَتَاهُ أَخُوهُ الْمُسْلِمُ فَأَكْرَمَهُ فَإِنَّمَا أَكْرَمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ. و فرمود: هر که نزد برادر مسلمانش رود و او را گرامی دارد، همانا خدای عز و جل را گرامی داشته است.

۴- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ حَبُوبٍ عَنْ نَصْرِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الثُّعْمَانِ عَنِ الْهَيْثَمِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِي دَاوُدَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْزَمٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَا فِي أُمَّتِي عَبْدٌ أَلْطَفَ أَخَاهُ فِي اللَّهِ بِشَيْءٍ مِنْ لُطْفٍ إِلَّا أَخْدَمَهُ اللَّهُ مِنْ خَدَمِ الْجَنَّةِ. رسول خدا

^۱ (۴) في بعض النسخ [في وجه].

^۲ (۱) القذى جمع قذاة و هو ما يقع في العين أو في الشراب من تراب أو تبن أو وسخ أو غير ذلك.

صلی اللہ علیہ و آلہ فرمود: بندهائی از امتم نیست که نسبت برادرش لطفی کند، جز آنکه خدا برخی از خدمتگزاران بهشت را خادمش سازد.

۵- وَ عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ أَكْرَمَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ بِكَلِمَةٍ يُلْطَفُ بِهَا وَ فَرَّجَ عَنْهُ كُرْبَتَهُ لَمْ يَزَلْ فِي ظِلِّ اللَّهِ الْمَمْدُودِ عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ مَا كَانَ فِي ذَلِكَ. رسول خدا صلی اللہ علیہ و آلہ فرمود: هر که برادر مسلمانش سخن محبت آمیزی گوید و گرفتاریش را گشایش دهد، تا زمانی که در این کار باشد، زیر سایه رحمت واسع و فراخ خدا باشد.

۶- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ مِمَّا حَصَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ الْمُؤْمِنَ أَنْ يُعْرِفَهُ بِرِ إِخْوَانِهِ وَ إِنْ قَلَّ وَ لَيْسَ الْبِرُّ بِالكَثْرَةِ وَ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ- وَ يُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ثُمَّ قَالَ وَ مَنْ يُوقِ شَحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ^۱ وَ مَنْ عَرَفَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِذَلِكَ أَحَبَّهُ اللَّهُ وَ مَنْ أَحَبَّهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَفَاءَهُ أَجْرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِغَيْرِ حِسَابٍ ثُمَّ قَالَ يَا جَمِيلُ اذْهَبْ هَذَا الْحَدِيثَ لِإِخْوَانِكَ فَإِنَّهُ تَرْغِيبٌ فِي الْبِرِّ. امام صادق علیه السلام میفرمود: از جمله آنچه خدای عز و جل مؤمن را بدان اختصاص داده اینست که: او را شناسا و قدردان احسان برادران خود نماید اگر چه کم باشد (تا از آنها سپاسگزاری کند و خودش هم در مقام احسان برآید) و احسان و نیکی بکمیت زیاد نیست (بلکه مراعات کیفیت مهمتر است) از این رو خدای عز و جل در کتابش فرماید: «اگر چه تنگدست و در مضیقه باشند دیگران را بر خود ترجیح دهند ۹ سوره ۵۹» (پس در موردی که مؤمن چیزی را که خود بدان محتاجست بدیگران بخشد، احسانی با ارزش نموده اگر چه آن چیز از لحاظ کمیت اندک باشد) سپس خدای عز و جل فرماید: «هر که بخل خود را نگه دارد (و بدیگران احسان کند) آنان رستگارانند» و هر که را خدای عز و جل باین خصلت شناخت او را دوست دارد و هر که را خدای تبارک و تعالی دوست داشت، مزدش را روز قیامت بدون حساب، کامل دهد، سپس فرمود، ای جمیل این حدیث را برادرانت بگو که موجب تشویق آنها باحسانست.

۷- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُتْحَفُ أَخَاهُ التُّحْفَةَ قُلْتُ وَ أَيُّ شَيْءٍ التُّحْفَةُ قَالَ مِنْ مَجْلِسٍ وَ مُتَّكِيًا وَ طَعَامٍ وَ كِسْوَةٍ وَ سَلَامٍ فَتَطَاوَلُ الْجَنَّةُ^۲ مُكَافَأَةً لَهُ وَ يُوحِي اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهَا أَيُّ قَدْ حَرَمْتُ طَعَامَكَ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا إِلَّا عَلَى نَبِيِّ أَوْ وَصِيِّ نَبِيِّ فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ

^۱ (۲) الممتحنة: ۱۰ أي يوق شح نفسه بوقاية الله و توفيقه و يحفظها عن البخل و الحرص.

^۲ (۱) أي تمتد و ترتفع لارادة مكافاته و اطعامه في الدنيا (آت).

جَلَّ إِلَيْهَا أَنْ كَافِيَّ أَوْلِيَّائِي بِنَحْفِهِمْ فَيَخْرُجُ مِنْهَا وَصَفَاءُ وَ وَصَائِفُ^١ مَعَهُمْ أَطْبَاقُ مُعْطَاةٍ بِمَنَادِيَلٍ مِنْ لَوْلُوٍ فَإِذَا نَظَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ وَ هَوَّلَهَا وَ إِلَى الْجَنَّةِ وَ مَا فِيهَا طَارَتْ عُثُومُهُمْ وَ ائْتَنَعُوا أَنْ يَأْكُلُوا فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ أَنْ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ حَرَّمَ جَهَنَّمَ عَلَى مَنْ أَكَلَ مِنْ طَعَامِ جَنَّتِهِ فَيَمُدُّ الْقَوْمُ أَيْدِيَهُمْ فَيَأْكُلُونَ. امام صادق عليه السلام فرمود: همانا مؤمن برادرش تحفه می‌دهد، گفتم: تحفه چیست؟ فرمود:

مانند جای نشستن، متکا، خوراک، پوشاک، سلام. پس بهشت برای پاداش او گردن کشد، و خدای عز و جل بهشت وحی فرماید که: من طعام ترا بر اهل دنیا حرام ساختم مگر بر پیغمبر و وصی پیغمبر، و چون روز قیامت شود، خدای عز و جل بهشت وحی کند که دوستانم را در برابر تحفه‌هایشان پاداش ده، پس غلمان و حوریانی بیرون آیند که طبقهائی که از مروارید سرپوش دارد، همواره داشته باشند. چون آنها بدوزخ و هراسش نگرند و بهشت را با آنچه در آنست مشاهده کنند، عقلشان بپرد و نتوانند از آن طبقها بخورند، سپس يك جارچی از زیر عرش فریاد کند که: همانا خدای عز و جل دوزخ را حرام کرده بر کسی که از طعام بهشتش خورد، آنگاه ایشان دست دراز کنند و بخورند (زیرا از هراس دوزخ ایمن شوند).

٨- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُضَيْلِ عَنْ أَبِي حَمْرَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: يَجِبُ لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ أَنْ يَسْتُرَ عَلَيْهِ سَبْعِينَ كَبِيرَةً. امام باقر عليه السلام فرمود: بر مؤمن واجبست که هفتاد گناه کبیره را بر مؤمن بپوشاند (ولی اگر از هفتاد گذشت، او خود پرده خویشتن دریده و احترامی برای خود باقی نگذاشته و ممکن است کلمه هفتاد را حمل بر کثرت نمود پس دریدن پرده مؤمن هیچ گاه جایز نیست).

٩- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى جَمِيعاً عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أُسْلَمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَدِيِّ قَالَ أَمَلَى عَلِيٌّ مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَحْسِنُ يَا إِسْحَاقُ إِلَى أَوْلِيَّائِي مَا اسْتَطَعْتَ فَمَا أَحْسَنَ مُؤْمِنٌ إِلَى مُؤْمِنٍ وَ لَا أَعَانَهُ إِلَّا حَمْسَ وَجْهٍ إِبْلِيسَ^٢ وَ قَرَحَ قَلْبُهُ. اسحاق بن عمار گوید: امام صادق عليه السلام بمن فرمود: ای اسحاق تا توانی بدوستانم نیکی کن، زیرا هر مؤمنی نسبت بمؤمن دیگر احسان کند و او را یاری نماید، چهره ابلیس را خراشیده و دلش را زخم کرده است.

بَابُ فِي خِدْمَتِهِ

^١ (٢) في المصباح، الوصيف الغلام دون المراهق و الوصيفة الجارية كذلك و الجمع وصفاء و وصائف مثل كريم و كرماء و كرائم.

^٢ (٣) أي خدشه و لطمه و ضربه و قطع عضوا منه، و قرح بالقاف من باب التفعيل كناية عن شدة الغم و استمراره (آت) و قال الفيض (ره) القرح بضم القاف و المهملتين: الام و قرح قلبه أي ألمه.

باب خدمت بمؤمن

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ التَّقْفِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبَانَ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي الْأَسْوَدِ رَفَعَهُ عَنْ أَبِي الْمُعْتَمِرِ قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَيُّمَا مُسْلِمٍ خَدَمَ قَوْمًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ مِثْلَ عَدَدِهِمْ خُدَامًا فِي الْجَنَّةِ. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر مسلمانی که از جماعتی از مسلمین خدمتگزاری کند، خدا بشماره آنها در بهشت باو خدمتگزار دهد.

بَابُ نَصِيحَةِ الْمُؤْمِنِ

باب نصیحت و خیر خواهی مؤمن

۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانَ عَنْ عَيْسَى بْنِ أَبِي مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: يَجِبُ لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ أَنْ يُنَاصِحَهُ^۱. امام صادق علیه السلام فرمود: بر مؤمن واجبست که ناصح و خیر خواه مؤمن باشد.

۲- عَنْهُ عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: يَجِبُ لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ النَّصِيحَةُ لَهُ فِي الْمَشْهَدِ وَ الْمَغِيبِ^۳. و فرمود: بر مؤمن واجبست که در حضور و غیاب خیرخواه مؤمن باشد.

۳- ابْنُ مَجْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِثَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَدَّاءِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: يَجِبُ لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ النَّصِيحَةُ. امام باقر علیه السلام فرمود: نصیحت مؤمن بر مؤمن واجبست.

^۱ (۴) أي ما فعل ذلك إلا أعطاه الله أو لفظه «إلا» زائدة.

^۲ (۱) المراد بنصيحة المؤمن للمؤمن إرشاده إلى مصالح دينه و دنياه و تعليمه إذا كان جاهلا و تنبيهه إذا كان غافلا و الذب عنه و عن أعراضه إذا كان ضعيفا و توقيفه في صغره و كبره و ترك حسده و غشه و دفع الضرر عنه و جلب النفع إليه و لو لم يقبل نصيحتته سلك طريق الرفق حتى يقبلها و لو كانت متعلقة بأمر الدين سلك به طريق الامر بالمعروف و النهي عن المنكر على وجه المشروع (آت)

^۳ (۲) «في المشهد و المغيب» أي في وقت حضوره بنحو ما مر و في غيبته بالكتابة أو الرسالة و حفظ عرضه و الدفع عن غيبته و بالجملة رعاية جميع المصالح له دفع المفاسد عنه على أي وجه كان (آت).

۴- ابن محبوب عن عمرو بن شمر عن جابر عن أبي جعفر ع قال قال رسول الله ص لينصح الرجل منكم أخاه كنصيحته لنفسه^۱. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر مردی از شما باید خیرخواه برادرش باشد مانند خیر خواهی برای خودش.

۵- علی بن ابراهیم عن أبيه عن النوفلي عن السكوبي عن أبي عبد الله ع قال قال رسول الله ص إن أعظم الناس منزلة عند الله يوم القيامة أمشاهم في أرضه^۲ بالنصيحة لخلقهم. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بزرگترین مردم از لحاظ مرتبه نزد خدا در روز قیامت کسی است که برای نصیحت خلق در زمین بیشتر دوندگی کند.

۶- علي بن إبراهيم عن أبيه عن القاسم بن محمد عن المنقري عن سفيان بن عيينة قال سمعت أبا عبد الله ع يقول عليكم بالنصح لله في خلقه فلن تلقاه بعمل أفضل منه. سفيان بن عيينه گوید: شنیدم امام صادق علیه السلام میفرمود: بر شما باد بنصیحت کردن مخلوق برای رضای خدا، که خدا را بعملی بهتر از آن ملاقات نکنی.

بابُ الإِصْلَاحِ بَيْنَ النَّاسِ

باب اصلاح میان مردم

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ حَبِيبِ الْأَخْوَلِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ صَدَقَةٌ يُجِبُهَا اللَّهُ إِصْلَاحَ بَيْنِ النَّاسِ إِذَا تَفَاسَدُوا وَ تَقَارَبُ بَيْنَهُمْ إِذَا تَبَاعَدُوا. امام صادق علیه السلام میفرمود: صدقه‌ئی را که خدا دوست دارد، اصلاح میان مردمست، زمانی که اختلاف و فساد یابند و نزدیک ساختن آنها بیکدیگر زمانی که از هم دور شوند.

- عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حَدِيقَةَ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع مِثْلَهُ.

۲- عَنْهُ عَنْ ابْنِ حُبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَأَنْ أُصْلِحَ بَيْنَ اثْنَيْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِدِينَارَيْنِ. و فرمود: اصلاح کردنم میان دو نفر را نزد من محبوبتر است از اینکه دو دینار تصدیق دهم.

^۱ (۳) هذا جامع لجميع أفراد النصيحة.

^۲ (۴) إما من المشى حقيقة أو كناية عن شدة الاهتمام و الباء في قوله: « بالنصيحة » للملابسة أو السببية و في بعض النسخ [بخلقه].

۳- عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ مُفَضَّلٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِذَا رَأَيْتَ بَيْنَ اثْنَيْنِ مِنْ شِيعَتِنَا مُنَازَعَةً فَأْتَدِيهَا مِنْ مَالِي^۱. مفضل گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر گاه میان دو نفر از شیعیان ما نزاعی دیدی، از مال من فدیهِ بده (یعنی هر چه ادعا میکند از مال من باو بده تا طرف را رها کند).

۴- ابْنُ سِنَانٍ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ سَابِقِ الْحَاجِّ^۲ قَالَ: مَرَّ بِنَا الْمُفَضَّلُ وَ أَنَا وَ حَتِّي^۳ نَتَشَاجِرُ فِي مِيرَاثٍ فَوَقَفَ عَلَيْنَا سَاعَةً ثُمَّ قَالَ لَنَا تَعَالَوْا إِلَى الْمَنْزِلِ فَأَتَيْنَاهُ فَأَصْلَحَ بَيْنَنَا بِأَرْبَعِ مِائَةِ دِرْهَمٍ فَدَفَعَهَا إِلَيْنَا مِنْ عِنْدِهِ حَتَّى إِذَا اسْتَوْتُمْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَّا مِنْ صَاحِبِهِ قَالَ أَمَا إِنَّهَا لَيْسَتْ مِنْ مَالِي وَ لَكِنْ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع أَمَرَنِي إِذَا تَنَازَعَ رَجُلَانِ مِنْ أَصْحَابِنَا فِي شَيْءٍ أَنْ أُصْلِحَ بَيْنَهُمَا وَ أَتَدِيهَا مِنْ مَالِهِ فَهَذَا مِنْ مَالِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع. ابو حنیفه مقدم حاج گوید: من و دامادم در باره میراثی نزاع میکردیم که مفضل بما رسید، ساعتی بر سر ما ایستاد و سپس گفت: بمنزل من آئید. ما رفتیم و او میان ما بچهار صد درهم صلح داد و آن پول را هم خودش بما داد و از هر يك از ما نسبت بدیگری تعهد گرفت (که دیگر ادعا نکنیم) سپس گفت: بدانید که این پول از مال من نبود. بلکه امام صادق علیه السلام بمن دستور داده که هر گاه دو نفر از ما شیعه در موضوعی نزاع کردند. میان آنها صلح دهم و از مال آن حضرت فدیهِ دهم و مصرف کنم، پس این پول از امام صادق علیه السلام است.

۵- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: الْمُصْلِحُ لَيْسَ بِكَاذِبٍ^۴. امام صادق علیه السلام فرمود: مصلح دروغگو نیست.

شرح

- کسی که بقصد اصلاح میان دو نفر سخنی از جانب یکی از آنها بدیگری بگوید که او نگفته باشد، و علم برضایت او هم داشته باشد، این سخن دروغ حرام نیستو برخی گفته‌اند دروغ اصطلاحی نیست.

اگر چه دروغ لغوی باشد، زیرا دروغ اصطلاحی آنست که علاوه بر عدم مطابقت با واقع، گوینده آن مذموم و نکوهیده باشد، و در این مورد مذموم نیست. در هر حال فقهاء شیعه رضوان الله تعالی علیهم بااستناد این خبر و دو خبر دیگر، این مورد را یکی از مستثنیات دروغ شمرده و حرام ندانسته‌اند، زیرا اگر قبح و زشتی دروغ ذاتی باشد، رجحان دفع افسد بفساد از مستقلات عقلیه است، و اختلاف و کشمکش میان دو نفر گاهی دامنه پیدا میکند و بدو فامیل و دو کشور میرسد و خونریزیها و زیانهای مالی و عرضی بسیار ببار می‌آورد، و چه بسا بوسیله يك دروغ مصلحت آمیز بتوان از این مفساد جلوگیری کرد. در این صورت عقل

^۱ (۱) «فأندھا» كان الافتداء هنا مجاز فان المال يدفع المنازعة كما أن الدية تدفع الدم او كما أن الاسير يفتدى بالفداء كذلك كل منهما يفتدى من الآخر بالمال فلاسناد الى النار على المجاز (آت).

^۲ (۲) ابو حنیفه اسمہ سعید بن بیان و «سابق» صححه في الإيضاح و غيره بالباء الموحدة و في أكثر النسخ بالياء من السوق و على التقريرين اما لقب بذلك لانه كان يتأخر عن الحاج ثم يجعل بجمعية الحاج من الكوفة و يوصلهم إلى عرفة في تسعة أيام او في أربعة عشر يوما و ورد لذلك ذمه في الاخبار و لكن وثقه النحاشي و روى في الفقيه عن أيوب بن أعين قال: سمعت الوليد بن صبيح يقول لابي عبد الله عليه السلام: إن أبا حنیفه رأى هلال ذی الحجة بالقادسية و شهد معنا عرفة، فقال: ما لهذا صلاة ما لهذا صلاة (آت)

^۳ (۳) الختن: زوج بنت الرجل و زوج أخته أو كل من كان من قبل المرأة، و التشاجر: التنازع.

^۴ (۴) یعنی إذا تكلم بما لا يطابق الواقع فيما يتوقف عليه الإصلاح لم يعد كلامه كذبا (بی).

حکم میکند که بخاطر دفع آن مفسد بزرگ این فاسد کوچک انجام شود، اگر چه از اطلاق اخبار استفاده می شود که مطلق کدورت و اختلاف میان دو نفر اگر چه بخونریزی و خسارتی هم منجر نگردد، مبعوض و منفور شارع است و قبحش از قبح دروغ بیشتر است، زیرا اسلام باتحاد و الفت مسلمین اهمیت بسیاری قائل شده و جماعات و زیارت مؤمن و عیادت مریض و هدیه بردن و سلام کردن و سیر کردن و پوشانیدن مؤمن و دهها دستور اخلاقی دیگر را بمنظور تحکیم روابط دوستی میان مسلمین قرار داده است و نیز نهی از غیبت و بهتان و ستم و خلف وعده و سوء ظن و زنا و بلکه نهی از خود دروغ هم بدین منظور است. پس میتوان گفت که حرمت دروغ و وجوب راستی برای اینست که میان مسلمین کدورت و اختلافی پیدا نشود، و هر گاه راستگوئی موجب کدورت و اختلاف شود حرمت دروغ از میان میرود، چنانچه نظیر این موضوع در باب تقیه هم ذکر می شود.

۶- عَلِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ لَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِإِيمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَ تَتَّقُوا وَ تَصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ^۱ قَالَ إِذَا دُعِيتَ لِصُلْحٍ بَيْنَ اثْنَيْنِ فَلَا تَقُلْ عَلَيَّ يَمِينٌ إِلَّا أَفْعَلْ. امام صادق علیه السلام در باره قول خدای عز و جل: «خدا را معرض سوگندهای خود مسازید که نیکوکار و پرهیزکار و مصلح میان مردم باشید، ۲۲۴ سوره ۲» فرمود: هر گاه ترا برای اصلاح میان دو تن خواندند، مگو سوگند خورده ام که این کار را نکنم.

شرح

- در تفسیر آیه شریفه دو قولست: اول آنکه کلمه **أَنْ تَبَرُّوا** بر وجه اثبات باشد. دوم آنکه بر وجه نفی و حرف «لا» در تقدیر باشد.

بنا بر وجه دوم معنی آیه اینست که خدا را مانع کارهای خیری که بر آنها سوگند یاد کرده اید مسازید یعنی اگر سوگند یاد کرده اید که مثلاً احسان نکنید و میان مردم اصلاح ننمائید، باین سوگند وفادار نباشید و هر گاه مورد احسان و اصلاحی پیش آمد انجام دهید و کفاره سوگند را بدهید و تفسیر امام علیه السلام مناسب این معنی است، ولی بنا بر وجه اول معنی آیه اینست که: خدا را معرض سوگندهای خود مسازید، یعنی همواره بخدا سوگند نخورید تا نیکوکار و با تقوی و مصلح میان مردم باشید.

۷- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ أَوْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ: أَبْلَغُ عَنِّي كَذَاً وَ كَذَاً فِي أَشْيَاءٍ أَمَرَ بِهَا فُلْتُ فَأَبْلَغُهُمْ عَنْكَ وَ أَقُولُ عَنِّي مَا قُلْتَ لِي وَ غَيْرَ الَّذِي قُلْتَ قَالَ نَعَمْ إِنَّ الْمُصْلِحَ لَيْسَ بِكَذَّابٍ إِنَّمَا هُوَ الصُّلْحُ لَيْسَ بِكَذِبٍ^۲. امام صادق علیه السلام بمعایوه بن وهب یا عمار، راجع باموری که باو دستور داده بود، فرمود از جانب من چنین و چنان بگو، معاویه گوید: عرض کردم: فرموده شما را با آنها برسانم و خودم هم آنچه را شما فرموده اید و چیزهای دیگری را که فرموده اید بگویم؟ فرمود: آری، مصلح دروغگو نیست (همانا این صلح است نه دروغ).

^۱ (۲) البقرة: ۲۲۴ و قوله: «عرضة ... الخ» أي حاجزا لما حلفتم عليه.

^۲ (۳) ذهب بعض الاصحاب الى وجوب التورية في هذه المقامات ليخرج عن الكذب (آت).

بَابُ فِي إِحْيَاءِ الْمُؤْمِنِ

باب احیاء مؤمن

۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: قُلْتُ لَهُ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا قَالَ مَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ ضَلَالٍ إِلَى هُدًى فَكَأَنَّمَا أَحْيَاهَا وَمَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ هُدًى إِلَى ضَلَالٍ فَقَدْ قَتَلَهَا. سماعه گوید: از امام صادق علیه السلام این قول خدای عز و جل را پرسیدم: (هر که انسانی را بجز برای قصاص انسانی بکشد، گویا همه مردم را کشته، و هر که او را زنده کند گویا همه مردم را زنده کرده، ۳۲ سوره ۵) فرمود: هر که او را از گمراهی بسوی هدایت برد گویا او را زنده کرده و هر که او را از هدایت بسوی گمراهی برد، گویا او را کشته است.

شرح

- اصل آیه در قرآن کریم بدین گونه است: مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا، و در این روایت نقل بمعنی شده و بجهت ظهورش برخی از آن اکتفا گشته است.

مفسرین در بیان آیه وجوهی گفته‌اند که شاید وجه بهترش اینست که چون کسی یکنفر را بکشد احساسات عمومی را جریحه دار میکند و همه مردم دشمن او میشوند، پس مثل اینست که همه مردم را کشته و کسی که یکنفر را زنده کند یا هدایت نماید، خدا پاداش زنده کردن و هدایت نمودن همه مردم را باو دهد، زیرا بسبب احسانی که برادر آنها کرده، همه را خرسند و شادمان نموده پس گویا همه را زنده کرده است.

۲- عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي بَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ فَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ- وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا

النَّاسَ جَمِيعًا- قَالَ مِنْ حَزَقٍ أَوْ غَزَقٍ قُلْتُ فَمَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ ضَلَالٍ إِلَى هُدًى قَالَ ذَاكَ تَأْوِيلُهَا الْأَعْظَمُ. فضیل بن یسار گوید: امام باقر علیه السلام عرضکردم: خدای عز و جل در کتابش فرماید:

^۱ (۴) الآية في المائدة- ۳۲ هكذا «مَنْ أَجْلِي ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ... E\الح» فما في الخبر على النقل بالمعنى و الاكتفاء ببعض الآية لظهورها و تطبيق التأويل المذكور في الخبر على قوله تعالى: «بِعَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ» E\ يمكن أن يكون دلالة الآية على المذكور في الآية دلالة مطابقة و على التأويل المذكور في الخبر دلالة التزامية و لذا قال عليه السلام من اخرجها من ضلال الى هدى فكأنما احياها و لم يصرح بان هذا هو المراد بالآية

«و هر که او را زنده کند گویا همه مردم را زنده کرده است» فرمود: یعنی او را از سوختن و غرق شدن نجات دهد، عرض کردم: کسی که او را از گمراهی بسوی هدایت برد چگونه است؟ فرمود: این تأویل اعظم آیه است (یعنی آیه شامل این معنی هم هست و این معنی مهمتر و عالیتر از معنی اولست).

– مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي بَانٍ مِثْلَهُ.

۳- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُؤَيْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي خَالِدٍ الْقَمَاطِ عَنْ هُرَيْرَانَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ أَسْأَلُكَ أَصْلَحَكَ اللَّهُ فَقَالَ نَعَمْ فُقُلْتُ كُنْتُ عَلَى حَالٍ وَ أَنَا الْيَوْمَ عَلَى حَالٍ أُخْرَى كُنْتُ أَدْخُلُ الْأَرْضَ فَأَدْعُو الرَّجُلَ وَ الْإِثْنَيْنِ وَ الْمَرْأَةَ فَيُنْفِذُ اللَّهُ مِنْ شَاءٍ^۱ وَ أَنَا الْيَوْمَ لَا أَدْعُو أَحَدًا فَقَالَ وَ مَا عَلَيْكَ أَنْ تُحَلِّيَ بَيْنَ النَّاسِ وَ بَيْنَ رَبِّهِمْ^۲ فَمَنْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يُخْرِجَهُ مِنْ ظُلْمَةٍ إِلَى نُورٍ أَخْرَجَهُ ثُمَّ قَالَ وَ لَا عَلَيْكَ إِنْ آنَسْتَ مِنْ أَحَدٍ خَيْرًا أَنْ تَنْبِذَ إِلَيْهِ الشَّيْءَ نَبْذًا^۳ قُلْتُ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ مَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا قَالَ مِنْ حَرْقٍ أَوْ غَرِقٍ ثُمَّ سَكَتَ ثُمَّ قَالَ تَأْوِيلُهَا الْأَعْظَمُ أَنْ دَعَاهَا فَاسْتَجَابَتْ لَهُ. حمران گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: اصلحك الله از شما سؤال کنم؟ فرمود:

آری: عرض کردم: من در گذشته حالی داشتم و امروز حال دیگری دارم، من در گذشته در زمین می‌گشتم و یک مرد و دو مرد یا زنی را بمذهب حق دعوت می‌کردم و خدا هر که را میخواست (بوسیله دعوت من) نجات میداد، ولی امروز کسی را دعوت نمیکنم. فرمود: چه زبانی بر تو است که مردم را با پروردگارشان واگذاری، تا هر که را خدا خواهد از تاریکی بسوی نور برد، سپس فرمود: باکی بر تو نیست که اگر از کسی احساس خیر نمودی، سخنی با نرمی و احتیاط با او القا کنی، عرض کردم: معنی این قول خدای عز و جل را بمن خبر ده: «و هر که او را زنده کند، گویا همه مردم را زنده کرده» فرمود: یعنی او را از سوختن و غرق شدن برهاند، آنگاه سکوت نمود و سپس فرمود: تأویل اعظم آیه اینست که او را دعوت کند و او هم بپذیرد.

توضیح

– راجع باین موضوع درج اول ص ۲۳۵ شرح مبسوطی بیان شد.

بَابُ فِي الدُّعَاءِ لِلْأَهْلِ إِلَى الْإِيمَانِ

باب دعوت خانواده به ایمان

^۱ (۱) في بعض النسخ [من يشاء].

^۲ (۲) أي لا بأس عليك أو على الاستفهام أي إي ضرر عليك في ان تحلى بينهم و بين ربحم.

^۳ (۳) النبذ. طرحك الشيء. امامك او وراك.

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ لِي أَهْلًا بَيْتٍ وَ هُمْ يَسْمَعُونَ مِنِّي أَ فَادْعُوهُمْ إِلَى هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا فُؤَا أُنْفُسِكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَارًا وَ فُؤُودَهَا النَّاسُ وَ الْحِجَارَةُ^۱. سليمان بن خالد گوید: بامام صادق علیه السلام عرض کردم: من خانواده‌ئی دارم که از من شنوائی دارند. آنها را بامر امامت دعوت کنم؟ فرمود: آری خدای عز و جل در کتابش میفرماید: کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خاندان خود را از آتشی که آتشگیره آن مردم و سنگ است برکنار دارید، ۶ سوره ۶۶».

بَابُ فِي تَرْكِ دُعَاءِ النَّاسِ

باب دعوت نکردن مردم

۱- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ كَلَيْبِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الصَّيْدَاوِيِّ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِيَّاكُمْ وَ النَّاسَ^۲ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً فَتَرَكَهُ وَ هُوَ يَجُولُ لِذَلِكَ وَ يَطْلُبُهُ ثُمَّ قَالَ لَوْ أَنَّكُمْ إِذَا كَلَّمْتُمُ النَّاسَ قُلْتُمْ ذَهَبْنَا حَيْثُ ذَهَبَ اللَّهُ^۳ وَ اخْتَرْنَا مَنْ اخْتَارَ اللَّهُ وَ اخْتَارَ اللَّهُ مُحَمَّدًا وَ اخْتَرْنَا - آلَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمْ^۴. كليب بن معاوية گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: از مردم دور شوید (آنها را بمذهب حق نخوانید) همانا خدای عز و جل چون خیر بنده‌ئی را خواهد، در دلش نقطه و اثری گذارد (نور هدایت در دلش افکند) و او را رها کند، او خود بگردش افتد و حق را بگوید، سپس فرمود: کاش شما هر گاه با مردم بسخن میرداختید میگفتید: ما از راهیکه خدا رفته رفته ایم، و هر که را خدا انتخاب کرده انتخاب کرده‌ایم، خدا محمد را انتخاب کرد، و ما آل محمد را صلی الله علیه و آله انتخاب کردیم.

^۱ (۴) التحريم: ۶.

^۲ (۱) أي احذروا دعوتهم في زمن شدة التقية و علل ذلك بأن من كان قابلا للهداية و اراد الله ذلك نكت في قلبه نكته من نور. و هو كناية عن انه يلقي في قلبه ما يصير به طالبا للحق متهيئا لقبوله (آت)

^۳ (۲) أي امر الله بالذهاب إليه «اختارنا من اختار الله» أي اختارنا الإمامة من أهل بيت اختارهم الله فان النبي صلى الله عليه و آله مختار الله و العاقل يحكم بان أهل بيت المختار إذا كانوا قابلين للإمامة أولى من غيرهم و هذا دليل اقناعي تقبله طباع أكثر الخلق (آت) اقول بل المراد: ذهبنا إلى بيت ذهب الله إليه و هو بيت عبد المطلب و اختارنا من ذلك البيت من اختاره الله و هو محمد فلما مضى محمد (ص) لم نرجع و لم نخرج من ذلك البيت بل أقمنا في ذلك البيت المختار منه محمد (ص) و اختارنا بعده آله الاقربين على غيرهم.

^۴ (۳) ظاهر هذه الأخبار كما يفسره الخبر الرابع، و كما يدل عليه العلة المذكورة فيها اعنى النكته القلبية: ان المعرفة من صنع الله و ان الإنسان لا صنع له فيها اي ان المعرفة غير اختيارية بل مستندة الى أسباب الهية غير اختيارية للإنسان فلا في اختيار الداعي ان يصنع المعرفة في قلب المدعو المنكر، و لا في اختيار المدعو ان يعتقد بالحق من غير وجود الأسباب الإلهية. و محصل ما يظهر من هذه الأخبار و غيرها مما ينفياها بظاهرها: ان الله سبحانه خلق الإنسان على دين الفطرة اي انه لو خلى و طبعه اذعن بالحق و اعترف به ثم انه لو وقع في مجرى معتدل في الحياة رسخت في نفسه صفات و ملكات حسنة كالعدل و الإنصاف و نحوها و تمايل الى الحق اينما وحده و كان على أهل العلم و الايمان ان يدعوا مثل هذا الإنسان حتى يتشرف بمعرفة تفاصيل الحق كما اعترف في نفسه باجماله و هذا هو المراد بالآيات و الاخبار الدالة على وجوب الدعوة و التبليغ و ان وقع في مجرى الهوى و الشهوات و مباغضة الحق رسخت في نفسه ملكة العصبية الجاهلية و العناد و الطغیان، و هو المراد بالنكته السوداء و زالت عنه صفة الإنصاف و الميل الى الحق، و امتنع تأثير الكلام الحق فيه، و لا يزيد المخاصمة و الاصرار الا بعدا و عنادا. قوله عليه السلام.

« لو انكم إذا ... الخ » « لو » حرف تمن و المراد ليتكم إذا كلمتم الناس لم تقولوا:

يجب عليكم كذا عقلا و يستحيل كذا عقلا حتى يصروا في الخصام و يشدد بذلك اصرارهم على الباطل، بل قلتم: ان ديننا دين الله و مذهبنا مذهب من اختاره الله فلعل ذلك يوقظ روح الإنصاف و الاذعان منهم (الطبائبي).

۲- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ السَّرَّاجِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ ثَابِتِ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع يَا ثَابِتُ مَا لَكُمْ وَ لِلنَّاسِ كُفُؤًا عَنِ النَّاسِ وَ لَا تَدْعُوا أَحَدًا إِلَى أَمْرِكُمْ فَوَ اللَّهُ لَوْ أَنَّ أَهْلَ السَّمَاءِ وَ أَهْلَ الْأَرْضِ اجْتَمَعُوا عَلَيَّ أَنْ يُضِلُّوا عَبْدًا يُرِيدُ اللَّهُ هُدَاهُ مَا اسْتَطَاعُوا كُفُؤًا عَنِ النَّاسِ وَ لَا يَقُولُ أَحَدُكُمْ أَحْيَى وَ ابْنُ عَمِّي وَ جَارِي فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا طَيَّبَ رُوحَهُ فَلَا يَسْمَعُ بِمَعْرُوفٍ إِلَّا عَرَفَهُ وَ لَا بِمَنْكَرٍ إِلَّا أَنْكَرَهُ ثُمَّ يَقْدِفُ اللَّهُ فِي قَلْبِهِ كَلِمَةً يَجْمَعُ بِهَا أَمْرَهُ^۱. ثابت ابی سعید گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: شما را با مردم چکار؟ از مردم دست بردارید و هیچ کس را بمذهب خود نخوانید، بخدا که اگر اهل آسمان و اهل زمین تصمیم گیرند که بنده‌ای را که خدا هدایتش را خواسته گمراه کنند نتوانند، از مردم دست بردارید، و هیچ کس از شما (از راه دلسوزی) نگوید: این برادر منست: پسر عمومی منست، همسایه منست، زیرا هر گاه خدای عز و جل خیر بنده‌ئی را خواهد، روحش را پاکیزه کند، آنگاه هر خوبی را بشنود بشناسد و بپذیرد و هر زشتی بگوشش رسد انکار کند، سپس خدا در دلش کلمه‌ئی افکند که بسبب آن کارش را فراهم سازد (یعنی امامت را بدلس القاکند تا از برکت راهنمایی ائمه علیهم السلام امر دنیا و آخرتش مرتب گردد و سامان یابد).

۳- أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجُبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْفَضِيلِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع نَدْعُو النَّاسَ إِلَى هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ يَا فَضِيلُ إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا أَمَرَ مَلَكًا فَأَخَذَ بَعُنُقِهِ حَتَّى أَدْخَلَهُ فِي هَذَا الْأَمْرِ طَائِعًا أَوْ كَارِهًا^۲. فضیل گوید: بامام صادق علیه السلام عرضکردم: مردم را بامر امامت دعوت کنیم؟ فرمود: ای فضیل! چون خدا خیر بنده‌ئی را خواهد بفرشته‌ئی امر کند که گردن او را گرفته، خواه یا ناخواه او را داخل امر امامت کند.

۴- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ فَضَالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُثْبَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع اجْعَلُوا أَمْرَكُمْ هَذَا لِلَّهِ وَ لَا تَجْعَلُوهُ لِلنَّاسِ فَإِنَّهُ مَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ لِلَّهِ وَ مَا كَانَ لِلنَّاسِ فَلَا يَصْعَدُ إِلَى السَّمَاءِ وَ لَا تُخَاصِمُوا بِدِينِكُمْ النَّاسَ فَإِنَّ الْمُخَاصِمَةَ مَرْمُضَةٌ لِلْقَلْبِ^۳ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ لِنَبِيِّهِ ص- إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ^۴ وَ قَالَ أَ فَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ^۵ ذَرُوا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ أَخَذُوا عَنِ النَّاسِ وَ إِنَّكُمْ أَخَذْتُمْ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ ص وَ عَلِيٍّ ع وَ لَا سَوَاءَ وَ إِنِّي سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ إِذَا كَتَبَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ أَنْ يُدْخِلَهُ فِي هَذَا الْأَمْرِ كَانَ أَسْرَعَ إِلَيْهِ مِنَ الطَّيْرِ إِلَى وَكْرِهِ^۶. امام صادق علیه السلام فرمود: این امر (امامت) خود را برای خدا قرار دهید نه برای مردم، زیرا آنچه برای خداست، از آن خداست (عملی که برای خدا خالص باشد، خود او پاداش و ثوابش را عطا کند) و آنچه ای مردم باشد باآسمان بالا نرود، (پذیرفته خدا نگردد) بر سر دین خودبا مردم ستیزه نکنید، زیرا ستیزه بیمارکننده دلست، همانا خدای عز و جل به پیغمبرش فرماید: «تو هر که را دوست داری هدایت نکنی، بلکه خدا هر که را خواهد هدایت کند، ۵۶ سوره ۲۸» و باز فرماید آیا تو میتوانی مردم را بزور وادار کنی که مؤمن

^۱ (۱) مر الحدیث فی المجلد الأول و آخر کتاب التوحید ص ۱۶۵ و لستیدنا العلامة الطباطبائی- مد ظلّه- بیان فی ذیلہ و کذا الحدیث الآتی، من أراد الاطلاع فليراجع هناك.

^۲ (۲) فی بعض النسخ [او مکرها].

^۳ (۳) أي لا تجادلوا مجادلة يكون غرضكم فيها المغالبة و المعاندة بلقاء الشبهات الفاسدة لا ظهور الحق فان المخاصمة على هذا الوجه يمرض القلب بالشك و الشبهة و الاغراض الباطلة و ان كان

غرضكم اجبارهم على الهداية فانها ليست بیدکم كما قال الله تعالى: «إِنَّكَ لَا تَهْدِي...» E\ الآيات

^۴ (۴) القصص: ۵۶.

^۵ (۵) یونس: ۹۹.

^۶ (۱) وکر الطائر: عشه و ان لم یکن فیہ.

باشند؟ ۹۹ سوره ۱۰ « مردم را رها کنید، زیرا مردم از همین مردم تعلیم گرفته‌اند و شما از رسول خدا صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام تعلیم گرفته‌اید، و این کجا و آن کجا؟ من از پدرم شنیدم که می‌فرمود: هر گاه خدا برای بنده‌ئی نوشت و لازم فرمود که در این امر داخل شود، بسوی آن شتابنده‌تر از مرغ بلانده‌اش گردد.

۵- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ قَوْمًا لِلْحَقِّ فَإِذَا مَرَّ بِهِمُ الْبَابُ مِنَ الْحَقِّ قَبِلْتَهُ فُلُوبُهُمْ وَإِنْ كَانُوا لَا يَعْرِفُونَهُ وَإِذَا مَرَّ بِهِمُ الْبَابُ مِنَ الْبَاطِلِ أَنْكَرْتَهُ فُلُوبُهُمْ وَإِنْ كَانُوا لَا يَعْرِفُونَهُ وَ خَلَقَ قَوْمًا لِعَيْرِ ذَلِكَ فَإِذَا مَرَّ بِهِمُ الْبَابُ مِنَ الْحَقِّ أَنْكَرْتَهُ فُلُوبُهُمْ وَإِنْ كَانُوا لَا يَعْرِفُونَهُ وَإِذَا مَرَّ بِهِمُ الْبَابُ مِنَ الْبَاطِلِ قَبِلْتَهُ فُلُوبُهُمْ وَإِنْ كَانُوا لَا يَعْرِفُونَهُ. امام صادق علیه السلام فرمود: همانا خدای عز و جل مردمی را برای حق آفریده که چون دری از حق با آنها گذرد (مثل اینکه سخن حقی شنوند) دلشان آن را بپذیرد اگر چه آن را نفهمند و نشناسند، و چون دری از باطل با آنها گذرد، دلشان انکار کند، اگر چه آن را نشناسند و مردمی دیگر را برای غیر حق آفریده که چون دری از حق با آنها گذرد، دلشان انکار کند، اگر چه آن را نشناسند و چون دری از باطل با آنها گذرد دلشان آن را بپذیرد، اگر چه آن را نشناسند.

شرح

- آفریدن مردمی را برای حق و مردمی را برای غیر حق مربوط بمسأله طینت و جبر و تفویض است که در ابواب خود شرح داده شد، و موضوع پذیرش و انکار دل با عدم عرفان و شناسائی را مجلسی ره گوید «گفته شده این از باب مقدمات مرکوزه در ذهن است که خودش بآن عالم نیست». البته پیداست که لطف و غضب خدا در هر مورد و نسبت بخرمخلوقی بیحساب و یاوه نیست، اگر چه ما آن حساب را در نیابیم، و اما ذکر این روایت در این باب، از این نظر است که سعی و کوشش برای هدایت اشخاص تأثیر مهمی در هدایت آنها ندارد و بلکه برای تحصیل ثوابست و در زمان تقیه ثواب در ترك آنست.

۶- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً مِنْ نُورٍ فَأَضَاءَ لَهَا سَمْعَهُ وَ قَلْبُهُ حَتَّى يَكُونَ أَحْرَصَ عَلَى مَا فِي أَيْدِيكُمْ مِنْكُمْ وَ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ سُوءًا نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً سَوْدَاءَ فَأَظْلَمَ لَهَا سَمْعَهُ وَ قَلْبُهُ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ - فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَ مَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ^۱. امام صادق علیه السلام فرمود، همانا خدای عز و جل هر گاه خیر بنده‌ئی را خواهد، نقطه‌ئی از نور در دلش زند که گوش و دلش را از آن روشن کند، تا آنجا که بر آنچه در دست شماست (امر ولایت) از خود شما حریص‌تر گردد، و چون برای بنده‌ئی بدخواهد، نقطه سیاهی در دلش زند که گوش و دلش از آن تاریک شود، سپس این آیه را تلاوت فرمود: «کسی که خدا هدایتش را خواهد، سینه‌اش را برای اسلام باز کند: و کسی که خدا ضلالتش را خواهد، سینه‌اش را تنگ و سخت کند که گوئی باسماں بالا می‌رود ۱۲۵ سوره ۶».

^۱ (۲) كان اللام للعاقبة اي علما بانهم يختارون الحق او يختارون خلافة و ان كانوا لا يعرفونه (آت)

^۲ (۳) الأنعام: ۱۲۵.

۷- عَنْهُ عَنِ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً بَيْضَاءَ وَفَتَحَ مَسَامِعَ قَلْبِهِ وَوَكَّلَ بِهِ مَلَكًا يُسَدِّدُهُ وَإِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ سُوءًا نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً سَوْدَاءَ وَسَدَّ مَسَامِعَ قَلْبِهِ وَوَكَّلَ بِهِ شَيْطَانًا يُضِلُّهُ.^۱ امام صادق علیه السلام فرمود: هر گاه خدا خیر بنده‌ئی را خواهد، در دلش نقطه سفیدی اندازد و گوشهای دلش را بگشاید، و بر او فرشته‌ئی گمارد که استوارش دارد، و هر گاه بد بنده‌ئی را خواهد، در دلش نقطه سیاهی افکند و گوشهای دلش را ببندد و بر او شیطانی گمارد که گمراهش کند.

جمله معترضه- خدایا در این صبح زود که در ده «جا غرق» نشسته و این اخبار را ترجمه میکنم، و نسیم لطیف و هوای مطبوع مسخر اراده و فرمان ترا استشمام میکنم، میدانم تا اندازه‌ئی باین بنده عاصی لطف و عنایت فرموده و مشمول رحمت داشته‌ئی که بتفکر در این احادیث و اخباری که از بهترین سخنان بشر عمیق‌تر و روح افزاتر است موفقم فرموده‌ئی، اما نمیدانم مشمول آنچه مینویسم: «هر گاه خدا خیر بنده‌ئی را خواهد...» میباشم یا- نعوذ باللّه- در جمله دوم داخلم، خدایا تو میدانی که اکنون دلم شکسته و چشمم تر است.

بَابُ أَنَّ اللَّهَ إِذَا يُعْطِي الدِّينَ مَنْ يُحِبُّهُ

خدا دین را بکسی که دوست دارد عطا کند

۱- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ حَمْرَةَ بِنْتِ حُمْرَانَ عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَةَ قَالَ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع يَا أَبَا الصَّخْرِ إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَ لَا يُبْغِضُ وَ لَا يُعْطِي هَذَا الْأَمْرَ إِلَّا صَفْوَتَهُ مِنْ خَلْقِهِ أَنْتُمْ وَ اللَّهُ عَلَي دِينِي وَ دِينِ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ لَا أَعْنِي عَلَيَّ بَنَ الْحُسَيْنِ وَ لَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَ إِنْ كَانَ هَؤُلَاءِ عَلَيَّ دِينِ هَؤُلَاءِ.^۲ عمر بن حنظله گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: ای ابا صخر، خدا دنیا را بدوست و دشمن خود عطا کند، ولی این امر (ولایت) را جز بپرگزیده از خلقش عطا نکند، بخدا شما دین من و پدرانم ابراهیم و اسماعیل را دارید، مقصودم علی بن الحسین و محمد بن علی نیست، اگر چه ایشان هم بدین آنها بودند.

شرح

^۱ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامية) - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.

^۲ (۱) الحب انجذاب خاص من الحب نحو المحبوب ليجده، ففيه شوب من معنى الانفعال، و هو بهذا المعنى و ان امتنع ان يتصف به الله سبحانه لكنه تعالى يتصف به من حيث الاثر كسائر الصفات من الرحمة و الغضب و غيرها، فهو تعالى يحب خلقه من حيث انه يريد ان يجده و ينعم عليه بالوجود و الرزق و نحوها و هو تعالى يحب عبده المؤمن من حيث انه يريد ان يجده و لا يقوته فينعم عليه بنعمة السعادة و العاقبة الحسنى. فالمراد بالحبية في هذه الروايات المحبة الخاصة قوله «لا أعني علي بن الحسين... الخ» أي ان المراد بأبائي الأقرابون و الأبعدون جميعا لا خصوص آبائي الابدون، و هو كناية عن ان الدين الحق واحد، و دین إبراهيم و مذهب اهل البيت دین واحد لا أن هذا المذهب شعبة من شعب دین الحق (الطبائبي)

- مقصود اینست که اصول دین و اعتقادات که توحید و عدل و معاد و نبوت و وصایت است، در همه ادیان یکی است و تنها اختلاف در شخص نبی و وصی است در ازمنه و اعصار، پس شما شیعیان که پیغمبر و وصی زمان خود را پذیرفته‌اید، دین و شریعت همه پیغمبران را پذیرفته‌اید.

۲- الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ الْوَشَّاءِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْيَنَ الْجَهَنِّيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع يَقُولُ يَا مَالِكُ إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَ يَبْغِضُ وَ لَا يُعْطِي دِينَهُ إِلَّا مَنْ يُحِبُّ. مالک بن اعین گوید: شنیدم امام باقر علیه السلام میفرمود: ای مالک همانا خدا دنیا را آنکه دوستش دارد و آنکه دشمنش دارد عطا کند، ولی دینش را جز آنکه دوستش دارد عطا نکند.

۳- عَنْهُ عَنِ مُعَلَّى عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو الْخُثْعَمِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَةَ وَ عَنْ حَمْرَةَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ حُمْرَانَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ هَذِهِ الدُّنْيَا يُعْطِيهَا اللَّهُ الْبَرَّ وَ الْفَاجِرَ وَ لَا يُعْطِي الْإِيمَانَ إِلَّا صَفْوَتَهُ مِنْ خَلْقِهِ. و فرمود: خدا این دنیا را به نیکوکار و بدکردار عطا کند، ولی ایمان را جز بمخلوق برگزیده‌اش عطا نکند.

۴- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ عَنْ مَيْسَرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ الدُّنْيَا يُعْطِيهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ أَحَبَّ وَ مَنْ أَبْغَضَ وَ إِنَّ الْإِيمَانَ لَا يُعْطِيهِ إِلَّا مَنْ أَحَبَّهُ. امام صادق علیه السلام فرمود: خدای عز و جل دنیا را بآن که دوستش دارد و آنکه دشمنش دارد بدهد، ولی ایمان را جز بآن که دوستش دارد عطا نکند.